

SCI-CONF.COM.UA

EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS

**PROCEEDINGS OF IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 15-17, 2023**

**MADRID
2023**

EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS

Proceedings of IV International Scientific and Practical Conference

Madrid, Spain

15-17 May 2023

Madrid, Spain

2023

UDC 001.1

The 4th International scientific and practical conference “European scientific congress” (May 15-17, 2023) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. 487 p.

ISBN 978-84-15927-34-1

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // European scientific congress. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientific-congress-15-17-05-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: madrid@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Barca Academy Publishing ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Горбась С. М., Чередников О. В.* 12
УТРИМАННЯ ТА ОБРОБІТОК ҐРУНТУ В САДУ

VETERINARY SCIENCES

2. *Dudchak I. P., Iglitskiy I. I.* 16
APPLICATION OF NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS AND CHONDROITIN IN MULTIFACETED THERAPY FOR CANINE OSTEOARTHRITIS
3. *Грінченко Д. М., Северин Р. В., Гонтарь А. М., Федоровська Є. Є.* 23
ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗИ СОБАК

BIOLOGICAL SCIENCES

4. *Дубинська С. М., Яблунівський П. О., Олійник Т. М.* 28
ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ХВОРИХ ІХС ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО АОРТОКОРОНАРНОГО ШУНТУВАННЯ, АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
5. *Павліченко О. Д., Макаренко О. А.* 34
ВПЛИВ ТЮТЮНОВОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ НА СТАН АНТИОКСИДАНТНОЇ СИСТЕМИ У ЩУРІВ

MEDICAL SCIENCES

6. *Abuudah A., Borovyk K., Kravchun P.* 40
EFFICACY OF EMPAGLIFLOZIN IN THE TREATMENT OF HEART FAILURE IN COMBINATION WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS
7. *Bretsko Yu., Demchynska M.* 43
ENTEROBIOSIS: CAUSES, SYMPTOMS, METHODS OF TREATMENT AND PREVENTION. ANALYSIS OF ENTEROBIOSIS DISEASE STATISTICS IN TRANSCARPATHIAN REGION IN 2019 AND 2020
8. *Honcharova N., Abramova M.* 48
TRAUMATIC SPLEEN INJURIES
9. *Kaprosh A. V., Radchenko A. I.* 55
EMPHYSEMA OF THE LUNGS AS A MODERN PROBLEM
10. *Mandryk O. Ye., Sachuk M. Yu., Tiulienieva V. O.* 58
THE INDICATORS OF THE LIVER'S DYNAMIC STATE IN PATIENTS WITH NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS, DEPENDING ON THE PRESENCE OF COMORBID BRONCHIAL ASTHMA AND OBESITY
11. *Mandryk O. Ye., Hutnyk L. R., Yerechuk Yu. V.* 60
FEATURES OF 24 HOUR ARTERIAL PRESSURE MONITORING IN PATIENTS WITH COMORBID NONALCOHOLIC STEATOHEPATITIS DEPENDING ON THE BODY WEIGHT INDEX

12. **Mandryk O. Ye., Matskulyak D. D., Klochenko Ya. I.** 62
 MODERN APPROACHES OF PATIENTS WITH STEATONEPATITIS
 (NON-ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASES) AGAINST THE
 GROUND OF OBESITY
13. **Mandryk O. Ye., Koval D. R., Matsyshyn N. O.** 64
 INFLUENCE OF FUNCTIONAL STATE OF ENDOTHELIUM ON THE
 DEVELOPMENT AND PROGRESSION OF PORTAL HYPERTENSION
 IN PATIENTS WITH A COMBINED COURSE OF NON-ALCOHOLIC
 STEATONEPATITIS AND ESSENTIAL HYPERTENSION
14. **Mandryk O. Ye., Nedoruban A. I., Krupchuk M. V.** 66
 PECULARITIES OF BODY WEIGHT INDEX IN PATIENTS WITH
 ARTERIAL HYPERTENSION WITH COMORBID NONALCOHOLIC
 STEATONEPATITIS
15. **Антонов А. Г., Сургай Н. М., Татарко С. В., Узбек Т. С.** 68
 КОНЦЕПЦІЯ ВИКЛАДАННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НА
 ДОДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ
16. **Брайловський Б. Ю., Брайловська В. В.** 71
 РОЛЬ VAS-ТЕРАПІЇ В ЛІКУВАННІ ГНІЙНО-СЕПТИЧНИХ
 УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ТОРАКОТОМІЇ
17. **Грибан О. М.** 74
 ВЛАСТИВОСТІ І ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ
 СКЛОІОНОМЕРНИХ ЦЕМЕНТІВ В СТОМАТОЛОГІЇ
18. **Грушка Г. В., Стадник Л. Л., Боброва В. М.** 79
 ПРОГРАМА ПОСТЛІКУВАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА
 ХВОРИМИ З КІСТКОВИМИ МЕТАСТАЗАМИ
19. **Дьякова Ю. А., Зеленська К. О.** 83
 ВІДЧУТТЯ ПРОВІНИ НА ФОНІ ВІЙНИ ТА ЯК З НИМ БОРОТИСЯ
20. **Єгоров А. А., Тихоновський О. В., Курляк Х. В., Скрипник Л. В.** 87
 ВПЛИВ «ЛІЗИНІО» НА ЕНДОТЕЛІОЦІТИ КАПІЛЯРІВ ІV-V ШАРІВ
 КОРИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУР В РІЗНІ ТЕРМІНИ
 ЦЕРЕБРАЛЬНОЇ ІШЕМІЇ
21. **Кошеля М. М.** 92
 СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ПАНКРЕАТИТУ
22. **Рудан І. В., Станєва В. І.** 97
 СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ
 ХРОНІЧНОГО ГЕПАТИТУ С
23. **Федорюк О. В., Маринчина І. М.** 106
 СУЧАСНІ АСПЕКТИ БЕЗПЛІДДЯ, ПОВ'ЯЗАНОВОГО З
 ЕНДОМЕТРІОЗОМ
24. **Фурман В. Г., Куцак О. В., Бегма М. А., Мороз В. В., Селімшаєва Т. М.** 111
 ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕТИЧНОЇ ДЕТЕРМІНАНТНОСТІ АНЕМІЇ
 БЛЕКФЕНА-ДАЙМОНДА. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

25. *Skrebtsova K. S., Tartynska G. S., Velma S. V.* 115
DETERMINATION OF TECHNOLOGICAL PARAMETERS OF PLANT
RAW MATERIALS RHODODENDRON GENUS
26. *Велігорська Ю. П., Стремоухов О. О.* 118
УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ
27. *Отмани Халима, Половинка В. А., Шумейко Н. В.* 122
МОНИТОРИНГ ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОПЕКИ ДЛЯ ПАЦИЕНТОВ С ЗАПОРАМИ
РАЗЛИЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

CHEMICAL SCIENCES

28. *Klimko Yu. E., Koshchii I. V., Vasilkevich O. I., Levandovskii S. I.* 126
EXAMPLES OF THE SYNTHESIS OF HETEROCYCLES BASED ON
ADAMANTHYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS
29. *Багірзаде Гулу Ахмед оглы, Кулієв Фікрет Алі оглы* 131
СКОРОСТИ РЕАКЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ПРОДУКТОВ ПРИ
ПАРОФАЗНОМ ОКИСЛИТЕЛЬНОМ АММОЛИЗЕ 4-ХЛОРО-о-
КСИЛОЛА

TECHNICAL SCIENCES

30. *Frolov S., Sintiurova M., But M.* 139
INFORMATION AND MEASUREMENT SYSTEMS IN TRANSPORT
IT TECHNOLOGY PROJECTS
31. *Kulbovskiy I., Blyzniuk K., Stetsenko D.* 142
DEVELOPMENT WEB-DEVELOPMENT
32. *Гальчук Т. Н.* 144
ПЕРЕРОБКА ШЛІФУВАЛЬНОГО ШЛАМУ
33. *Говоруха В. І., Прокопченко С. В.* 150
ЗАСТОСУВАННЯ QR-КОДУ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ЗАПИСІВ ПРО
ОБЛАДНАННЯ У ВИПРОБУВАЛЬНІЙ ЛАБОРАТОРІЇ
34. *Демідов Д. С., Демків Л. І.* 154
ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ВИБОРУ ГОТЕЛЮ ЗА КРИТЕРІЯМИ
КОРИСТУВАЧА
35. *Коломійцев О. В., Комаров В. О., Обрядін В. В.* 158
ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ДІАГНОСТИКИ І
ПРОГНОСТИКИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
36. *Назаров О. І., Бурняшев М. В., Рхліб Мохаммед-Амін* 168
ВПЛИВ ТИПУ ГІБРИДНОЇ УСТАНОВКИ НА ДИНАМІКУ
ГАЛЬМУВАННЯ ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ
37. *Прокіпчук О. А., Висоцька В. А.* 175
РОЗРОБКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ
УКРАЇНОМОВНИХ ТВІТІВ

38. *Радков Ю. К., Єрукаєв А. В., Цюцюра М. І.* 181
 РОЗРОБКА БАЗИ ДАНИХ АРХІВУ СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ
39. *Фіалко Н. М., Прокопов В. Г., Шеренковський Ю. В., Мєранова Н. О.* 184
 ЗАКОНОМЕРНОСТІ ВЛИЯННЯ КОЕФІЦІЕНТА ИЗБИТКА ВОЗДУХА НА ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕЧЕНИЯ И СМЕСЕОБРАЗОВАНИЯ В СТАБИЛИЗАТОРНЫХ ГОРЕЛКАХ С МНОГОРЯДНОЙ ТОПЛИВОПОДАЧЕЙ
40. *Эркаева Н. Ч., Ахмедов А. Н.* 191
 СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ ПРОЦЕССОВ ПЕРВИЧНОЙ ОЧИСТКИ РАСТИТЕЛЬНЫХ МАСЕЛ АННОТАЦИЯ

ARCHITECTURE

41. *Яценко О. Ф., Бібер С. Г., Жуков П. С.* 197
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ СУЧАСНИХ ОФІСНО -ГОТЕЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ В ІСТОРИЧНІЙ ЗАБУДОВІ МІСТА

PEDAGOGICAL SCIENCES

42. *Kurychenko S. V.* 201
 DIGITAL COMPETENCE OF UNIVERSITY TEACHERS IN GLOBALIZATION CONDITIONS
43. *Валюкевич Т. В.* 206
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
44. *Долінін Г. С.* 211
 ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
45. *Зварич М. І.* 215
 АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОГО ОВОЛОДІННЯ БАЗОВИМ МАТЕРІАЛОМ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
46. *Марчук Н. А., Мушеник І. М.* 222
 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
47. *Матійчук В. І.* 226
 ОЗДОРОВЧИЙ БІГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ
48. *Мачульський Г. М., Черевко В. М.* 231
 ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЗВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS
49. *Пампура С. Ю., Сєдашев Я. Ю.* 237
 КЕЙС-МЕТОД ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

50.	<i>Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С., Пакулина А. С.</i>	242
	ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННЕ РОЗВИТТЕ КООРДИНАЦІОННИХ СПОСОБНОСТЕЙ ЮНИХ ДЗЮДОІСТОВ	
51.	<i>Полякова Г. П.</i>	250
	ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ВВНЗ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ	
52.	<i>Степанюк А. В., Погосян М. С.</i>	254
	МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ	
53.	<i>Ульянова В. С., Лісняк А. О., Беленкова Г. В.</i>	261
	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВ	
54.	<i>Шишкова А. О.</i>	265
	УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНО-ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОЦІ	
55.	<i>Штена Л. Г., Міхеда К. О.</i>	272
	МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЇ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
56.	<i>Ярошевська Л. В., Гусарова А. В.</i>	277
	ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
57.	<i>Lipatnikova P. S.</i>	284
	IDENTIFICATION AND REPRODUCTION OF THE EMOTIONAL VECTOR COMPONENT IN THE PROCESS OF TRANSLATING TEXTS OF THE POPULAR PSYCHOLOGY GENRE	
58.	<i>Minina R.</i>	288
	ASSOCIATION BETWEEN PARENTING STYLE AND ADOLESCENTS' ATTITUDES TOWARD SUICIDE	
59.	<i>Габелкова О. Є.</i>	291
	ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА ЗДОРОВ'Я НА ВИКОРИСТАННЯ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА ПОРУШЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДДЮ	
60.	<i>Лазор К. П.</i>	297
	ПСИХОЛОГІЯ КІБЕРСПОРТУ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЗМАГАННЯ	
61.	<i>Слюсар І. О.</i>	302
	ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ЯК ЧИННИКА СХИЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ДО АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	
62.	<i>Тичинська Ю. М.</i>	307
	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАЦІВНИКІВ ІТ-СФЕРИ	

SOCIOLOGICAL SCIENCES

63. *Ковтун Е. О., Кузнєцова Л. О.* 312
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ
64. *Ядловська О. С., Галушко Р. В.* 320
ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ
ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ

CULTUROLOGY

65. *Палій С. В.* 331
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В КОНТЕКСТІ
ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

POLITICAL SCIENCES

66. *Домбровська Д. В.* 336
ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВНУТРІШНЯ
СИТУАЦІЯ У ЗВ'ЯЗКУ З АНЕКСІЄЮ КРИМУ РОСІЄЮ У 2014 Р.
67. *Шелест О. С.* 341
РЕГІОНАЛІЗМ, РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНІ
МОДЕЛІ

PHILOLOGICAL SCIENCES

68. *Fedoriv Ya. R., Ratushna L. Ya.* 346
MASTERING THE ART OF PERSUASION: CRAFTING CREDIBLE
ARGUMENTS
69. *Skichko A.* 354
WORKING SCHEME FOR METAPHOR COGNITIVE ANALYSIS OF
MOTIVATIONAL SPEECHES
70. *Stasyshyn K., Kolyasa O.* 358
LEXICO-SEMANTIC AND FUNCTIONAL PECULIARITIES OF
MODERN ENGLISH SLANG
71. *Дульська С. О., Золотухіна Н. А.* 362
ОСОБЛИВОСТІ ВЕНЬЯНЬ
72. *Матієнко-Сільницька А. В., Пеліван О. К.* 365
ГЕОГРАФІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ВАРІАТИВНОСТІ
ВИМОВИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
73. *Морозова І. Б., Страценко Д. О.* 371
ЛІНГВАЛЬНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ТЕМАТИЧНИХ ВУЗЛІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ (НА
МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧКИ «ЩОДЕННИКИ ПРИНЦЕСИ 2: ЯК
СТАТИ КОРОЛЕВОЮ» (2004))

74. **Тарасенко Ю. А.** 375
 ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНДАЛУЗЬКОГО ДІАЛЕКТУ, ЯКІ
 ЗНАЙШЛИ СВОЄ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОРФОГРАФІЇ ФЛАМЕНКО
75. **Швець Н. В., Швець О. В.** 381
 СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ
 КОЛЬОРУ У РОМАНІ Ф. СТЕНДАЛЯ «LE ROUGE ET LE NOIR»

PHILOSOPHICAL SCIENCES

76. **Radionova L., Kozyrieva N.** 386
 CULTURAL HERITAGE AS CULTURAL AND ECONOMIC
 RESOURCE FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL TOWNS
77. **Безродний А. Г.** 391
 БІОСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ БОРОТЬБИ ЗА РЕСУРСИ
78. **Кунденко Я. М.** 394
 ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ
 СУСПІЛЬСТВА

ECONOMIC SCIENCES

79. **Rudachenko O.** 398
 EXPORT-IMPORT RELATIONS IN ENTREPRENEURSHIP
80. **Гузар Б. С., Закамарко В. В.** 401
 ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ ТА
 НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ
81. **Дідківська О. Г.** 407
 АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В
 ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
82. **Козьмук Н. І., Дулик Б. І.** 414
 ОБГРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ
 ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
83. **Лесів Р. М.** 418
 ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
 НА ЗАСАДАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
 РІВНОВАГИ В КОЛЕКТИВІ
84. **Мікуліна М. О., Поливаний А. Д., Касьян Я. С., Нестеренко Д. В.** 423
 ЕКОНОМІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
 ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА
85. **Рунчева Н. В., Бритвенко А. С., Верховод І. С., Дегтярьова Д. С.** 428
 ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ
 ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

LEGAL SCIENCES

86. **Вольський Р. О., Савенко В. П.** 432
 ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
 ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

87.	<i>Іванчук Є. Р., Самороков В. О.</i>	436
	ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	
88.	<i>Капленко О. А.</i>	441
	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ У ПРОЕКТІ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР	
89.	<i>Кепешук С. П.</i>	445
	ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ	
90.	<i>Кисельова Є. Ю., Хашев В. Г.</i>	448
	КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
91.	<i>Кісільова В. І., Савенко В.</i>	452
	ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
92.	<i>Кобзар В. В., Солохненко Л. М.</i>	455
	ДЕРЖАВНА ЗРАДА В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ: КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
93.	<i>Коваль О. М., Жукотанська О. С.</i>	461
	ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
94.	<i>Крючка О. Ю.</i>	466
	КОНДИЦІЯ ТА ВІНДИКАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ	
95.	<i>Мелащенко В. К., Чорна А. Г.</i>	470
	РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	
96.	<i>Наліжитий В., Савенко В.</i>	473
	ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ	
97.	<i>Некрасов Д. О., Есаулов Д. А., Олійник О. С.</i>	477
	ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВЧИНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	
98.	<i>Пузанов М., Корогод С.</i>	481
	ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
99.	<i>Ткачова Ю., Савенко В.</i>	485
	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ	

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 634

УТРИМАННЯ ТА ОБРОБІТОК ҐРУНТУ В САДУ

Горбась Сергій Миколайович

к. с-г. н. доцент кафедри
садово-паркового та лісового господарства
Сумського Національного Аграрного Університету
зав. навчальною лабораторією
садівництва та виноградарства
Сумського Національного Аграрного Університету

Чередников Олександр Вікторович

Студент спеціальності агрономія
Сумського Національного Аграрного Університету

Система утримання повинна сприяти поліпшенню структури, фізичних властивостей і поживного режиму ґрунту, поповненню запасу органічних речовин, оптимізації мікробіологічної активності. Вона відіграє дуже важливу, основну роль у боротьбі з бур'янами, які значно погіршують поживний, водний, а нерідко і світловий режими, виділяють токсичні для плодових культур речовини і тим самим пригнічують їх ріст, відтягують вступ у плодоношення, знижують урожайність.

Раціональна система утримання ґрунту є важливим регулятором його температурного режиму - знижує різкі підвищення і коливання температур в період вегетації, послаблює морози взимку; вона забезпечує захист ґрунту від водної і вітрової ерозії, регулює водний і повітряний режими, може бути допоміжним заходом боротьби з хворобами і шкідниками. В районах, забруднених радіонуклідами, де допустиме вирощування плодових культур, системи утримання мають важливе значення в регулюванні міграції нуклідів.

Прогресивні системи утримання ґрунту повинні мати обмежену

енергоємність і мінімально ущільнювати ґрунт. Впровадження певних систем утримання ґрунту передбачає застосування відповідної системи удобрення, регулювання водного режиму та використання системи машин, що забезпечує повну механізацію процесів догляду за садом та збирання врожаю.

Системи утримання ґрунту диференціюють відповідно до ґрунтово-кліматичних умов зони, рельєфу місцевості, конструкцій насаджень, способів розміщення і площ живлення, віку і біологічних особливостей порід, сортів, сортопідщепних комбінацій, у тому числі потреби в елементах живлення і воді в різні фази і періоди річного циклу росту і розвитку.

Основне завдання систем утримання ґрунту в насадженнях плодкових культур - сприяти створенню оптимальних умов для активного росту і формоутворення, прискорення плодоношення, одержання високих сталих врожаїв якісних, екологічно чистих плодів.

У молодих садах, особливо в перші 2-3 роки після садіння дерев, ґрунт на пристовбурних кругах діаметром 1 -1,5 м доцільно мульчувати шаром 10-15 см торфу чи перегною. Це поліпшує водний і температурний режими ґрунту протягом вегетації, захищає кореневу систему від підмерзання взимку. Ґрунт на пристовбурних смугах і в рядах в усіх зонах утримують під чорним паром. На рівнинах у Степу і південному Лісостепу, де опадів не більше 400-600 мм за рік, міжряддя молодих незрошуваних садів утримують під чорним паром в чистому розпушеному стані.

У зонах з достатнім водо забезпеченням та у зрошуваних садах міжряддя утримують під чорним паром протягом перших двох-трьох років після садіння, а в деяких конструкціях насаджень до 5-6 річного віку дерев або й до закінчення експлуатації, зокрема при відстані між рядами близько 3,5-4 м. Утримання ґрунту під чорним паром у молодих садах сприяє приживанню новопосаджених дерев, активізації росту кореневої і надземної систем. В умовах достатнього водозабезпечення, де кількість опадів за рік понад 600-700 мм, та у зрошуваних садах міжряддя можна займати сидеральними культурами, починаючи з другого-третього року після садіння дерев. Сидерати

висівають посередині міжрядь так, щоб пристовбурні смуги можна було утримувати під чорним паром за рахунок механізованого обробітку.

При утриманні пристовбурних смуг під гербіцидним паром (бур'яни знищують гербіцидами) сидерати можна висівати не ближче як за 1,5 м до рядів дерев, незалежно від ширини міжрядь. Більш близьке розміщення сидератів до рядів дерев, особливо у 2-річних насадженнях, призводить до затінення їх нижньої частини, негативно впливає на ріст і формоутворення. У садах з відстанню між рядами 6-8 м і механізованому обробітку пристовбурних смуг сидератами займають середину міжрядь 2-4 м завширшки, а в насадженнях з вузькими міжряддями (4-5 м) - шириною 2 м при умові застосування гербіцидів для боротьби з бур'янами на пристовбурних смугах і в рядах.

Як сидеральні культури використовують люпин, фацелію, гірчицю, вику, горох та ін. Висівають сидерати в середині літа (ярі), у зрошуваних садах - і восени (озимі), а в інші періоди вегетації ґрунт утримують під чорним паром, систематично розпушуючи. Заробляють сидерати тоді, коли вони нагромадять найбільше зеленої маси. У садах з вузькими міжряддями і утриманні пристовбурних смуг під чорним паром за рахунок механізованого обробітку та при відсутності насіння сидератів у першій половині вегетації міжряддя утримують під чорним паром, а в другій обробіток припиняють і залишають ґрунт під природними сидератами, які заробляють восени.

Вирощувати будь-які сільськогосподарські культури на продукцію, у тому числі зелений корм, в сучасних інтенсивних молодих садах, незалежно від ширини міжрядь, недоцільно тому, що вони ускладнюють механізований обробіток ґрунту, боротьбу з бур'янами, хворобами і шкідниками, погіршують водний режим дерев, що негативно впливає на їх ріст, формоутворення та вступ у плодоношення. Крім того, при догляді за міжрядними культурами та збиранні врожаю нерідко наносять травми деревам.

Неефективним виявилось і задерніння міжрядь молодих садів, особливо в умовах обмеженого водозабезпечення. Однак в зонах допустимого для вирощування плодкових культур радіаційного забруднення задерніння є

основною системою утримання ґрунту, що перешкоджає міграції нуклідів. У молодих садах на присадибних, дачних ділянках овочеві культури доцільно розміщувати не ближче як за 1.5 м від штампів дерев.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Куян В. Г. Спеціальне плодівництво. Підручник / В. Г. Куян. – К: Світ, 2004. – 464 с.
2. Куян В. Г. Плодівництво. Практикум: навч. посіб. / В. Г. Куян, В. М. Пелехатий. – Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2011.- 216 с.
3. Куян В. Г. Плодівництво: підручник / В.Г. Куян. – Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2009.- 480 с.

VETERINARY SCIENCES

APPLICATION OF NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS AND CHONDROITIN IN MULTIFACETED THERAPY FOR CANINE OSTEOARTHRITIS

Dudchak Ihor Petrovych,

PhD, associate professor,

Iglitskyi Ihor Ivanovych,

PhD , associate professor,

Lviv National University of Veterinary Medicine,
of Medicine and Biotechnology named after S.Z Gzhytskyi,
Lviv, Ukraine

This article presents a comprehensive overview of the use of non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) and chondroitin in the treatment of osteoarthritis in dogs. The article discusses the symptoms, etiology, and pathogenesis of joint pathology, which is one of the most common issues faced by dogs. Specifically, it focuses on addressing metabolic disorders in joint tissues, allergic reactions, and acute or chronic injuries.

The positive results obtained can be attributed to the synergistic effect of chondroitin and NSAIDs on the main morpho-functional joint indicators. The study suggests that the use of this combined therapy can be highly beneficial for treating osteoarthritis in dogs.

Key words: inflammation, nonsteroidal anti-inflammatory drugs, chionate, joints, osteoarthritis, dogs.

Introductions. Joint injuries are commonly observed in dogs and often result in mobility limitations, ankylosis, and lameness [1, 2]. The inflammatory process osteoarthritis, caused by degenerative-dystrophic processes in cartilage and bone

tissues [3], is a common consequence of joint injuries. Pathogenetic regularities of osteoarthritis development are associated with trophic and anatomical-histological alterations in cartilage, primarily its proteoglycan components. Depolymerization of proteoglycan cartilage compounds leads to degenerative changes in the synovial layer of articular cartilage, including loss of shine, elasticity, and ultimately, partial or complete death, exposing bone epiphyses.

Functional loads on the joint, along with uneven distribution, can lead to further traumatization of cartilage and epiphyseal bones, accompanied by reactive processes in cartilage, the cortical layer of bone, and subchondral areas of bone, resulting in damage to bone tissue structure or joint deformation [4, 5, 6]. In some cases, pathological changes occur in the cartilage of the joint, resulting in degenerative-destructive changes and destruction of the articular surfaces of bones and compensatory joint deformation. In contrast, in other cases, pathological processes initially occur subchondrally, leading to osteoporosis and eventually affecting articular surfaces of bones, causing degenerative destruction of articular cartilage or peripheral exostoses formation, which worsens joint deformation [7, 8].

The joint affected by osteoarthritis adapts to changed load conditions in two ways: by increasing articular surfaces or by sclerosis of the cortical layer and subchondral area of bone. Further degeneration of cartilage leads to its necrosis and partial resorption, exposing bone in some areas, causing tangential subchondral areas of the two epiphyses devoid of articular cartilage to rub against each other, and resulting in grinding of articular surfaces. These changes ultimately cause complete or partial destruction of cartilage as an anatomical structure and inevitably affect joint mobility [3, 5, 8].

Aim. The aim of this study is to investigate the therapeutic effectiveness of chionate and non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) in the complex treatment of traumatic osteoarthritis in dogs. The study will examine the pathophysiological mechanisms underlying the development of this condition, as well as the morpho-functional joint indicators affected by the proposed treatment. By evaluating the clinical outcomes of dogs with traumatic osteoarthritis receiving the

chionate-NSAID combination therapy, this study aims to contribute to the development of more effective treatment protocols for this debilitating joint disorder.

Materials and methods. The study involved German Shepherd dogs with acute and chronic joint injuries resulting in clinically evident osteoarthritic changes. The animals were divided into two groups, control and experimental, using a principle of analogues. The control group was treated with standard methods including non-steroidal anti-inflammatory drugs such as phenylbutazone, as well as ultrasound, thermal procedures, and massage. Corticosteroid drugs were avoided due to their inhibitory effects on articular cartilage recovery. The experimental group received intravenous treatment with the chondroprotective agent chionate at a dose of 2 ml once a week for 56 days.

After the experiment, a thorough clinical examination was conducted on both groups of dogs. Blood serum samples were taken for 5 months following the onset of the pathology to determine the levels of glycoproteins, chondroitin sulfates, and alkaline phosphatase as markers of joint metabolism and indicators of arthritic changes in the articular cartilage. This study aims to evaluate the therapeutic effectiveness of chionate and non-steroidal anti-inflammatory drugs for the comprehensive treatment of traumatic osteoarthritis in dogs.

Glycoproteins were detected by the O. P. method. Shteinberha and Ya. I. Dotsenka in the modification of O. P. Tymoshenka et al. (2003), chondroitin sulfates according to the method of M. Nemeth-Csoka in the modification of L. I. Slutskoho (V. I. Levchenko et al., 2004), alkaline phosphatase - according to the Bodanski method (8). The digital material was processed by the method of variational statistics using the Student's t-test.

Results and discussion.

Table 1 provides an overview of the characteristics of joint lesions resulting from trauma. It reveals that sprains and blows are the most frequently observed traumatic injuries, accounting for 80.65% of all joint injuries recorded.

Over a period of 6 months, osteoarthritis was diagnosed in 25 animals (40.3%) in the control group treated with the standard therapy described above, whereas only

9 animals (14.5%) in the experimental group, representing a reduction by a factor of 2.78 compared to the control group, were diagnosed with osteoarthritis.

In the control group, clinical manifestations of joint injuries in dogs progressed as follows. Within the first 3-5 days after the injury, lameness of the affected limb was observed, indicating the acute phase of injury.

Table 1

Characteristics of joint injuries in experimental dogs

Damage to the joints	Number of animals	%
Hits	22	35.5
Treated sprains	12	19.35
Stretching	28	45.15
In total	62	100

During the clinical observation period, joint injuries due to trauma were characterized and recorded in Table 1. The data revealed that sprains and blows were the most frequent types of joint injuries, accounting for 80.65% of all cases.

Subsequently, osteoarthritis was detected in 25 (40.3%) animals of the control group after 6 months of treatment using conventional methods, while in only 9 (14.5%) animals of the experimental group treated with chionate, demonstrating a 2.78-fold lower incidence compared to the control group.

In the control group, clinical changes in the injured joints of the dogs progressed as follows: during the first 3-5 days, lameness of the affected limb was observed (acute stage), along with swelling, tenderness during palpation and passive movements. Following this, there was a temporary improvement of the atrological functions (false healing stage), accompanied by rarefaction of the subchondral bone on X-ray imaging. As the rarefaction increased, lameness was restored, but its type changed, manifesting as an arthritic type of lameness, which gradually disappeared during movement of the animal. Further X-ray examinations revealed a narrowing of the joint space, thinning of the joint cartilage pads, widening of the joint surfaces, and the formation of joint lips. These observations were consistent with characteristic signs of osteoarthritis.

Table 2 depicts the metabolic properties of osteoarthritis with the chondrogenic

and osteogenic characteristics of blood serum. It is evident that in dogs treated with chionate, there was an 80.39% increase in the content of glycoproteins, and a 2.08-fold increase in the content of phosphatase, indicating a significant improvement compared to animals treated with the standard method (control). The differences in all indicators were highly reliable.

Table 2

The content of arthrogenic metabolites in blood serum of experimental dogs

A group of dogs	Glycoproteins, unit	Chondroitin sulfates, g/l	Alkaline phosphatase, unit Bodanski
Control	0.51±0.08	0.223±0.009	7.4±0.5
Experimental	0.92±0.02	0.265±0.015	15.4±2.1

The intricate and essential functions of glycoproteins, chondroitin sulfates, and alkaline phosphatase in articular cartilage are pivotal for maintaining its structural integrity and regulating the supply of molecular components required for its constant upkeep. Alkaline phosphatase content in the blood is reflective of bone tissue health, given its primary production by osteoblasts and osteocytes, and involvement in calcium phosphate production for the mineral phase of bone tissue, including subchondral bone. An increase in glycoprotein, chondroitin sulfate, and alkaline phosphatase content signifies an intensification of arthrogenic metabolism, serving a regenerative function in preventing and inhibiting the development of osteoarthritic disorders.

The beneficial effects of chionate on joint health can be attributed to its hyaluronic acid content, which is a crucial proteoglycan and part of articular cartilage, articular membrane, synovial membrane, and synovial tissue. Proteoglycans and glycoproteins contribute significantly to the formation of molecular aggregates in cartilage, while hyaluronate determines the density and elasticity of synovial fluid, and chondroitin sulfates enable the bradytrophic metabolism of cartilage. Additionally, hyaluronate acts as a selective pump, creating favorable conditions for specific arthritic metabolism by preventing the influx of certain blood plasma components into the joint cavity.

Furthermore, hyaluronate suppresses inflammatory cell migration and production of inflammatory mediators such as prostaglandins, thus providing a local anti-inflammatory effect.

The administration of chionate, a hyaluronic acid solution purified from microorganisms, serves as an effective chondroprotector, indicating its potential in preventing osteoarthritis in dogs following joint injuries.

Conclusions. Joint injuries such as sprains and dislocations can lead to the development of osteoarthritis in dogs. However, the intravenous administration of chionate has demonstrated promising results in preventing and treating osteoarthritis of traumatic origin in the majority of cases. This chondroprotective agent positively affects the content and activity of the main arthrogonic metabolites in the blood serum of dogs, including glycoproteins, chondroitin sulfates, and alkaline phosphatase. Therefore, chionate can be considered a potential option for the prevention and treatment of osteoarthritis in dogs following joint injuries.

REFERENCES

1. Petrenko O. F., Borysevych V. B., Mishchyshyn V. T. ta in. Vplyv khionatu na zapalni i dystrofichni protsesy pry vyvykhakh suhlobiv ta zakrytykh vnutrishno suhlobovykh perelomakh// Veterynarna medytsyna Ukrainy .- 2007.- №3. S. 32-34.
2. Sukhonos V. P., Petrenko O. F. Zastovuvannia kortykosteroidiv ta nesteroidnykh protyzapalnykh preparativ pry oste artrozakh u dribnykh tvaryn// Veterynarna medytsyna Ukrainy. – 2005. - №6. – S. 31-33
3. Borysevych B. V., Borysevych V. B., Petrenko O. F., Khomyn N.M. Zahalna veterynarno – medychna khirurgiia. – K.: Naukovyi svit, 2001. – 274 s.
4. Jones S. L., Blikslager A. T. The future of anti-inflammatory therapy// Vet. Clin. North Am. Equine Pract. – 2001. – V. 17. – P. 245-262.
5. Moses V.S., Berstone A.L. Nonstero anti-inflammatory drugs// Vet. Vet. Clin. North Am. Equine Pract. – 2002. – V. 18. – P. 21-37
6. Tymoshenko O. P., Leontieva F.S., Siehodin O. B. Riven vuhlevodno

bilkovykh komponentiv v syrovatsi krovi tvaryn yak pokaznyk stanu kistkovo khriashchovoi systemy// Problemy zoonzheneriii ta veterynarnoi medytsyny: Zb. nauk. prats Kharkiv. Zoovet. ins.-tu. – Kharkiv, 2001. – Vyp. 8 (12), ch. 2. S. 277-290

7. Siehodin O. B. Vykorystannia hlikozaminohlikaniv u diahnostytsi ta likuvanni spontannykh osteoartroziv u sobak// Nauk. visnyk Lviv. derzh. akad. vet. medytsyny im. S. Z. Hzhyskoho. – Lviv, 2006. - №3 (30). – S. 151-156

8. Siehodin O. B. Patohenetychne obgruntuvannia roli hlikozaminivhlikaniv u diahnostytsi ta likuvanni osteoartrozu u sobak Avto – ref. dys... kant. vet. nauk. – Bila Tserkva 2007. – 21 s.

ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗИ СОБАК

**Грінченко Дмитро Миколайович,
Северин Раїса Василівна,
Гонтарь Алла Михайлівна,**
Кандидати ветеринарних наук, доценти,
Федоровська Єлизавета Євгенівна,
Студентка
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Вступ. Стрептококи є досить убіквітарними мікроорганізмами, вони дуже поширені в природі, частина з них є представниками нормальної мікрофлори шкіряного покриву та слизових оболонок тварин та людини. Широкому їх поширенню сприяє постійне знаходження у верхніх дихальних шляхах, в кишечнику здорових тварин, постійне виділення збудників у довілля хворими та бактеріоносіями.

Стрептококози найбільш поширені у великих містах, де відбувається посилення вірулентності збудників внаслідок багаторазового пасажування через організм тварин. Патогенні стрептококи здатні викликати запальні захворювання та вогнищеві ураження на місці травм, а також алергоподібні хвороби.

Streptococcus canis - це збудник, який викликає захворювання різного ступеня тяжкості. Собаки є основними його господарями і можуть відігравати певну роль у передачі інфекції. Однак останнім часом підвищилася роль цього збудника як етіологічного фактору при цілій низці патологій у собак.

Собаки щодня піддаються впливу бактерій, і більшу частину часу їхня імунна система здатна боротися з ними, не виявляючи жодних ознак захворювання. Стрептококози виникають тоді, коли імунна система тварини ослаблена і бактерії можуть розмножуватися та поширюватися по організму.

Ціль роботи. Визначити ефективність застосування імуностимулятора анфлуруну при лікуванні стрептококозу собак.

Матеріали та методи. Наявність зниженої природної резистентності у хворих собак визначали за допомогою експрес методу виявлення рівня імуноглобулінів з ПЕГ 6000. Для даного дослідження було сформовано 4 групи собак, по 5 тварин у кожній групі, яких групували за принципом аналогів (порода, вік, стать, тощо) до та після призначеного курсу лікування.

Етіологічну природу стрептококозу собак визначили бактеріологічними методами. Чутливість виділених штамів стрептококів визначили за допомогою диско-дифузійного методу.

Результати та обговорення дослідження. До початку лікування, хворих на стрептококоз собак, було відібрано проби крові для визначення зниження природної резистентності. Результати визначення рівня імуноглобулінів представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові
за допомогою ПЕГ – 6000.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	+	+	+	+
2	+	±	±	+
3	+	+	+	±
4	+	+	-	+
5	±	+	+	+

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження ми спостерігали у кожній групі собак наявність імунодефіцитних станів. Так, у першій, другій та четвертій групах, у 4 тварин у кожній групі було виявлено наявність імунодефіцитних станів, а у 1 тварини – наявність початкової стадії розвитку імунодефіциту. Що стосується 3 групи собак, то у 3 тварин виявили наявність імунодефіцитного стану, у 1 тварини – низький рівень імуноглобулінів та лише у 1 тварини був нормальний вміст імуноглобулінів. Таким чином, проведене дослідження вказує на те, що захворювання собак на стрептококоз пов'язане, із розвитком у тварин імунодефіцитних станів.

При лікуванні стрептококозу собак, слід особливу увагу приділити підвищенню імунного статусу тварин із застосуванням імуностимуляторів.

При розробці схеми лікування стрептококозу собак, ми враховували чутливість виділених культур стрептококів до антибіотиків. За результатами проведеної антибіотикограми, найбільшу чутливість *S. canis* та *S. pyogenes* проявили до ампіциліну, цефтріаксону та тетрацикліну. Так, культури *S. canis*, навколо диску з ампіциліном утворили зону затримки росту 20,1 мм, цефтріаксону – 24,2 мм, тетрацикліну – 20,4 мм. Культури *S. pyogenes* більш чутливими були до цефтріаксону – 22,4 мм, тетрацикліну – 19,9 мм та ампіциліну – 19,3 мм.

Із імуностимулюючих препаратів, нашу увагу привернув препарат тваринного походження, який готують із лімфоїдної тканини тварин Анфлурон, до складу якого входять інтерферони.

Для визначення оптимальної схеми лікування, нами було сформовано 4 групи собак, по 5 собак у кожній групі за принципом аналогів. Схема застосування антибіотиків та імуностимулятора представлена у таблиці 2.

Згідно з розробленою схемою лікування, яка представлена в таблиці 2, перша та третя група тварин отримували антимікробну терапію із застосуванням антибіотиків та пробіотик лактоферон і були контрольними. Так, перша група собак отримували цефтріаксон, внутрішньом'язово по 250 мг/кг протягом 8 діб, третя група отримували ампіцилін по 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.

Таблиця 2.

Схема застосування препаратів при лікуванні стрептококозів у собак.

№ групи собак/ призна-чення	1 група	2 група	3 група	4 група
Анти-мікробна терапія	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 5 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 5 діб.
Імуностимулююча терапія	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язово.	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язово.
Пробіотик Лактоферон	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально

Що стосується другої та четвертої групи, то тварини цих груп крім протимікробної терапії отримували імуностимулятор анфлурон, по 2 мл на добу, 3 дні поспіль, внутрішньом'язово. Собаки цих груп отримували пробіотик лактоферон 0,2 мг орально, впродовж 5 діб.

Результати проведеного дослідження враховували на 5 добу, після початку лікування. Визначали загальний стан тварин та рівень імуноглобулінів в сироватці крові. На 5 добу після початку лікування, у собак відбирали по 3 мл крові, та після отримання сироватки крові, визначали рівень імуноглобулінів за допомогою ПЕГ 6000. Результати проведеного дослідження представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові
собак на 5 добу лікування.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	±	-	±	-
2	+	-	±	-
3	+	-	+	±
4	+	-	±	-
5	±	-	+	±

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження, які представлені в таблиці 3, у собак першої та третьої групи рівні імуноглобулінів були на дуже низькому рівні. Так, в першій групі з 5 тварин у 3 собак виявили імунодефіцит, та у 2 тварин – низький рівень імуноглобулінів. Щодо клінічного стану собак, спостерігали деяке покращення, але тварини були пригніченими, спостерігалася апатія. Хоча температура тіла, пульс та дихання були у межах фізіологічної норми. Курс лікування було продовжено на 3 дні, загальний стан нормалізувався.

У собак 3 групи спостерігали, дещо кращий результат у порівнянні з першою групою. Оскільки ці тварини також не отримували імуностимулятор,

ефект лікування був кращий. У 3 собак рівні імуноглобулінів були на низькому рівні та у 2 – був наявний імунодефіцитний стан. Також відмічали у тварин відсутність апетиту, кволість, тощо.

Результати собак 4 групи, де було застосовано антибіотикотерапію ампіциліном в поєднанні з імуностимуляцією анфлувроном. Так, у всіх п'яти собак були відсутні клінічні прояви стрептококозу, та рівні імуноглобулінів у 3 тварин були у межах норми, та у 2 тварин, рівні імуноглобулінів були на низькому рівні.

Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлувроном. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми. Клінічні ознаки стрептококозу були відсутніми. Клінічні показники температури, пульсу та дихання, як і в інших групах були в межах фізіологічної норми. У тварин цієї групи була відсутня апатичність, був апетит.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що при стрептококозі собак, краще до схеми лікування, крім застосування антибіотиків, застосовувати імуностимулятори, для активізації імунної системи тварин.

Таким чином, в даному дослідженні кращим при терапії стрептококозу собак виявилось застосування антибіотику цефтріаксону з імуностимулятором анфлувроном.

Висновки. 1. Стрептококози досить розповсюджені серед собак та пов'язані із зниженням природної резистентності.

2. За результатами імунологічних досліджень, спостерігали у кожній групі собак хворих стрептококозом були наявні імунодефіцитні стани.

3. Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлувроном. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми.

BIOLOGICAL SCIENCES

ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ХВОРИХ ІХС ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО АОРТОКОРОНАРНОГО ШУНТУВАННЯ, АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Дубинська Світлана Миколаївна

викладач

Яблуновський Петро Олександрович

магістрант

Олійник Тетяна Миколаївна

к.мед.н., доцент

Національний університет фізичного
виховання і спорту України, м. Київ

Вступ. За останні роки актуальною проблемою сьогодення в Україні та багатьох країнах світу залишаються захворювання серцево-судинної системи, які є основною причиною смертності та інвалідизації працездатного населення. За даними останніх років в нашій країні смертність від серцево-судинних захворювань становить близько 66,1 % від усіх причин. Серед них чільне місце посідає ішемічна хвороба серця (ІХС). Тому в сучасні часи постійно відбуваються пошуки новітніх шляхів лікування даного захворювання з метою зниження смертності, покращення якості життя та відновлення професійної діяльності працездатного населення. Основним патофізіологічним механізмом ІХС є стенозуючий атеросклероз коронарних артерій. В залежності від ступеня ураження вінцевих судин та інших показників супутньої патології широко застосовуються хірургічні методи лікування, зокрема аортокоронарне шунтування (АКШ).

Мета роботи - проаналізувати науково-методичну літературу щодо ефективності реабілітації хворих з ІХС після аортокоронарного шунтування з

врахуванням фізіологічних механізмів відновлення фізичної активності.

Матеріали та методи. Аналітичний аналіз наукової літератури.

Результати та обговорення. Кардіохірургічні втручання спрямовані на відновлення працездатності та поліпшення якості життя людини. Але слід зазначити, що в післяопераційному періоді, що триває більше 6 місяців, у хворих спостерігаються явища дезадаптації кардіореспіраторної системи. Це обумовлено багатьма факторами: важкістю доопераційного стану пацієнта, застосування апаратів штучної вентиляції легень та штучного кровообігу, травми грудної клітки. Слід зазначити, що хірургічне лікування ІХС не усуває основних причин захворювання і розглядається в основному як паліативний метод, що входить в комплекс етіопатогенетичної терапії.

В рандомізованих дослідженнях отримано дані, що АКШ є доцільним для зниження ризику серцево-судинних подій, таких як спонтанний ІМ, непланова невідкладна реваскуляризація або серцева смерть, покращення якості життя. Важливо що, клінічна ефективність реваскуляризації міокарда хірургічним методом в значній мірі залежить від застосування реабілітаційних програм, що спрямовані на відновлення фізичної активності пацієнтів, закріплення хірургічного та медикаментозного лікування, усунення наслідків оперативного втручання, запобігання виникнення післяопераційних ускладнень, медико психологічну адаптацію [1, 2].

Проведення сучасних програм кардіореабілітації призводить до зниженню смертності від усіх причин на 20% та від серцево-судинних захворювань на 26% [3]. Відновлення фізичної активності в складі комплексних програм реабілітації з включенням регулярних тренувань поряд із заходами щодо змін способу життя сприятливо позначається на перебігу серцево судинних захворювань і залишаються економічно ефективним. Регулярність виконання регулярних фізичних вправ покращує якість життя.

В основі сучасних програм реабілітації покладено застосування мультидисциплінарного підходу. Основними складовими є: програми фізичних тренувань, освітні програми, психологічна корекція. Виділяють декілька етапів

реабілітації: стаціонарний, санаторний та диспансерно-поліклінічний. Важливою складовою у реабілітаційному процесі є створення саме індивідуальної програми реабілітації. Слід зазначити, що під час проведення АКШ заходи починаються ще до проведення хірургічного втручання. Так під час етапу прередопераційної реабілітації проводиться оцінка операційного ризику, попередня психологічна підготовка, навчання дихальної гімнастики, основних вправ лікувальної фізкультури.

Відновлення фізичної активності у разі відсутності післяопераційних ускладнень та протипоказів має починатись на 1-2-у добу після операції. Рання активізація направлена на профілактику ускладнень внаслідок гіподинамії та підготовка до режиму тренувань малої інтенсивності, вироблення у пацієнта режиму регулярності занять з проведенням дихальної гімнастики, легких рухових вправ в положенні лежачи та сидячи. Раннє застосування фізичних вправ і поступове відновлення фізичного навантаження, сприяє соціальному аспекту реабілітації. В процесі проведення тренувань відбувається формування механізмів адаптації та фізіологічного захисту кровообігу, збільшується здатність тканин видобувати кисень (O₂) з крові, кількості мітохондрій в кардіоміоцитах, підвищується активність систем гліколізу та глікогенолізу, що збільшує швидкість скоротливості та розслаблення серцевого м'язу, максимальних величин ударного та хвилинного об'ємів, частоти серцевих скорочень, потужність системи енергозабезпечення міокарда.

Важливе місце посідає проблема підготовки кадрів мультидисциплінарної команди (лікарів ФРМ, фізичних терапевтів, ерготерапевтів, психологів, дієтологів та консультантів з питань професійної адаптації). Глибоке розуміння процесів фізіологічних механізмів реакцій організму і його структур на вплив зовнішнього середовища і реалізації адаптаційних процесів набувається під час вивчення фізіології а також інших суміжних медико-біологічних дисциплін. Фізичні вправи вимагають взаємодії фізіологічних механізмів контролю, щоб серцево-судинна та дихальна системи могли поєднувати свої дії для підтримання загального їх функціонального спрямування - задоволення

підвищених респіраторних потреб (споживання O₂) і продукції вуглекислого газу (CO₂) м'язами, що скорочуються.

Тож вміння інтерпретації основних параметрів серцево-судинної, дихальної та м'язової систем є дуже важливим і полягає в можливості застосовувати різних методів визначення механізмів зниження фізичного навантаження та об'єктивної оцінки функціональних можливостей організму. Для визначення толерантності до фізичного навантаження та оцінки можливості рухового режиму у хворих після АКШ через 10-14 днів можна застосовувати тест з 6-хвилинною ходьбою. Через 4-6 тижнів можна використовувати електрокардіографічний тест.

Він широко застосовується в нашій країні, але газообмін не визначається, що не дає можливості реально оцінити спроможність систем забезпечення підтримки клітинного дихання. В той же час в країнах Європи, Америки та Японії протягом останніх 20 років широко використовуються кардіопульмональні навантажувальні тести (КПНТ) з визначенням анаеробного порогу для оптимального створення програм фізичних тренувань в комплексній кардіореабілітації [4].

В умовах вітчизняної медицини широке використання КПНТ обмежується рядом факторів: складністю обладнання та високою його вартістю, недостатньою кількістю підготованого медичного персоналу з глибоким розумінням процесів на рівні фізіології, недостатністю проведення курсів навчання для оволодіння даною методикою та недостатнім рівнем розуміння важливості кардіореспіраторного навантажувального тесту клініцистами. Базується КПНТ на визначенні пікового споживання кисню (VO₂), параметрів фізіології дихання та визначення переходу організму на анаеробний метаболізм під час фізичного навантаження.

На основі отриманих даних КПНТ слід розраховувати оптимальне навантаження тренувань за методикою, що базується на практичних рекомендаціях Американської колегії спортивної медицини. Вони зазначають, що цільове споживання O₂ не повинно перевищувати 50-60% від пікового його

споживання. Період реабілітації триває щонайменше 1 рік після хірургічного втручання. Тому результати тестування дуже важливі для розробки індивідуальних фізичних тренувань помірної інтенсивності протягом тривалого часу та в подальшому визначення режимів побутової та професійної фізичної активності.

Використання багатокомпонентних індивідуальних адаптованих програм збільшує толерантність до фізичного навантаження у менші терміни перебування в стаціонарі, зменшує відчуття тривоги, пов'язаної з розумінням пацієнтом небезпеки для життя захворюванням та повертає впевненість у собі, підвищує прихильність пацієнтів до медикаментозного лікування, покращує якість життя, запобігає виникненню ускладнень, відновлює працездатність та відновлення соціальної активності.

Висновки. Активне впровадження кардіохірургічного лікування (аортокоронарного шунтування) у хворих на ІХС вимагає створення комплексних програм реабілітації. Застосування сучасних методів діагностики та підготовки персоналу мультидисциплінарної команди дозволяє розпочати реабілітаційні заходи в 1-2 доби після операції та дає можливість підібрати оптимальний темп та обсяг реабілітаційних заходів, базуючись на індивідуальних показниках пацієнтів. Відновлення фізичної активності під час кардіореабілітації ефективно знижує смертність від усіх причин, ризик повторного інфаркту, знижує фактори ризику, підвищує толерантність до фізичного навантаження та покращує якість життя. В Україні в наш час активно створюються та вдосконалюються програми реабілітації згідно світових стандартів, впроваджуються новітні методики, що направлені на комплексний вплив на відновлення і лікування пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ESC/EACTS Guidelines on Myocardial Revascularization // European Heart Journal, Volume 40, Issue 2, 07 January 2019, Pages 87–165, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehy394>

2. 2021 ACC/AHA/SCAI Guideline for Coronary Artery Revascularization: A Report of the American College of Cardiology/American Heart Association Joint Committee on Clinical Practice Guidelines// J Am Coll Cardiol. – 2022 Jan. - 79 (2) e21–e129

3. Taylor RS, Brown A et al. Exercise-based rehabilitation for patients with coronary heart disease: systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials // Am J Med. – 2004. - Vol. 116. P. 682-692

4. Wasserman I, Karlman et al. Principles of exercise testing and interpretation^ including pathophysiology and clinical application – 5-th ed., 2012

ВПЛИВ ТЮТЮНОВОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ НА СТАН АНТИОКСИДАНТНОЇ СИСТЕМИ У ЩУРІВ

Павліченко Ольга Дмитрівна

старший викладач

Макаренко Ольга Анатоліївна

д-р. біол. наук, завідувач кафедри фізіології, здоров'я і безпеки
людини та природничої освіти

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Тютюнопаління в наш час становить одну з найсерйозніших медико-соціальних проблем, а його поширеність останнім часом набуває форму епідемії. Вплив тютюнового диму – це одна з причин смертності, захворювань та інвалідності великої кількості людей [4]. Тютюновий дим містить токсичні, мутагенні і канцерогенні для людини сполуки, а також стійкі і нестійкі вільні радикали та активні форми кисню з потенціалом для біологічного окисного пошкодження. Куріння викликає дисбаланс в одній з найважливіших адаптаційних систем організму – прооксидантно-антиоксидантної, що проявляється інтенсифікацією процесів перекисного окислення ліпідів (ПОЛ) і зниженням активності фізіологічної антиоксидантної системи. Інтенсифікація ПОЛ, як відомо, є ключовим ланцюгом у патогенезі стресорного пошкодження органів та тканин [2, 3]. На противагу вільно радикальним (ВР) процесам в організмі існує антиоксидантна система. Супероксиддисмутаза (СОД) та каталаза - антиоксидантні білки, що нейтралізують вільні радикали і, тим самим, чинять протективну дію на тканини органів [5].

Мета роботи. Вивчення впливу інтоксикації тютюновим димом на рівень активності ферментів антиоксидантної системи щурів.

Матеріали та методи. Експеримент виконаний на 10 білих щурах-самках 3 міс. віку, яких утримували на стандартному харчовому раціоні віварію. Тварини були розділені на дві групи: інтактну (5 особин) і модель тютюнової інтоксикації (5 особин). Щурів другої групи поміщали в спеціально

сконструйовану пластикову камеру, в яку під тиском, за допомогою компресора, подавали тютюновий дим від 5 сигарет «Прима» (Приватне акціонерне товариство "Імперіал тобакко Продакшн Україна"; вміст нікотину 0,8мг, вміст смол – 10 мг) протягом 20 хвилин щоранку. Тривалість процедури обкурювання склала 70 днів. Зразки крові у тварин обох груп відбирали на 71 добу експерименту вранці, після їх 14-годинного голодування. Отримували біоптат ясен, печінки, нирок та мозку тварин. З отриманої крові виділяли сироватку, з тканини органів отримували гомогенат. Про стан антиоксидантної системи судили за активністю антиокисних ферментів каталази [1] і супероксиддисмутази [6]. Статистична обробка проводилась програмою Microsoft Excel.

Результати та обговорення.

Розвиток більшості патологічних станів відбувається за вільнорадикальним механізмом, що на клітинному рівні характеризується посиленням продукування вільних радикалів, серед яких особливе місце належить активним формам кисню. Однією з причин активації вільнорадикальних процесів за умов патології може бути порушення в системі антиоксидантного захисту організму.

Найбільш простим методичним показником антиоксидантного захисту є активність каталази, ферменту, що розщеплює перекис водню на воду і кисень [4]. Ураження тютюновим димом протягом 70 діб зменшувало активність каталази в сироватці крові щурів в 1,4 рази ($p < 0,001$) у порівнянні з інтактними тваринами.

Згідно з результатами дослідження можна констатувати, що тютюновий дим викликав істотні зміни активності каталази як в яснах, так і в нирках щурів. У цих органах нами зафіксовано різноспрямовані зміни активності досліджуваного ферменту. В яснах спостерігалось достовірне ($p < 0,001$) збільшення активності каталази в 1,5 рази, тоді як в гомогенатах нирок активність цього ферменту достовірно зменшилася в 1,5 рази. Виявлене підвищення активності антиоксидантного ферменту в яснах при впливі

токсикантів, мабуть, дозволило запобігти значному підвищенню інтенсивності процесів ПОЛ і, ймовірно, свідчило про збереження регуляторних зв'язків в системі антиоксидантного захисту в яснах в цілому.

Найбільші зміни активності каталази спостерігали в гомогенатах мозку щурів, де цей показник достовірно зменшився в 1,6 рази. Особливістю метаболізму деяких тканин (зокрема тканини мозку) в нормі є інтенсивні аеробні окисні процеси, і існує точно збалансована система «вільнорадикальне окислення (ВРО) –антиоксиданти». Патологічним є не саме ВРО, а порушення його регуляції антиоксидантною системою. В гомогенатах печінки виявлено зменшення активності каталази в 1,5 рази ($p < 0,05$) відносно інтактних тварин. Слід зазначити, що в печінці зосереджено до 60% загальної активності каталази.

Каталаза являється синергістом СОД, яка зв'язує активні форми кисню з утворенням перекису водню в клітині [5]. При дослідженні супероксиддисмутазної активності у сироватці крові щурів після ураження тютюновим димом відмічено її зниження в дослідній групі в 1,6 рази ($p < 0,001$). При дослідженні активності СОД у яснах та нирках щурів відмічено її зміни тільки в нирках. Активність СОД в гомогенатах ясен знаходилась на рівні інтактних щурів. Виявлено значне зменшення активності (в 1,5 рази) цього антиоксидантного ферменту в гомогенатах нирок.

Відомо, що органи тварин і людини відрізняються за активністю СОД, підтримуючи в умовах нормального обміну стаціонарну концентрацію супероксидних радикалів на певних рівнях [4], згідно з якими найвища активність цитозольних СОД в порівнянні з іншими органами у інтактних щурів була характерна для тканини печінки. У дослідних тварин цей показник зменшився ($p < 0,001$) в 1,3 рази після ураження тютюновим димом. Активність СОД у щурів дослідної групи в гомогенатах мозку була значно меншою (в 1,4 рази), ніж у тварин контрольної групи.

Відомо, що каталаза разом із СОД є ключовими ензимами антиоксидантного захисту. Послідовність та злагодженість у роботі цих двох

ензимів забезпечують стаціонарний рівень концентрації вільних радикалів. Проте, активність СОД у наших дослідженнях в усіх органах (крім ясен) тварин дослідної групи була значно нижча, ніж у щурів контрольної групи. Зростання активності каталази виявлено тільки в яснах, в інших досліджуваних органах активність ферменту була спадаючою. Найбільш чутливими до тютюнового диму виявились мозок та нирки дослідних щурів, у яких каталазна активність до кінця дослідження знижувалась в 1,6 та 1,5 рази відповідно.

Однією із причин зниження активності каталази може бути викликана тривалою дією токсинів тютюнового диму деградація вільних та зв'язаних із мембранами ендоплазматичної сітки рибосом, які відповідають за синтез протеїнів. Зниження каталазної активності в органах щурів сприяє накопиченню токсичного продукту дисмутації супероксидного аніон-радикалу пероксиду гідрогену та свідчить про швидке виснаження системи антиоксидантного захисту за умов токсичних уражень організму, що призводить до ушкодження молекул ензимів продуктами перекисного окислення.

Пригнічення СОД активності, очевидно, може бути обумовлено суттєвим виснаженням пулу ензимів внаслідок посиленого їх використання на нейтралізацію вільних радикалів, продукція яких значно інтенсифікується в організмі тварин під впливом використаних нами токсикантів, а також накопиченням сполук, що можуть взаємодіяти з іонами металів в активному центрі ензимів або впливати на ступінь їх відновлення.

У наших дослідженнях раніше виявлено, що при дії тютюнового диму на організм дослідних тварин спостерігалася активація ВР процесів. Однією з причин активації ВР процесів за умов патології може бути порушення в системі антиоксидантного захисту організму. Сигаретний дим містить багато окисників, вільних радикалів і органічних сполук, таких як супероксид і нітрогену оксид. Крім того, вдихання сигаретного диму в легені активує деякі ендогенні механізми, такі як накопичення нейтрофілів і макрофагів, що ще більше поглиблює токсичне пошкодження екзогенними окислювачами. Рівень

ВР процесів пов'язаний із активністю антиоксидантних ензимів, що утворюють єдиний метаболічний ланцюг, внаслідок функціонування якого відбувається перетворення активних форм кисню на воду, спирти та інші нетоксичні для організму метаболіти.

Таким чином, активація ВР процесів, яка спостерігається при дії тютюнового диму на організм піддослідних тварин, супроводжувалася порушенням функціонування ензимних антиоксидантів, що може бути пов'язане як із виснаженням їх резервів у зв'язку з інтенсивним споживанням у реакціях детоксикації, так і з порушенням синтезу.

Висновки. Встановлено, що тютюнова інтоксикації у щурів супроводжувалася пригніченням системи антиоксидантного захисту, що проявлялося достовірним зниженням активності каталази та СОД в сироватці крові, печінці, нирках мозку. Встановлено, що після ураження тютюновим димом активність каталази в яснах підвищилась, активність СОД залишалася на рівні інтактних тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гири́н С. В. Модификация метода определения активности каталазы в биологических субстратах / С. В. Гири́н // Лабораторная диагностика. – 1999. № 4. – С. 45-46.

2. Горбач Т. В. Уровень интоксикации организма и эластичность сосудов новорожденных крысят – потомков крыс, подвергавшихся действию табачного дыма / Т. В. Горбач, В. Ю. Юнусов, С. Н. Мартынова // Буковинський медичний вісник. – 2014. – Т. 18, № 4. – С. 20-24.

3. Лихацький П. Г. Розвиток цитолітичного синдрому в організмі щурів різного віку, уражених тютюновим димом. / Лихацький П. Г., Фіра Л. С., Бойко Л. А., Федорович У. М.// Укр. журн. клін. та лаб. медицини. – 2017. – № 2(12). – С. 12-19.

4. Мельник П. С. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони

здоров'я України. 2018 рік / Укр. ін-т стратег. дослідж. МОЗ України: редкол.:
П. С. Мельник [та ін.]. – Київ : Медінформ, 2019. – 458 с.

5. Перекисне окислення ліпідів в нормі і патогенезі різних захворювань:
Зб. наук. праць // Під ред. М. І. Агаджаква. – Єреван: Айастан, 2008. – 230 с.

6. Чевари С. Роль супероксиддисмутази в окислительных процессах
клетки и метод определения её активности в биологических материалах /
С. Чевари, И. Чаба, И. Секей // Лаб. Дело. – 1985. – № 11. – С. 678-681.

MEDICAL SCIENCES

EFFICACY OF EMPAGLIFLOZIN IN THE TREATMENT OF HEART FAILURE IN COMBINATION WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS

**Abuudah Amani,
Borovyk Kateryna,
Kravchun Pavlo,**
D. med. Sc., Professor,
KhNMU
Kharkiv, Ukraine

Introduction. The prevalence of cardiovascular disease is very high worldwide, especially in combination with type 2 diabetes mellitus (T2DM). Heart failure (HF) as a pathology is quite difficult to treat and control. It is especially important in patients with T2DM and in cases where there is an increased risk of recurrence of decompensation in these patients. It is necessary to study ways of treating these pathologies in a complex, namely, to determine those drugs that can affect the course of both conditions.

The aim was to determine the efficacy and benefits of empagliflozin in treatment heart failure in patients with concurrent type 2 diabetes mellitus. Besides, to assess the impact of this drug on the risk of hospitalization and mortality rate.

Materials and methods. The analysis of literature sources from the Pubmed database for 2020-2023 was carried out.

Results and discussion. During the analysis of the researches, it was determined that the research by Mattew M Y Lee et al. [1] evaluated such key indicators as left ventricular (LV) end-systolic volume to body surface area and global longitudinal LV strain. The study calculated the difference between treatment groups in changes from baseline to 36 weeks for these parameters. Additionally, cardiovascular magnetic resonance measurements were also evaluated after 36

weeks.

The following data were obtained:

- LV end-systolic volume to body surface area decreased by 7.9 ml/m² between baseline and 36 weeks in the empagliflozin group compared with a decrease of 1.5 ml/m² in the placebo group, while no difference in global longitudinal LV strain was found.

- Cardiovascular magnetic resonance decreased by 9.0 ml/m² between baseline and 36 weeks in the empagliflozin group compared with a decrease of 0.4 ml/m² in the placebo group.

There were no significant changes in the parameters such as LV ejection fraction (LVEF), LV mass index, index of overall LV function, indexed left atrial volume, myocardial blood flow or extracellular volume fraction after treatment with empagliflozin for 36 weeks. This study demonstrated the effects of empagliflozin in reducing left ventricular volumes compared to placebo in patients with HF with reduced EF, and it plays a crucial role in the pathogenesis of HF.

The research by Subodh Verma et al. [2] found that the benefits of empagliflozin in preventing deaths became significant on day 59 and were sustained throughout the study. The effectiveness of the drug in reducing the risk of hospitalisation reached significance on day 17 and was maintained during the study. The reduction in the risk of a combination of death or hospitalisation in patients with HF became significant on day 27 and was maintained during follow-up.

The issue of acute decompensated HF and the effects of empagliflozin in this condition is also meaningful. In the research by Kevin Damman et al. [3], empagliflozin administration did not affect indicators such as visual analogue scale (VAS) dyspnoea score, diuretic response, changes in N-terminal brain natriuretic peptide, and length of hospital stay. However, at the same time, the study drug was associated with an increase in urinary output and a decrease in the composite endpoint of worsening HF, risk of readmission or death after 60 days, which is a very important result but requires further study with large-scale randomised clinical trials.

Conclusions. Based on the reviewed studies, it can be said that empagliflozin,

an SGLT2 inhibitor, is an effective treatment for patients with a combination of type 2 diabetes and heart failure. This drug has the following favourable and necessary metabolic effects. The first one is that empagliflozin has a selective hypoglycaemic effect only in the presence of hyperglycaemia. Also it is the most long-lasting drug in the group of antidiabetic drugs, as it is able to maintain the level of glycated haemoglobin for a long time. It is necessary to say that this drug affects weight loss, which affects both metabolic processes and blood pressure, and it is directly related to the cardiovascular system. In conclusion, empagliflozin has significant and defined benefits and efficacy in the treatment of heart failure with concomitant type 2 diabetes mellitus and prevention of mortality and hospitalisation in patients with these pathologies.

REFERENCES.

1. Lee MMY, Brooksbank KJM, Wetherall K, et al. Effect of Empagliflozin on Left Ventricular Volumes in Patients With Type 2 Diabetes, or Prediabetes, and Heart Failure With Reduced Ejection Fraction (SUGAR-DM-HF). *Circulation*. 2021;143(6):516-525. doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.120.052186

2. Subodh Verma, Lawrence A. Leiter, Bernard Zinman, Abhinav Sharma, Michaela Mattheus, David Fitchett, Jyothis George, Anne Pernille Ofstad, Mikhail N. Kosiborod, Christoph Wanner, Silvio E. Inzucchi, Time to cardiovascular benefits of empagliflozin: a post hoc observation from the EMPA-REG OUTCOME trial. *ESC Heart Failure* 2021; 8: 2603–2607.

3. Kevin Damman¹, Joost C. Beusekamp, Eva M. Boorsma, Henk P. Swart, Tom D.J. Smilde, Arif Elvan, J.W. Martijn van Eck, Hiddo J.L. Heerspink, Adriaan A. Voors, Randomized, double-blind, placebo-controlled, multicentre pilot study on the effects of empagliflozin on clinical outcomes in patients with acute decompensated heart failure (EMPA-RESPONSE-AHF). *European Journal of Heart Failure* (2020) 22,713–722.

4. Кедик А. В., Куцин О. О. Метаболічні ефекти емпагліфлозину *Домс*. 2022; 5: 38-56.

**ENTEROBIOSIS: CAUSES, SYMPTOMS, METHODS OF TREATMENT
AND PREVENTION. ANALYSIS OF ENTEROBIOSIS DISEASE
STATISTICS IN TRANSCARPATHIAN REGION IN 2019 AND 2020**

Bretsko Yurii,

Student of the medical faculty of Uzhhorod national university

Demchynska Myroslava,

Candidate of biological sciences, associate professor

Abstract. Parasitic diseases are a fairly important component among the number of common human diseases. Among them, cases of enterobiosis make up quite a large share. The causative agent is the human pinworm helminth, which is found all over the world. That is why the study of enterobiosis is quite important and relevant. This article analyzes the course, causes, symptoms and statistics of enterobiosis in the Transcarpathian region.

Key words. Parasitosis, human pinworm, enterobiosis, disease statistics, prevention, hygiene, pathogenic effect.

Introduction. Enterobiosis is a disease caused by pinworms and which is transmitted through the fecal-oral mechanism of infection.

The parasite is usually found in the intestine and can lead to various disorders of the intestine and nervous system. Infection is possible due to contact with a sick person, and the main factor of transmission is contaminated hands, household items, and less often food products there is also a risk of infection of children in swimming pools; clinical manifestations of enterobiosis may differ depending on the degree of infection. the main symptoms include abdominal pain, nausea, morning discomfort in the intestines and frequent formal bowel movements, children suffer more often and can have a moody mood, tire quickly and learn new skills poorly, which can negatively affect their performance in adults, this disease can lead to a decrease in work capacity.

Scratching by patients of the perianal area leads to sores, secondary bacterial

infection of the skin, the occurrence of dermatitis, which aggravates the course of the disease. Severe complications of enterobiosis include appendicitis, proctitis and paraproctitis, eczema of the perianal area, painful vulvitis and vulvovaginitis in girls. Enterobiosis causes a negative impact on behavioral reactions and neuropsychological development of children. Patients may faint and have epileptic seizures.

The aim of the study. Conduct research on general information about enterobiosis. Describe its symptoms, causes and prevention. The main task is to conduct a statistical analysis of the incidence of enterobiosis in the Transcarpathian region, to investigate the growth curve of this parasitosis.

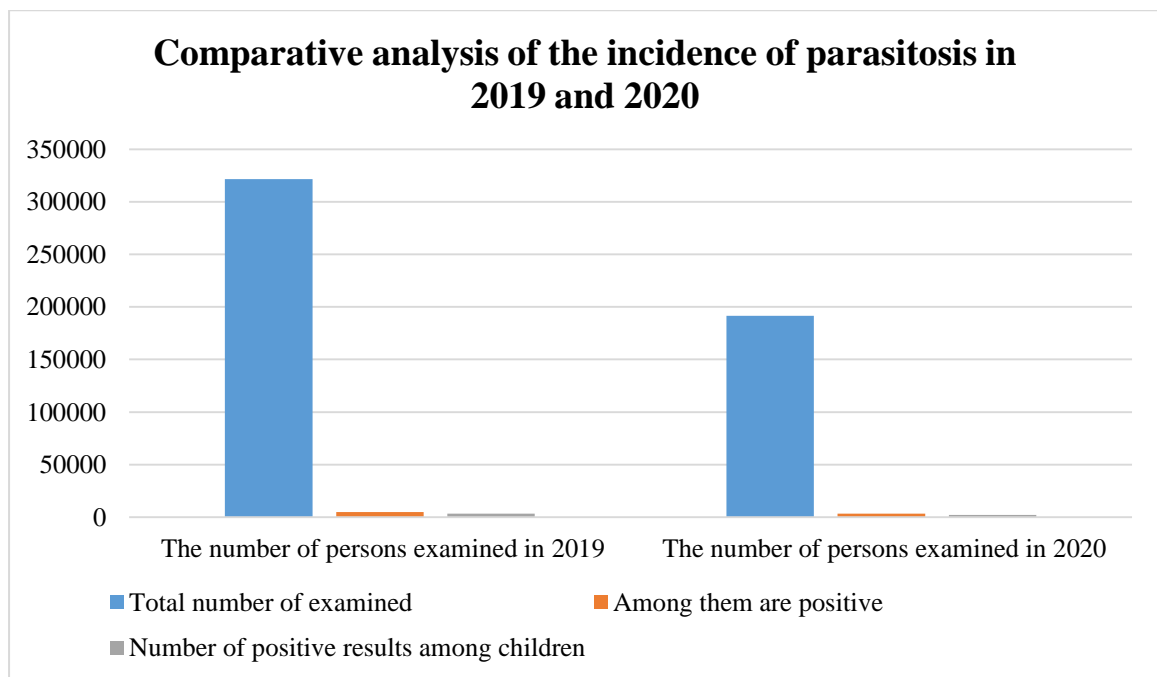
Research materials and methods. During 2022, the parasitological laboratory of the State University "Transcarpathian Regional Center for Disease Control and Prevention of the Ministry of Health of Ukraine" regularly admitted patients suspected of enterobiosis.

In the future, general statistics with the disease of enterobiosis, a natural increase in morbidity, were derived. Special attention was paid to the incidence statistics of this parasite among children under 17 years of age.

During the research, the method of analytical and descriptive statistics was used, the material was classified and systematized into separate subtopics. A significant part of the report is occupied by theoretical information about enterobiosis, which requires a comparative, analytical and descriptive method of research.

Results and discussion. During 2019, the total number of patients with parasitosis was 4,862 people from 321,753 studies. It is worth noting that out of the total number of patients, children accounted for 3268 positive results.

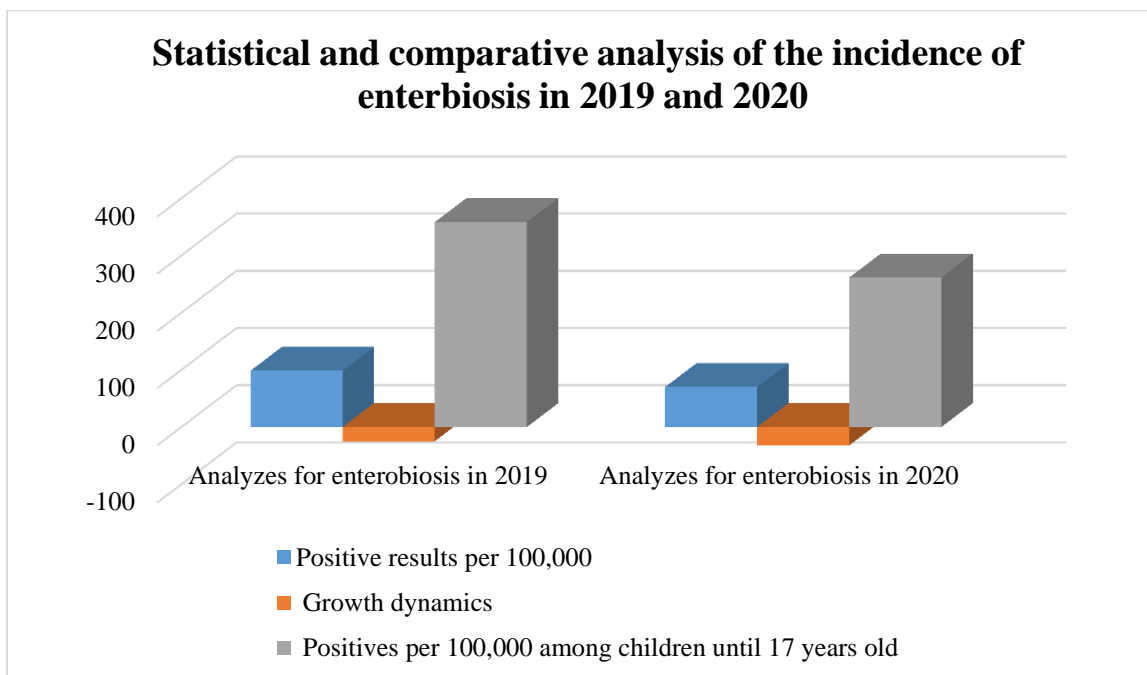
Therefore, children made up a large percentage of the total sample of diseases due to parasitosis. An interesting point is that the total number of tests in 2020 amounted to 151,035 units, among which 3,268 were positive. Children similarly occupy a large share among the incidence sample.

The sharp drop in the number of tests, which is obviously related to the start of the coronavirus pandemic, is surprising. However, the number of patients has by no means decreased, and their percentage, on the contrary, has increased. This indicates that in the conditions of the coronavirus pandemic, the vector of attention has shifted exclusively to viral diseases, which has led to less personal significance of parasitosis. But, instead, the number of positive results for parasitosis increased, which indicates that parasitosis requires constant vigilance. You cannot concentrate on one nosology and neglect others.

A selective analysis of the incidence of enterobiosis in 2019 and 2020 showed the following results: in 2019, 98.5 research results were positive for enterobiosis per 100,000 population. This is 24.9 people less than in 2018. In 2020, 66.9 cases per 100,000 enterobiosis diseases were detected, which is 32.1 less than the previous year. Therefore, the dynamics of growth is negative. This is quite easily explained by the fact that during the coronavirus pandemic, due attention was not paid to the diagnosis of helminthiasis and parasitosis. The next research vector is the incidence of children under 17 years of age based on calculations per 100,000. The following trend can be observed here: in 2019, the incidence of enterobiosis in children was 358.3 per 100,000. This is 30.3 units less than in 2018. Instead, in 2020, this indicator

was 261.5, which is 27 units less than the previous year. It can be concluded that children are more often ill with enterobiosis than adults. There are objective reasons for this: children adhere to hygiene norms worse, wash their hands less often. In them, the phenomenon of reinvasion is more often observed: after the eggs are laid by the spikes on the perianal folds, children feel severe itching in the anus. After scratching the itchy area, they infect their body again with unwashed hands while eating food.

Discussion. Analyzing statistical data, as obtained from State University "Transcarpathian Regional Center for Disease Control and Prevention of the Ministry of Health of Ukraine", it should be noted that during 2020, a decrease was recorded not only in the share of positive results for the detection of parasitosis, but also in the number of studies conducted in this field in general. The main and objective reason for this is the beginning of the coronavirus pandemic, which provoked a general panic about this viral disease and caused the neglect of parasites.

Nevertheless, this fact provoked more careful observance of hygienic and sanitary standards, which caused a negative trend in the growth of parasitosis diseases in the percentage ratio. Quarantine conditions also caused a sharp drop in morbidity. An interesting point is also that the share of sick children per 100,000 significantly exceeds the similar selective analysis among adults. This indicates that children get

sick more often, and therefore they should more carefully observe sanitary and epidemiological norms. Enterobiosis should not be neglected. It is important to remember that in addition to uncomfortable feelings, it has a serious pathogenic effect. In particular, enterobiosis can cause appendicitis, proctitis, paraproctitis, eczema of the perianal area, with their characteristic symptoms, painful vulvitis and vulvovaginitis in girls. Also, this disease can cause various neuropsychiatric disorders.

Conclusions. Based on the results of the research, several important conclusions can be drawn. First of all, you should not neglect parasitosis in general, and enterobiosis in particular. Despite the negative dynamics of growth, it is necessary to continue measures to combat enterobiosis. First of all, it should be sanitary and educational work and personal prevention. Children are a particularly vulnerable category for this nosology. They follow the rules of personal hygiene less, and their immunity is usually weaker and reacts more vulnerable to stimuli. This moment should be taken into account in order to continue the fight to prevent parasitosis not only in Zakarpattia Oblast, but throughout the world.

LIST OF REFERENCES.

1. Enterobiosis in children and adults: symptoms, treatment and prevention. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/science-and-health/medicine/234941-enterobioz-u-ditei-i-doroslykh-symptomy-likuvannia-i-profilaktyka>
2. Clinical Overview. URL: <https://www.drugs.com/npp/bacillus-clausii.html>
3. Garcia, Lynne Shore. Diagnostic medical parasitology / Lynne Shore Garcia. — 5th ed, 2007. 1225 pages.
4. Rohela Mahmud, Yvonne Ai Lian Lim, Amirah Amir. Medical parasitology. 2018, Springer. 856 pages.
5. News. URL: <https://www.zakarpatt-ses.gov.ua/gromadyanam>
6. Helminthiasis in children. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/2199-gelmintoz-u-ditei/>

TRAUMATIC SPLEEN INJURIES

Honcharova Natalia

Doctor of Medical Sciences

Professor of the Department of Surgery № 2

Abramova Maryna

6th year student of the II medical faculty

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introductions: Trauma is the effect on the body of any external agents that cause anatomical and functional disorders in organs, accompanied by its local and general response [1]. Traumatic spleen injury accounts for 3.2% of all types of traumatic injuries and accounts for 50.7% of blunt abdominal trauma cases. Such injuries can occur as a result of road traffic accidents (the most common cause), domestic injuries, and sports events. Penetrating injuries, such as gunshot or stab wounds, can also damage this vital organ [2]. The third mechanism, which is extremely relevant for Ukraine today, is explosive injury, namely, during hostilities. Therefore, it is important to understand the structure of this pathology and consider possible options for its surgical treatment.

Aim: To analyze the literature sources related to traumatic spleen injury in order to determine possible variants of the clinical course of this pathology, as well as to choose the priority method of surgical treatment.

Materials and methods: A systematic review of English-language literature databases was conducted on such platforms as: PubMed, Scopus, EMBASE and Medline, using the following keywords: "spleen injury", "closed abdominal injury", "splenectomy".

Results and discussion: In order to describe what determines the clinical manifestations and the time of their appearance in splenic trauma, it is necessary to consider the main classifications of this pathology, of which there are three. First: traumatic spleen injuries are divided into open and closed. The statistical difference between them is that open injuries are often combined with traumatic injuries of the

stomach, large intestine, pancreas, and kidney. Secondly, there is a distinction between one- and two-instantaneous splenic lacerations. In a one-instantaneous rupture, both the capsule and the spleen parenchyma are damaged at the same time. In case of a two-instant rupture, the spleen parenchyma is first damaged with the formation of a subcapsular hematoma, and then the capsule ruptures with bleeding into the free abdominal cavity.

Third: spleen ruptures can be single and multiple. Multiple injuries are observed more often in case of a single-instantaneous rupture, single injuries - in case of a two-instantaneous rupture. There are also two most typical variants of the phenomenon of two-stage splenic rupture: the first variant: Phase I - a small tear of the spleen capsule and parenchyma is covered by a blood clot, cap with the formation of a subcapsular large hematoma; Phase II - in a few hours (or days, weeks, months) spontaneously or as a result of even a slight strain (sneezing, coughing, laughing, defecation, turning in bed), and after a sudden increase in pressure in the abdominal cavity, the clot breaks off with abdominal bleeding.

The second option: Phase I - the parenchyma is injured deep in the organ with the formation of a central hematoma; Phase II - as in the first variant, after a while, with an increase in intra-abdominal pressure (due to any effect on the human body), a healthy layer of parenchyma with a capsule is torn, and intra-abdominal threatening bleeding occurs.

Possible types of blood loss in spleen injury: low blood loss (0.5-10 % of CBV): such a patient may have only slight weakness, consciousness is not disturbed, blood pressure is not reduced; medium blood loss (11-20 % of CBV): this variant is characterized by severe weakness, dizziness, nausea, dry mouth, sluggish reactions, pale skin, cold extremities, rapid breathing and pulse, blood pressure decreased by 10%; severe blood loss (21-40% of CBV): the victim develops unbearable thirst, nausea, vomiting, darkening of the eyes, yawning (a sign of oxygen deprivation), tachypnea, sharp pallor of the skin and mucous membranes, acrocyanosis, sharpened facial features, hand tremors, and systolic blood pressure drops to 100-90 mm Hg. massive blood loss (41-70% of the CBV): in this case, the victim will often be

unconscious, with dead pallor of the skin, cold sweat, Cheyne Stokes breathing, sometimes convulsions, sunken eyes, indifferent gaze, systolic blood pressure not > 60 mm Hg; and fatal bleeding (70% of the CBV): comatose or terminal condition, shallow, unnoticeable breathing, cold, marbled skin, convulsions, dilated pupils, no pulse, systolic blood pressure below 50 mm Hg, bradycardia. That is why, in case of suspected splenic injury, urgent hospitalization of the patient for further examination is indicated [2, 3].

The clinical picture of spleen injury depends on the severity of the injury, the presence of concomitant injuries, i.e., combined trauma, the severity of the victim's condition, the degree of organ damage, bleeding intensity, signs and extent of acute blood loss, and the time since the injury. If we talk about the patient's complaints, first of all, it will be acute pain in the left hypochondrium. When the blood spills and irritates the peritoneum of the left subdiaphragmatic space and the terminal branches of the diaphragmatic nerve, the pain area spreads with irradiation to the left supraclavicular region, scapula, shoulder - the patient cannot take a deep breath Eleker's symptom. In case of splenic rupture with bleeding, short-term fainting and loss of consciousness are characteristic. A little later, with the accumulation of blood in the pelvis, false urges to defecate appear. Next, we examine the injured person: a grimace of pain is on his face.

The face is often pale and covered with cold sweat. As the amount of blood loss increases, the pulse rate increases, blood pressure decreases, limbs become cold, and the rapid progression of these symptoms indicates signs of hemodynamic instability. A positive symptom is the Rozanov symptom - when you try to turn the injured person on their back, they immediately try to take the previous position (due to increased pain as the blood irritates the larger surface of the peritoneum). Patients often take a forced position in bed - lying on their left side with their legs pulled up to their stomach. Sometimes traces of trauma are visible - abrasions on the skin of the lower chest and/or left hypochondrium.

The anterior abdominal wall, mainly of the left half, is limited or not involved in the act of breathing. In percussion, we are interested in three main symptoms, such

as: in the left hypochondrium along the left lateral canal above the site of blood accumulation, the sound is muffled - de Kerwen's symptom. This is a late sign of intra-abdominal bleeding. According to various data, the minimum amount of blood that can be determined by percussion can be from 500 to 1000 ml. The size of the spleen is increased due to blood clots around it, and when the body position is changed, the zone of dull sound does not mix - Pitts-Bellens symptom. Within 1-2 hours after the trauma, the abdomen may be distended due to flatulence - the Heinecke-Lejar symptom.

During palpation, the following symptoms can be observed: positive Weinert's symptom (a very informative sign, especially in children) - a doctor tries to grasp the child lying down in the lumbar region with his fingers and carefully conducts a comparative palpation of the right and left hypochondrium with the first fingers: on the right, the doctor's fingers converge, while on the left, due to pain, stiffness, and often elastic swelling (blood clots around the spleen), it is impossible to do so. Positive abdominal symptom of Kuhlenkampff is a localized abdominal pain, but not tense, soft. When pressing on the lower part of the sternum, pain occurs along the left half of the rib arch - the Hedry symptom.

The injured also have mildly positive symptoms of peritoneal irritation: Mendel's, Rozdolsky's, and Shchotkin-Blumberg's. It is important to note that it is clinically very difficult to recognize a subcapsular or central splenic hematoma (corresponding to phase I of the rupture). In such victims, the main method of diagnosis is ultrasound examination (US) and dynamic observation. Spleen injury is manifested by clinical signs of internal bleeding when the capsule of the organ suddenly ruptures (phase II). Clinical signs of spleen injury are non-pathognomonic, they can be observed in case of bleeding into the abdominal cavity from other organs (liver) or rupture of blood vessels [4, 5].

When considering the issue of surgical treatment of this pathology, the literature distinguishes 4 main periods of this process. However, I believe that they can be divided into 2 main types of 2 periods, namely: splenectomy with subsequent autotransplantation of spleen tissue (type I) and organ-preserving surgery with

subsequent non-surgical treatment (type II). In my personal opinion, type II treatment is much more suitable for patients, as spleen preservation (not even the whole organ) has a number of advantages.

First, with the accumulation of experience in splenectomies, the results of treatment and spleen function began to be thoroughly studied. The long-term results of such interventions have shown that there are much more complications in the longer term than in the postoperative period. In the early period after splenectomy, patients already show signs of hyposplenism: coagulopathy, increased sensitivity to surgical infection with purulent and inflammatory complications. In the first 4 days, the number of T- and B-lymphocytes decreases, the level of immunoglobulins of classes M and G increases, and the concentration of CEC almost doubles. After splenectomy, at different times, almost one in five of the operated patients has some symptoms of post-splenectomy symptom complex as a result of immunological homeostasis disorders.

The risk of hypo- or asplenism is maximum in the first 2 years after splenectomy and persists throughout life, which is why most of the patients who had their spleens removed in childhood do not live more than 50 years. There is only one possible conclusion: splenectomy leads to a serious, life-threatening immunodeficiency. Manifestations of post-splenectomy syndrome are divided into early and late. Early manifestations are thrombotic complications: from minor microcirculatory disorders to large-vessel thromboembolism (hence, the risk of thrombotic complications increases after splenectomy: DVT, myocardial infarction). It is also a significant probability due to reduced protection against infectious diseases, especially in the first 2 years after surgery.

Late manifestations of the post-splenectomy syndrome include asthenic syndrome in the form of a clinical symptom complex: general weakness, dizziness, decreased vitality, performance, mental and emotional lability, sleep disturbance, appetite, and in children, reduced intellectual abilities.

Also, anti-infective and anti-tumor immunity is suppressed: after splenectomy, there is a pronounced tendency for recurrent infections, and there is a lifelong risk of

severe macroorganism infection. Post-splenectomy sepsis can occur in a few days, months, and even years. It can be concluded that in the surgery of a damaged spleen, removal of the entire organ is excessive radicalism, which even contradicts the humane principles of surgery.

However, in our time, most surgeons still resort to this method, for two main reasons: due to the imperfection of the technique of performing organ-preserving operations and the low level of theoretical training and insufficient qualifications of mainly emergency surgeons, underestimation and even ignoring the physiological role of the spleen as one of the most important organs of our body [6, 7].

Conclusions: Thus, traumatic spleen injury is an extremely urgent problem for Ukraine today as a type of war injury. The clinical picture of this pathology depends on the severity of the injury, the presence of concomitant injuries, the severity of the victim's condition, the degree of organ damage, bleeding intensity, signs and extent of acute blood loss, and the time since the injury, which should always be taken into account by surgeons. Of the two main types of treatment for spleen injuries, the best is to preserve this organ to avoid loss of its vital functions and improve the quality of life of operated patients.

LIST OF REFERENCES:

1. Dhillon NK, Barmparas G, Thomsen GM, Patel KA, Linaval NT, Gillette E, et al. Nonoperative management of blunt splenic trauma in patients with traumatic brain injury: Feasibility and outcomes. *World J Surg.* 2018;42:2404–11. <https://doi.org/10.1007/s00268-018-4494-0>.
2. Aiolfi A, Inaba K, Strumwasser A, Matsushima K, Grabo D, Benjamin E, et al. Splenic artery embolization versus splenectomy: Analysis for early in-hospital infectious complications and outcomes. *J Emerg Trauma Shock.* 2019;12:35–9. <https://doi.org/10.1097/TA.0000000000001550>.
3. Coccolini F, Fugazzola P, Morganti L. et al. The World Society of Emergency Surgery (WSES) spleen trauma classification: a useful tool in the management of splenic trauma. *World J Emerg Surg.* 2019;4:30.

<https://doi.org/10.1186/s13017-019-0246-1>.

4. Bagaria D, Kumar A, Ratan A, Gupta A, Kumar A, Kumar S, et al. Changing aspects in the management of splenic injury patients: Experience of 129 isolated splenic injury patients at level 1 trauma center from India. *J Emerg Trauma Shock*. 2019;12:35–9. https://doi.org/10.4103/JETS.JETS_1_18.

5. Teuben M, Spijkerman R, Pfeifer R, Blokhuis T, Huige J, Pape HC, et al. Selective non-operative management for penetrating splenic trauma: A systematic review. *Eur J Trauma Emerg Surg*. 2019. <https://doi.org/10.1007/s00068-019-01117-1>.

6. Fransvea P, Costa G, Serao A, Cortese F, Balducci G, Sganga G, Marini P. Laparoscopic splenectomy after trauma: Who, when and how. A systematic review. *J Minim Access Surg*. 2021 Apr-Jun;17(2):141-146. https://doi.org/10.4103/jmas.JMAS_149_19.

7. Koto MZ, Matsevych OY, Mosai F, Balabyeki M, Aldous C. Laparoscopic management of retroperitoneal injuries from penetrating abdominal trauma in haemodynamically stable patients. *J Minim Access Surg*. 2019;15:25–30. https://doi.org/10.4103/jmas.JMAS_199_17.

EMPHYSEMA OF THE LUNGS AS A MODERN PROBLEM

Kaprosh Antonina Viktorivna

Candidate of Medical Sciences

Associate Professor of the Department of Phthisiopulmonology

Radchenko Anastasiia Ihorivna

6th year student, 1st medical faculty

Odessa National Medical University

Odessa, Ukraine

Introductions.

Pulmonary emphysema is a disease of the respiratory tract, which is caused by pathological expansion of the air spaces distal to the terminal bronchioles, leading to destructive and morphological changes in the alveolar walls.

Aim.

Studies of the etiological and pathological mechanisms of the formation of pulmonary emphysema, methods of diagnosis and differentiation with other pathologies of the pulmonary system and therapeutic options for the treatment of this pathology.

Materials and methods.

Digital access to the full-text and abstract databases of Web of Science, PubMed, Research Gate.

Results and discussion.

According to a meta-analysis, emphysema occurs in the adult population with a frequency of 0.5 - 5.7%

There are two groups of causes leading to the development of emphysema. The first group includes factors, violations of elasticity and strength of the elements of the structure of the lungs. For example, changing the properties of a surfactant, congenital deficiency of alpha-1-antitrypsin, pathological microcirculation, fine and coarse particles in the inhaled air, tobacco smoke, as well as gaseous substances (cadmium compounds, nitrogen oxides, etc.).

According to the European Lung Foundation, in European countries the

prevalence alpha-1-antitrypsin deficiency varies between 1 in 1800-2500 newborns, which is about 125 thousand people. These causes usually lead to primary diffuse emphysema. However, bronchial conduction during inhalation is not disturbed.

The factors of the second group include an increase in pressure in the respiratory section of the lungs and an increase in the stretching of the alveoli, alveolar ducts and respiratory bronchioles. Leading among them is airway obstruction, which occurs in chronic obstructive bronchitis.

The main role in the formation of emphysema is played by the protease antiprotease imbalance, due to which the destruction of the elastic lung skeleton occurs. Due to chronic inflammation and migration of macrophages and neutrophils, there is a release of proteolytic enzymes (serine and cysteine proteases, matrix metalloproteinases) and an increase in proteolytic activity in the lungs.

Neutrophil elastase destroys elastin, collagen, fibronectin, laminin, proteoglycans and other components of the extracellular matrix. Then, in turn, the small bronchi, which do not have their own cartilaginous framework, passively collapse, thereby increasing the bronchial resistance on expiration, increasing the pressure in the alveoli. Angiogenesis in the lungs is also suppressed, the balance between damaged and regenerating lung parenchyma is disturbed. There is an accelerated apoptosis, an increase in intraacinar pressure.

The characteristic symptoms are: barrel-shaped chest, expansion of the intercostal spaces, enlargement of the supraclavicular areas. Also, reduction of respiratory excursions, boxed percussion sound. Respiration significantly weakened. Percussion decreased area of relative dullness of the heart. Low standing of the diaphragm and a decrease in its mobility.

On the radiograph increased transparency of the lung fields. Symptomatic treatment of primary emphysema includes: oxygen therapy, smoking cessation and other harmful influences, including occupational ones, moderate limitation of physical activity, therapy with α 1-antitrypsin inducers.

With secondary emphysema, therapy aimed at stopping respiratory and heart failure is required. In some cases, resection of the affected areas of the lung is

performed. Prevention of secondary emphysema is reduced to the prevention of chronic obstructive bronchitis.

Conclusions.

Emphysema is still a formidable adversary of humanity. However, modern science continues to study new approaches in the diagnosis of etiological factors and pathogenetic mechanisms of this disease and is struggling with this problem at all levels of disease prevention, treatment and prophylaxy of complications.

THE INDICATORS OF THE LIVER'S DYNAMIC STATE IN PATIENTS WITH NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS, DEPENDING ON THE PRESENCE OF COMORBID BRONCHIAL ASTHMA AND OBESITY

Mandryk Olha Yevhenivna

Ph.D., Associate professor

Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, BSMU

Sachuk Maksym Yuriiovich

Tiulienieva Viallanta Oleksandrivna

5th year students of BSMU

In recent years the incidence of bronchial asthma (BA) and non-alcoholic steatohepatitis (NASH) is growing rapidly. Obesity has become epidemic as well. Quite often, timely diagnosis, efficient argumentation of treating the essential disease is complicated by the existing accompanying pathology that leads to the increased severity of its course, the formation of resistance to traditional treatments.

Aim: to establish changes in the functional state of the liver in patients with NASH and obesity, depending on the presence of comorbid BA.

Materials and methods: 50 people aged 30 to 50 years (average age - 42) were examined, 40% of them - men and 60% - women. Among them in 30 patients with first-degree obesity (BMI over 30 kg/m²) was diagnosed NASH, and in 20 other patients NASH was combined with first-degree obesity and persistent BA of medium severity. The duration of disease ranged from 2 to 6 years. Control group consisted of 20 almost healthy individuals, according to their age and sex. The examination embodied general clinical blood and urine analysis, rapid response to syphilis, glycemic blood profile, chest X-ray, ECG, scatological study, biochemical tests of liver function and ultrasound of the abdomen.

Results. In patients of the second group the decreasing De Ritis ratio was revealed (AST / ALT) to 28.2% (p <0.05) and in the first group to 23.4% (p <0.05) in comparison to the USO. The authentic increase of total bilirubin's content in patients of the second group was established up to 2.2 times (p <0.05) in comparison to the

first-group patients, whose bilirubin's content has increased by 1.5 times. The maximum authentic thymol test indices also related to the second group ($p < 0.05$). The increased activity of alkaline phosphatase and γ -GT was found. It was 35.0% and 30.4% ($p < 0.05$) in patients with NASH and BA together with obesity against 20.8% and 19.2% ($p < 0.05$) in patients of the first group. Bile acids' content in blood has also increased by 2.3 and 1.9 times ($p < 0.05$), indicating the presence of cholestasis, which was also observed in the second-group patients.

Conclusion. In patients with non-alcoholic steatohepatitis together with first degree obesity and BA of moderate severity of the persistent flow, the content of markers, which are responsible for cytolysis activity of hepatocytes, cholestasis and mesenchymal inflammation, is increasing. It indicates the powerful impact of asthma on the course of NASH.

FEATURES OF 24 HOUR ARTERIAL PRESSURE MONITORING IN PATIENTS WITH COMORBID NONALCOHOLIC STEATOHEPATITIS DEPENDING ON THE BODY WEIGHT INDEX

Mandryk Olha Yevhenivna

Ph.D., Associate professor

Department of Internal medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, BSMU

Hutnyk Liudmyla Romanivna

Yerechuk Yulia Vasylivna

5th year students of BSMU

Comorbidity of nonalcoholic steatohepatitis (NASH) course and that of metabolic syndrome (MS) whose components are arterial hypertension (AH) and obesity, characterized by high levels of disability and mortality due to the development of atherosclerosis of the coronary and cerebral vessels, severe complications of AH, which are very often fatal, promotes the search for new methods of diagnosis and treatment.

Objective: to evaluate the features of arterial hypertension by 24 hour monitoring of blood pressure in hypertensive patients depending on the presence and degree of comorbid first degree obesity and nonalcoholic steatohepatitis.

Materials and methods. The study involved 50 people aged from 35 to 55 years. 25 patients with normal body weight (BMI to 24.9 kg / m²) were diagnosed with NASH, stage II hypertension while in 25 patients NASH was combined with first degree obesity and stage II essential hypertension. Duration of the disease ranged from 2 to 6 years. The control group consisted of 20 virtually healthy subjects. The obesity diagnosis was made when BMI reached over 30 kg/m²: BMI = weight (kg) / height² (m). BP was studied by blood pressure monitoring during 24 hours using a device of «Medsoft" (Russia) in normal physical activity every 30 minutes in the day time and at night.

Results. The patients of all groups had the average daily SAP which was reliably higher than the normal one (p <0.05), not only in the group with concomitant

EH and obesity (2) (by 40.9% respectively), but in group 1 (by 36.7%) of patients with NASH and EH. The analysis of SAP values in the patients of group 2 at night and in the day time indicates the frequent excess of the standard values of SAP at night (by 52.7% versus 32.7% in the day time ($p < 0.05$)). The variability of SAP was increased in both groups, the maximum values were observed in group 2 (34.5% versus 21.4% in the 1st one). The patients with obesity and NASH without the second stage EH also had increased immune response of SAP by 1.8 times ($p < 0.05$) compared to the normal values.

Conclusion. The course of the second stage EH combined with obesity and nonalcoholic steatohepatitis is characterized by prevailed second stage arterial hypertension (60,0%), SAP rises mostly at night (by 52,7% versus 32,7% in the day time ($p < 0,05$)), the variability of SAP is higher in the day time (34,5% ($p < 0,05$)) with increasing duration of "load pressure" during the day (by 4.1 times ($p < 0.05$)), monotonous type of the curve and inadequate reduction in systolic and diastolic blood pressure during the night period (predominant «non-dipper» type).

MODERN APPROACHES OF PATIENTS WITH STEATOHEPATITIS (NON-ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASES) AGAINST THE GROUND OF OBESITY

Mandryk Olha Yevhenivna

Ph.D., Associate professor

Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, BSMU

Matskulyak Diana Dmytrivna

Klochenko Yaroslava Ihorivna

5th year students of BSMU

Objective of the study is to find the effect of a complex of Steatel (Levocarnitine) and Metmorfin on the course of non-alcoholic fatty liver diseases (NAFLD) and obesity, the state of blood lipid spectrum, and atherogenicity index (AI).

Materials and methods. 120 patients with NAFLD and I degree obesity were examined. Two groups of patients were formed. The control group including 60 individuals received low caloric diet, Metmorfin in the dose of 500 mg twice a day, Essentiale H (1 capsule three times a day) during 90 days. The main group of 60 individuals received low caloric diet, Metmorfin in the dose of 500 mg twice a day, Steatel (orally 10 ml twice a day) for 90 days.

Results of the study. The content of cholesterol on the 30th day of treatment in the control group was found to be 6,0% lower ($p>0,05$), in the main group – 19,1%, and on the 90th day of treatment in the control group – 11,5% lower ($p<0,05$), in the main group – 28,5% lower ($p<0,05$). The content of cholesterol in the main group became normal on the 30th day of treatment, although it was lower than those of the control group ($p>0,05$). On the 30th day of treatment the content of low density lipoproteins (LDLP) was found to become by 1,6 times lower in the main group and the content of triglycerides – by 1,5 times ($p<0,05$). In the control group changes of triglycerides in the blood were not reliable ($p>0,05$). AI in patients of the main group decreased reliably after treatment, and during examination 1 month later after

treatment it reached stable normal values. In the control group AI decreased under the influence of treatment, although it did not reach the normal values.

Conclusions. A comprehensive treatment with administration of the medicines Steatel and Metmorfin is effective in the therapy of non-alcoholic fatty liver diseases against the ground of metabolic syndrome concerning correction of the blood lipid spectrum eliminating hyper- and dyslipidemia, and atherogenicity index.

INFLUENCE OF FUNCTIONAL STATE OF ENDOTHELIUM ON THE DEVELOPMENT AND PROGRESSION OF PORTAL HYPERTENSION IN PATIENTS WITH A COMBINED COURSE OF NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS AND ESSENTIAL HYPERTENSION

Mandryk Olha Yevhenivna

Ph.D., Associate professor

Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, BSMU

Koval Diana Ruslanivna

Matsyshyn Nazar Oleksandrovyh

5th year students of BSMU

The working hypothesis of our study was the assumption that active NASH with stages 2-3 of liver fibrosis in patients with stage II essential hypertension against the background of inhibition of endothelial NOS is accompanied by the activation of inducible NOS, which creates preconditions for the development of portal hypertension in pre-cirrhotic stage of hepatitis.

Objective: to study the functional state of the endothelium in patients with nonalcoholic steatohepatitis combined with stage II hypertension and its dependence on the degree of cytolytic syndrome activity and that of portal hypertension.

Materials and methods. The study involved 30 patients with NASH (against the background of obesity). Among the examined patients there were 15 individuals (the 1st group) with signs of PH (diameter of v.portae > 13mm, v.lienalis > 9mm, splenomegaly, esophageal varicose veins dilatation and that of the hemorrhoids veins), and 15 patients (the 2nd group) without PH.

The presence of endothelial dysfunction (ED) was assessed by the content of stable metabolites NO - nitrites and nitrates (from Griess reagent) in the blood. We have also studied the anticoagulant and fibrinolytic activity of endothelium, the potential activity of plasminogen (PAP), the content of antithrombin III (ATIII), total (TFA), non-enzymatic (NEA) and enzymatic fibrinolytic activity (EFA).

Results. The patients with NASH were found a significant increase of NO content in the serum ($p < 0.05$), which was in direct correlation with alanine aminotransferase activity ($r = 0,45$, $p < 0,05$) and aspartate aminotransferase ($r = 0,58$, $p < 0,05$), that is, with the degree of cytolytic syndrome activity. The patients with PH had a substantial increase in the content of NO in the blood (by 72%) compared to those without PH (42%) ($p < 0.05$).

Activation of the nitrosative stress, alongside with the established imbalance of the coagulation hemostasis factors (reduction of the endothelium anticoagulative activity - the likely reduction of AT III content in the blood: in patients of the second group by 20.3% compared to the virtually healthy subjects ($p < 0.05$), of the 1st group by 32.6% ($p < 0.05$)); a decrease of fibrinolytic endothelial activity (TFA – by 18% and 29%, respectively ($p < 0.05$) and EFA by 30 and 45%, $p < 0.05$) are important links of the potentiation of PH in NASH on stage 2 EH.

Conclusion. The conducted studies indicate the interdependence of the disorders in functional state of the endothelium and progression of portal hypertension in patients with nonalcoholic steatohepatitis accompanied by essential hypertension and obesity.

PECULARITIES OF BODY WEIGHT INDEX IN PATIENTS WITH ARTERIAL HYPERTENSION WITH COMORBID NONALCOHOLIC STEATOHEPATITIS

Mandryk Olha Yevhenivna

Ph.D., Associate professor

Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, BSMU

Nedoruban Andrii Ivanovich

Krupchuk Maryna Volodymyrivna

5th year students of BSMU

Comorbidity of nonalcoholic steatohepatitis (NASH) course and that of metabolic syndrome (MS) whose components are arterial hypertension (AH) and obesity, characterized by high levels of disability and mortality due to the development of atherosclerosis of the coronary and cerebral vessels, severe complications of AH, which are very often fatal, promotes the search for new methods of diagnosis and treatment.

Objective: to evaluate the features of arterial hypertension by 24 hour monitoring of blood pressure in hypertensive patients depending on the presence and degree of comorbid first degree obesity and nonalcoholic steatohepatitis.

Materials and methods. The study involved 50 people aged from 35 to 55 years. 25 patients with normal body weight (BMI to 24.9 kg / ml) were diagnosed with NASH, stage II hypertension while in 25 patients NASH was combined with first degree obesity and stage II essential hypertension. The control group consisted of 20 virtually healthy subjects. The obesity diagnosis was made when BMI reached over 30 kg / ml: $BMI = \text{weight (kg)} / \text{height}^2 \text{ (m)}$.

Results. The patients of all groups had the average daily SAP which was reliably higher than the normal one ($p < 0.05$), not only in the group with concomitant EH and obesity (2) (by 40.9% respectively), but in group 1 (by 36.7%) of patients with NASH and EH. The analysis of SAP values in the patients of group 2 at night and in the day time indicates the frequent excess of the standard values of SAP at

night (by 52.7% versus 32.7% in the day time ($p < 0.05$)). The variability of SAP was increased in both groups, the maximum values were observed in group 2 (34.5% versus 21.4% in the 1st one). The patients with obesity and NASH without the second stage EH also had increased immune response of SAP by 1.8 times ($p < 0.05$) compared to the normal values.

Conclusion. The course of the second stage EH combined with obesity and nonalcoholic steatohepatitis is characterized by prevailed second stage arterial hypertension (60,0%), SAP rises mostly at night (by 52,7% versus 32,7% in the day time ($p < 0,05$)), the variability of SAP is higher in the day time (34,5% ($p < 0,05$)) with increasing duration of "load pressure" during the day (by 4.1 times ($p < 0.05$)), monotonous type of the curve and inadequate reduction in systolic and diastolic blood pressure during the night period (predominant «non-dipper» type).

**КОНЦЕПЦІЯ ВИКЛАДАННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НА
ДОДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ**

Антонов Андрій Геннадійович

к.м.н., доцент

Сургай Наталя Миколаївна

к.м.н., доцент

Татарко Сергій Вікторович

д.мед.наук., професор

Узбек Тетяна Степанівна

Асистент

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Підготовка лікаря-судово-медичного експерта починається ще на додипломному етапі. Вона полягає у вивченні навчальної дисципліни «Судова медицина та медичне право». Однак, сама концепція викладання не передбачає всеохоплюючу підготовку студента на додипломному етапі. Судова медицина на даний час має більше ознайомлювальний характер, що не сприяє створенню фундаментальної теоретичної бази для подальшої спеціалізованою підготовки.

Ключові слова: судово-медичний експерт, підготовка, навчальна програма, вибіркові дисципліни, курс судової медицини, вища медична освіта.

Обсяг власне судової медицини в цій навчальній дисципліні зазвичай складає лише 45 академічних годин. Означений обсяг в окремих навчальних закладах може бути навіть зменшено за рахунок включення цієї навчальної дисципліни в перелік вибірових навчальних дисциплін. Таким чином, можна констатувати, що вивчення судової медицини в медичному університеті має практично ознайомлювальний характер, тому наявний обсяг вивчення дисципліни потребує максимально ефективного використання. Аналіз типової

навчальної програми з судової медицини [1], на підставі якої складаються робочі навчальні програми для студентів, свідчить про те, що до програми увійшли майже усі розділи судової медицини, окрім питань судово-медичної криміналістики, судово-медичної гістології та спеціальних методів дослідження. Типова навчальна програма для студентів за розділами практично є ідентичною програмі підготовки лікарів-судово-медичних експертів на післядипломному етапі. Така ідентичність має місце не дивлячись на те, що обсяг навчальних годин на додипломному та післядипломному етапах відрізняється на порядок.

Подальший порівняльний аналіз цих програм дає можливість дійти висновку про те що, під час вивчення судової медицини викладачі намагаються надати студенту великий обсяг теоретичного матеріалу, але за час, який для такого обсягу є вкрай недостатнім. Проте, метою вивчення студентами судової медицини є набуття окремих компетенцій, які є достатніми для можливого залучення лікаря, незалежно від спеціальності, до участі в окремих слідчих діях в якості фахівців в галузі судової медицини.

Окремі кафедри вищих навчальних медичних закладів, користуючись правами певної автономії, можуть формувати на основі типових навчальних програм робочі навчальні програми та коригувати обсяг навчального матеріалу. Таке коригування, зазвичай, відбувається шляхом виключення певних розділів з аудиторної роботи та їх включення в самостійну роботу студентів.

На нашу думку потрібні більш системні зміни в системі викладання судової медицини під час навчання студента в медичному університеті. Враховуючи те, що кількість майбутніх лікарів-судово-медичних експертів серед студентів є дуже незначною немає сенсу робити курс судової медицини для студентів певним аналогом пропедевтики внутрішньої медицини і намагатися надати відомості та опановувати навички за усіма розділами курсу. Більш доцільним ми вважаємо формування робочої програми судової медицини для студентів медичних факультетів в практично орієнтованому форматі. Такий формат може передбачати надання студентові необхідного обсягу знань з

організації судово-медичної служби в Україні, можливого місця лікаря загальної практики в цій системі, його прав та обов'язків в якості фахівця в галузі судової медицини під час огляду трупу на місці його виявлення та освідування живої особи. Теоретичні знання з питань судово-медичної травматології та відповідні практичні навички мають відповідати загальній меті навчання – набуттю компетенцій, які є достатніми для участі в слідчих діях в якості фахівця в галузі судової медицини. Такі зміни, на нашу думку, забезпечать можливість найбільш ефективно використовувати навчальний час студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуров О. М., Антонов А. Г., Клименко М. О., Сургай Н. М., Татарко С. В., Дубіна С. О., Узбек Т. С. Концепція підготовки судово-медичних експертів в Україні // Судово-медична експертиза. – 2022. – № 1. – С. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2022.3>

РОЛЬ VAC-ТЕРАПІЇ В ЛІКУВАННІ ГНІЙНО-СЕПТИЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ТОРАКОТОМІЇ

Браїловський Богдан Юрійович
Браїловська Вероніка Василівна

Асистенти
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Лікування гнійно-септичних ускладнень після оперативних втручань, які супроводжувалися торакотомією – є складною хірургічною проблемою, незважаючи на досягнення сучасної хірургії. Своєчасна діагностика і раціональна хірургічна тактика лікування може стати вирішенням даної проблеми. Використання VAC-технологій в торакальній хірургії дозволяє вирішити це питання малоінвазивними методами лікування без додаткової травматизації пацієнта.

Мета роботи. Дослідити можливості VAC-терапії в лікуванні гнійно-септичних ускладнень у пацієнтів які перенесли хірургічне втручання, яке супроводжувалось торакотомією.

Матеріали та методи. Нами представлено випадок лікування пацієнта, який звернувся після лівобічної радикальної нижньої лобектомії з приводу недрібноклітинного раку легені. Через місяць після оперативного втручання за даними обстеження у пацієнта в області післяопераційної рани виникла нориця, яка мала сполучення із обмеженим осумкуванням в плевральній порожнині, в якому розвинулась емпієма (мал. 1).

Мал. 1. Нориця до лікування

За даними комп'ютерної томографії у пацієнта виявлені ознаки остеомієліту ребер. Пацієнту виконана відеоторакоскопія, санація, після чого порожнина була тампонована губкою для вакуумної терапії та підключена до VAC-апарату (мал. 2).

Мал. 2. Стан після операції

Кожні 5-7 днів виконувалась перев'язка з заміною губки на меншу за розміром до повного закриття порожнини та загоєння нориці. Також пацієнт отримував антибактеріальну терапію відповідно до бактеріологічного дослідження виділень.

Результати. За допомогою VAC-терапії було досягнуто повне закриття порожнини та нориці, загоєння рани (мал. 3), розрешення остеомієліту ребер.

Мал. 3. Рана після лікування

За даними контрольних інструментальних досліджень було констатоване повне одужання пацієнта та відсутність рецидиву.

Висновки. Застосування VAC-терапії у пацієнтів із гнійно-септичними ускладненнями після хірургічних втручань, які супроводжувалися торакотомією - є дуже перспективним методом лікування, що дозволяє уникнути додаткової травматизації, сприяє покращенню якості життя пацієнтів та потребує подальшого дослідження можливостей використання в терапії гнійно-септичних ускладнень в торакальній хірургії.

ВЛАСТИВОСТІ І ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СКЛОІОНОМЕРНИХ ЦЕМЕНТІВ В СТОМАТОЛОГІЇ

Грибан Олександр Михайлович

к.м.н., доцент

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Вступ. Склоіономерні цементи (СІЦ) складаються з скляного порошку і органічної полімерної кислоти. Порошок – це тонко подрібнене фторалюмосилікатне скло з великим вмістом калію і фтору і невеликим натрію і фосфатів. Основними компонентами СІЦ є діоксид кремнію, оксид алюмінію, фторид кальцію. Різні сполуки, що входять до складу скла, обумовлюють різні властивості і показання до застосування матеріалу. Високий вміст діоксиду кремнію забезпечує високий ступінь прозорості, проте уповільнює процес твердіння. Високий вміст оксиду алюмінію робить матеріал непрозорим, але підтримує міцність, кислотостійкість, зменшує час твердіння. Фторид кальцію знижує прозорість матеріалу, але забезпечує його карієсстатичні властивості за рахунок збільшення кількості фтору.

Мета роботи – аналіз результатів практичного лікування зубів склоіономерними цементами для реставрації вітальних постійних і молочних зубів.

Матеріали та методи. Використано методи аналізу, порівняння та узагальнення. Інформаційною базою дослідження були статистичні, нормативно-правові документи та ресурси мережі Інтернет.

Результати та обговорення. Полікислоти – це суміші двох різних мономерів (кополімери). При виготовленні цементів (СІЦ) використовують кополімери акрілової і ітаконової або акрілової і малеїнової органічних кислот.

Реакція твердіння склоіономерного цементу проходить в три стадії:

– розчинення (гідратація, виділення іонів);

- загустівання (початкове твердіння);
- твердіння (дегідратація, остаточне твердіння).

Термін склоіономерних цементів походить від назви компонентів твердого цементу і частинок фторалюмосилікатного скла в так званому іономері-полімері, зв'язаному іонами металів.

Завдяки своїм властивостям склоіономерні цементи мають широкий спектр застосування: фіксація штучних коронок, вкладок, мостоподібних протезів, ортодонтичних конструкцій, реставрація коронок, пломбування каріозних порожнин, накладання ізолюючих лікувальних прокладок при терапевтичному лікуванні зубів.

Адгезія СЩ відбувається через механічне цементування в дентинних каналцях і розвиток «іонообмінного шару» поруч із дентином. Це має призвести до гарної ретенції СЩ в каріозних порожнинах і додаткових переваг у профілактиці вторинного карієсу.

Хімічна адгезія до дентину, емалі і цементу без кислотного протравлення забезпечується двома механізмами. Перший з них заснований на тому, що карбоксилатні групи макромолекули поліакрилової кислоти здатні утворити хелатні з'єднання зокрема з кальцієм гідроксиапатита дентину і емалі. Другий механізм зв'язку заснований на спорідненості полікарбонових кислот до азоту білкових молекул, зокрема колагену, що виявляється абсорбцією поліакрилової кислоти на колагені дентину.

Фторзалежний карієсстатичний ефект заснований на двох явищах, що відбуваються в час і після твердіння склоіономерного цементу, виділенні фтору і утворення фторвмісних апатитів на межі між матеріалом пломби і тканинами зуба. Виділення іонів фтору починається в першу фазу (фазу розчинення) після змішування порошку і рідини цементу при розчиненні поверхні фторвмісних частинок порошку і триває протягом всього періоду екстрагування іонів, досягаючи максимуму через 24-48 годин і різко знижуючись після 24-72 годин. У цей період створюється «резерв» фториду, який виділяється в кількостях, що знижуються, після твердіння цементу протягом 1 міс. і потім на дуже низькому

рівні протягом 1-6 міс. Пізнє виділення фтору може відбуватися за рахунок розчинення присутніх в отверділому матеріалі фтористих солей «резерву», дифузії з частинок порошку і із-за природного руйнування цементу. Вважається, що фтор диссоціює в тканині зуба і виділяється в ротову рідину, надаючи карієсстатичний і антибактеріальний ефект. Відомо, що механізм дії фтору при його наявності безпосередньо в порожнині рота складається з декількох етапів:

1. Утворення стійкого до дії кислот фторапатиту шляхом заміщення фтором гидроксильної групи гідроксиapatита.

2. Стимуляція мінералізації (каталіз включення мінеральних компонентів в емаль, закріплення граней кристала).

3. Накопичення на поверхні емалі малорозчинного фториду кальцію, який, повільно дисоціюючи, поставляє у великій кількості іони фтору для реакції заміщення гидроксильних груп в апатитах емалі.

4. Зниження вироблення кислоти мікроорганізмами (блокування ферментів мікробного гликолізу перериванням процесу утворення молочної кислоти).

5. Блокування реакцій синтезу мікроорганізмами позаклітинних полісахаридів декстрину, які забезпечують прикріплення зубної бляшки до поверхні зуба.

6. Зміна електричного потенціалу поверхні емалі і перешкода осіданню на ній мікробних частинок.

Антибактеріальні властивості склоіономерних цементів пов'язані з дією фтору, що виділяється. Доведено, що поверхня пломб із склоіономерних цементів має меншу кількість бактерій, чим з цинк-фосфатних і цинк-полікарбосилатних цементів.

Склоіономерні цементи мають високу біосумісність. Тести, що неодноразово проводилися з культурою тканини, свідчать про те, що реакція клітин на склоіономерні цементі менш виражена, чим на цинкооксидевгенолові або на цинкполікарбосилатні цементи. У експериментах *in vivo* також була

продемонстрована менш виражена реакція на склоіономерний цемент, чим на дію цинкооксидевогенолового матеріалу. Ще одним аспектом впливу склоіономерного цементу на пульпу є його гідрофільність. Відразу після внесення матеріалу до каріозної порожнини висока концентрація кислоти і вільних іонів може привести до посиленого руху води з пульпи до цементу. Це чревато розвитком гіперчутливості пульпи, а при пересушуванні дентину і порушенні співвідношення порошок/рідина у бік порошку — до її сильної дегідратації.

Проте виконання всіх необхідних вимог при роботі із склоіономерними цементами практично виключає ризик вказаних вище ускладнень. Біосумісність склоіономерних цементів дозволяє застосовувати їх без прокладки або, як матеріал прокладки, але можливість подразнення пульпи із-за початкової високої кислотності вказує на необхідність використання кальційвмісних прокладок при глибоких порожнинах у поєднанні з гострим перебігом каріозного процесу.

Коефіцієнт термічного розширення склоіономерних цементів найбільш близький до тканин зуба – емалі і дентину, в порівнянні з іншими стоматологічними пломбувальними матеріалами. Це запобігає розтріскуванню пломбованих зубів або порушенню краєвого прилягання пломб при змінах температури в порожнині рота.

Теплопровідність склоіономерних цементів також найбільш близька до теплопровідності дентину в порівнянні з іншими пломбувальними матеріалами. Виділення тепла в процесі твердіння склоіономерного цементу трохи сповільнює можливість несприятливого термічного впливу на пульпу.

Висока міцність на стиснення. Міцність на стиснення склоіономерних цементів є найвищою серед всіх реставраційних матеріалів і наближається за значеннями до такої, як у композитних матеріалів. Ця властивість склоіономерів дозволяє застосовувати їх, як прокладку під високоміцний композитний матеріал при використанні «сэндвіч»-техніки. подрібнене

Висновки. Позитивні віддалені результати лікування зубів склоіономерними цементами свідчать про те, що СЩ завдяки оптимальному складу і властивостям широко застосовуються для реставрації вітальних постійних і молочних зубів для лікувальних прокладок, фіксації ортопедичних і ортодонтичних конструкцій.

ПРОГРАМА ПОСТЛІКУВАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ХВОРИМИ З КІСТКОВИМИ МЕТАСТАЗАМИ

Грушка Ганна Василівна

канд. мед. наук, доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Стадник Лариса Львівна

канд. біол. наук

Боброва Владислава Максимівна

лікар-гематолог

ДУ Інститут медичної радіології та онкології

ім. С. П. Григор'єва

НАМН України, м. Харків, Україна

Вступ. Питання щодо наслідків опромінення організму людини вивчаються протягом кількох десятків років, отже актуальність даної проблеми на часі залишається вельми значною. Це зумовлено, з одного боку, зростанням кількості пацієнтів, що отримують радіонуклідне, променеве та хіміотерапевтичне лікування, з іншого – інтенсифікацією протипухлинної терапії. Це призводить до збільшення частоти ускладнень спеціальної терапії.

Аналізуючи рівень досягнень сучасної медицини щодо медико-соціальних та економічних показників профілактики та лікування ранніх і пізніх променевих ушкоджень, можна констатувати його незадовільний стан.

Лише комплексний підхід до вирішення цих проблем, який повинен включати не тільки оптимізацію схем променевого лікування онкозахворювань та удосконалення хірургічної тактики, але й розробку профілактичних заходів та адекватних схем медикаментозного лікування можливих і наявних ускладнень протипухлинної променевої терапії, дозволить отримати якісно новий позитивний результат.

У клінічній практиці для оцінки терапевтичної ефективності та проведення моніторингу онкологічних пацієнтів з метастатичними ураженнями кісткової системи застосовуються технології візуалізації, такі як комп'ютерна

томографія (КТ), позитронно-емісійна томографія і магнітно-резонансна томографія. Проте, необхідно кілька тижнів лікування перш ніж ці технології можуть надати будь-яку достовірну інформацію про ефективну регресію хвороби. Важливо й те, що ці високотехнологічні методи діагностики є досить високовартісними і малодоступними для широких мас населення.

Остеосцинтиграфія (ОСГ) з ^{99m}Tc вважається найбільш рентабельним і доступним скринінговим тестом для оцінки метастазів у кістки.

Мета: розробити нові засоби профілактики та корекції ускладнень радіонуклідної терапії (РНТ) для підвищення ефективності лікування онкологічних хворих з кістковими метастазами.

Матеріали та методи. На етапах моніторингу за даними ОСГ з ^{99m}Tc -пірфотехом та КТ було проаналізовано характер метастатичного ураження кісткової системи та оцінено динаміку метастазів у 24 хворих досліджуваної групи. «Позитивна» остеосцинтиграфія з фосфатними комплексами, міченими ^{99m}Tc -була показанням для проведення РНТ болісних кісткових метастазів, а також давала можливість проводити постлікувальне оцінювання терапії ^{153}Sm -оксабифором.

Для кожного курсу РНТ в залежності від уведеної питомої активності радіофармпрепарату (РФП) оцінено токсичний вплив після введення ^{153}Sm -оксабифору за показниками морфофункціонального стану червоного кісткового мозку (ЧКМ) та периферичної крові.

Результати. Слід зазначити, що при виконанні КТ у хворих у різних діагностичних центрах не проводили сканування кінцівок і досить рідко виконували дослідження голови, що призводило до неповної оцінки ступеня ураження кісткової системи. Стосовно склеротичних змін у кістках порівняльний аналіз показав гіпердіагностику КТ-методу відносно ОСГ-дослідження. Варто зауважити, що дані ОСГ були більш детальними за точністю і кількістю інформації, ніж КТ.

Порівняльний аналіз даних візуалізації кісткових метастазів по двох зображеннях: передтерапевтичного дослідження кісткової системи з

^{99m}Tc -пірфотехом і посттерапевтичного скана з ^{153}Sm -оксабифором показав високий ступінь кореляції ($R = 0,98$) між кількістю виявлених вогнищ підвищеного накопичення за результатами сцинтиграм з використанням обох вказаних вище РФП.

Встановлено, що серед побічних гематологічних ускладнень після радіонуклідної терапії ^{153}Sm -оксабифором в цілому відзначено незначне (на 4,9 %) достовірне зниження рівня гемоглобіну ($P \geq 0,95$); в середньому виявлено зменшення кількості гранулоцитів на 10,7 % і тромбоцитів на 10,6 %, проте, ці зміни були недостовірні. Разом з тим, загалом для всієї групи відзначався практично однаковий середній рівень лейкоцитів як до, так і після проведення РНТ. Оцінюючи ступінь токсичності виявлено, що протягом першого тижня після введення ^{153}Sm -оксабифору зустрічалась гранулоцитопенія – у 100 %, тромбоцитопенія – у 97 %, лейкопенія – у 91 %, зниження рівня гемоглобіну – у 89 % випадків. Найчастіше ці зміни були нульового ступеня токсичності.

Нами доведена тенденція зниження рівня гемоглобіну, кількості лейкоцитів, гранулоцитів та тромбоцитів при підвищенні введеної питомої активності (ВПА) ^{153}Sm -оксабифору.

Результати наших досліджень показали, що недоцільно використовувати для визначення заходів попередження ускладнень радіометаболічної терапії ^{153}Sm -оксабифором з боку системи кровотворення такі показники:

- кількість метастазів за даними ОСГ з ^{99m}Tc -пірфотехом та КТ;
- відсоток відносного накопичення ^{99m}Tc -пірфотеху на діагностичних остеосцинтиграмах та введеного ^{153}Sm -оксабифору в патологічних осередках на постлікувальних сканах.

Ці показники повинні використовуватися тільки для оцінки динаміки метастатичного процесу і враховуватися при виборі методів спеціального протипухлинного лікування.

Висновки. Спираючись на отримані дані, можна рекомендувати ОСГ з використанням ^{99m}Tc -пірфотеху для оцінки динаміки кісткових метастазів та

прийняття рішення про доцільність проведення наступних курсів РНТ, а також для постлікувального моніторингу хворих із кістковою метастатичною хворобою.

Основним діагностичним методом оцінки для гематологічних ускладнень залишається клінічний аналіз крові. Найбільш значимим прогностичним чинником є динаміка кількості гранулоцитів. Дані показників гемоглобіну, лейкоцитів, гранулоцитів і тромбоцитів доцільно визначати за 7 – 10 днів до початку РНТ. Підчас проведення посттерапевтичного моніторингу ми рекомендуємо оцінювати динаміку цих показників через 7; 14; 28 і 60 днів після введення ^{153}Sm -оксабифору. Це дозволить знизити ризик виникнення ускладнень РНТ та вчасно проводити відповідну гемостимулюючу терапію при лікуванні кісткових метастазів.

Таким чином, наші дослідження підтверджують, що тільки поглинута доза на ЧКМ повинна братися до уваги при плануванні та прогностичній оцінці побічних реакцій РНТ. Мієлотоксичність дійсно корелює з поглинутою дозою на червоний кістковий мозок, тому її оцінка дає можливість поліпшити прогнозування можливих ускладнень з боку системи кровотворення. Запропонована програма після терапевтичного моніторингу хворих з метастазами в кістки з використанням остеосцинтиграфії з $^{99\text{m}}\text{Tc}$ -пірфотехом (для оцінки динаміки метастатичного процесу) із проведенням контролю стану ЧКМ (за показниками периферичної крові) дає можливість поліпшити прогнозування можливих ускладнень з боку системи кровотворення.

ВІДЧУТТЯ ПРОВИНИ НА ФОНІ ВІЙНИ ТА ЯК З НИМ БОРОТИСЯ

Дьякова Юлія Анатоліївна

Студентка

Зеленська Катерина Олексіївна

Доцент, к.мед.н., доцент кафедри психіатрії
наркології, медичної психології та соціальної роботи
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день в нашій країні триває війна. Ця дуже не легка ситуація застала всіх нас несподівано та швидко. Вже більше року всі українці знаходяться у стані стресу та відчують на собі не тільки його вплив, але й його наслідки. Одним із цих наслідків є відчуття провини. Це відчуття являється складним, але актуальним в наших реаліях та наздоганяє кожного по різному. Виділяють всього три типи провин: за те, що залишилися живими, коли інші померли чи скалічені; за те, що не змогли нічим допомогти; за те, що в безпеці. Всі типи провин можуть існувати як разом, так і окремо один від одного, та завдавати шкоду психічному здоров'ю і самопочуттю. Тому дуже важливо приділити цьому питанню належну увагу, аби всі розуміли, що вони не одні стикаються з такою проблемою і її потрібно вирішувати, а не замовчувати, а головне, що це реально.

Мета роботи. Дослідити розповсюдженість такої проблеми, як відчуття провини на фоні війни та дати поради щодо боротьби із ним.

Матеріали та методи. Для дослідження було проведено анонімне онлайн-анкетування на платформі Google Forms, участь в якому взяли 29 чоловік різного віку. Переважна частина опитуваних (65,5%) були віком 18-20 років. Анкетування було проведено у квітні 2023 року та пройшли його студенти різних вищих навчальних закладів.

Результати та обговорення. За отриманими нами даними, участь в опитуванні взяли 18 жінок (62,1%) і 11 чоловіків (37,9%) різних вікових груп. Для валідної оцінки отриманих результатів ми взяли за основу опитувальник

сенсу життя, що спрямований на визначення наявності сенсу та пошук сенсу життя, і оцінили результати. На підставі наявних даних, всіх опитаних було розділено на групи за набраними балами по шкалам. Таким чином, 15 чоловік набрали від 5 до 15 балів за шкалою наявності сенсу життя, з них у віці 18-20 років було 6 жінок і 2 чоловіка, у віці 21-25 років – 3 жінки і 1 чоловік, а у віці більше 25 років – 2 жінки і 1 чоловік. За шкалою пошуку сенсу життя від 5 до 15 балів набрали 20 людей, з них у віці 18-20 років було 10 жінок і 6 чоловіків, у віці 21-25 років – 2 жінки, а у віці більше 25 – 1 жінка і 1 чоловік. Від 15 до 25 балів за шкалою наявності сенсу життя набрали 12 опитаних, з них від 18 до 20 років було 3 жінкам і 6 чоловікам, а від 21 до 25 – 3 жінкам. В свою чергу від 15 до 25 балів за шкалою пошуку сенсу життя отримали 9 чоловік, з яких 18-20 років – 3 чоловікам, 21-25 – 4 жінкам і 1 чоловіку, а більше 25 – 1 жінці. Остання група складається із людей, що набрали від 25 до 35 балів по обом шкалам. За шкалою наявності сенсу життя таку кількість балів набрали всього 2 людини, з яких 1 жінка і 1 чоловік, обидва у віці 18-20 років. Та паралельно за шкалою пошуку сенсу життя ніхто таку кількість балів не набрав.

Більшість з досліджуваних доповіли нам, що напередодні повномасштабного вторгнення проживали в Харківській області, а саме 16 осіб (55,2%). Ще по 3 людини (10,3%) знаходилися у Донецькій, Миколаївській та Луганській областях. А інші 4 (13,9%) в Херсонській, Полтавській, Київській та Запорізькій. В свою чергу, наразі, 8 людей (27,6%) проживає за кордоном, а 21 людина (72,4%) залишилася на території України. З 21 особини: 6 (28,6%) проживають в Харківській області, по 3 (14,3%) у Миколаївській та Київській, ще по 2 (9,5%) у Сумській, Полтавській та Запорізькій, і решта (14,3%) у Вінницькій, Львівській та Одеській областях.

На початку повномасштабного вторгнення 25 осіб (86,2%) слідкували за новинами і цікавилися ситуацією в країні більше 3 разів на день. Виходячи із ситуації внутрішніх переживань та стресу, із 29 опитаних, 16 людей (55,2%) відчували на собі провину. Найчастішим було відчуття провини за те, що не змогли нічим допомогти, а саме 14 осіб (87,5%) зазначили на це. В свою чергу

12 осіб (75%) зазначили на відчуття провини через те, що знаходилися в безпеці, а 8 (50%) через те, що вижили коли хтось загинув або постраждав. Всі ці відчуття були тісно пов'язані із посттравматичними симптомами, найчастіші з яких: постійні думки та спогади про війну, роздратування, злість, страх, розгубленість, невпевненість, тривога і емоційне збудження. Для того, щоб подолати відчуття провини, всі використовували різні методи заспокоїти себе, це розмови з близькими, волонтерство, донати, спілкування з військовими, спроби відволікати свою увагу на перегляд фільмів та читання, міркування і спроби раціонально оцінювати свої можливості на даний момент.

Наразі, кількість людей, що відчують провину – знизилась, а саме на 43,8% і становить 9 людей (31%) із 29 опитаних. Насамперед, це пов'язано із плином часу та звиканням до ситуації. Таким чином, більшість опитаних вже не цікавляться так часто новинами, всього 7 людей (24,1%) передивляються їх більше 3 разів на день, така ж кількість цікавиться ними всього раз на два дні. Найбільше опитаних слідкують за ситуацією 1-3 рази на день, на це зазначили 9 осіб (31%) та по 3 людини (10,3%) взагалі вибрали для себе варіант не слідкувати та слідкувати декілька разів на тиждень. Виходячи з побаченої статистики, можна сказати, що люди починають переживати стрес та налагоджувати життя в існуючих умовах.

Стабілізується психіка і ми більше не мислимо так же критично, як на початку війни. Комуś допомогли його методи подолати відчуття провини і сфокусуватися на собі, але ж і залишилося трохи більше половини людей, які по сьогоднішній день справляються із ним, вони продовжують донатити, волонтерити та займати себе, аби розгрузитися від перенапруження.

Висновки. З проведеного нами дослідження, можна зробити висновок, що відчуття провини й насправді розповсюджена проблема в наших реаліях. Позбутися її буває іноді дуже не просто, бо наша психіка – річ складна, комуś це дається набагато легше, а комуś складніше. Тому дуже важливо пам'ятати про основні моменти та, так звані, способи допомогти собі впоратися з цією ситуацією.

Найголовніше, що потрібно зробити, це дозволити відчувати собі емоції: сумувати, радіти, плакати та сміятися, якщо того хочеться. Спробувати зосередитися на самому факті подій, зрозуміти що все це вже відбувається і одна людина не може змінити таку масштабну подію або зупинити власноруч ракети. В жодному разі не потрібно звинувачувати себе за те, що знаходитесь зараз в безпеці, адже ризикуючи своїм життя неможливо нікому допомогти. Найголовнішим і найдієвішим методом боротьби, буде пошук способу допомоги, який найзручніший саме для вас.

Можна спробувати долучитися до спільнот, які допомагають військовим, біженцям і всім, хто потребує допомоги, донатити, або просто спілкуватися з цими людьми та підтримувати морально. Важливо пам'ятати, що навіть маленька справа грає значну роль. Спілкуйтесь з людьми, які мають подібні відчуття, це допоможе побороти самотність у своїй боротьбі, та не забувайте піклуватися про себе, приділяйте час якомусь хобі.

УДК 616.831-005.4-092.9:577.112.385.4

**ВПЛИВ «ЛІЗИНІУ» НА ЕНДОТЕЛІОЦІТИ КАПІЛЯРІВ IV-V ШАРІВ
КОРИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУР В РІЗНІ ТЕРМІНИ
ЦЕРЕБРАЛЬНОЇ ІШЕМІЇ**

Єгоров Артем Анатолійович

к.мед.н., доцент
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет,
Запоріжжя, Україна

Тихоновський Олександр Володимирович

к.мед.н., доцент
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет,
Запоріжжя, Україна

Курляк Христина Валеріївна

Лікар-ендокринолог
КНП «Міська лікарня №6» Запорізької міської ради,
Запоріжжя, Україна

Скрипник Лариса Володимирівна

Лікар-кардіолог
КНП «Міська лікарня №6» Запорізької міської ради,
Запоріжжя, Україна

Вступ. Гостро порушення мозкового кровообігу протягом багатьох років є актуальною проблемою сучасної неврології та нейрохірургії, що ставить перед фармакологією завдання пошуку нових лікарських препаратів, що мають властивості як первинних, так і вторинних нейропротекторів. Дослідження останніх років показали, що ендотеліальна дисфункція є однією з основних ланок нейродеструкції, поряд з вже добре вивченими (глутаматна ексайтотоксичність, лактат-ацидоз, енергодефіцит). Ендотеліальна дисфункція призводить, в умовах ішемії, до порушення рівноваги в системах вазоконстрикція/вазодилатація, синтез/інгібування факторів проліферації, синтезу та інгібування факторів фібринолізу та агрегації тромбоцитів. Як

перспективний нейропротектор, нами була обрана незамінна амінокислота L-лізин, а також сполуки, що включають структурний фрагмент даної амінокислоти. У ході наших попередніх досліджень нами було виділено найактивнішу сполуку – «Лізиній».

Метою цього дослідження є вивчення впливу сполуки L-лізину «Лізиній» на морфофункціональний стан ендотеліоцитів капілярів IV-V шарів кори головного мозку щурів в умовах моделювання гострого порушення мозкового кровообігу за ішемічним типом на 4-ту та 18-ту добу експерименту.

Матеріали та методи дослідження. Моделювання гострого порушення мозкового кровообігу за ішемічним типом у 70 піддослідних тварин (безпородних щурів-самців) викликали двосторонньою перев'язкою загальних сонних артерій. З'єднання L-лізину – «Лізиній», внутрішньовенно вводили в дозі 50 мг/кг 1 раз на добу. Сполука «Лізиній» (3-метил-1,2,4-триазоліл-5-тіоацетат) синтезована на базі кафедри фармацевтичної хімії ЗДМФУ під керівництвом проф. І. А. Мазура. Препарат порівняння – пірацетам, що вводили в дозі 500 мг/кг. На 4-ту та 18-ту добу тварин виводили з експерименту шляхом декапітації. Для морфологічних досліджень після завершення експерименту головний мозок витягували і далі за стандартною схемою заливали парафінові блоки, з яких готували серійні 5-мікронні гістологічні зрізи з різних ділянок мозку. Для вивчення морфофункціонального стану ендотеліоцитів капілярів IV-V шарів кори та стінки судин судинної оболонки мозку, судинного сплетення шлуночків мозку, гілок центральної мозкової та очної артерій гістологічні зрізи депарафінували за стандартною методикою та забарвлювали галоціанін-хромовими галуном за Ейнарсоном для специфічного виявлення РНК. Аналіз гістологічних зрізів проводили на мікроскопі Axioskop (Zeiss, Німеччина) в ультрафіолетовому світлі. Флюоресцентне зображення ядер ендотеліоцитів вводили в комп'ютерну систему аналізу зображень VIDAS-386 (Kontron Elektronik, Німеччина) та обробляли в автоматичному режимі за допомогою макропрограми, розробленої у спеціалізованому середовищі програмування VIDAS-2.5. Для визначення проліферуючих ендотеліоцитів

гістологічні зрізи головного мозку депарафінували та регідрували за стандартною методикою. Аналіз гістологічних зрізів проводили на мікроскопі Axioskop (Zeiss, Німеччина) в ультрафіолетовому світлі. Флюоресцентне зображення ядер ендотеліоцитів вводили в комп'ютерну систему аналізу зображень VIDAS-386 (Kontron Elektronik, Німеччина) та обробляли в автоматичному режимі за допомогою макропрограми, розробленої у спеціалізованому середовищі програмування VIDAS-2.5. Для визначення проліферуючих ендотеліоцитів гістологічні зрізи головного мозку депарафінували та регідрували за стандартною методикою. Аналіз гістологічних зрізів проводили на мікроскопі Axioskop (Zeiss, Німеччина) в ультрафіолетовому світлі. Флюоресцентне зображення ядер ендотеліоцитів вводили в комп'ютерну систему аналізу зображень VIDAS-386 (Kontron Elektronik, Німеччина) та обробляли в автоматичному режимі за допомогою макропрограми, розробленої у спеціалізованому середовищі програмування VIDAS-2.5. Для визначення проліферуючих ендотеліоцитів гістологічні зрізи головного мозку депарафінували та регідрували за стандартною методикою. розробленої у спеціалізованому середовищі програмування VIDAS-2.5. Для визначення проліферуючих ендотеліоцитів гістологічні зрізи головного мозку депарафінували та регідрували за стандартною методикою. розробленої у спеціалізованому середовищі програмування VIDAS-2.5. Для визначення проліферуючих ендотеліоцитів гістологічні зрізи головного мозку депарафінували та регідрували за стандартною методикою.

Результати. Одним із провідних наслідків гострої ішемії є ендотеліальна дисфункція. Це проявляється у порушенні проникності судинної стінки, виході рідини в навколишні тканини, що посилює явища ішемії.

Вивчення капілярів IV-V шарів кори показало, що моделювання гострого порушення мозкового кровообігу за ішемічним типом на 4 добу призводило до зменшення щільності ядер ендотеліоцитів на 47,83% і зниження концентрації РНК на 38,21%, щодо групи інтактних тварин. Експериментальна терапія «Лізинієм» призводила вже на 4 добу до збільшення щільності ядер, а також

концентрація РНК ендотеліоцитів на 21,2% і 48,6% відповідно, щодо групи контролю, достовірно перевищуючи як контрольну групу, так і групу, що отримувала референс -Препарат пірацетам ($p < 0,05$) (Табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ендотеліоцитів капілярів IV-V шарів кори головного мозку щурів із експериментальною церебральною ішемією ($M \pm m$)

Група тварин	Щільність ядер на 1 мм ² кори	Площа ядер, мкм ²	Діаметр ядер, мкм	Концентрація РНК у ядрах, ЕОП
Інтактні тварини (n=10)	887±14	8,34 ±0,07	2,77±0,01	0,293±0,002
Тварини з II 4 доба (n=6)	600±11	8,38±0,06	3,07±0,01	0,212±0,001
Тварини з II + «Лізиній» 4 доба (n=9)	727±10*§	9,87±0,03*§	3,11±0,01	0,315±0,001*§
Тварини з II + пірацетам 4 доба (n=5)	608±15	8,40±0,07	3,06±0,01	0,217±0,001
Тварини з II 18-а доба (n=6)	633±15	9,11±0,03	3,05±0,01	0,268±0,001
Тварини з II + «Лізиній» 18 добу (n=9)	837±17*§	8,38±0,03*	2,93±0,01*	0,298±0,002*§
Тварини з II + пірацетам 18 добу (n=5)	650±15	9,05±0,05	3,02±0,01	0,273±0,001

Прим. * - $p < 0,05$ по відношенню до контролю

§ – $p < 0,05$ по відношенню до групи із введенням пірацетама

Зниження щільності ядер та концентрації РНК ендотеліоцитів спостерігалось і на 18-ту добу моделювання церебральної ішемії. Так, щільність і площа ядер ендотеліоцитів знижувалось на 40,13% та 9,33% відповідно щодо інтактної групи. На тлі введення «Лізинія» до 18-ї доби моделювання гострого порушення мозкового кровообігу відзначається збільшення щільності ядер і концентрації РНК в ядрах ендотеліоцитів на 32,23% і 11,19% відповідно, по відношенню до контрольної групи, достовірно перевищуючи останню, і групу тварин, які отримували препарат-порівняння пірацетам ($p < 0,05$) (Табл. 1).

Вивчення проліферативної активності ендотеліоцитів на 18-ту добу моделювання церебральної ішемії показало значне (62,6%) зниження проліферації ендотеліоцитів порівняно інтактної групи, на тлі збільшення

площі ядер на 9,45% та підвищення концентрації ендотелій проліферуючого фактора 85% (Табл. 2).

Експериментальна терапія «Лізинієм» достовірно збільшувала щільність проліферуючих клітин та площу ядер на 34,4% та 9,6% відповідно, на тлі збільшення концентрації VEGF на 21% щодо контролю, достовірно перевищуючи показники контрольної групи, а також групи із введенням пірацетаму ($p < 0,05$) (Табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика проліферуючих ендотеліоцитів капілярів IV-V шарів кори головного мозку щурів на 18 добу експериментальною церебральною ішемією ($M \pm m$)

Група тварин	Щільність проліферуючих клітин на 1 мм ² кори	Площа ядер, мкм ²	Діаметр ядер, мкм	Концентрація VEGF, ЄІФ
Інтактні тварини (n=10)	771±26	6,77±0,10	2,88±0,02	0,78±0,01
Тварини з ІІ (n=6)	474±22	7,41±0,10	2,92±0,02	0,81±0,02
Тварини з ІІ + "Лізиній" (n=9)	637±21*§	8,12±0,09*§	3,18±0,01*§	0,98±0,02*§
Тварини з ІІ + пірацетам (n=5)	477±23	7,43±0,11	3,00±0,02	0,86±0,02

Прим. * - $p < 0,05$ по відношенню до контролю

§ – $p < 0,05$ по відношенню до групи із введенням пірацетаму

Висновки. В результаті проведеного експерименту, нами отримані дані, що свідчать про виражену ендотеліальну дисфункцію, в умовах моделювання церебральної ішемії, що виражається у зменшенні щільності ядер та концентрації РНК у ядрах ендотеліоцитів, на тлі збільшення площі та діаметра ядер, а також у різкому зменшенні щільності проліферуючих клітин. Введення сполуки «Лізиній» (3-метил-1,2,4-триазоліл-5-гіоацетат), призводило до достовірного збільшення щільності ядер та концентрації РНК у ядрах ендотеліоцитів, як на 4-ту, так і на 18-ту добу моделювання ішемії, що можна розглядати як ендотеліопротективний ефект.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ПАНКРЕАТИТУ

Кошеля Максим Михайлович

студент 1 курсу спеціальності “Лікувальна справа”
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
м. Ужгород, Україна

Вступ. Панкреатит є однією з найбільш поширених хвороб підшлункової залози, що характеризується запаленням органу. Ця хвороба може бути дуже болісною і важкою для пацієнтів, і вимагає висококваліфікованого лікування. За останні роки було розроблено безліч нових та ефективних методів лікування панкреатиту, які можуть допомогти пацієнтам змиритися з цією хворобою та повернутися до нормального життя.

Завдяки швидкому розвитку медичної науки та технологій за останні роки було розроблено нові та ефективні методи лікування панкреатиту. Відповідно, дослідження та аналіз сучасних методів лікування панкреатиту можуть допомогти пацієнтам отримати кращі результати лікування, знизити ризик ускладнень та покращити якість їхнього життя. Тому актуальність цієї теми вище за все є важливою для медичних працівників, які займаються лікуванням панкреатиту, а також для пацієнтів, які хочуть знати більше про сучасні методи лікування цієї хвороби [1].

Ціль роботи. Систематизації наукових даних та огляд сучасних методів лікування панкреатиту.

Матеріали та методи. Для дослідження був використаний аналіз в інтернет-джерелах та пошукових системах наукових даних та статей, що стосувались сучасних методів лікування панкреатиту.

Результати та обговорення. Сучасне лікування панкреатиту включає різні методи, залежно від тяжкості захворювання, такі як: підтримувальна терапія, медикаментозна терапія, фазово-специфічне лікування, трансплантація та екстракорпоральна шокова хвильова терапія.

Підтримувальна терапія є важливою частиною лікування як гострого, так

і хронічного панкреатиту. Її метою є полегшення симптомів, запобігання ускладнень та підтримання функції підшлункової залози. У підтримувальну терапію можуть входити наступні методи:

1. Дієта: харчування повинно бути легким, з обмеженням жирних та прожарених продуктів, а також алкоголю. Дієта повинна містити достатню кількість білків, вуглеводів та вітамінів.

2. Більконтроль: використання протизапальних засобів для полегшення болю.

3. Замінна терапія: використання ензимних препаратів для заміни недостатньої продукції ферментів підшлункової залози.

4. Гідратація: підтримання достатнього рівня рідин у організмі через вживання достатньої кількості води та електролітів.

5. Лікування ускладнень: при необхідності проводиться лікування ускладнень, таких як збільшення псевдоцист, гостра панкреатична некроз, панкреатична пухлина тощо [2].

Медикаментозне лікування гострого та хронічного панкреатиту може включати кілька груп лікарських засобів. Для полегшення болі використовують анальгетики, такі як парацетамол, німесил та морфін. Некстативні протизапальні засоби, такі як ібупрофен і диклофенак, можуть бути ефективні при легкому до помірного запаленні підшлункової залози.

У разі гострого панкреатиту, коли спостерігається зниження функції підшлункової залози, можуть призначати ферментні препарати, такі як панкреатин та креон, для полегшення травлення їжі та підтримки піджелудочної залози. Також можуть використовуватись інгібітори протеаз, такі як габексат, для зниження активності травних ферментів у підшлунковій залозі та запобігання подальшого пошкодження тканин.

У хронічному панкреатиті можуть бути призначені ліки, які зменшують продукцію соляної кислоти, такі як омепразол та езомепразол. Також можуть використовуватись препарати для полегшення спазму жовчних шляхів, який може бути пов'язаний із хронічним панкреатитом, такі як дротаверін та

папаверін. У хронічному панкреатиті, коли виникають проблеми зі збереженням ваги, можуть бути призначені препарати, які покращують апетит та сприяють збільшенню маси тіла, такі як мегестрол та ксіфаксин [3].

Фазово-специфічне лікування гострого панкреатиту включає хірургічні методи, які можуть бути застосовані в залежності від стадії захворювання та наявності ускладнень. Одним з найефективніших методів є некросектомія, тобто видалення вмерлих тканин з підшлункової залози. Цей метод може бути проведений як відкритим шляхом, так і за допомогою мінімально інвазивних процедур, таких як ендоскопічна некросектомія.

Також до фазово-специфічного лікування можуть входити планові повторні операції, наприклад, після розроблення вторинної інфекції або заростання рубців. У цих випадках можуть бути застосовані різноманітні хірургічні методи, включаючи резекцію підшлункової залози.

У хронічному панкреатиті фазово-специфічне лікування може включати проведення ендоскопічних процедур, таких як ендоскопічна панкреатографія та ендоскопічна ретроградна холангіопанкреатографія, які можуть допомогти визначити ступінь ураження підшлункової залози та провести відповідну терапію. Також можуть бути застосовані мінімально інвазивні методи, такі як літотрипсія та ендоскопічна дренування, які дозволяють зменшити біль та інші симптоми. У важких випадках може бути необхідне хірургічне втручання, наприклад, резекція підшлункової залози або її частини [4].

Трансплантація підшлункової залози може бути розглянута як можлива опція для хворих на хронічний панкреатит, які не відповідають на інші методи лікування. Основною метою трансплантації є покращення якості життя пацієнта і зниження частоти гострих і хронічних панкреатитів, а також запобігання розвитку цукрового діабету, який може виникнути у деяких хворих на хронічний панкреатит.

Трансплантація підшлункової залози може бути виконана як одночасно з трансплантацією нирок або окремо. В процесі трансплантації підшлункової залози хірурги видаляють хвору залозу та замінюють її на нову, здорову залозу

від донора. Процедура може бути досить складною і пов'язана з ризиком ускладнень, тому її призначають тільки у випадках, коли інші методи лікування не принесли успіху.

У гострому панкреатиті трансплантація підшлункової залози не є першою лінією лікування і використовується тільки в дуже важких випадках, коли інші методи не допомагають і пацієнт має високий ризик розвитку життєво небезпечних ускладнень [5].

Екстракорпоральна шокова хвильова терапія (ESWT) є неінвазивним методом лікування, який використовує високочастотні звукові хвилі для зниження болю та запалення в тканинах під час панкреатиту. Цей метод лікування є ефективним у випадках, коли інші методи лікування не принесли значних покращень.

ESWT може зменшити біль та запалення в підшлунковій залозі, збільшити кровообіг та стимулювати процеси регенерації тканин. Цей метод може бути використаний як додатковий метод лікування разом з медикаментозною терапією та іншими методами.

Однак, використання ESWT для лікування панкреатиту все ще є контроверсійним питанням, і деякі дослідження показали лише обмежені результати. Тому, цей метод лікування потребує більш детального вивчення та клінічних досліджень для встановлення його ефективності та безпеки [6].

Висновки. У сучасній медицині існує багато методів лікування панкреатиту, як гострого, так і хронічного. Медикаментозне лікування знаходить широке застосування для підтримки функцій підшлункової залози. Фазово-специфічне лікування є ефективним методом для усунення некрозу та інших ускладнень гострого панкреатиту. Хірургічні методи та трансплантація, можуть бути використані при невдалих результатах медикаментозної терапії та інших методів. Підтримувальна терапія є важливою для підтримки функцій органів та зменшення ризику розвитку ускладнень. Екстракорпоральна шокова хвильова терапія може знизити біль та підвищення ензиматичної активності. Враховуючи всі ці методи лікування, можна зробити висновок, що сучасна

медицина має значні можливості для лікування панкреатиту, що дозволяє досягати успішних результатів у лікуванні цієї хвороби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pancreatitis: Symptoms, Causes & Treatment. Cleveland Clinic. URL: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/8103-pancreatitis> (date of access: 12.05.2023).
2. Clinical practice guideline: management of acute pancreatitis / J. A. Greenberg et al. Canadian Journal of Surgery. 2016. Vol. 59, no. 2. P. 128–140. URL: <https://doi.org/10.1503/cjs.015015> (date of access: 12.05.2023).
3. Mallaeva R. M., Makhinko A. N., Uzdenov M. B. Pharmacological potential strengthening of drug therapy in treating patients with chronic pancreatitis by using therapeutic physical factors. Russian Journal of Physiotherapy, Balneology and Rehabilitation. 2021. Vol. 19, no. 5. P. 293–298. URL: <https://doi.org/10.17816/681-3456-2020-19-5-3> (date of access: 12.05.2023).
4. Modern Phase-Specific Management of Acute Pancreatitis / J. Werner et al. Digestive Diseases. 2003. Vol. 21, no. 1. P. 38–45. URL: <https://doi.org/10.1159/000071338> (date of access: 12.05.2023).
5. Pancreas transplantation following total pancreatectomy for chronic pancreatitis / A. Cerise et al. Clinical Transplantation. 2019. Vol. 33, no. 12. URL: <https://doi.org/10.1111/ctr.13731> (date of access: 12.05.2023).
6. Tandan M. Extracorporeal shock wave lithotripsy for pancreatic and large common bile duct stones. World Journal of Gastroenterology. 2011. Vol. 17, no. 39. P. 4365. URL: <https://doi.org/10.3748/wjg.v17.i39.4365> (date of access: 12.05.2023).

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО ГЕПАТИТУ С

Рудан Іванна Василівна

асистент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

Станєва Вікторія Ігорівна

студентка 5 курсу, спеціальність 222 «Медицина»
Буковинський державний медичний університет

Анотація: Вірусний гепатит С (ВГС) є серйозною глобальною проблемою охорони здоров'я, особливо в країнах, що розвиваються. Було досягнуто значних успіхів у ранній діагностиці та лікуванні захворювання. У цьому огляді ми розберемо що ж таке вірусний гепатит С, патогенез та основні методи діагностики та лікуванні ВГС.

Цей огляд зосереджений на нових противірусних препаратах прямої дії, які зробили революцію в лікуванні інфекції ВГС. Незважаючи на появу та схвалення високоефективних і добре переносимих пероральних препаратів, все ще залишається багато проблем, зокрема доступність, справедливий розподіл і доступ до наступних ліків.

Всесвітня організація охорони здоров'я прагне ліквідувати вірусний гепатит, включаючи гепатит С, оскільки він становить серйозну загрозу здоров'ю населення. Існує нагальна потреба забезпечити рівномірний і ранній доступ до діагностичних і терапевтичних засобів у всьому світі, якщо наступну мету потрібно реалізувати.

Ключові слова: вірус гепатиту С, епідеміологія вірусного гепатиту С, діагностика вірусного гепатиту С, вакцина проти вірусу гепатиту С, інтерферони, противірусні препарати прямої дії.

Вірус гепатиту С (HCV) є основною причиною хронічних захворювань печінки в усьому світі. Широко розповсюджена ендемічність інфекції ВГС є

результатом комбінації факторів, включаючи ті, що пов'язані з генетичним різноманіттям вірусу та реакцією хазяїна, а також ті, що пов'язані зі специфічними умовами та поведінкою, які сприяли передачі. Більшість людей, які заразилися HCV-інфекцією, стають стійко інфікованими, і механізм, пов'язаний з відсутністю розвитку ефективної нейтралізуючої імунної відповіді. Масштаби поширення інфекції ВГС насамперед пов'язані зі специфічними факторами ризику передачі. Найпоширенішим механізмом передачі є вживання ін'єкційних наркотиків. Фактори, що впливають на результат захворювання, включаючи вік, стать і вживання алкоголю погано вивчені, а інші фактори, такі як імунологічні та генетичні фактори, можуть відігравати важливу роль. [2]

ВГС є одноланцюговим вірусом позитивної РНК, що належить до роду *Hepacivirus* родини *Flaviviridae*. ВГС – це вірус, що передається через кров і потрапляє в печінку через кровообіг. Печінка є органом-мішенню ВГС, а гепатоцити - його основною клітиною-мішенню. Гепатит С є основною причиною цирозу та гепатоцелюлярної карциноми, а термінальна стадія захворювання печінки, пов'язана з ВГС, у багатьох країнах є першою причиною трансплантації печінки. Тривалий інкубаційний період ускладнює встановлення зв'язку споріднених випадків із загальним джерелом інфекції. Крім того, гострі інфекції ВГС зазвичай протікають безсимптомно, що ускладнює ідентифікацію випадків. Відсутність лабораторних методів і відповідних систем молекулярного спостереження, здатних відрізнити гострі інфекції від хронічних, ще більше ускладнює ідентифікацію випадків. Визнання передачі ВГС має вирішальне значення для впровадження заходів, спрямованих на запобігання поширенню вірусу.

Передачу швидко еволюціонуючих вірусів, таких як ВГС, важко відстежити, оскільки штами з епідеміологічно пов'язаних випадків є генетично спорідненими, але рідко ідентичними. На еволюцію ВГС також впливають інші випадки, такі як коінфекція іншими вірусами або вагітність. Це може бути пов'язано з неявною зміною імунної відповіді у матері. Під час вагітності рівні

вірусу зазвичай підвищуються, а цитотоксичність CD8⁺ Т-клітин знижується разом із втратою мутантів HLA, як наслідок, появою штамів підвищеної придатності та подальшою реверсією протягом періодів між вагітностями. Порушення клітинного імунітету матері та поява більш придатних вірусів може сприяти перинатальній передачі ВГС. Прикріплення вірусу до поверхні клітини з наступним проникненням вірусу є першим кроком у каскаді взаємодій між вірусом і клітиною-мішенню, який необхідний для успішного проникнення в клітину та ініціації інфекції. [1]

ВГС-інфекція характеризується схильністю до хронізації. Через високу генетичну мінливість ВГС має здатність уникнути імунної відповіді господаря. Вірус гепатиту С (HCV) існує в різних формах в кровообігу інфікованих людей: пов'язаний з ліпопротеїнами та без ліпопротеїнів, з оболонкою та без оболонки. Вірусні частинки з найвищою інфекційністю пов'язані з ліпопротеїнами, тоді як вільні від ліпопротеїнів віріони малоінфекційні. Патогенез ВГС є дуже складним явищем і потребує подальшого вивчення для визначення інших чинників, але також вирішити проблему віконного періоду, а також відрізнити теперішню інфекцію від минулої. ВГС є нецитопатичним вірусом, тому його патогенез регулюється імунітетом хазяїна та метаболічними змінами, включаючи окислювальний стрес, резистентність до інсуліну та стеатоз печінки.

Як вроджений, так і адаптивний імунітет відіграють важливу роль у патогенезі ВГС. Вроджений імунітет є першою лінією захисту для контролю за інфекцією ВГС, як і для кількох інших вірусних інфекцій. Потрапляючи всередину клітини, вроджений імунітет проти ВГС запускається через розпізнавання хазяїном вірусних макромолекулярних мотивів, відомих як патоген-асоційовані молекулярні структури (PAMP), клітинними рецепторами розпізнавання патогенів як невластних.

До цих рецепторів належать toll-подібні рецептори (TLR) і ретиноевої кислоти індуковані ген-I (RIG-I) подібні рецептори. ВГС може ефективно уникати вродженого імунітету, що призводить до стійкої вірусної інфекції. Це

відбувається тому, що гепатит С еволюціонував так, щоб протидіяти шляху RIG-1 і, таким чином, уникати імунного виклику. NK-клітини, головна частина вродженого імунітету, відіграють важливу роль у ліквідації ВГС. Печінка збагачена NK-клітинами, які зазвичай активуються на ранній стадії HCV-інфекції. Активовані NK-клітини рекрутують вірусоспецифічні Т-клітини та індукують противірусний імунітет у печінці.

Вони також усувають інфіковані вірусом гепатоцити безпосередньо за допомогою цитолітичних механізмів і опосередковано шляхом секреції цитокінів. Після проникнення та реплікації вірусу всередині клітин печінки вірусні молекули транспортуються до ендоплазматичного ретикулуму та зв'язуються з молекулами головного комплексу гістосумісності, які, нарешті, транспортуються на поверхню клітини. Ці молекули на поверхні клітин розпізнаються Т-клітинами за їхню імунну дію. Іншим шляхом механізму захворювання є руйнування гепатоцитів, інфікованих ВГС, вивільнення фрагментів ВГС, які поглинаються мієлоїдними дендритні клітини. Ці дендритні клітини мігрують до дренажних лімфатичних вузлів і експресують антигени HCV на молекулах HLA класу II.

Цитотоксичні лімфоцити демонструють вирішальну активність під час ерадикації вірусу або персистенції вірусу і знаходяться під впливом вірусних білків, квазівидів ВГС і кількох метаболічних факторів, що регулюють метаболізм печінки.[3]

ВГС-інфекція впливає на загальний метаболізм, що призводить до посилення стеатозу, фіброзу, запалення, апоптозу та резистентності до інсуліну під час перебігу захворювання. Це, у свою чергу, підвищує активність ліпогенних ферментів, включаючи ацетил-КоА-карбоксилазу та FA-синтазу. У той же час проміжні продукти біосинтезу тригліцеридів також активують інгібітори сигналізації інсуліну. Повідомляється, що окислювальний стрес є важливою частиною ураження печінки, викликаного ВГС. Білок HCV-core, присутній у зовнішній мембрані мітохондрій, індукує окислення глутатіону та сприяє поглинанню Ca²⁺ мітохондріями.

Молекулярний механізм характеризує окислення глутатіону внаслідок якого відбувається збільшення виробництва активних форм кисню мітохондріальним транспортним комплексом I і III електронів. Підвищене виробництво активних форм кисню, як наслідок, окислювальний стрес. Кілька досліджень показали зниження рівня глутатіону під час інфекції ВГС. [4]

Діагностують гепатит С за допомогою виявлення анти-HCV IgG у зразках сироватки або плазми було розроблено низку імунологічних аналізів. Для виявлення анти-HCV IgG у зразках сироватки або плазми, які були виявлені реактивними під час скринінгових аналізів на анти-HCV. Виявлення анти-HCV за допомогою імуноблотингу (RIBA) базується на виявленні рекомбінантних антигенів HCV і визначення широкого спектру імуноглобулінів класу IgM і IgG до білків специфічних для вірусу гепатиту С неструктурним білкам- NS3, NS4, NS5 і до структурного білку С (core) в сироватці крові хворого. Реактивність з ≥ 2 білками вказує на позитивний результат.

Результат тесту вважається невизначеним, якщо виявлена реактивність лише на 1 білок. Невизначені результати можуть бути наслідком неспецифічних перехресних антитіл або вказувати на недавню інфекцію, яка ще не викликала широку гуморальну відповідь. У HCV-інфікованих осіб результати аналізу стають повністю позитивними через 1–6 місяців. Переваги RIBA полягають у тому, що вони є серологічними аналізами і можуть бути виконані на тому самому зразку, що використовується в скринінговому аналізі, і що вони є високоспецифічними.

Однак ці аналізи не піддаються звичайному використанню через їх відносну знижену чутливість, високу вартість, практичну складність і тривалість процедури. Крім того, істинно позитивний результат RIBA вказує лише на наявність анти-HCV і може відображати минулу інфекцію зі спонтанним очищенням. Підтвердження активної інфекції все ще вимагає тестування на РНК ВГС. РНК ВГС виявляється в сироватці або плазмі вже через 1 тиждень після контакту і тому залишається найбільш надійним маркером і золотим стандартом для діагностики активної інфекції ВГС. За допомогою

методу полімеразної ланцюгової реакції в реальному часі (РТ-ПЛР) визначається наявність генетичного матеріалу (РНК) вірусу в крові. Генетичний матеріал вірусу можна виявити методом ПЛР через 10-12 днів після інфікування у цей період специфічні антитіла, що утворюються через кілька місяців після зараження, відсутні та біохімічні показники функції печінки знаходяться в межах норми.

Якісне визначення вірусу гепатиту С дає змогу підтвердити факт інфікування чи загибелі вірусу. Це особливо важливо під час ранньої діагностики вірусного гепатиту С та контролю за противірусною терапією. [5]

Зараз ВООЗ рекомендовані до застосування тринадцять противірусних препаратів прямої дії, два з яких є інгібіторами вірусної полімерази – це софосбувір (нуклеатидний аналог) та дазабувір (ненуклеотидний аналог). Інші препарати гальмують активність вірусної протеази NS3/4A (глекапревір, воксилапревір, гразопревір, паритоапревір, симепревір) та коровського білку NS5A (даклатасвір, велатасвір, ледіпасвір, пібрентасвір, елбасвір). При цьому курс лікування складає 12–24 тижня, а противірусні препарати прямої дії з різним механізмом використовують парно (наприклад, софосбувір / велпатасвір, або софосбувір / даклатасвір, даклатасвір / асунопервір, ельбасвір / гразопревір), враховуючи генотип вірусу, вік пацієнта, наявність або відсутність цирозу печінки, спосіб життя та інші показники.

В разі лікування хворих на ГС з компенсованим цирозом печінки рекомендовано застосовувати аналогічні комбінації препаратів, але з подовженим терміном лікування (до 24 тижнів). Крім того, комбінування двох противірусних препаратів прямої дії дозволяє досягти позитивного результату без застосування інтерферону, що робить лікування безпечнішим, незалежно від функції печінки, а для більшості пацієнтів і скорочує курс лікування до 8-12 тижнів. [6]

У рекомендаціях ВООЗ наводяться роз'яснення недоцільності застосування інтерферону, особливо у дітей до 12 років. Оскільки його застосування призводить до подовження терміну лікування, розвитку

ускладнень, як у вигляді грипоподібних симптомів, так і гематологічних анемія, лейкопенія, нейтропенія. Крім того, можуть спостерігатись такі незворотні побічні ефекти, як ушкодження щитоподібної залози, розвиток цукрового діабету та інші. Виникають також додаткові ускладнення з організацією холодового ланцюжка під час доставки та збереження біологічної активності інтерферону.

Використання рибавіріну для терапії ГС також потребує додаткового гематологічного контролю, а також протипоказаний до використання вагітним, оскільки має тератогенні властивості. Оскільки циркулює багато стійких до препаратів варіантів вірусу ГС, лікування проводять з оцінюванням якісного та кількісного визначення наявності вірусної РНК через 12 або 24 тижні лікування. Лікування хронічних форм ГС за аналогічними протоколами за допомогою протівірусних препаратів прямої дії дає досить високий показник одужання 95%. [6]

Незважаючи на добрі результати застосування протівірусної терапії прямої дії, залишаються певні проблеми, що стосуються специфічної профілактики інфекції. По-перше, деколи виявлення гепатиту С здійснюється на пізній стадії, коли вже відбулися незворотні ураження печінки. По-друге, таке лікування не може попередити повторне інфікування або знизити ризик розвитку цирозу печінки. Залишається також проблемою поява нових штамів вірусу ГС, стійких до препаратів прямої дії, що напряду пов'язано з особливостями репродукції більшості РНК-геномних вірусів. Крім того, є велика кількість пацієнтів з ГС, які мають ще й імунодефіцитний стан, викликаний різними чинниками, в тому числі й ВІЛ. Коінфекція ВІЛ та ГС може активувати прогресування захворювання та частіше призводить до розвитку гепатоцелюлярної карциноми.

Тобто існують групи людей підвищеного ризику (ВІЛ-інфіковані, споживачі ін'єкційних наркотиків, чоловіки, що мають секс з чоловіками та ін.), яким доцільно проводити специфічну профілактику вакциною, з метою формування нейтралізуючих антитіл та попередження розвитку інфекції,

викликаного гепатитом С, оскільки вони мають високу вірогідність розвитку саме ускладнених форм захворювання, що ймовірно призведе до карциноми печінки та подальшої смерті. За останнє десятиліття з'явилися нові підходи до створення вакцин, орієнтованих на структуру епітопу. Для вірусу гепатиту С це поверхневі глікопротеїни Е1 та Е2. До того ж був розроблений підхід до самозборки поверхневого білку за допомогою наночасток, які в подальшому використовувались в якості каркасів законсервованих Е1 та Е2 епітопів. Обидва глікопротеїни відповідають за проникнення вірусу до клітин-мішеней, але Е2 є головною мішенню для зв'язування з нейтралізуючими антитілами, що містить як варіабельні, так і консервативні фрагменти. Тому антигенні структури, які входять до вакцини, повинні містити саме консервативні фрагменти, що буде підвищувати їх імуногенність. На сьогодні дві вакцини від гепатиту С пройшли доклінічні та клінічні випробування на людях.

Перша рекомбінантна вакцина містить саме глікопротеїни Е1 та Е2 й спрямована на індукцію нейтралізуючих антитіл та активацію Т-хелперів. Друга створена на основі аденовірусу шимпанзе в якості вектора, та містить РНК, що кодує неструктурні білки вірусу, зокрема, протеази NS3-NS5. Під час використання цієї вакцини на здорових добровольцях виявлено підвищення кількості вірус-специфічних поліфункціональних Т-клітин (CD4 та CD8). Отримані результати дозволили перейти до другої фази клінічних випробувань в групі ризику – у споживачів ін'єкційних наркотиків. [7]

Таким чином важливість проникнення ВГС пояснюється його роллю в ініціації інфекції, основна ціль імунної відповіді та визначенням тропності тканин і видів. Було досягнуто значного прогресу у вивченні проникнення ВГС. Отримання успіхів у галузі діагностики та терапії для оптимального лікування інфекції ВГС. Але хвороба все ще залишається серйозною проблемою для більшості країн, що розвиваються. Тому існує потреба зміцнити та розробити план боротьби з гепатитом у країнах із низьким, середнім і навіть високим рівнем доходу.

Окрім того, потрібна підтримка з боку громадянського суспільства,

фармацевтичних і медичних компаній у боротьбі з цією смертельною хворобою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Koval, T. I. (2018). HIV-Infection and Chronic Hepatitis C in Co-infected Patients: Clinical and Epidemiological Characteristics and Optimization of Treatment and Diagnostic Tactics. Extended abstract of Candidate's thesis (Infectious Diseases). Kharkiv [In Ukrainian].
2. Lincoln, D., Petoumenos, K., Dore, G. J., & Australian HIV Observational Database. (2003). HIV/HBV and HIV/HCV coinfection, and outcomes following highly active antiretroviral therapy. HIV medicine.
3. Андрейчин М. А, Василишин З. П, Виноград Н. О, Колеснікова І. П. Епідеміологія : підручник для студ. вищих мед. навч. закладів. Вінниця : Нова Книга, 2012. 576 с.
4. Бондарук І. Ю. Ефективність протівірусної терапії у хворих на хронічний вірусний гепатит С з урахуванням маркерів фіброзоутворення [дисертація]. Вінниця; 2019.
5. Васильєва Н. А., Івахів О. Л., Вишневська Н. Ю., Йосик Я. І., Герасименко О. А. Ефективність протівірусної терапії жителів Тернопільщини з хронічними гепатитами В і С, яких лікували за державною програмою. Інфекційні хвороби. 2017;4:3642.
6. Верба Н. В. Особливості функціонування системи цитокінів у хворих на хронічний гепатит С. Актуальна інфектологія. 2020;
7. Гепатит С: рекомендації щодо скринінгу, діагностики та лікування. Керівництво ДННС. Раціональна фармакотерапія. 2020;

СУЧАСНІ АСПЕКТИ БЕЗПЛІДДЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ЕНДОМЕТРІОЗОМ

Федорюк Олеся Василівна
Маринчина Ірина Миколаївна
Чернівці, Україна

Вступ. Ендометріоз – це доброякісне гормонозалежне захворювання, яке характеризується розростанням ендометріїдної тканини (морфологічно та функціонально подібної з ендометрієм) за межами матки, що спричиняє хронічну запальну реакцію.

На ендометріоз страждає близько 10 % жінок репродуктивного віку, з них у 40-50 % розвивається безплідність. Генітальна форма ендометріозу є найбільш розповсюдженою (92-94 %), екстрагенітальна локалізація зустрічається в 6-8 % випадків. Результати генетичних досліджень свідчать, що ймовірність виникнення ендометріозу є в 3-10 разів вищою серед родичів першого ступеня споріднення в порівнянні з жінками групи контролю.

Необхідно враховувати, що генітальний ендометріоз (ГЕ) характеризується різноманітністю клінічного перебігу – від безсимптомного до картини «гострого живота». Найбільш частою клінічною ознакою ендометріозу є больовий синдром, пов'язаний з МЦ (з'являється перед та посилюється під час менструації). Поліморфізм симптомів зумовлений різною локалізацією вогнищ ГЕ, ступенем їх розповсюдження, порушенням функції статевих органів, наявністю супутньої патології.

Згідно з класифікацією Американського товариства репродуктивної медицини, при різноманітних локалізаціях ендометріозу враховують ступінь поширеності, глибину ураження і тяжкість захворювання, відповідно до чого формують бальну оцінку зазначених параметрів.

Виділяють чотири стадії захворювання: I (1-5 балів), II (6-15 балів), III (до 16-40 балів), IV (40 балів і більше). Як медикаментозна терапія першої лінії призначаються гестагени, комбіновані оральні контрацептиви, нестероїдні

протизапальні засоби, внутрішньоматкова система з левоноргестрелом та інші анальгетики (зокрема парацетамол з метою ефективного знеболення).

Мета роботи. Метою даного дослідження було провести аналіз сучасних літературних джерел щодо впливу ендометріозу на репродуктивне здоров'я жінки.

Матеріали та методи. Пошук джерел здійснено за допомогою науково статистичної бази PubMed. Проведено огляд літературних джерел до січня 2023 року, які стосуються безпліддя, пов'язаного з ендометріозом.

Результати та обговорення. Ендометріоз слід розглядати як хронічне захворювання, яке потребує розробки плану довгострокового ведення пацієнтки з максимальним використанням медикаментозного лікування для запобігання повторним хірургічним втручанням. Терапія повинна тривати до настання менопаузи або бажаної вагітності. На сьогоднішній день методи візуалізації є золотим стандартом у діагностиці ендометріозу, з яких трансвагінальна УЗД та магнітно-резонансна томографія ендоскопічне дослідження (кольпо-, ректоромано-, лапаро-, гістери-, цистоскопія) проводиться залежно від показань; обов'язкове гістологічне дослідження матеріалу, взятого при біопсії.

Сучасні варіанти лікування безпліддя, пов'язаного з ендометріозом, зосереджені або на стимуляції розвитку фолікулів і овуляції, або на пригніченні росту та розвитку ендометріозних уражень. Існує три терапевтичних варіанти лікування безпліддя, спричиненого ендометріозом: медикаментозне лікування, хірургічне втручання і технології, адаптовані для допоміжної репродукції. Медикаментозне лікування безпліддя, спричиненого ендометріозом, як правило, зменшує симптоми болю, але воно неефективне для лікування безпліддя.

Медикаментозна терапія пацієнтів із безпліддям, спричиненим ендометріозом, включає дві стратегії, головною метою яких є покращення фертильності, або стимуляція овуляції та процесу розвитку фолікулів, або пригнічення розвитку фолікулів для виникнення аменореї та пригнічення

збільшення ендометріозних уражень. Кокранівський огляд показав, що пригнічення овуляції за допомогою агоністів гонадотропін-релізінг-гормону (GnRH), оральних контрацептивів, прогестинів і даназолу не вважається придатним терапевтичним варіантом для жінок, які страждають на безпліддя, пов'язане з ендометріозом, через схожий результат щодо вагітності порівняно з жінками на плацебо або відсутність лікування. Дослідження показали, що тривале лікування агоністами GnRH перед екстракорпоральним заплідненням (ЕКЗ) може покращити результати вагітності у жінок із тяжкими формами ендометріозу. Попереднє лікування агоністами GnRH може покращити якість ооцитів і мікрооточення яєчників.

Проте сучасний підхід до лікування хворих на ендометріоз полягає в комбінації хірургічного методу, направленого на максимальне видалення ендометріюїдних вогнищ, з гормональною терапією. Остання дає змогу оптимізувати результати хірургічного лікування. Її призначення після оперативного втручання сприяє закріпленню позитивних результатів та дає можливість уникнути прогресування захворювання.

Варіантами хірургічного лікування безпліддя, пов'язаного з ендометріозом, є лапаротомія, лапароскопія або роботизована хірургія. Лапароскопічне втручання використовується найчастіше через його переваги, включаючи нижчу вартість і коротший період відновлення та госпіталізації. Літературні дані показали, що лапароскопічна хірургія при мінімально-легкому ендометріозі покращує фертильність і живонароджуваність.

При середньому та важкому ендометріозі лапароскопічна хірургія може усунути злуки в ділянці таза, але, на жаль, недостатньо рандомізованих контрольованих досліджень частоти післяопераційної вагітності. Дослідження показали, що хірургічне лікування має низку потенційних недоліків, таких як хірургічні ускладнення, зниження оваріального резерву яєчників, післяопераційні злуки, можливе відтермінування лікування безпліддя.

Для ендометріом яєчників розміром понад 3–4 см ексцизійна хірургія показала кращі результати, ніж абляція та дренаж, щодо частоти спонтанної

вагітності у жінок із попереднім безпліддям. Крім того, ексцизійна хірургія корелювала зі зниженням частоти рецидивів і кращим полегшенням болю. Новим методом лікування ендометріозних уражень є роботизована лапароскопія.

Незважаючи на більш високу вартість, статистика не показала, що вона дає більше переваг, ніж стандартна лапароскопія. Новітні дослідження свідчать про те, що лапароскопічна хірургія як інструмент дослідження та корекції основних патологій перед початком численних і різноманітних терапевтичних спроб повинна бути прийнята до уваги жінкам із невстановленою етіологією безпліддя, оскільки вона може значно вплинути на результат, а також покращити загальні витрати на тривалий план лікування та, зрештою, якість життя жінок, які проходять цей шлях до зачаття дитини. Екстракорпоральне запліднення передбачає виділення яйцеклітин їх запліднення та вирощування в лабораторії перед перенесенням назад у матку.

Найбільш поширеною технікою *in vivo* є внутрішньоматкова інсемінація (IUI), яка включає або не включає стимуляцію фолікула з подальшим перенесенням сперми в порожнину матки. Найбільш часто використовуваним методом у пар зі стандартною кількістю сперматозоїдів є запліднення *in vitro* (ЕКЗ). В даний час ЕКЗ є найуспішнішим методом лікування безплідних жінок з ендометріозом і складається з кількох етапів.

Першим кроком є стимуляція яєчників за допомогою ліків і пригнічення менструального циклу за допомогою інших ліків. Більшість доступних варіантів медичного лікування ендометріозу є супресивними, а не лікувальними, і симптоми знову з'являються після припинення лікування, тому існує потреба в нових розробках у цій галузі. Elagolix, пероральний антигонадотропний агент, є новим і багатообіцяючим терапевтичним методом ендометріозу, який, здається, зупиняє розвиток захворювання та значно зменшує біль.

Ресвератрол — це природна сполука, яка має антиангіогенну, антиканцерогенну, проапоптозну, антиоксидантну та протизапальну дію та

може забезпечити нові терапевтичні перспективи в лікуванні ендометріозу. Дослідження показали, що антиоксиданти, такі як мелатонін, вітаміни Е і С, також можуть бути корисними для поточної терапії ендометріозу. Численні дослідження показали, що циркулюючі мікроРНК є перспективними кандидатами в якості неінвазивних біомаркерів у діагностиці ендометріозу.

Висновки. Лікування безпліддя, пов'язаного з ендометріозом, полягає у зменшенні або видаленні ектопічного ендометріального імплантату та відновленні нормальної анатомії тазу за допомогою медикаментозного та/або хірургічного лікування та технології допоміжної репродукції. Медикаментозне лікування безпліддя, спричиненого ендометріозом, як правило, зменшує симптоми болю, але воно неефективне для лікування безпліддя.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕТИЧНОЇ ДЕТЕРМІНАНТНОСТІ АНЕМІЇ БЛЕКФЕНА-ДАЙМОНДА. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Фурман Валентина Григорівна

к.мед.н. доцент кафедри педіатрії № 2
Вінницького національного медичного університету
ім. М. І. Пирогова

Куцак Олеся Володимирівна

к.мед.н., асистент кафедри педіатрії № 2
Вінницького національного медичного університету
ім. М. І. Пирогова

Бегма Марія Андріївна

Мороз Валерія В'ячеславівна,

Селімшаєва Таміла Максудівна

студентки 5 курсу медичного факультету № 1
Вінницького національного медичного університету
ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Вступ. Анемія Блекфена-Даймонда (АБД) – це спадкове захворювання, що характеризується парціальним пригніченням еритроїдного паростку кровотворення та вродженими аномаліями розвитку. За даними Thiebaut-Noel Willig etc. серед 229 осіб діагноз АБД вдалося встановити при народженні у 30 дітей (13,1%), до 1 року у 202 випадках (88,2%), до 2 років у 217 пацієнтів (94,8%), і до 5 років у 226 пацієнтів (98,7%). Найчастіше спостерігаються пацієнти, які є носіями гетерозиготних мутацій в одному з 19 генів рибосомального білка, які призводять до дефектного біогенезу та функції рибосом. Крім того, хлопчики та дівчатка хворіють однаково, етнічна схильність не виявлена, отже існує думка, що це аутосомно-домінантний тип успадкування. Декілька досліджень Sarah Rio, Marc Gastou, Narjese Karboul etc. продемонстрували, що мутації в гені GATA1 (globin transcription factor 1) та пов'язаному з ним шапероні, HSP70 (70 kilodalton heat shock proteins), викликають АБД. На даний момент вивчаються різні типи успадкування цієї патології.

Ціль роботи. Аналіз фахової літератури з узагальненням сучасних знань про типи успадкування АБД.

Матеріали і методи. Проведений статистичний огляд статей в PubMed, UpToDate, Scopus, бази даних за 2017-2023 р.р. Пошук здійснювався за ключовими словами: анемія Блекфена-Даймонда, рибосомальні білки, рибосомопатії.

Результати та обговорення. Як показали результати опрацьованих нами досліджень, частота АБД оцінювалась в 1-4 випадки на 500 000 новонароджених протягом року, і вона не змінюється з часом. Сезонності по зачаттю на народженню не спостерігалось. Тенденція розвитку в обох статях майже рівна і відсутня етнічна приналежність. Після низки досліджень, до теперішнього часу було показано, що патогенез АБД пов'язаний як з рибосомними, так і з нерибосомними мутаціями в генах, розташованих у більш ніж 11 хромосомах, які відповідають за кодування рибосомних білків.

Найпоширенішою причиною АБД є мутація в гені, що кодує RPS19 (Ribosomal Protein S19), яка визначається приблизно у 25% пацієнтів з АБД. RPS19 відіграє важливу роль у дозріванні 18S рРНК і синтезі 40S в клітинах людини. Мутації, пов'язані з цим білком, можуть порушити пре-рРНК-обробку 18S рРНК і субодиниць пре-40S, що призведе до зниження виробництва 40S рибосомних субодиниць. Нарешті, знижена експресія (RPS19) здатна імітувати багато аспектів фенотипу АБД.

Як наслідок, це зниження RPS19 шляхом РНК-інтерференції може викликати важкий дефект, який змінює нормальну первинну диференціацію попередників кровотворення людини та проліферацію еритроїдних клітин-попередників. Таким чином, клітини, яким не вистачає RPS19, страждають від відносної нестачі 40S рРНК і мають знижену здатність до ініціації трансляції. Дефіцит RPS19 може призвести до посилення апоптозу в лініях кровотворних клітин і клітинах кісткового мозку. Пригнічення RPS19 запобігає проліферації клітин та ранній еритроїдній диференціації, але не пізньому еритроїдному дозріванню в клітинних лініях АБД з дефіцитом RPS19.

Інші патологічні варіанти включають мутації, делеції та варіації кількості копій у генах, що кодують значні поліморфні маркери (RPL35A, RPL5, RPL11, RPL26, RPL15, RPL19) і малі (RPS24, RPS17, RPS7, RPS10, RPS26, RPS29) рибосомальні субодиниці. В одному звіті виявлено мутації GATA1 у 3 пацієнтів чоловічої статі з АБД. Оскільки 2 пацієнтів були сестрами і братами, а батьки були гетерозиготами за цим геном, це свідчить про Х-зчеплене або аутосомно-рецесивне успадкування (що не характерно для рибосомних мутацій, які зазвичай підлягають аутосомно-домінантне успадкування).

Слід звернути увагу, відомо, що протеасомальна деградація HSP70, шаперону GATA1, є головним фактором дефекту проліферації еритроїдів, затримки диференціювання еритроїдів, посилення апоптозу та зниження експресії глобіну, які є ознаками фенотипу RPL5 або RPL11 АБД. Рівень експресії білка GATA1 знижується в АБД і це відповідає за затримку еритроїдної диференціації та посилення апоптозу еритроїдних клітин, які є більш інтенсивними у пацієнтів з генотипом, відмінним від мутованого гену RPS19. Важливо те, що надлишок вільного гему в еритроїдних клітинах, зокрема у пацієнтів, хворих на АБД, які є носіями мутації в гені RPL5 або RPL11, або в CD34+ первинних еритроїдних клітинах з виснаженням RPL5 або RPL11, демонструючи підвищену експресію адаптивних внутрішньоклітинних шляхів, які обмежують токсичність вільного гему. Внаслідок протеасомної деградації HSP70 не здатний транслокуватися в ядро та захищати розщеплення GATA1 каспазою-3 під час термінального еритропоезу після стимуляції еритропоетином. Каспаза-3-залежне розщеплення GATA1 призводить до зниження експресії GATA1, активації p53 і, як наслідок, посилення апоптозу.

Також виявлена мутація в нуклеотидній послідовності гену GATA1, яка є трансверсією незамінних амінокислот гуаніну-цитозину (G→C) в Х-хромосомі. Застосовуючи секвенування цілого екзону, аберація в гені фактора транскрипції (GATA1), була ідентифікована як один з можливих чинників розвитку АБД. Ця трансверсія G→C пов'язана з Х-зчепленою формою АБД, що призводить до заміщення лейцину на валін при амінокислоті GATA1. Ця аберація впливає на

процеси зрощування GATA1 і призводить до припинення повноцінного розвитку білка GATA1 і синтезу короткої ізоформи, яку ми називаємо короткою GATA1 (GATA1s).

Висновки. Таким чином, існує декілька гіпотез пояснення типу успадкування АБД, але ні одна з них не може вважатись основною, так як, в одних людей АБД проявляється як рибосомопатія, а в інших – дисбалансом глобіну і гему. Патогенетичний механізм даної нозології є складним і залежить від комбінації індивідуальних особливостей організму. Діагностика АБД потребує мультидисциплінарного підходу за участю цитогенетиків, лікарів генетиків, дитячих гематологів.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

DETERMINATION OF TECHNOLOGICAL PARAMETERS OF PLANT RAW MATERIALS RHODODENDRON GENUS

Skrebtsova Kateryna Sergiivna

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Assistant

Tartynska Ganna Sergiivna

Velma Svitlana Vladimirovna

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor

National University of Pharmacy

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Nowadays, herbal preparations are very popular, they contain ecologically clean, biologically active substances in an individual state, or them complexes They are similar in their pharmacological properties means of synthetic origin. At the same time, they are characterized by naturalness. Natural substances containing phytodrugs, close to of the human body, from where the peculiarities arise, which must be taken into account in the process of medical use. Development of technology for obtaining drugs from of plant raw materials includes the study of extraction dynamics and determining the yield of active substances in the process of extracting raw materials [1, 2].

It depends on the technological properties of raw materials, the method of implementation process and used equipment. Plants of the genus Rhododendron family Ericaceae are widely used in folk medicine cardiovascular diseases (improves blood flow and increases strength heart contractions), rheumatism, epilepsy, gout and colds, gynecological diseases and disorders of the nervous system. Infusions and tinctures have antipyretic, anti-inflammatory, bactericidal, analgesic, hypotensive, sedative properties [2]. In this aspect, our attention was drawn to the Azalea indica plants (Rhododendron Simsii). Translated from Greek the word "Azalea" means

"dry". Indeed, before the flowers bloom, the plant is a dry shrub with small rough leaves. Buds stand half-closed for a long time, as if hiding their unique beauty. But there comes a moment when they open up and flare up bright flowers. Up to 500 can bloom simultaneously on one bush flowers. The flowers are large, bright, pink-red, up to 5 cm in diameter, of course, located 2-6 in leaf axils [1]. They can be different colors: white, yellow, cream, lilac. Plants are distributed in the South East Asia, in the Eastern Himalayas, New Guinea, in Northern Australia, Northern. In America, in Western Europe, they are found in the mountainous regions of the Caucasus and Eastern Siberia. Widely cultivated as an ornamental [1].

Aim. The aim was to determine the technological parameters of *Azalea indica* flowers.

Materials and methods. The object of the study was *Azalea indica* flowers, harvested in April-May 2022.

Results and their discussion. With the help of well-known methods the technological parameters of *Azalea indica* flowers are determined [3]. The results are given in Table 1.

Table 1

Technological parameters of of *Azalea indica* flowers

№	Name of technological parameters	Units of measurement	Determination results (n=3)
1.	Loss in mass during drying	%	5.45±0.07
2.	Average particle size	mm	1.65±0.04
3.	Specific gravity	g/cm ³	1.36± 0.01
4.	Volumetric mass	g/cm ³	0.52 ± 0.02
5.	Bulk mass	g/cm ³	0.39 ± 0.02
6.	Porosity of raw materials	-	0.62 ± 0.01
7.	Layer difference	-	0.25 ± 0.01
8.	Free volume of the layer	-	0.71 ± 0.01
9.	Fluidity	g/sec	∞
10.	Water absorption coefficient	ml/g	4.48 ± 0.10
11.	Absorption coefficient of the extractant (ethanol 50%)	ml/g	3.52± 0.10

Technological parameters of of Azalea indica flowers. The index of the specific mass of Azalea indica flowers will be taken into account loading of Azalea indica raw materials into extractors. Considering the indicator bulk mass, Indian azalea leaves will occupy a small volume in the container for extraction. The absorption coefficient characterizes the amount of solvent, that fills intercellular pores, vacuoles, air cavities in raw materials and not is removed from the meal.

Conclusions. As a result of the conducted research, the technological parameters were determined flowers of Indian azalea (*Azalea indica*), which will be used in the development technologies for obtaining the substance from the studied raw materials.

REFERENCES:

1. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "azalea". Encyclopedia Britannica, 25 Jan. 2023, <https://www.britannica.com/plant/azalea>. Accessed 1 March 2023.
2. Performing Racial Uplift: E. Azalia Hackley and African American Activism in the Postbellum to Pre-Harlem Era by Juanita Karpf, Jackson: University Press of Mississippi, 2022, Pp. 238.
3. Гарна С. В., Ветров П. П., Георгиянц В. А. Взаємозв'язок основних технологічних параметрів рослинної сировини //Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2012. № 1. С. 54-57.

УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Велігорська Ю. П.

Наук. керівник к. фарм. н., доцент

Стремоухов О. О.

Фармацевтична діяльність - це галузь знань і діяльності, пов'язана з виробництвом, розробкою, контролем якості, зберіганням, дистрибуцією та продажем лікарських засобів. Фармацевтична діяльність включає в себе різноманітні аспекти, пов'язані зі здоров'ям людини.

Основними завданнями фармацевтичної діяльності є:

1. Розробка нових лікарських засобів та вдосконалення наявних препаратів.
2. Контроль якості виробництва лікарських засобів, зберігання та транспортування медикаментів.
3. Організація дистрибуції лікарських засобів у мережі аптечних закладів.
4. Надання фармацевтичних послуг, зокрема консультації з вибору та застосування лікарських засобів, контроль способу застосування медикаментів, вирішення питань щодо побічних ефектів лікарських засобів.
5. Взаємодія з медичними закладами та організаціями для забезпечення належної допомоги пацієнтам [1, с. 80].

Особливістю фармацевтичної діяльності є висока відповідальність та важливість для здоров'я людини. Фармацевти повинні дотримуватися суворих стандартів якості та безпеки під час виробництва та реалізації лікарських засобів, а також надавати професійну допомогу клієнтам та медичним працівникам.

Фармацевтична діяльність в Україні є важливою галуззю здоров'я, яка забезпечує лікарськими засобами та фармацевтичними послугами.

Управління фармацевтичною діяльністю в Україні створюється на різних рівнях – від національного до регіонального та місцевого. Національне

управління фармацевтичною діяльністю створено Міністерством охорони здоров'я України (МОЗ), яке відповідає формуванню державної політики в галузі фармацевтики та контролю за дотриманням вимог законодавства [5, с. 104].

Одним з основних законодавчих актів у сфері фармацевтики є Закон України "Про лікарські засоби", який встановлює порядок реєстрації, виробництва та дистрибуції лікарських засобів. Україна також регулює свою діяльність відповідно до вимог Європейського Союзу та міжнародних стандартів.

Управління на регіональному рівні повідомляє обласні управління охорони здоров'я та їх підрозділи, які забезпечують контроль за дотриманням вимог законодавства в регіонах. Місцеве управління фармацевтичною діяльністю розміщує місцеві органи, які відповідають за забезпечення функціонування аптечних закладів на місцевому рівні та забезпечення доступності лікарських засобів для населення. Без того, в Україні існує система сертифікації та контролю якості лікарських засобів, яку використовує Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками [3].

Управління фармацією - це комплекс заходів, спрямованих на організацію, координацію та контроль за діяльністю фармацевтичних підприємств, аптечних закладів та інших установ, які займаються виробництвом, зберіганням, збутом та реалізацією лікарських засобів [2, с. 18].

Основні завдання управління фармацією полягають у забезпеченні доступності та якості лікарських засобів для населення, контролю за їх виробництвом та якістю, регулюванні ціни на ліки та забезпеченні правил їхньої дистрибуції.

Управління фармацією включає в себе планування виробництва та поставок лікарських засобів, управління запасами, забезпечення якості та безпеки виробництва, контроль за якістю виробництва та використання лікарських засобів, маркетинг та рекламу, розвиток нових лікарських засобів та технологій. Управління фармацією також включає в себе взаємодію зі

здоров'ям та соціальними службами, що забезпечують охорону здоров'я населення, з медичними закладами, що проходять лікування, з університетами та науковими установами, що займаються дослідженнями лікарських засобів та розробкою нових методів лікування [4, с. 33].

Визначаючи, можна сказати, що управління фармацевтичною діяльністю в Україні є числом елементів охорони здоров'я нації. Національне управління розробити Міністерством охорони здоров'я та Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Вони забезпечують регулювання та контроль якості лікарських засобів, формування державної політики в галузі фармацевтики, розробку та затвердження нормативно-правових актів.

Регіональне управління має обласні управління охорони здоров'я та їх підрозділи, які забезпечують контроль за дотриманням вимог законодавства в регіонах. Місцеве управління фармацевтичною діяльністю розміщує місцеві органи, які відповідають за забезпечення функціонування аптечних закладів на місцевому рівні та забезпечення доступності лікарських засобів для населення. Україна намагається адаптуватися до європейських стандартів у сфері виробництва та дистрибуції лікарських засобів. Однак, є проблеми зі здійсненням контролю якості лікарських засобів та неповним покриттям мережі аптечних закладів в окремих регіонах країни.

Отже, відповідно до встановленого, варто зазначити, що в умовах сучасності важливо продовжувати реформування фармацевтичної галузі та забезпечити дотримання вимог стандартів якості та безпеки у виробництві та реалізації лікарських засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волк Н. В., Світличний О. П. Адміністративно-правове регулювання фармацевтичної діяльності в Україні: шляхи вдосконалення: монограф. К.: НУБіП України, 2019. 185 с.
2. Стрельченко О. Г. Публічне адміністрування сферою обігу

фармацевтичних препаратів: адміністративно-правове дослідження: монографія. Київ: НАВС. 2021. 442 с.

3. Баєва О. В., Чебан В. І. Менеджмент та організація роботи лікувально-профілактичних закладів: навч. посіб.– Ч.1. – 2013. – 372 с.

4. Клунко Н. С. Механізм державного управління фармацевтичним сектором України. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 3. С. 245–251.

5. Burgazliev X., Dimitrova Z., Andreevska K. The first pharmacy in Burgas, Bulgaria. The Pharma Innovation Journal. 2018. No. 6 (7). Pp. 968–970.

**МОНИТОРИНГ ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОПЕКИ ДЛЯ ПАЦИЕНТОВ С ЗАПОРАМИ
РАЗЛИЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ**

Отмани Халима

студентка

м. Київ, Україна

Половинка Владислав Александрович

к.мед.н.,доцент

Национальный медицинский университет

им. А. А. Богомольца

г. Киев, Украина

Шумейко Николай Владимирович

к.фарм.н.,доцент.

Национальный медицинский университет

им. А. А. Богомольца

г. Киев, Украина

Анотация: Использование средств для борьбы с запорами, является современной проблемой, в связи приобретенной массовостью. Не зная о причинах запоров и не имея представления побочном действии слабительных средств, пациенты могут рассчитывать только на возможность получения надлежащей фармацевтической опеки.

Ключевые слова: Запор, слабительное средство, фармацевтическая опека, пациент, врач, фармацевт.

Особенностью современного способа жизни является то, что для достижения поставленной цели совсем нет необходимости куда-либо передвигаться. Большинство из людей, занятых в наиболее активных отраслях, имеют четкую фиксацию к рабочему месту и связана эта с фиксации с сидячим положением. Отсутствие надлежащей активности может стать причиной к усугублениям работы кишечника, а именно к запорам. Согласно существующей

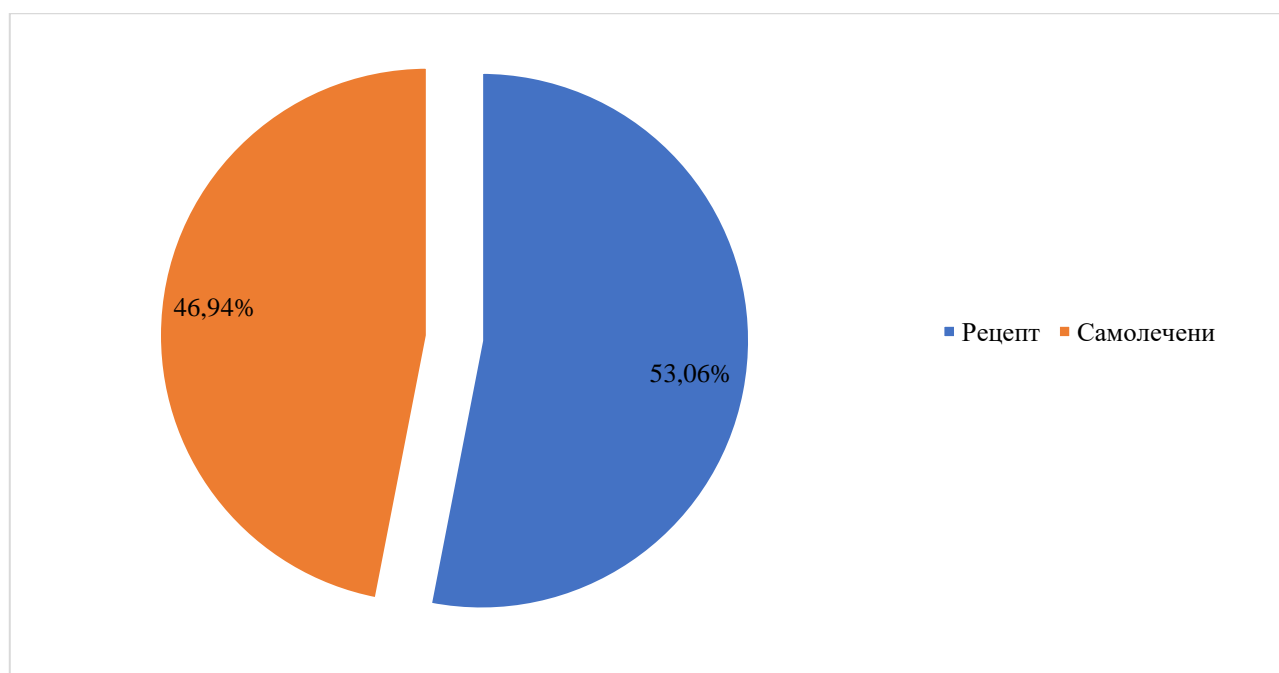
статистике около 2 % населения нашей планеты страдают запорами. [1] В то же время люди сталкивающиеся с проблемой дефекации часто обращаются в аптеку для получения консультативной помощи и приобретение компонентов либо лекарств, которые позволят им решить эту проблему, не обращаясь к врачу, что, по нашему мнению, является неправильным. [2]

Пациенты занимающиеся само терапией могут бесконтрольно употреблять препараты, которые впоследствии могут дать негативный эффект, а именно приобретение физической зависимости и нечувствительности к отдельным препаратам. Часто проблема может быть надуманной, так как каждый человек имеет собственный ритм жизни, свои особенности физиологии А в отдельных случаях и анатомии.

Для одних пациентов нормой является посещение санузла 1-2 раза в течение суток, для других же акт дефекации может являться нормальным в случае его осуществления один раз в несколько дней. Только опытный врач Наблюдая пациента может определить является ли его состояние болезненным либо является следствием особенности самого пациента. Только в таких случаях может быть правильно определено и назначено терапевтическое средство для решения создавшейся проблемы.

Для выявления особенностей фармацевтической опеки при различных формах запора и определения стандартного способа оказания фармацевтической помощи пациентам, но и были проведены мониторинги обращение пациентов в аптеке с данной проблемой, выявление особенности действий и фармацевтов при таких обращениях, анализ назначения врачей при запорах.

В условиях проводимого мониторинга мы осуществляли опрос посетителей аптек, а также фармацевтов, занятых в отпуске и реализации медикаментов этой группы. Результаты приведенного мониторинга приведены на рисунке 1.

Рис. 1. Причина приобретения слабительных средств.

Полученные данные (рис. 1) свидетельствуют о том, что в большинстве случаев слабительные препараты пациента всё же приобретают по назначению врача, однако достаточно большое число пациентов на фоне назначений имеет и самостоятельный выбор по применению. Также необходимо отметить, что часть посетителей аптек приобрели средства не для себя, а для родных и близких, в отдельных случаях для своих домашних животных.

Следует отметить, что при попытке без рецептурного приобретения не все пациенты получали необходимые, по их мнению, медикаменты. В большинстве случаев фармацевты отвечали отказом. При желании приобрести несколько препаратов одновременно либо при попытке приобрести препарат, который может быть реализован сугубо по рецепту. Число отказов согласно полученных нами данных составляла более 88%, что свидетельствует о высоком уровне ответственности и квалификации специалистов, занятых в аптечной отрасли.

На основании анкетного скрининга пациентов, фармацевтов и врачей в вопросе назначения средств для борьбы с запорами было выявлено, что проблема запоров характерна для 81% женщин, а наивысшего пика данная

проблема достигает к 40-65 годам. В то же время мониторинг обращение к фармацевтам продемонстрировал, что в большинстве случаев люди не знают какие побочные эффекты могут вызывать слабительные средства, после информирования о которых, многие из пациентов были побуждены обратиться к соответствующим специалистам. Таким образом нами были выявлены особенности современной фармацевтической опеки при различных формах запора, у пациентов разных возрастов и гендерной группы, а также было осуществлён мониторинг особенностей фармацевтической опеки, осуществляемой для таких пациентов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Sumida K., Molnar M. Z., Potukuchi P. K., Thomas F., Lu J. L., Yamagata K. et al. Constipation and risk of death and cardiovascular events. *Atherosclerosis*.2018; 281: 114–20. DOI: 10.1016/j.atherosclerosis.2018.12.021
2. Bassotti G., Usai Satta P., Bellini M. Prucalopride for the treatment of constipation: a view from 2015 and beyond. *Expert. Rev. Gastroenterol. Hepatol*. 2019; 13(3): 257–62. DOI: 10.1080/17474124.2019.1568238

CHEMICAL SCIENCES

EXAMPLES OF THE SYNTHESIS OF HETEROCYCLES BASED ON ADAMANTHYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS

Klimko Yurii Evgenovitch

Koshchii Iryna Volodymyrivna

Vasilkevich Oleksandr Ivanovich

PhD, Ass.Prof

Levandovskii Svyatoslav Ihorovych

student

National Technical University of Ukraine

Kyiv Polytechnic Institute

Kiyv. Ukraine

Introduction.

The chemistry of derivatives of nitrogenous heterocycles attracts the attention of chemists, since these compounds are of great scientific and practical importance. They are used in the production of polymeric materials, dyes, drugs, insecticides, herbicides, plant growth regulators.

However, many heterocyclic compounds are difficult to obtain, which limits their scope. Therefore, the search for new regioselective heterocyclizations based on available reagents is highly relevant. These reagents currently include various adamantyl-containing compounds and amidoalkylating agents based on them.

The presence of an adamantyl fragment in the amidoalkylating agents should be especially emphasized. Pharmacologists are well aware that the presence of such a moiety can confer unique pharmacophore properties to compounds.

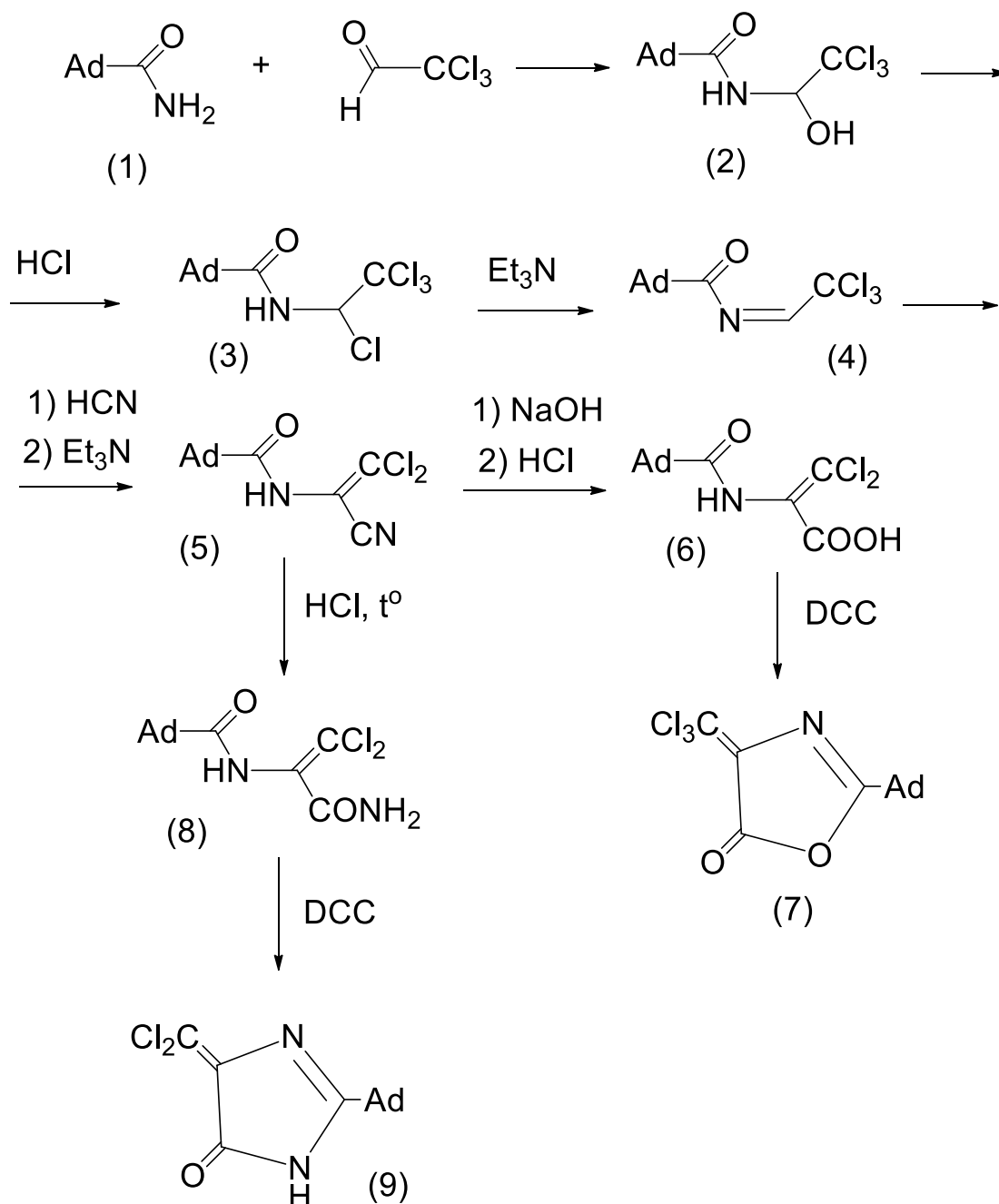
Aim.

This article describes the preparation of some nitrogen-containing heterocycles based on adamantyl-containing amidoalkylating reagents synthesized by us and presented in [1].

Results and Discussin.

Syntheses were carried out according to standard procedures. Some of them are given in the monograph [2].

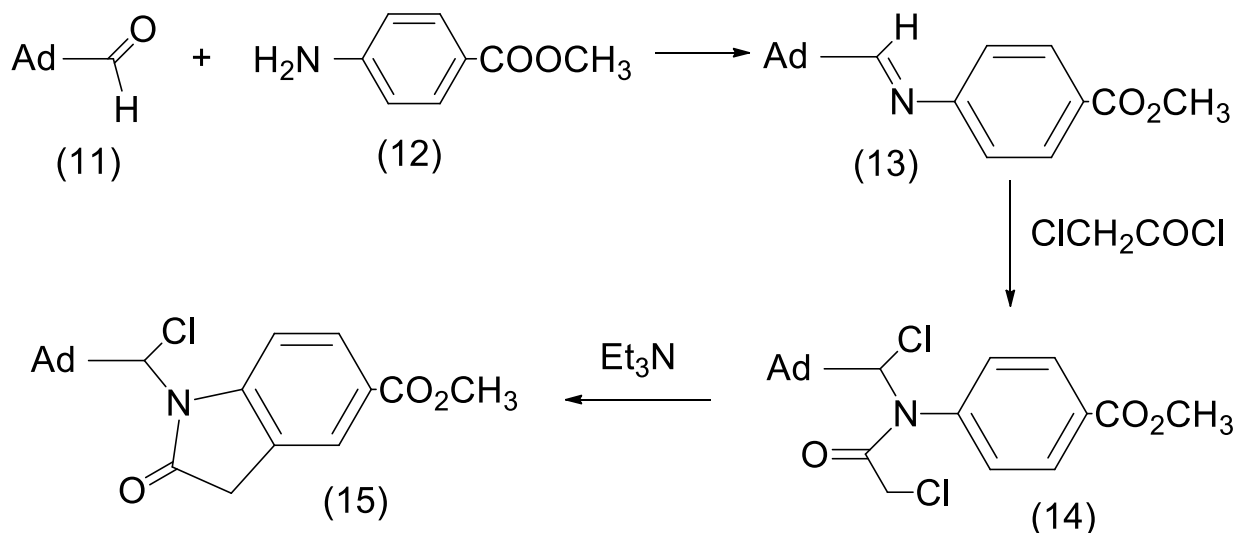
The structure of intermediate and final products was established using IR, NMR spectroscopy and MS spectrometry.

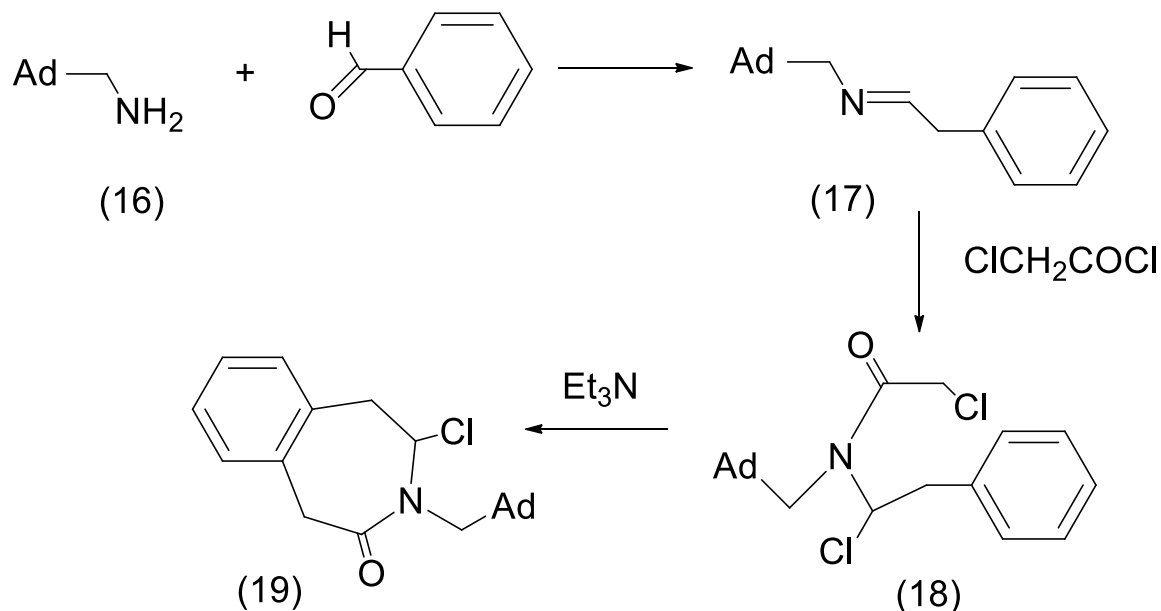
The scheme shows the scheme for the synthesis of imidoalkylating reagents (6) and (8) [1]. Treatment of (6) with dicyclohexylcarbodiimide (DCC) in dry chloroform gave oxazolone (7) in 87% yield. Similarly, heterocycle (9) was obtained

from amide (8) in 85% yield.

The following scheme shows the synthesis of heterocycle (15) from reagent (14) [1]. The concerted alkylation proceeds by refluxing in dry toluene in the presence of an equimolar amount of triethylamine. The yield of product (15) was 91%.

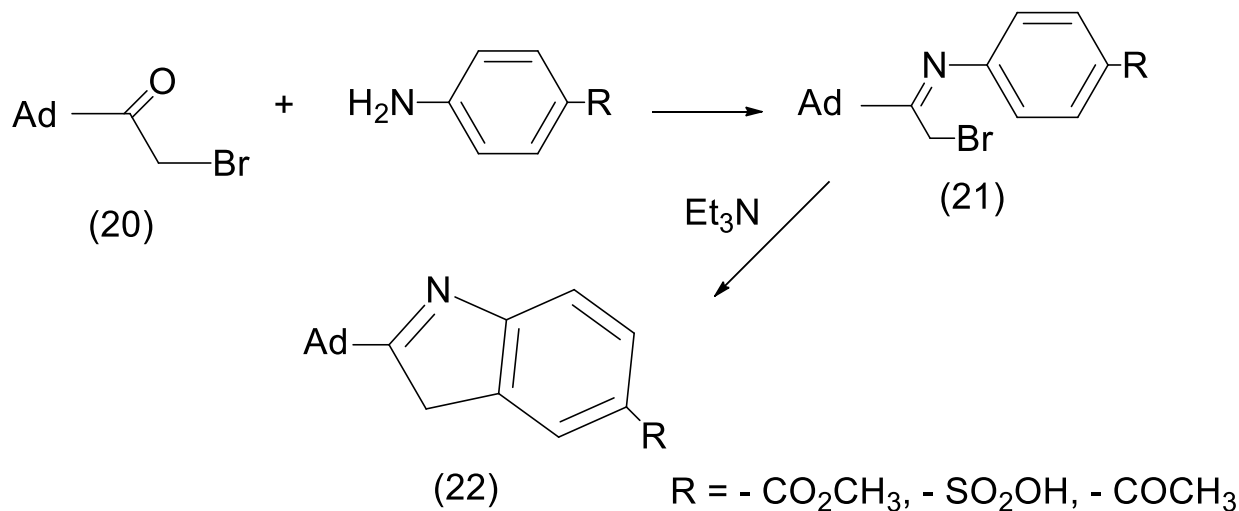
The use of amine (16) and its homologues as components for the preparation of Schiff bases (17) and then the N-acylated precursor (18) [1] made it possible to synthesize seven-membered condensed lactam (19) in 49% yield.

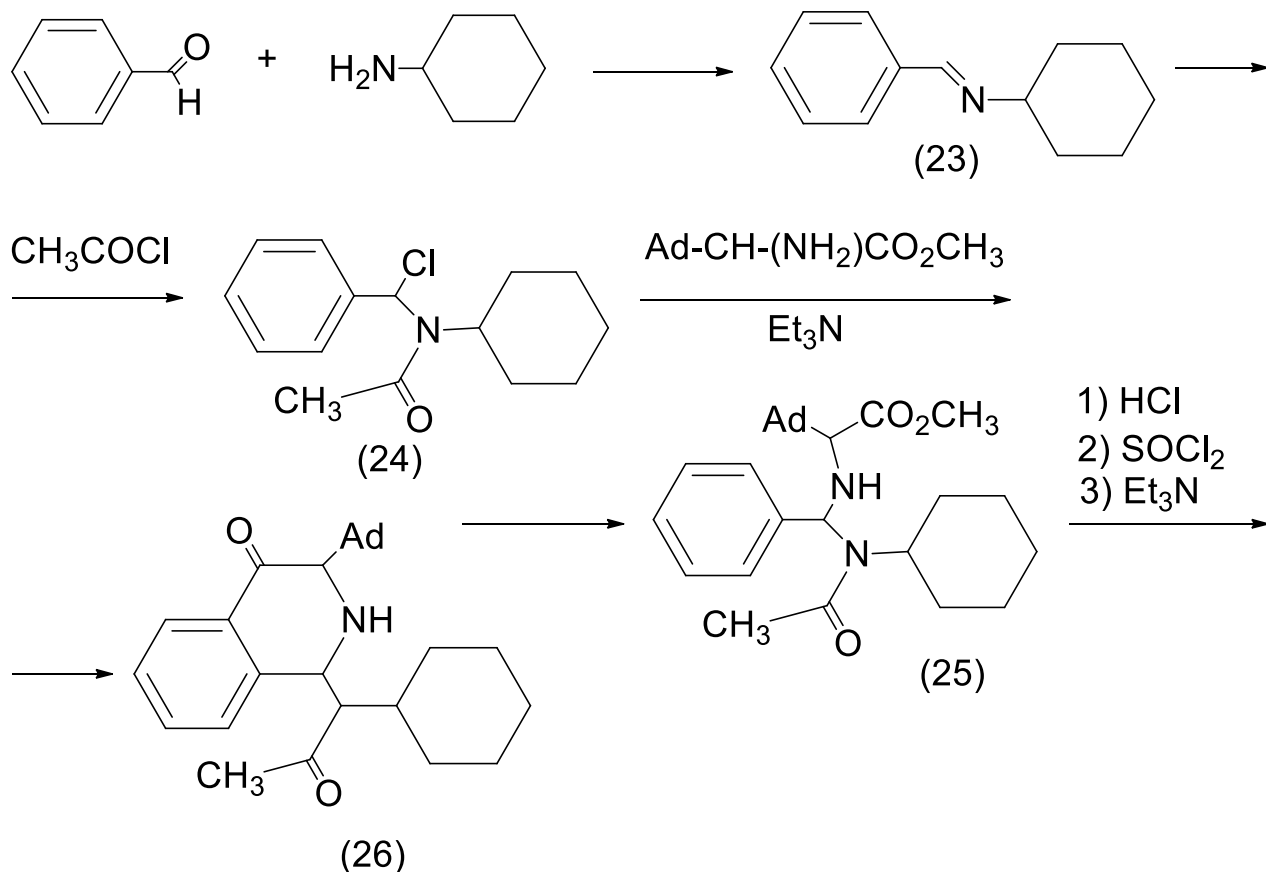
Of particular interest is the Schiff base (21), since it allows one to obtain hard-to-reach heterocycles (22) in one step. The substituents on the parent amine

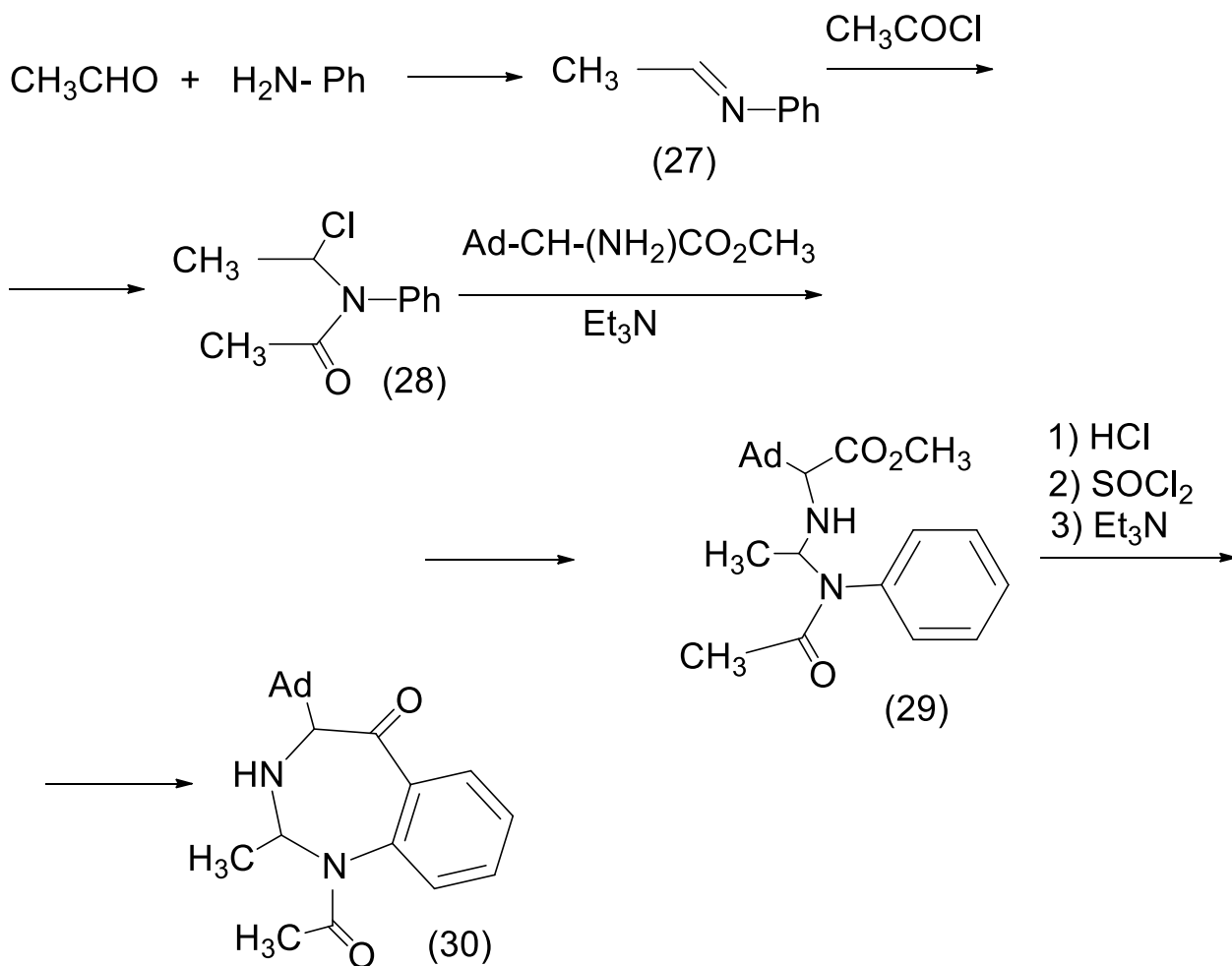

must be electron withdrawing groups to ensure consistent orientation during alkylation. The yields of heterocycles (22), depending on the substituent, were 57%, 63%, and 60%, respectively.

The following two examples show the introduction of the pharmacophore group of 1-adamantylglycine into heterocycles (26) and (30). Yields (26) and (30), however, were mediocre at 39% and 43%, respectively.

REFERENCES

1. Klimko Yu. Ev., Pisanenko D. A., Koshchii I. V., Mihalchenko A. A. Examples of the synthesis of heterocycles based on adamantyl-containing amidoalkylating reagents. // Eurasian Scientific Discussions. Proceedings of the 1th International scientific and practical conference. Barselona, Spain. 2022.

2. Драч Б. С., Броварец В. С., Смолий О. Б. //Синтезы азотсодержащих гетероциклических соединений на основе амидоалкилирующих агентов/ Киев.: Наукова думка, 1992.- 174 С.

**СКОРОСТИ РЕАКЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ПРОДУКТОВ ПРИ
ПАРОФАЗНОМ ОКИСЛИТЕЛЬНОМ АММОНОЛИЗЕ
4-ХЛОРО-о-КСИЛОЛА**

Багирзаде Гулу Ахмед оглы

к.х.н., доцент

Кулиев Фикрет Али оглы

д.х.н., профессор

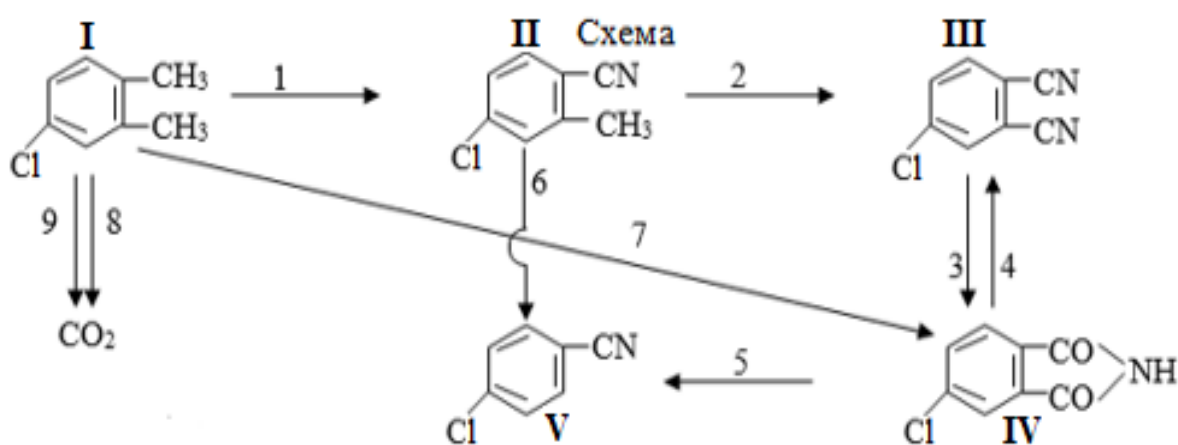
Азербайджанский медицинский университет

г. Баку, Азербайджан

Введение. Известно, что окислительный аммонолиз ароматических соединений, имеющих метильные группы в орто–положении (в том числе 4-хлор-о-ксилол), приводит к получению в качестве основного продукта как динитрила [1, с. 1360], так и имида [2, р. 21637], которые используются в производстве фталоцианиновых пигментов и красителей, полупроводниковых материалов, термически стабильных полимеров, лазерных красителей и оптических фильтров, фотосенсибилизаторов ближней ИК области спектра для фотодинамической терапии рака, лекарственных препаратов, химических средств защиты растений, красителя индиго, замедлителей преждевременной вулканизации резиновых смесей, стабилизаторов и антипиренов для пластических масс, присадок к смазочным материалам и других областях органического синтеза для получения промышленно важных соединений. При окислительном аммонолизе 4-хлор-о-ксилола на V-Sb-Bi-Zr/ γ -Al₂O₃-оксидном катализаторе 4-хлорфталодинитрил получается с селективностью 86.42% при 97.6% конверсии исходного 4-хлор-о-ксилола (хо-кс), т.е. выход целевого динитрила составляет 84.35% при T= 673K, времени контакта 1.87 с, $P_{хо-кс}^o = 1.24$ кПа, $P_{O_2}^o = 7.80$ кПа и $P_{NH_3}^o = 61.91$ кПа. При этом 4-хлорфталимид образуется с выходом 2.88%, который считается вторым основным продуктом наряду с 4-хлорфталодинитрилом [3, с. 140]. Выход основных продуктов, находясь в большой зависимости от условий проведения процесса и

используемого катализатора, определяются строением исходных и промежуточных веществ.

Цель работы. Целью настоящей работы является изучение кинетических закономерностей окислительного аммонолиза 4-хлор-о-ксилола на V-Sb-Bi-Zr/ γ -Al₂O₃-оксидном катализаторе в интервале температур 633-713 К и предложена общая схема превращений. В соответствии со схемой при парофазном окислительном аммонолизе 4-хлор-о-ксилола (I) образуются 4-хлор-о-толунитрил (II), 4-хлорфталонитрил (III), 4-хлорфталимид (IV), 4-хлорбензонитрил (V) и CO₂.

Материалы и методы. Кинетические измерения проводили на установке с проточным безградиентным реактором объемом 20 см³, выполненным из стали марки «12Х18Н10Т», с виброожиженным слоем катализатора. Для предотвращения конденсации высококипящих продуктов часть установки термостатировали при 520-540 К. Кислород и азот перед употреблением очищали от следов органических соединений и сушили. Аммиак пропускали через масляный фильтр. Использовали 4-хлор-о-ксилол марки «х. ч.». 4-Хлорфталонитрил, 4-хлорфталимид, 4-хлор-о-толунитрил и 4-хлорбензонитрил выделяли из продуктов окислительного аммонолиза 4-хлор-о-ксилола и очищали дистилляцией.

В продуктах реакции хроматографическим методом идентифицировали 4-хлорфталонитрил, 4-хлор-о-толунитрил, 4-хлорфталимид, 4-хлорбензонитрил, CO₂ [4, р. 26] и непрореагировавший 4-хлор-о-ксилол,

кислород и газ-разбавитель азот. Хроматографический анализ осуществляли по следующей схеме. Реакционные газы пропускали последовательно через ловушки с 1,4-диоксаном для поглощения нитрилов, 4-хлорфталимида и 4-хлор-о-ксилола и с серной кислотой для поглощения аммиака. Анализ диоксида углерода осуществляли на хроматографе ЛХМ-8МД. В качестве неподвижной фазы использовали ТЭГНМ на ИНЗ – 600. Разделение O_2 и N_2 проводили на том же хроматографе на параллельной колонке с NaX.

Концентрацию аммиака на выходе из реактора определяли по результатам титрования непрореагировавшей серной кислоты во второй ловушке. Анализ продуктов, поглощенных 1,4-диоксаном, осуществляли на хроматографе Хром-5 с пламенно-ионизационным детектором. В качестве неподвижной фазы, которой заполняли колонку длиной 1200 мм и диаметром 4 мм, использовали смесь Ariezon L (21%) и ПЭГ-40000 (0,5%) на хроматоне N–AW (0,2–0,25 мм) или только полисорб-1 (0,25–0,5 мм). Расход газа-носителя (азота) – 80 мл/мин. Температура впуска пробы 353К, скорость программированного подъема температуры 20 град/мин. Расчет хроматограмм осуществляли методом внутреннего стандарта (метка-тетрадекан).

Результаты и обсуждение. Окислительный аммонолиз о-ксилола [5, с. 127] и его 4-фенил [6, с. 124] –, 4-бром [7, с. 902] – и 4-хлорзамещенных [8, с. 71] на V-Sb-Bi-Zr/ γ - Al_2O_3 -оксидном катализаторе проводится с целью получения соответствующего динитрила при большой концентрации аммиака, начиная с 15 молей аммиака на 1 моль исходного сырья. При этом динитрил образуется из исходного сырья, последовательно через мононитрил. Варьирование парциального давления аммиака показало, что скорости превращения исходного сырья и накопления мононитрила практически не зависят от этого параметра.

Определено, что варьирование парциального давления кислорода при большой концентрации аммиака не изменяет наблюдаемых скоростей превращения 4-хлор-о-ксилола и накопления продуктов реакции. Найдено, что скорости превращения 4-хлор-о-ксилола и 4-хлор-о-толунистрила описываются

уравнениями половинного порядка по соответствующим компонентам и не зависят от концентрации кислорода и аммиака. Выяснено, что образование другого основного продукта – имида при высоких концентрациях аммиака происходит только через стадию обратимой реакции гидролиза динитрила. Диоксид углерода образуется окислением 4-хлор-о-ксилола и декарбоксилированием 4-хлорфталимида, 4-хлорбензонитрил – из 4-хлор-о-толунитрила и 4-хлорфталимида [9, с. 219]. Отсутствие 4-хлорбензонитрила в продуктах реакции при малых временах контакта и появление при относительно больших глубинах превращения 4-хлор-о-ксилола указывает на последовательный характер его образования и отвергает параллельный путь непосредственно из исходного сырья.

При низких концентрациях аммиака реализуются дополнительные маршруты образования 4-хлорфталимида и CO_2 непосредственно из 4-хлор-о-ксилола. Варьирование парциального давления аммиака в более широком диапазоне показало, что нулевой порядок по этому компоненту во всей изученной области наблюдается только для суммарной скорости превращения 4-хлор-о-ксилола.

При парциальном давлении аммиака (P_{NH_3}), меньших некоторого значения (15 молей аммиака на 1 моль исходного сырья), названного (P_{NH_3})_{min}, растет селективность образования 4-хлорфталимида, 4-хлорбензонитрила и CO_2 и соответственно, уменьшается селективность образования 4-хлор-о-толунитрила и 4-хлорфталнитрила. Эти закономерности наблюдаются во всех изученных температурах.

Опытные данные по зависимости скоростей накопления продуктов окислительного аммонолиза исходного сырья от времени контакта при $P_{\text{NH}_3} > (P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$ показали, что с увеличением температуры, скорости накопления 4-хлорбензонитрила и CO_2 увеличиваются, а 4-хлорфталимида – падает. При 693К и выше в продуктах реакции 4-хлорфталимид не обнаружен. Отсутствие 4-хлорфталимида в продуктах реакции при малых временах контакта указывает на то, что при высоких концентрациях аммиака имид не образуется

непосредственно из 4-хлор-о-ксилола.

С увеличением времени контакта при всех изученных температурах наблюдается повышение селективности образования 4-хлорфталимида и 4-хлорбензонитрила. При больших концентрациях аммиака зависимость селективности образования CO_2 от времени контакта выражена слабее. Это указывает на то, что CO_2 в отличие от 4-хлорфталимида и 4-хлорбензонитрила, в основном, образуется непосредственно из 4-хлор-о-ксилола, а имид и бензонитрил последовательным путем.

Из опытных данных следует, что селективность образования CO_2 не зависит от времени контакта, что свидетельствует о параллельном пути его образования и при низкой концентрации аммиака. Однако при $P_{\text{NH}_3} < (P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$ селективность по CO_2 существенно возрастает.

Это указывает на наличие, по крайней мере, двух путей образования CO_2 . Скорость по одному из этих путей не зависит от концентрации аммиака, а скорость другого зависит от этого параметра. Диоксид углерода образуется при парциальных давлениях аммиака, больших $(P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$, непосредственно из 4-хлор-о-ксилола, окислительной деструкцией 4-хлортолунистрила и декарбоксилированием 4-хлорфталимида, а в области парциальных давлений аммиака, меньших $(P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$, также и параллельно из субстрата.

Варьирование времени контакта в области парциальных давлений аммиака, меньших $(P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$ показало, что образование 4-хлорфталимида происходит при всех степенях превращения 4-хлор-о-ксилола, что резко отличается от закономерностей его образования при больших концентрациях аммиака. Этот факт говорит о параллельном пути образования 4-хлорфталимида непосредственно из 4-хлор-о-ксилола в области малых концентраций аммиака.

Учитывая вышеизложенное следует отметить, что использование V-Sb-Bi-Zr/ γ - Al_2O_3 -оксидного катализатора при большой концентрации аммиака приводит преимущественно к образованию 4-хлорфталанитрила через 4-хлор-о-толунистрил. Однако, на V-Sb-Bi-Zr/ γ - Al_2O_3 -оксидном катализаторе при низкой

концентрации аммиака выход 4-хлорфталимида невысок, из-за дополнительного большого количества образования CO_2 .

Как показал анализ экспериментальных данных скорости образования и расходования основных ключевых компонентов реакции окислительного аммонолиза I в области парциальных давлений O_2 и NH_3 , выше их минимальных значений, описываются следующими уравнениями. $W_1 = k_1 \sqrt{P_I}$, $W_2 = k_2 \sqrt{P_{II}}$, $W_3 = k_3 P_{III} \cdot P_{\text{H}_2\text{O}} / P_{\text{NH}_3}$, $W_4 = k_4 P_{IV} / P_{\text{H}_2\text{O}}$, $W_5 = k_5$, $W_6 = k_6 P_{II} / (1 + a P_I)$, $W_9 = k_9 \sqrt{P_I}$. Здесь, a – константа, отражающая отношение констант адсорбционного равновесия I и II. Учитывая наблюдаемую зависимость распределения продуктов от соотношения концентраций O_2 и NH_3 при парциальных давлениях NH_3 , меньших некоторого значения, обозначенного как $(P_{\text{NH}_3})_{\text{min}}$, скорости превращения I в II и II в III описываются уравнениями $W_1 = k_1 \sqrt{P_I} \cdot P_{\text{NH}_3} / P_{\text{NH}_3} + b P_{\text{O}_2}$ и $W_2 = k_2 \sqrt{P_{II}} \cdot P_{\text{NH}_3} / P_{\text{NH}_3} + b P_{\text{O}_2}$.

В указанной области концентраций аммиака добавляются маршруты 7 и 8 в соответствии со схемой, скорости которых описаны $W_7 = k_1 \sqrt{P_I} \cdot b P_{\text{O}_2} \beta / P_{\text{NH}_3} + b P_{\text{O}_2}$ и $W_8 = k_1 \sqrt{P_I} \cdot b P_{\text{O}_2} (1 - \beta) / P_{\text{NH}_3} + b P_{\text{O}_2}$ уравнениями. Здесь β – доля I, которая при малых P_{NH_3} превращается в IV; b – константа, имеющая смысл отношения констант адсорбционного равновесия O_2 и NH_3 .

Найдено, что $k_1 = 10^{7.31} \exp(-89591.9/RT)$; $k_2 = 10^{7.83} \exp(-96917.5/RT)$; $k_3 = 10^{-13.64} \exp(167211.2/RT)$; $k_4 = 10^{-4.13} \exp(52428.9/RT)$; $k_5 = 10^{4.40} \exp(-82319.1/RT)$; $k_6 = 10^{11.23} \exp(-137398.2/RT)$; $a = 10^{-9.60} \exp(161374.6/RT)$; $b = 10^{7.36} \exp(-105686.3/RT)$; $\beta = 0.38$; $k_9 = 10^{12.08} \exp(-168122.7/RT)$. Энергии активации даны в Дж/моль.

Вывод. Таким образом на основе обобщенных экспериментальных данных составлен кинетический модель превращения 4-хлор-о-ксилола при окислительном аммонолизе на V-Sb-Bi-Zr/ γ - Al_2O_3 -оксидном катализаторе и найдены уравнение скорости реакции для каждого маршрута схемы в зависимости от условия проведения процесса.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Багирзаде Г. А. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола I. Превращение 4-бром-о-ксилола и 4-бром-о-толунитрила // Журнал общей химии. – 2010. – Т. 80. – Вып. 8. – С. 1360-1364.

2. Bagirzade G. A., Tagiyev D. B., Manafov M. R. Kinetics of Vapor Phase Ammoxidation of o-Xylene on V-Sb-Bi-Cr/ γ -Al₂O₃ Oxide Catalyst I. About the Competing Ways of Formation of the Main Products // International Journal of Current Research. – 2015. – Vol. 7. – Issue 10. – P. 21637-21640.

3. Багирзаде Г. А., Кулиев Ф. А. Изучение процесса парофазного окислительного аммонолиза 4-хлор-о-ксилола на V-Sb-Bi-Zr/ γ -Al₂O₃-оксидном катализаторе // Сб. тезисов VII Всероссийской конференции с международным участием «Техническая химия. От теории к практике», посвященной 50-летию академической науки на Урале. – Пермь. – 2022. С. 140.

4. Bagirzade G. A., Guliyev F. A. Products of vapor oxidative ammonolysis of 4-chloro-o-xylene and their chromatographic analysis // Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Innovative research: Technology and Natural Sciences» (March 10, 2023, Prague). – 2023. – P. 26-30.

5. Багирзаде Г. А., Кулиев Ф. А. О последовательности активации метильных групп 4-хлор- и 4-бром-о-ксилолов при гетерогенно-каталитическом окислительном аммонолизе // Proceedings of the X International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (June 23-25, 2021, Kyoto, Japan). – 2021. – С. 127-136.

6. Багирзаде Г. А. Получение 4-фенилфталонитрила парофазным окислительным аммонолизом 4-фенил-о-ксилола. Изучение кинетики реакции // Нефтехимия. – 2012. – Т.52. – № 2. – С. 124-131.

7. Багирзаде Г. А., Тагиев Д. Б. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола V. Получение 4-бромфталонитрила // Журнал общей химии. 2014. – Т. 84. – Вып. 6. – С. 902-907.

8. Багирзаде Г. А., Кулиев Ф. А. Гетерогенно-каталитические превращения 4-хлор-о-ксилола в условиях окислительного аммонолиза //

Proceedings of the V International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations” (February 16-18, 2023, Osaka, Japan). – 2023. – С. 71-76.

9. Багирзаде Г. А., Кулиев Ф. А. Об активации метильных групп 4-хлоро-ксилола в условиях парофазного окислительного аммонолиза // Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference “Progressive research in the modern world” (March 2-4, 2023, Boston, USA). – 2023. – С.219-224.

TECHNICAL SCIENCES

UDC 625.1:004.9

INFORMATION AND MEASUREMENT SYSTEMS IN TRANSPORT IT TECHNOLOGY PROJECTS

Frolov Serhii,

Assistant department of automation and
computer-integrated technologies transport

Sintiurova Mariia,

But Maksym,

Students of the 1st year of the master's degree in the specialty

Automation and computer-integrated technologies

Kyiv Institute of Railway Transport

State University of Infrastructure and Technologies

Kyiv, Ukraine

Abstract: This article deals with the extremely important role of IT technologies in modern life and in their spheres of activity, particularly in the transport industry. The information and measurement system, its purpose, feature and role of organization and control in transport processes are also considered.

Keywords: Information and measurement system, automation, transport industry, operation, information, technical condition.

IT technologies in the modern world are an integral part of various fields of human activity. The transport industry is no exception. Information and measurement systems in transport are a new level in the development of the transport industry. These systems provide collection, processing and analysis of various information from transport and ensure optimization of transport processes. In this article, we will consider the role of information and measurement systems in IT projects of transport technologies [1, p. 8].

An information and measurement system is a system that provides collection, processing and transmission of data in real time. Such systems provide the ability to collect data from various sources and use them to control and manage various processes. In the transport industry, IBS provide collection of information about traffic, the state of roads and infrastructure, fuel balance, engine condition and other important parameters.

Information and measurement systems can be collected from various sources, such as sensors on vehicles, GPS systems, video surveillance systems, and others. These systems can be combined into a single transport management system that provides automation of many processes [2, p. 99].

The main tasks of information and measurement systems in IT projects of transport technologies can be divided into several categories.

The first category of tasks is related to monitoring the technical condition of transport, which ensure constant monitoring of vehicle parameters, such as pressure, temperature, vibration, level of wear and others. The studied data is analyzed by the system and in case of detection of anomalies, a message can be sent to the operator about the need for preventive maintenance or repair of the vehicle.

The second category of tasks is related to reducing vehicle downtime, which allows you to determine when a vehicle needs preventive maintenance or repair, which allows you to reduce vehicle downtime and increase the efficiency of the entire system.

The third category of tasks is related to transport safety, which allows timely detection of possible malfunctions of vehicles, such as fuel leaks or problems with brakes, which allows to prevent accidents and ensure the safety of vehicles.

The fourth category of tasks is related to the optimization of transport operation. IBS allows you to analyze various parameters of vehicles, such as fuel consumption, speed and others. This makes it possible to identify opportunities for reducing fuel costs and increasing the efficiency of transport use.

Summing up from the above information, it can be stated that the role of information and measurement systems in IT projects of transport technologies is to

ensure constant monitoring of vehicle parameters, timely detection of possible problems with transport and ensuring transport safety [3,p.110]. In addition, information and measurement systems allow optimizing transport operation and reducing fuel costs, which are important tasks in modern transport IT technology projects.

LIST OF REFERENCES

1. Introduction to the theory of information-measuring systems: Methodological instructions for studying the course "Introduction to the theory of information-measuring systems" for students of the basic direction 6.0913 "Metrology and information-measuring technology" of the stationary form of education and externs. incl. I. R. Petrovska, Lviv: Publishing House of the National University "Lviv Polytechnic". 2008 .- 13 p.
2. Voshchynsky V. S. Information and measurement complexes: Synopsis of lectures. - Ivano-Frankivsk: IFNTUNG, 2010. – 337 p.
3. Periodic verification of measuring equipment: Training manual / O. M. Velichko, L. V. Kolomiets, T. B. Gordienko. – Odesa: ODATR, 2016. – 217 p.

DEVELOPMENT WEB-DEVELOPMENT

Kulbovskyi Ivan,

Ph.D., Associate Professor of the department of automation and
computer-integrated transport technologies

Blyzniuk Kateryna,

senior lecturer of the department of theoretical
and applied mechanics

Stetsenko Dmytro,

Student of the 3rd shortened course of the bachelor's degree
Automation and computer-integrated technologies

Kyiv Institute of Railway Transport

State University of Infrastructure and Technologies

Kyiv, Ukraine

Abstract: This article examines the current situation in the field of Internet technologies, and more specifically in viewing websites , their construction, design, etc. The question of the development of such technologies in the future and how it will affect users and developers is also revealed.

Keywords: Web-development, graphics, quality, user-oriented, animation.

Previously, it was necessary to use a scroll bar to scroll pages, now it can be done using keys, a finger (touchpad , touchscreen) and a mouse wheel, which greatly simplifies this process. But the development of technology constantly opens up new opportunities for people. A mobile-first approach to web application development sets a general course for design development. Page elements become larger, there will be less need to click, page scrolling will prevail. The next step could be scrolling pages even with a glance.

The development of technology will also affect the quality of page display. Vector graphics will almost completely replace raster images. This will happen when the majority of users can afford to use a retina display (very high pixel density). And the developers will also follow this path.

Although the pages nowadays look quite simple, in fact, large amounts of code are hidden behind it. Even something as simple as adding a share button on social networks has become significantly more complicated recently [1, p. 400]. Therefore, it becomes necessary to use such things as web components, which give you the opportunity to simply add the desired components to your page by simply specifying the path to them to an external resource. And if such trends prove themselves positively, then perhaps it will simplify the entire process of program development.

Users have adapted to using the Internet. The speed with which they receive the desired information also increased.

Slow web portals lose users, they don't want to wait a long time for the page to load and leave the site. 47% leave a site that takes more than 3 seconds to load [2]. In the fight for the user, web developers are begging sites to speed up their loading. This also affects the design, the amount of information on the sites becomes less. Its large volumes tire the average user. This trend could lead to simple web applications that load immediately.

More and more sites with animation will appear as before, but the animation will look completely different, it will be designed to enliven the site. It will have to dilute the flat design and at the same time increase the amount of information in the same space.

More and more people will abandon desktops in favor of mobile applications. More and more sites will be focused on mobile applications. Flat design will continue to dominate the web for now, but it may also become a temporary phenomenon like its predecessor.

LIST OF REFERENCES

1. Borodaev D. V. Website as an object of graphic design: a monograph / D.V. Borodaev - Kharkiv: Publishing House "Septima LTD", 2006. - 588 p.
2. Kirsanov D. Web design/D. Kirsanov. [Electronic resource]. - Available from <http://www.kirsanov.com/web.design/main.html>.

ПЕРЕРОБКА ШЛІФУВАЛЬНОГО ШЛАМУ

Гальчук Тетяна Никифорівна

к.т.н., доцент

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

Анотація: В статті показано доцільність використання технологій переробки шламових відходів машинобудівного виробництва на прикладі шліфувальних шламів, що утворюються під час обробки кілець підшипників. Перероблена сировина отримується у вигляді абразиву та металевого порошку. Обидві складові можуть використовуватися як сировина у подальшому для виробництва матеріалів та виробів. Впровадження переробки шліфувальних шламових відходів покращить екологічну ситуацію і дає можливість отримати вторинну сировину для виготовлення виробів.

Ключові слова: Шлам, переробка, сепарація, технологія, порошок, абразив.

Вступ. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів, погіршення умов життя людей потребують створення і впровадження принципово нових, маловідходних технологій експлуатації технічних систем.

На даний час є успіхи у розробці і впровадженні ресурсозберігаючих технологій, але в багатьох галузях промисловості продовжується накопичення металовмісних відходів. Так із загального об'єму металу, що використовується для виробництва виробів майже 55% йде у відходи. З яких лише близько 4% переробляється для внутрішньовиробничих потреб, виготовлення виробів широкого вжитку. Значна частина ($\approx 49\%$) у вигляді брухту, стружки відправляється на вторинну переробку – плавильний переділ та гідрометалургійну обробку. Металовмісні шлами ($\approx 2\%$) не можуть бути перероблені цими методами тому їх складують на звалищах [1].

Особливу проблему представляють шліфувальні шлами оскільки вони є конгломератом, металічних частинок з вмістом абразиву та зв'язки просоченим мастильно-охолоджувальною рідиною (МОР), що важко розрушується. Важливою хімічною особливістю даних шламів є пірофорність. Так як їх насипна густина становить більше 1 г/см^3 то вони можуть самозайматися на повітрі. Особливо велику небезпеку пірофорність становить під час зберігання та транспортуванні таких матеріалів.

Таким чином скидання у відвали металовмісних шламів призводить не лише до втрати значної кількості металу, але і створює серйозну екологічну проблему для громад. Тому проблема створення екологізованого ресурсозберігаючого виробництва стає дедалі актуальнішим, що обумовлено зростанням вартості природних ресурсів, жорсткими вимогами до екології та безпеки технологічних процесів.

Мета роботи. Розроблення технології переробки шліфувального шламу, яка надає можливості для подальшого його широкого використання.

Матеріали та методи. Дослідження проводилися з використанням шламу, який у великих кількостях утворюється під час шліфування кілець підшипників, що виготовляються із сталі ШХ15 на ПрАТ «СКФ Україна». Шліфувальний шлам за зовнішнім виглядом – порошкоподібний продукт характерного для окислів заліза чорного кольору (рис. 1), що містить грудки; вміст заліза – 60...85 %; вміст двоокису кремнію – 25 %; вологість – 10 %; насипна густина – $0,32...0,40 \text{ г/см}^3$, пікнометрична густина – $5,29 \text{ г/см}^3$.

Рис. 1. Шлам сталі ШХ15

Для проведення досліджень використовувались стандартні методи та апаратне забезпечення [2].

Результати та обговорення. Технологічний процес починається з попередньої сепарації МОР методом центрифугування, що дає можливість подальшого її використання на виробництві. Для видалення залишків МОР, в кількості $\approx 20\%$ від маси шламу, використовується сушіння при $t=500\text{...}600\text{ }^{\circ}\text{C}$. В результаті цього відбувається найбільш інтенсивна відгонка масел та колір шламу із чорного перетворювався у сірий [3].

Висока температура сушіння необхідна для розкладу мастил, що містяться у МОР, на ненасичені вуглеводи. Тому на першій стадії переробки, крім вилучення із шламу МОР, проходить часткове відновлення металічних часток, що є у шламі. Аналіз баластних речовин, що входять у шлам, показує наявність нітратів, нітрофосфатів, органічних з'єднань – компонентів МОР. В разі концентрації порошку в межах $1\text{...}2\%$ вони є антизадирними добавками, що є позитивним у використанні для виготовлення, наприклад деталей антифрикційного призначення.

Подрібнення шламу проводиться у млині. В процесі сушіння шламу спікання практично не відбувається, тому і розмел є нетривким і призначений в основному для подрібнення невеликих грудочок шламу. Для вилучення великих гранул, попадання яких в електромагнітний сепаратор не бажане, просів здійснювали на ситі з величиною комірок до 160 мкм.

На заключному етапі розділяємо магнітну і немагнітну фракції шламу. В основу збагачення шліфувальних шламів покладено різну поведінку сталічних і неметалічних частинок в магнітному полі. Магнітна прийнятність заліза і його сплавів на $5\text{...}7$ порядків вище магнітної прийнятності неметалічних частинок. Це дозволяє ефективно проводити збагачення шліфошламів з достатнім ступенем чистоти в магнітному полі навіть невеликого напруження. Ефективність розділення визначається ступенем розрушення дрібнодисперсної металічної фракції, в об'ємі якої знаходиться абразивна крихта. Повне розділення металічного порошку та абразиву спостерігається через $3\text{...}5$ хв.

Отриманий абразив розділяють на фракції використовуючи систему вібросит. Він складає до 10% від загальної маси шламу. Основна складова

абразиву – електрокорунд.

Вартість 1 т електрокорунду складає біля 64 тис. грн. [4]. Його можливо у подальшому використовувати для виробництва будівельних матеріалів, як матеріал облицювання форми для лиття за моделлю, що виплавляється тощо.

Металічний порошок пропонується використовувати для виготовлення виробів методом порошкової металургії. Оскільки проведеним хімічним аналізом встановлено, що вдалося одержати порошок, який містить 94,5% заліза (табл. 1). Тобто в металічному порошку, виділеному із шліфошлему, знаходиться мінімальна кількість домішок. Однак відмічається значно вищий вміст вуглецю та сірки, ніж у сталі ШХ15. Це пов'язане із наявністю забруднень у порошку та залишків компонентів МОР.

Результати гранулометричного складу свідчать, що порошок сталі ШХ15, отриманий із шліфувального шлему, відповідає, в основному, вимогам, які висуваються до металевих порошків.

Таблиця 1

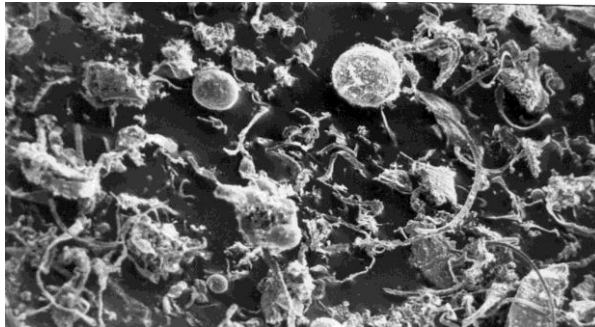
Хімічний склад порошків

Матеріал	Вміст елементів						
	Fe, %	C, %	S, %	Si, %	Mn, %	Cr, %	O, %
Сталь ШХ15 ДСТУ 4738:007 [5]	94,51... 97,38	0,95... 1,05	до 0,02	0,17... 0,37	0,20... 0,40	1,30... 1,65	до 2
Порошок	94,58	1,29	0,07	0,3	0,3	2,0	1,46

Дослідження технологічних властивостей порошків, зокрема, насипної густини, показали, що вона знаходиться в межах 1,31...1,54 г/см³. Текучість отриманого сталюого порошку є практично нульовою, а кут дійсного нахилу для порошків коливається в межах 34...48⁰. Ця технологічна характеристика сильно відрізняється від паспортної для порошків заліза (ПЖР – 3М кут нахилу 27⁰). Низька текучість порошку пояснюється, перш за все, формою та розміром частинок порошку.

Отриманий порошок є дискретною системою, яка складається з частинок

різної форми та розмірів. З рис. 2 видно, що в порошку переважають частинки осколкової форми, які деформовані в різних напрямках, з сильно розгалуженою поверхнею. Такі частинки складають біля 70 %. Приблизно 25...30 % частинок порошку мають тонку голкоподібну форму, ниткоподібні ділянки деформовані в різних напрямках. Присутні також частинки пластинчастої форми.

Рис. 2. Форма частинок порошку після магнітної сепарації

Висновки. Встановлено, що частинки отриманого порошку мають виступи та нерівності на поверхні, що збільшують міжчасткове тертя з чим і є пов'язані його низькі технологічні властивості. Про те даний порошок може використовуватися для створення композиційних порошкових матеріалів різного конструкційного призначення, зокрема виготовлення виробів антифрикційного призначення. Таким чином, впровадження переробки шліфувальних шламових відходів покращить екологічну ситуацію і дає можливість отримати вторинну сировину для виготовлення виробів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудь В. Д. Технологічні процеси утилізації відходів машинобудівного виробництва: навчальний підручник / В. Д. Рудь, Г. А. Баглюк, Т. Н. Гальчук, О. Ю. Повстяной. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. – 296 с.

2. Рудь В. Д. Апаратна реалізація технології утилізації відходів підшипникового виробництва / В. Д. Рудь, Т. Н. Гальчук // Науковий журнал „Технологічні комплекси”. – 2011. – № 2(4). – С. 75–80.

3. Galchuk T. N. Rational use of materials and processing of industrial waste / T. N.Galchuk.,Т. Е. Bozhko // World Science / Warsaw: RS Global Sp. z O.O.,

Vol. №3(31), March 2018.- P. 26-30.

4. Сомова Л. І., Кирилюк В. С., Кербікова А. С. Методичні особливості економічної оцінки комплексної переробки вітчизняної сировини при виробництві електрокорунду. Сучасні тенденції функціонування та розвитку підприємств: загрози та виклики: колективна монографія / за заг. ред. С. Б. Довбні. Дніпропетровськ: ЛІРА, 2016. С. 338–348.

5. Сталь ШХ15: характеристики, властивості, аналоги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://metinvestholding.com/ua/products/steel-grades/shh15>

ЗАСТОСУВАННЯ QR-КОДУ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ЗАПИСІВ ПРО ОБЛАДНАННЯ У ВИПРОБУВАЛЬНІЙ ЛАБОРАТОРІЇ

Говоруха Віталій Іванович

начальник центру

Прокопченко Сергій Вікторович

головний науковий співробітник центру
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Свідченням компетентності випробувальної лабораторії та достовірності її результатів є акредитація на відповідність вимогам стандарту EN ISO/IEC 17025:2017 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories (Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій).

Серед основних положень зазначеного стандарту є вимоги до ресурсів лабораторії, в тому числі до обладнання. Лабораторія повинна мати доступ до обладнання (зокрема засобів вимірювання, програмних засобів, еталонів, референтних матеріалів, довідкових даних, реактивів, витратних матеріалів чи допоміжних пристроїв), яке потрібне для належного здійснення лабораторної діяльності та може впливати на результати.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є дослідження можливості застосування цифрових методів зберігання, обробки та відображення інформації щодо обладнання у випробувальній лабораторії.

Матеріали та методи./Materials and methods. Ознайомлення з літературою, теоретичні дослідження та аналіз вимог нормативних документів у сфері оцінки відповідності.

Результати та обговорення./Results and discussion. Усе обладнання випробувальної лабораторії, що потребує калібрування або має визначений строк придатності, має бути марковано, закодовано чи в інший спосіб

ідентифіковано, щоб користувач обладнання мав можливість легко визначити статус калібрування чи строк придатності.

Стосовно обладнання, яке може впливати на лабораторну діяльність повинні зберігатися наступні записи:

a) ідентифікація обладнання, охоплюючи версії програмного забезпечення та прошивання;

b) найменування виробника, ідентифікація типу, серійний номер чи інша унікальна ідентифікація;

c) підтвердження того, що обладнання відповідає встановленим вимогам;

d) поточне місце розташування;

e) дати калібрування, результати калібрування, налаштування, критерії прийнятності та дату наступного калібрування або міжкалібрувальний інтервал;

f) документація на референтні матеріали, результати та критерії прийнятності, відповідні дати та термін придатності;

g) план технічного обслуговування та технічне обслуговування станом на сьогодні, якщо це потрібно для роботи обладнання;

h) відомості про будь-які пошкодження, несправність, модифікацію або ремонт.

Як правило лабораторія зазначає необхідну інформацію в Паспорті лабораторії, а також використовує, як записи окремі картки (паспорта, формуляри) на обладнання. Однак, як видно з наведеного вище переліку, записи мають містити динамічну інформацію, яка змінюється в залежності від стану обладнання, його місцезнаходження, результатів калібрування тощо.

Це вимагає від лабораторії періодично оновлювати інформацію про обладнання та забезпечувати її актуальність в документах системи управління і на робочих місцях.

Персонал лабораторії перед початком випробувань має пересвідчитись, що обладнання забезпечить отримання достовірних результатів. Саме для цього використовуються інформаційні картки на обладнання. Особливо це є актуальним якщо обладнання застосовується час від часу або може

використовуватися різним персоналом.

Подання даних про обладнання на робочому місці може бути значно спрощено, при застосовуванні сучасних цифрових методів кодування інформації. Одним з таких методів є використання QR-коду.

QR-кодом (скорочено від Quick Response – «швидкий відгук») називають матричний двовимірний штрих-код що сканується сенсором як двовимірне зображення з надзвичайно високою швидкістю та може містити до 7089 цифрових знаків або 4296 цифр і букв. Це дозволяє зашифрувати в ньому емне повідомлення або посилання на електронну сторінку. Для зчитування QR-коду може застосовуватися звичайний смартфон з вбудованою відеокамерою. Ще одною перевагою використання QR-коду є відсутність обмежень за часом використання та кількістю сканувань. Найбільш зручні, безпечні і прості програми та інструменти для створення власних QR-кодів це RCODE MONKEY, QR YKART, QR Tiger, QR Stuff.

Для випробувальної лабораторії алгоритм застосування QR-коду для подання інформації про обладнання в загальному випадку може бути наступним:

1. Відповідальний співробітник (адміністратор) заповнює необхідну інформацію про обладнання у визначеному електронному ресурсі. За допомогою спеціального застосунка для кожної одиниці обладнання визначається відповідний QR-код. Роздрукований код розміщується безпосередньо на обладнанні або робочому місці.

2. Роздрукований QR-код зчитується за допомогою смартфона і за результатами аналізу отриманої інформації щодо її актуальності робиться висновок про можливість використання обладнання.

3. В разі зміни інформації про обладнання вона вноситься до електронного ресурсу зі зміною QR-коду та повторним друком у разі використання статичного QR-коду, і без зміни – у разі використання динамічного QR-коду.

Висновки./Conclusions. Отже, з огляду на розглянуте можна стверджувати що застосування QR-коду для отримання інформації про обладнання в випробувальній лабораторії є актуальним. Використовуючи запропонований алгоритм застосування QR-коду, значно спрощується та пришвидшується механізм доступу до необхідної інформації про обладнання тим самим зменшується ризик отримання недостовірних результатів випробувань.

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ВИБОРУ ГОТЕЛЮ ЗА КРИТЕРІЯМИ КОРИСТУВАЧА

Демідов Денис Сергійович

Студент

Національний університет “Львівська політехніка”

Львів, Україна

Демків Любомир Ігорович

д-р. техн. Наук

Національний університет “Львівська політехніка”

Львів, Україна

Вступ

Людство завжди мало вроджене бажання досліджувати та подорожувати. З давніх часів люди були захоплені новими землями, прагнучи відкрити для себе нові враження та ресурси. Хоча мотиви подорожей з часом трансформувалися, інстинкт досліджувати і відкривати зберігся.

Досягнення в галузі транспорту, включаючи розвиток кораблів та інших засобів пересування, спростили для людей можливість подорожувати на великі відстані. Крім того, поява туристичної індустрії в 19-20 століттях дозволила більшій кількості людей отримати доступ до подорожей. У наш час подорожі стають все більш поширеними, люди з різним походженням досліджують різні напрямки і культури.

У сучасному суспільстві люди подорожують з різних причин.

Багато людей подорожують, щоб відчувати зміну обстановки і відпочити від повсякденної рутини. Вони можуть поїхати у відпустку в нове місце або зайнятися активним відпочинком на природі, наприклад, покататися на лижах, походити в гори чи відпочити на пляжі.

Подорожі часто необхідні професіоналам, які працюють у таких галузях, як консалтинг, продажі або менеджмент.

Подорожі також можуть дати можливість отримати знання і навчитися новим навичкам.

Деякі люди подорожують, щоб досліджувати різні культури і способи життя. Вони можуть відвідувати музеї, історичні місця або брати участь у фестивалях і заходах, щоб краще зрозуміти різні культури і традиції.

Через популярність люди шукають можливості для подорожей де одним з аспектів є пошук місця проживання що є складним аспектом через незнання місцевості.

Для вирішення проблеми пов'язаної з туристичним оператором були створені системи які допомагають вирішити проблему з місцем проживання надаючи простий інтерфейс з можливістю переглядати всі готелі наявні в системі фільтруючи список як заманеться. Такий підхід кращий варіант для користувача через великий список можливостей і через свободу вибору не нав'язану оператором.

Ціль роботи

Об'єкт дослідження - процес пошуку готелів враховуючи вибрані користувачем критерії.

Предмет дослідження – методи і засоби для пошуку найближчих ветеринарних клінік в залежності від обраних симптомів.

Предмет дослідження – методи і засоби для пошуку готелів від вибраних користувачем критеріїв.

Практичне значення одержаних результатів: система реалізована у вигляді мобільного додатку, отже будь-хто зможе завантажити цей додаток. Також практична значимість цих результатів сприятиме полегшення пошуку готелів для користувача.

Матеріали та методи

Готельний бізнес був сильно пошкоджений через COVID-19.

Вплив COVID-19 на готельну індустрію був широкомасштабним і торкнувся всіх типів готелів - від бюджетних мотелів до розкішних курортів. Багато готелів були змушені тимчасово або навіть назавжди закрити свої двері, тоді як інші були змушені значно скоротити свою діяльність, щоб утриматися на плаву.

Але на даний момент послаблення які почали впроваджувати країни значно сприяють нормалізації подорожей. Більше тридцяти шести країн скасували обмеження які були пов'язані з COVID 19 що є показником відновлення готельної індустрії.

Ще одним негативним фактором для готельної індустрії є розпочата війна Росією в Україні. Війна призвела до підвищення цін на нафту, ціни на яку і так були досить великими, і підвищення транспортних витрат.

Незважаючи на всі перешкоди люди завжди подорожують це можуть бути як робочі подорожі так і відпочинок через напруженість у світі. Щоб полегшити мандрівникам процес планування та забрати частину стресу з вибором місця перебування і існують системи де можна переглянути варіанти та вибрати готель який буде підходити для кінцевого користувача.

Результати та обговорення

Генеральною метою і основною задачею цієї системи є “Знайти найближчу клініку за симптомами”. Від даної задачі йдуть чотири гілки, тобто під задачі, а саме: “Авторизувати користувача”, “Конфігурація списку тварин користувача”, “Проаналізувати введені симптоми”, “Надати інформацію про клініки”.

Генеральною метою і основною задачею створюваної системи є “Знайти готелі за критеріями користувача”. Від головної мети відгалужуються чотири під задачі: “Авторизувати користувача”, “Проаналізувати вибрані критерії”, “Надати інформацію про готелі”, “Створити бронювання”.

Кожна під задача складається з процесів.

Під задача “Авторизувати користувача” складається з таких процесів:

- Зареєструвати користувача та авторизувати його.
- Налаштувати приватний профіль користувача.

Під задача “Проаналізувати вибрані критерії” складається з таких процесів:

- Проаналізувати дані за допомогою інтелектуальних технологій.
- Відобразити готелі.

Під задача “Надати інформацію про готелі” складається з таких процесів:

- Надати інформацію про готель.
- Надати інформацію від сторонніх сервісів.

Під задача “Створити бронювання” складається з таких процесів:

- Створити бронювання для користувача.
- Відобразити бронювання на сторінці користувача.

Висновки

Мобільний додаток реалізовано як клієнт-сервер застосунок. Для реалізації додатку на мобільних телефонах було використано мову Java, серверна частина написана на фреймворку Spring Boot. Постійним місцем зберігання даних виступає реляційна база даних PostgreSQL.

УДК 629.07.015

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ДІАГНОСТИКИ І ПРОГНОСТИКИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Коломійцев Олексій Володимирович

Заслужений винахідник України

д.т.н, професор,

Національний технічний університет «ХПІ»

м. Харків, Україна

Комаров Володимир Олександрович

Заслужений винахідник України, к.т.н.,

Військовий інститут телекомунікацій та

інформатизації імені Героїв Крут

м. Київ, Україна

Обрядін Володимир Владиславович

к.т.н., доцент,

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

Анотація: в роботі розглядається процес організації неруйнівного контролю літальних апаратів (ЛА) з використанням експертно-технологічних систем - вібраційної і вібро-акустичної діагностики. Показано ефективність даних методів діагностики в умовах експлуатації для виявлення пошкоджень різного типу в силовому наборі консольно закріплених конструкцій планера ЛА.

Ключові слова: авіаційний комплекс, бортова система діагностики, наземна система діагностики, неруйнівний контроль, вібраційна і вібро-акустична діагностика

Вступ. Обсяг та технологія контролю високонавантажених елементів конструкції планера літального апарату (ЛА), до яких переважно відносяться крило та елементи хвостового оперення, багато в чому залежать від методів експлуатації авіаційної техніки (АТ) – за ресурсом, станом та комбінованим.

За умови, якщо експлуатація АТ здійснюється за станом, плануються періодичні контрольно-перевірочні роботи. За їх результатами приймається рішення щодо подальшої експлуатації ЛА.

При суміщеному способі експлуатації АТ частина елементів ЛА експлуатується за технічним станом, інші – за ресурсом.

Тільки від 60% до 75% агрегатів та систем сучасної АТ вдається перевести на експлуатацію за станом. Тому, в даний час, комбінований метод експлуатації АТ є основним.

Перехід на експлуатацію АТ за технічним станом та на комбінований метод експлуатації АТ сприяє підвищенню рівня надійності ЛА завдяки впровадженню найбільш ретельного контролю значно більшої кількості деталей об'єкта контролю (ОК) в умовах експлуатації та ремонту. При цьому суттєво збільшується частка конструкцій та їх деталей, стан матеріалу яких визначається методами дефектоскопії. Порядок проведення робіт з технічного обслуговування (ТО) та неруйнівного контролю (НК) визначається типом ЛА і може бути різним. Часті перевірки передбачається виконувати візуально. Для перевірок із великим міжконтрольним періодом використовуються інструментальні засоби [1]. Як приклад можна навести організацію НК літаків транспортної авіації типу Ан-178 (рис. 1).

Рис. 1. Загальний вигляд літака Ан-178.

На початковому етапі експлуатації ЛА частина навантажених елементів планера ЛА перевірялася методами дефектоскопії через 3000 год. Через 12500 год (5 років експлуатації) необхідно контролювати всі навантажені елементи з оцінкою стану властивостей матеріалу.

Наступний такий контроль повинен здійснюватися вже через 6500 год (через 3 роки після першого ретельного контролю за загальним напрацюванням 19000 год). Після напрацювання літаком 25000 год (через 10 років експлуатації) необхідно виконували повний контроль матеріалів всіх відповідальних елементів із проведенням контролю за методами дефектоскопії. При зростанні напрацювання та виникненні втомних тріщин та корозії міжконтрольні інтервали необхідно зменшувати.

Для реалізації цих принципів визначення періодичності контролю необхідно знати ймовірність появи дефектів у критичних деталях у різні часові проміжки експлуатації ЛА та швидкість розвитку дефектів. Так, якщо дефект виявляється у великій кількості екземплярів при значному напрацюванні, необхідно істотно змінити терміни і періодичність контролю.

Роботи з контролю та діагностики є основною функцією лабораторій НК авіаційних підприємств. Інформація, яку збирає лабораторія НК, використовується для формування пропозицій щодо подальшої експлуатації. Така інформація необхідна також для коригування систем та ремонту. Найбільш об'єктивне коригування системи забезпечується при детальному аналізі одержуваної статистичної інформації з використанням експертно-технологічних систем діагностики.

Технічна діагностика, що заснована на методах дефектоскопії, є надійним індикатором безпеки. Отримання даних про показник якості, властивості та характеристики матеріалу ОК пов'язано з великим обсягом інформації. У світовій практиці виділяються експертні системи, обслуговування яких обсяги інформації мінімізуються, а ймовірність правильних рішень збільшується [2].

Розглянемо тенденції та перспективи оцінки технічного стану авіаційних конструкцій (АК) у процесі їх ТО, ремонту та експлуатації. Розробки даних систем поділяються на такі основні напрямки.

Перше - застосування засобів НК елементів конструкції планера ЛА, деталей, вузлів та систем.

Друге – розробка методології визначення фізичними методами НК

напружено деформованого стану ОК.

Третє – створення методик тестового діагностування конструкції ЛА, що ґрунтуються на методах НК.

Четверте – обґрунтування принципів оцінки результатів НК під час сертифікації АТ.

Розглянемо детально кожен із зазначених напрямів.

1. Обґрунтовується методика вибору методів НК конструкцій, деталей та вузлів ЛА. Методика базується на виявленні тріщин критичних розмірів та визначенні параметра форми дефекту, які закладають у контрольні зразки та на обробці сигналів від датчиків первинної інформації засобів НК. Враховуючи, що при контролі конструкцій АТ зазвичай використовують ручний контроль, застосовують документальну реєстрацію координат і розмірів виявлених дефектів ОК, а також комп'ютерну обробку отриманих результатів.

2. Враховуються та вивчаються фактори, що впливають на напружено деформований стан та втомну міцність, а також розробляються ефективні методи та засоби їх визначення. Структурна неоднорідність впливає на концентрацію напруг, міцність, корозійну стійкість, пластичність, герметичність, зносостійкість тощо. Встановлено, що при вібраційних навантаженнях навіть невеликі дефекти помітно впливають на міцність втоми матеріалу та конструкції вцілому. Дефект представляє тим більшу небезпеку, чим менший радіус закруглення його вершини і чим більші його розміри.

Принцип визначення коефіцієнтів концентрації напруг заснований на застосуванні кількісних критеріїв оцінки дефектів – розмірів критичної тріщини та параметрів форми дефекту, а також кореляційних залежностей між коефіцієнтом концентрації напруги та параметрами (амплітудою, частотою тощо) сигналів, що видають засоби НК. Реалізація аналітичних методів прогнозування довговічності об'єктів діагностування можлива за наявності експериментальних даних щодо реального стану ОК.

3. Метою третього напрямку є розробка методики тестового діагностування виробів при їх експлуатації. В основу методики покладено

вимоги нормативно-технічної документації, кореляційні зв'язки між напруженим станом, розмірами та видом дефектів. Система тестового діагностування, що розроблена, включає такі блоки: характеристики об'єкта діагностування (ОД); формалізована модель об'єкта; формалізовані моделі дефектів; математична модель системи та алгоритму діагностування; а також апаратне забезпечення системи НК. Визначення кількісних значень показників, що застосовуються в оцінці технічного стану, здійснюють за допомогою комплексної системи контролю, створеної для конкретного ОД. Наприклад, для крила ЛА – стан основного металу обшивки, корозійні та корозійно-ерозійні пошкодження обшивки та силового набору, розміри елементів силового набору та товщини їх стінок, величина та характер розподілу напружено-деформованого стану, наявність тріщин у межах чутливості засобів контролю тощо. Математична модель обробки діагностичних даних будується на базовій матриці. Її елементами є ознаки та ідентифікатори ряду напруг та дефектів, упорядкованих згідно з ієрархічною структурою конструкції, що є ОК, кодовими позначеннями елементів.

При побудові алгоритму функціонування системи технічної діагностики конкретної задачі переважно використовують детерміновані та логічні діагностичні ознаки. Методологічні принципи системи діагностики полягають у зборі даних про відмови в процесі експлуатації, реєстрації в технологічних картах параметрів, що діагностуються, в процесі роботи ОД із заданим режимом навантаження. Згадані дані одержують як засобами вбудованого контролю, так і під час періодичних дефектоскопічних обстежень, візуально-оптичним контролем та вимірюваннями різного типу із застосуванням різних діагностичних параметрів.

4. З переходом на ринкову економіку виникла потреба у проведенні сертифікації продукції та систем якості. Однією з функцій системи якості для підприємства авіаційної промисловості є технічне діагностування ОК. Для проведення робіт із сертифікації систем якості та атестації персоналу з технічної діагностики створюють незалежні органи – атестаційні та експертні

центри. Атестація спеціалістів проводиться відповідно до вимог європейських стандартів.

Центри визначають принципи оцінки рівня якості, розробляють правила сертифікації методик та нормативних документів, акредитації підрозділів НК та технічної діагностики. Принципи оцінки НК та технічної діагностики полягають у перевірці: нормативно-технічної документації для всіх видів (методів) контролю, що застосовуються на підприємстві; організаційної структури служб контролю; ступеня участі конструкторів та технологів у виборі та призначенні методів контролю та діагностування; застосовуваних технологій та засобів їх змін; кваліфікації та повноважень фахівців з НК та дефектоскопії; метрологічного забезпечення контролю; наявності документації на робочому місці; критеріїв приймання (відбраковування); оформлення результатів контролю; а також стану робочих місць та ділянок контролю.

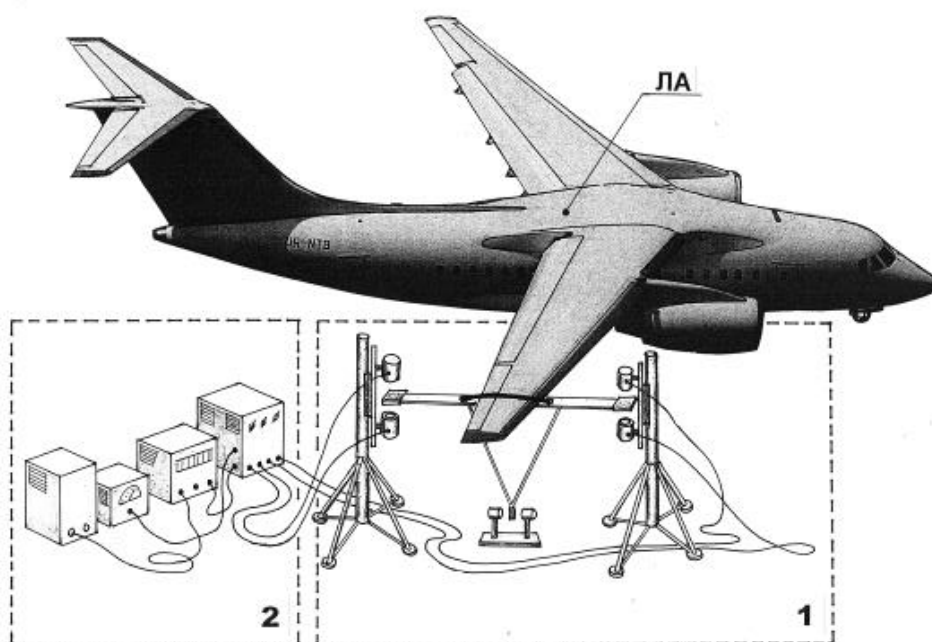
Розглянуті підходи реалізовані в авіаційних правилах та успішно застосовуються під час проведення сертифікаційних робіт на підприємствах, що випускають, експлуатують, обслуговують та ремонтують АТ.

Як показує практика експлуатації ЛА, значна частина відмов елементів авіаційних конструкцій обумовлена тріщиноподібними ушкодженнями вибоїнами, втомними тріщинами, корозійним розтріскуванням, ерозією/корозією тощо. Стосовно конструкцій планера ЛА до таких ушкоджень схильні відповідальні елементи конструкції крила – лонжерони, стрінгери та нервюри. Тому, однією з важливих проблем комплексної діагностики консольно закріплених конструкцій (КЗК) планера ЛА є визначення технічного стану (ТС) силового набору крила (і хвостового оперення – кіля та стабілізатора) в процесі експлуатації ЛА, а також виявлення тріщино-подібних пошкоджень на ранній стадії їх розвитку. Це дозволить значно зменшити ймовірність руйнування зазначених вище силових елементів КЗК планера ЛА під час його експлуатації.

До одних з найбільш ефективних та перспективних методів вирішення проблеми виявлення тріщиноподібних пошкоджень силових елементів КЗК

планера ЛА на стаціонарних та нестаціонарних експлуатаційних режимах належать методи вібраційної та вібро-акустичної діагностики.

Вібраційна і вібро-акустична діагностика - це напрямки технічної діагностики, які в якості діагностичної інформації використовують різні коливальні процеси: механічні коливання, змінні (динамічні) деформації, акустичні коливання в твердих, рідких і газових середовищах, а в якості діагностичного параметра – частоту власних (авторезонансних) коливань (ЧВК) та амплітуду коливань [3]. Для цього застосовують обладнання, до складу якого входять (рис. 2): 1 –обладнання для збудження коливань конструкції ЛА з власною частотою; 2 - контрольно-перевірочне обладнання (ЕОМ або бортовий пристрій реєстрації діагностичних параметрів, пристрій обробки інформації, апаратура, що записує, та ін.) [4].

Рис. 2. Апаратура для збудження вигинних і крутних коливань крила з власною (авторезонансною) частотою.

Вібраційний та вібро-акустичний контроль ТС крила ЛА є одним із найважливіших напрямків у загальній системі технічної діагностики ЛА та має ряд переваг у порівнянні з іншими методами. Методи вібраційної та вібро акустичної діагностики забезпечують оцінку ТС КЗК планера ЛА (схильних до

вигинних і крутних коливань) за рахунок обробки інформації про коливальні процеси, що протікають при експлуатації ЛА. Поява та поширення акустичних та механічних коливань обумовлено експлуатаційними динамічними навантаженнями.

Застосування методів вібро-акустичної діагностики відкриває принципову можливість більш раннього виявлення та запобігання розвитку дефектів порівняно з іншими методами, а також виключення випадків необґрунтованого зняття ЛА з експлуатації. Використання методів та засобів вібро-акустичної діагностики ЛА сприяє висока інформативність вібраційних та акустичних сигналів, простота їх перетворення на електричні сигнали, можливість застосування даних методів без розбирання крила (елементів хвостового оперення) в умовах експлуатації, а також широкі можливості автоматизації всього процесу діагностування.

Вібраційна та вібро-акустична діагностика ЛА є досить ефективною. Використання вібро-акустичної діагностики для крила ЛА дозволяє виявити близько 35% всіх несправностей, що трапляються при експлуатації, а використання вібраційної діагностики, заснованої на застосуванні методу контролю ЧСК, дозволяє з ймовірністю до 100% виявити пошкодження, що з'явилися в елементах силового набору крила, що знаходяться під обшивкою, які не виявляються засобами візуального контролю.

Одними з найбільш теоретично досліджених та поширених на практиці методів вібраційної та вібро-акустичної діагностики елементів конструкцій є низькочастотні методи вільних (авторезонансних) та вимушених коливань (з частотою 0-25 кГц). Дані методи полягають у збудженні вільно загасаючих вимушених коливань або авторезонансних (незатухаючих) вимушених коливань ОД та подальшому аналізі їх параметрів та характеристик. Для діагностики використовуються інтегральні та локальні варіанти методів, при яких аналізуються коливання ОД як єдиного цілого (наприклад, крила ЛА в цілому), так і окремої його частини.

Застосування методів вібраційної та вібро-акустичної діагностики до ЛА

забезпечує вирішення наступних груп завдань:

на етапі експлуатації, у процесі стендових випробувань ЛА забезпечується оцінка ТС як ЛА в цілому, так і його елементів окремо (наприклад, крила), а також виявлення несправностей (ушкоджень у силовому наборі – тріщин у стінках та полицях лонжеронів, нервюр та стрінгерів) на початку їхнього розвитку;

на всіх етапах виробництва та експлуатації проводиться визначення вібраційного стану ЛА та його елементів (оцінка сукупності параметрів, що характеризують вібрацію КЗК планера ЛА на певній множині режимів та умов експлуатації) для запобігання появі пошкоджень, що викликаються коливаннями.

В останньому випадку забезпечується оцінка та прогнозування динамічного навантаження конструкції, визначення небезпечних дій на елементи конструкції та їх небезпечних коливань, оцінка факторів, що впливають на коливання, визначення та прогнозування стійкості елементів конструкції крила (хвостового оперення) до збуджуваних коливань, розпізнавання вібраційних процесів і ідентифікація крила (хвостового оперення) як динамічної системи.

Ефективність даних методів діагностики підтверджується їх широким застосуванням визначення широкого кола несправностей. Це виявлення тріщин та іншого типу пошкоджень силового набору, зносу елементів конструкції та корозії. В умовах експлуатації контроль вібрації з використанням методу контролю ЧСК забезпечує більш високу ефективність виявлення пошкоджень (приблизно у 7 разів) порівняно з методами, що базуються на контролі параметрів та фізико-механічних характеристик КЗК планера ЛА.

На сьогоднішній день дослідження проблеми діагностування тріщиноподібних пошкоджень силових елементів КЗК, в основному, зосереджені у напрямку визначення впливу пошкодження типу тріщини втоми на вільні та резонансні коливання КЗК при стаціонарному гармонійному збудженні.

Нестационарні режими експлуатації КЗК планера ЛА є більш інформативними з точки зору наявності в них максимальних змін спектрів вібрацій і шуму, а режим зміни частоти коливань обумовлює вібраційне збудження КЗК планера ЛА вищими гармоніками частоти коливань.

Висновки. Таким чином, використання нестационарних режимів відбулося при розробці нового методу параметричної діагностики КЗК планера ЛА. Такі режими доцільно використовувати для діагностики пошкоджень силових елементів КЗК планера ЛА.

Однак, для діагностики пошкоджень необхідно мати адекватну структурно-функціональну модель крила ЛА (хвостового оперення), яка повинна відображати його стани з тріщино-подібним пошкодженням в елементах силового набору і без такого пошкодження, а також забезпечувати формування вібро-акустичних каналів, що зв'язують джерело вібраційного збудження на зазначених режимах з реакцією крила (елементів хвостового оперення) в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Вольф И. Э., Запаско Р. В. Техническая эксплуатация информационно-диагностических средств. Воронеж: ВУНЦ ВВС «ВВА», 2016.
2. Смирнов Н. Н., Ицкович А. А. Обслуживание и ремонт авиационной техники по состоянию. - М.: Транспорт, 1987. – 272 с.
3. Юхачев В. В., Харченко О. В., Пащенко С. В., Хільченко М. Ф. Коливання і ресурс авіаційних конструкцій. – Одеса, 2010.
4. Пат. 127849 Україна, МПК (2018.01) В 64 С 3/00. Пристрій для визначення просторово-частотних характеристик коливань консольно закріплених елементів літальних апаратів при їхніх випробуваннях на утомлену міцність [Текст] / Комаров В. О. ; заявл. 01.03.18 ; опубл. 27.08.18, Бюл. № 16. 4-с. : іл..

ВПЛИВ ТИПУ ГІБРИДНОЇ УСТАНОВКИ НА ДИНАМІКУ ГАЛЬМУВАННЯ ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ

Назаров Олександр Іванович,

к.т.н., доцент

Бурняшев Микита Віталійович,

Рхліб Мохаммед-Амін,

студенти

Харківський Національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Вступ. Відомо, що у техніці гібридом називають систему, в якій комбінуються один з одним дві різні технології. В зв'язку з концепцією розвитку таких приводів термін «технологія гібридного привода» використовується для позначення двох напрямків [1]:

- бівалентний (двохпаливний) силовий агрегат;
- гібридний силовий агрегат.

У разі гібридної технології привода йдеться про комбінації з двох різних силових агрегатів, робота яких заснована на різних принципах дії.

На даний час під терміном «технологія гібридного привода» розуміють комбінацію двигуна внутрішнього згорання й електродвигуна-генератора, який може бути застосованим як генератор для вироблення електричної енергії, як тяговий електродвигун для руху автомобіля та, як стартер для запуску двигуна внутрішнього згорання.

У залежності від компоновочного виконання розрізняють наступні типи гібридного силового агрегату [1, 2]:

- мікрогібридний силовий агрегат (mild hybrid);
- пасивний гібридний силовий агрегат (passive hybrid);
- повногібридний силовий агрегат (full hibrid).

Застосування того чи іншого виду гібридного силового агрегату у трансмісіях легкових автомобілів вносить свій специфічний вплив як на динаміку їх розгону, так і на динаміку гальмування в процесі експлуатації, що в

кінцевому результату впливає на безпеку використання таких автомобілів.

Мета роботи. Метою роботи є встановлення впливу типу силового агрегату гібридного автомобіля на динаміку процесу гальмування.

Матеріали та методи. У статті використано матеріали закордонних публікацій та дані інтернет-ресурсу із застосування методу теоретичного аналізу та порівняння.

Результати та обговорення. Відомо, що при застосуванні концепції «мікрогібридного силового агрегату» електричний компонент «стартер-генератор» служить виключно для реалізації функції «старт-стоп». При цьому частину кінетичної енергії можна використовувати в якості електричної енергії (рекуперація, що має місце при гальмуванні).

Проте існує і привод лише від електричної енергії [2, 3].

Цей вид гібридного силового агрегату по суті не можна назвати «гібридним», тому що у автомобілі використовується лише одна рухова система.

Система з невеликим запасом енергії акумулятора та невеликим запасом потужності електродвигуна, який включається в роботу під час розгону автомобіля, характерна для пасивного гібридного силового агрегату. Електричний привод підтримує роботу двигуна внутрішнього згоряння.

Рух автомобіля лише на електричній тязі також можливий.

При чому, для пасивного гібридного силового агрегату більша частина кінетичної енергії при гальмуванні регенерується, та у вигляді електричної енергії накопичується в високовольтній акумуляторній батареї. В такій конструкції високовольтна батарея, а також електричні компоненти, у порівнянні з мікрогібридним силовим агрегатом, сконструйовано для більш високої електричної напруги, тобто більш високої потужності.

У випадку «повногібридного силового агрегата» застосовується потужний електродвигун-генератор, який комбінується з двигуном внутрішнього згоряння. При цьому можливий рух лише на електричній тязі [2, 3].

Електродвигун-генератор, як тільки дозволяють умови, підтримує роботу двигуна внутрішнього згорання. При цьому рух з малою швидкістю здійснюється лише на електричній тязі. Реалізована функція «старт-стоп» для двигуна внутрішнього згорання. Рекуперація енергії використовується для заряджання високовольтної батареї.

Завдяки роздільному зчепленню між двигуном внутрішнього згорання та електродвигуном-генератором є можливим забезпечення роз'єднання обох систем.

За принципом взаємодії електричної та паливної складових гібридного автомобіля їх силові приводи розподіляють на типи [4, 5]:

- послідовний гібридний силовий агрегат (рис. 1)
- паралельний гібридний силовий агрегат (рис. 2);
- послідовно-паралельний гібридний силовий агрегат (рис. 3).

Результати та методи. У випадку послідовної схеми гібридної силової установки (рис.1) двигун внутрішнього згорання працює тільки на генератор. При цьому обирається режим мінімального споживання палива.

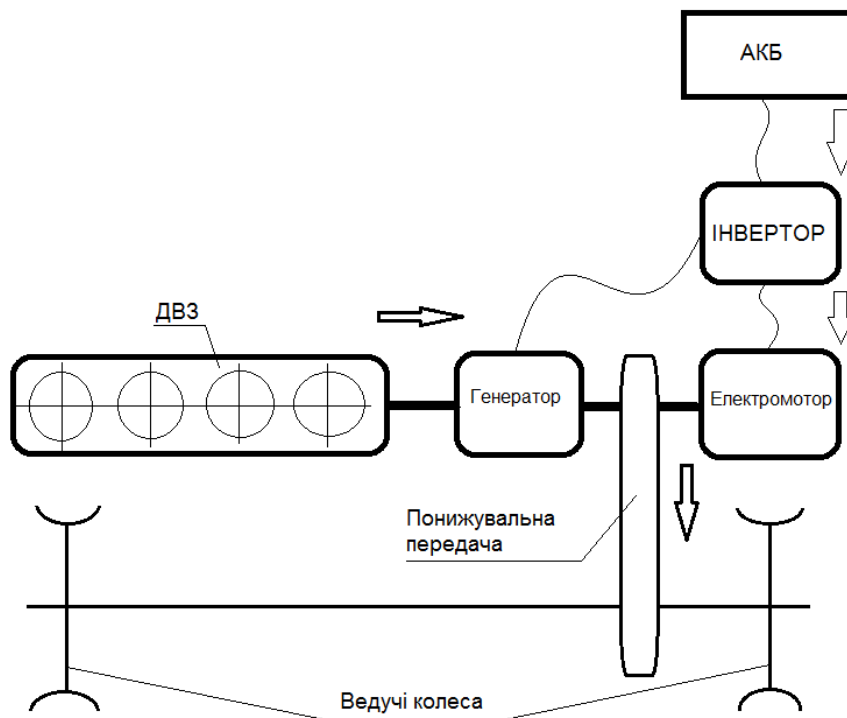
Енергія, яка виробляється генератором, подається або на тяговий електродвигун, або на накопичувач енергії та тяговий електродвигун, або лише на накопичувач енергії.

Тяговий електродвигун забезпечує весь необхідний тяговий і швидкісний діапазони і під час уповільнення легкового автомобіля працює в режимі в режимі генератора, забезпечуючи рекуперацію енергії гальмування.

Перевагою послідовної схеми є можливість первинної роботи двигуна внутрішнього згорання з мінімальною витратою палива, просте керування силовою установкою та відсутність спеціальних вузлів трансмісії, широкі компоновальні можливості, які дозволяють легко компоувати силову установку в обмеженому підкапотному просторі сучасного легкового автомобіля.

Недоліками такої схеми є занадто низький коефіцієнт корисної дії системи перетворення енергії від двигуна внутрішнього згорання до приводних

колів через двократне перетворення одного виду енергії в інший.

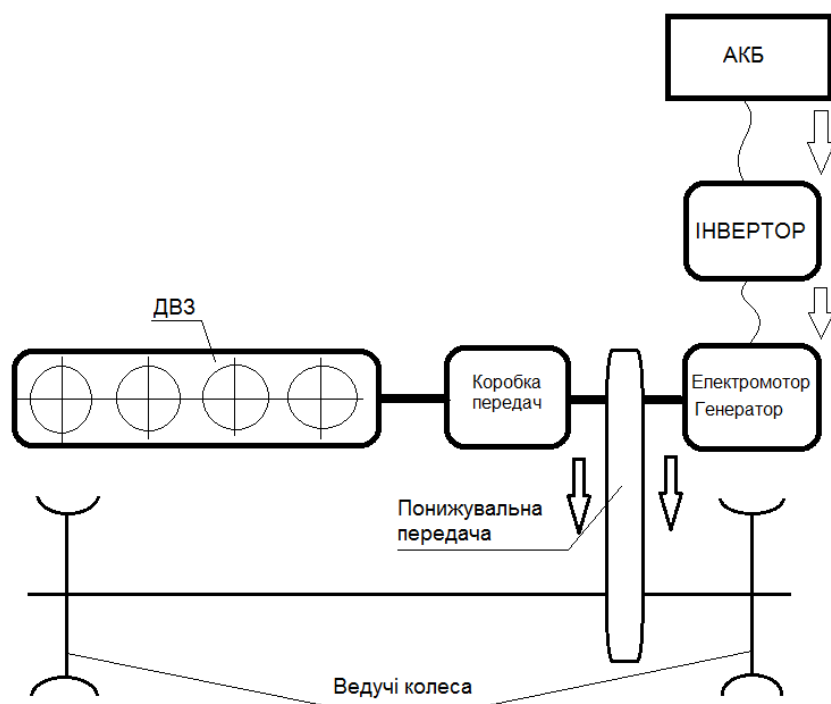
Рис. 1. Схема послідовного гібридного силового агрегату

Тобто, механічну в електричну, а потім електричну у механічну та обов'язкова наявність двох електромашин високої потужності.

У випадку застосування паралельної схеми гібридної установки [4] (рис.2) двигун внутрішнього згоряння та тяговий електродвигун, який живиться від високовольтної акумуляторної батареї, посередком трансмісії пов'язані з ведучими колесами.

Перевагою паралельної схеми є більш високий коефіцієнт корисної дії системи передачі енергії від двигуна внутрішнього згоряння до ведучих колів у порівнянні з послідовною схемою та можливість застосування однієї електромашини замість двох.

Недоліком паралельної схеми гібридного силового агрегату є обов'язкове ускладнення трансмісії для забезпечення відбору (підводу) потужності електричної машини, відхід двигуна внутрішнього згоряння від режиму мінімальної витрати палива при застосуванні багатоступінчастої механічної передачі для регулювання швидкості автомобіля.

Рис. 2. Схема паралельної гібридної силової установки

Проте, є можливим варіант [4], коли електродвигун встановлюється в приводі іншого ведучого моста. Наприклад, для переднеприводної схеми трансмісії легкового автомобіля зворотній електродвигун встановлюється в приводі заднього моста.

У даному випадку ведучі колеса приводяться в рух і двигуном внутрішнього згорання, й електродвигуном, який повинен працювати і в якості генератора.

Для цього, з метою узгодження паралельної роботи, використовується комп'ютерне керування. Але при цьому зберігається необхідність у звичайній трансмісії, а двигуну приходится працювати на не ефективних режимах.

Крутний момент, який надходить від двох джерел, розподіляється в залежності від умов руху. На перехідних режимах (старт, прискорення) на допомогу двигуну внутрішнього згорання підключається електродвигун, а на усталених режимах і під час гальмування він працює, як генератор.

Таким чином, при застосуванні паралельних схем у гібридних легкових автомобілях більшу частину часу працює двигун внутрішнього згорання, а

електродвигун використовується в якості допомоги йому.

Так як двигун внутрішнього згорання кінематично пов'язаний з ведучими колесами, то і втрати потужності на хід значно менші при послідовній схемі [4].

Проте, незважаючи на простоту реалізації паралельної схеми, вона не дозволяє значно поліпшити як екологічні параметри, так і ефективність застосування двигуна внутрішнього згорання.

Прихильником такої схеми гібридних силових установок є компанія Honda. Розроблена нею гібридна установка одержала назву «Integrated Motor Assist» (ІМА).

Гібридний автомобіль із системою ІМА [4] загальмовується електромотором, де електромотор працює як генератор, виробляючи електричну енергію, тоді, як звичайний автомобіль сповільнюється, а його кінетична енергія гаситься опором двигуна внутрішнього згорання й розсіюється у вигляді тепла за рахунок нагрівання роторів.

Взагалі, за думкою компанії Honda вважається, що гібридна система повинна бути максимально простою, а електромотор повинен виконувати єдину функцію – допомагати двигуну внутрішнього згорання заощадити якомога більше пального. Така теорія впроваджена у моделях гібридних автомобілів Insight та Civic [4, 5].

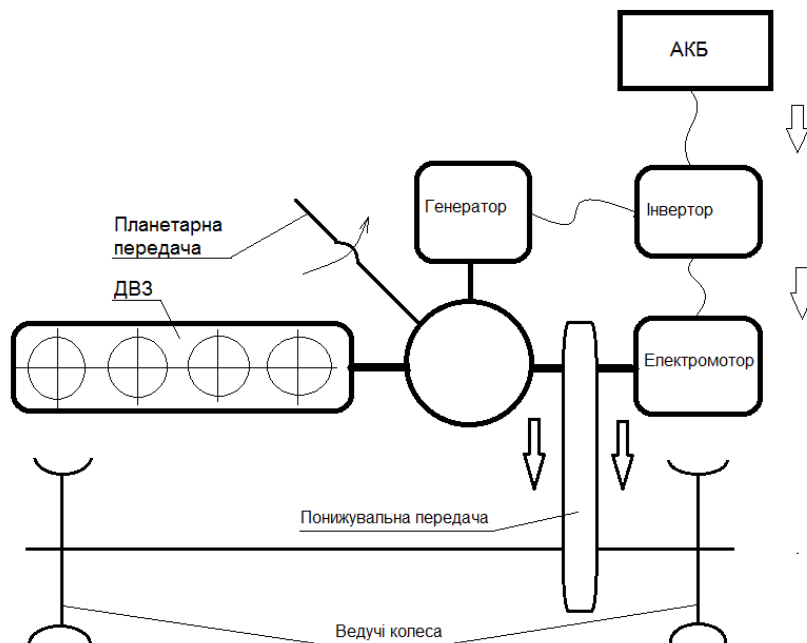
У такому випадку двигун внутрішнього згорання, генератор і вихідний вал передачі, що пов'язаний з валами привода ведучих коліс, і на який передає енергію тягловий електродвигун, з'єднані посередком планетарної передачі. За рахунок цього двигун внутрішнього згорання працює на постійному режимі мінімальної витрати палива, а регулювання швидкості обертання вихідного валу здійснюється зміною частоти обертання вала тягового електродвигуна за рахунок відповідного керування системи.

Компанія Toyota розробила свою гібридну систему Hybrid Synergy Drive, яка об'єднує в собі особливості послідовної та паралельної схем (рис. 3).

У схему паралельної гібридної силової установки [4] додається окремий генератор і розподільник потужності (планетарний механізм), який передає

частину потужності двигуна внутрішнього згорання на ведучі колеса, а решту на генератор, який або живить електродвигун, або заряджає акумулятор.

Комп'ютерна система керування постійно регулює подачу потужності від обох джерел енергії для оптимальної роботи за будь-яких умов експлуатації.

Рис. 3. Послідовно-паралельна схема гібридної силової установки

Для оптимізації кількості енергії, яка зберігається, керована електронікою гальмівна система приймає рішення про те, коли варто використовувати гідравлічну систему гальмування, а коли рекупераційне гальмування, яке і є пріоритетним. У разі рекупераційного гальмування [5, 6] електродвигун працює в режимі генератора, створюючи гальмівний момент на передній і задній осях.

Висновки. Для оцінювання динаміки гальмування гібридних легкових автомобілів слід враховувати особливості схеми побудови силового агрегату і системи керування застосовуваної гібридної силової установки, а також гальмівної системи такого автомобіля.

РОЗРОБКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ УКРАЇНОМОВНИХ ТВИТІВ

Прокіпчук Олег Анатолійович,

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Висоцька Вікторія Анатоліївна,

к.т.н., доц. каф. інформаційних систем та мереж

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Збір, добування та обробка даних про громадську думку є важливою складовою процесу прийняття рішень у різних сферах, таких як політика, бізнес та соціальні питання. Для кожної із зацікавлених сторін важливо знати актуальний стан речей в країні для того, щоб приймати своєчасні, вигідні та правильні рішення. Основним джерелом даних про соціальну думку в Україні зараз слугують результати опитувань громадян від відповідних центрів.

Такий спосіб дослідження громадської думки містить ряд недоліків:

- *Вартість*: проведення звичних процесів збору громадської думки, якими займаються соціальні центри вимагають значної кількості ручної праці. Для кожної досліджуваної теми потрібно організувати окремий ряд процесів, які потрібно фінансувати, що породжує необхідність в замовниках досліджень [1];
- *Вразливість*: надійність та достовірність результатів проведених досліджень напряму залежить від організації, що її проводить. Етапи збору, обробки та представлення даних повністю зосереджені у відповідних організаціях. У випадку коли соціальні організації керуються корисливими цілями, результати досліджень можуть бути спотворені, скориговані чи подані таким шляхом, який є вигідний зацікавленій особі [2-3];

- *Недовготривалість*: результати проведення конкретного опитування є актуальними лише протягом невеликого проміжку часу із моменту його проведення. Чим більша різниця в часі до дати проведення, тим більша різниця результатів із реальністю. Для того, щоб впоратись із наслідками зміни громадської думки, соціальні центри проводять повторювані дослідження у певних проміжках часу. Проте це призводить до додаткових витрат та ресурсів.

Ці недоліки можуть бути вирішені автоматизацією процесів дослідження громадської думки. Неупередженість алгоритмів повинна усунути можливість коригування результатів на користь зацікавлених сторін, а повторюваність є одною із головних переваг автоматизованих систем, що дозволить постійно підтримувати актуальність даних.

Ціль роботи. Розробка системи, що дозволить автоматично збирати та компілювати громадську думку українців із соціальної мережі Twitter. Створення рішення, яке буде простим у використанні та стане хорошим та економічно вигідним доповненням до вже існуючих засобів та методів дослідження громадської думки в Україні. Система повинна регулярно проводити збір даних в Twitter, аналізувати їх та надавати в легкий та зручний доступ у вигляді статистики громадської думки графічно через веб-сайт або в форматі текстових даних через API. Таким чином, кожна зацікавлена сторона зможе легко та постійно отримувати актуальну статистику та використовувати її в своїх цілях або для покращення стану речей в Україні. Надана статистика має на меті звернути увагу на теми, що є популярними, важливими, тими, що викликають гучні обговорення, тими, що розвиваються чудово та тими, що потребують покращення.

Матеріали та методи. Ядром системи є пайплайн процесів, що виконується щоденно, та покриває увесь спектр робіт від збору даних до створення кінцевої статистики та використовує як звичайні, так й інтелектуальні алгоритми обробки даних.

Пайплайн складається із збору твітів за допомогою Twitter API v2 та

їхньої фільтрації; попередньої обробки твітів за допомогою стемінгу, лематизації та обробки тексту регулярними виразами; перетворення твітів у числові вектори та їхня кластеризація, злиття кластерів через перевірку подібності їхніх відбитків та застосування обробників, які перетворюють потік кластерів у статистику громадської думки.

Найважливішим етапом усього пайплайну є групування подібних твітів. Із десятків та сотень тисяч твітів, що надходять на вхід процесу потрібно виокремити групи твітів, що об'єднані за певними ознаками, що визначаються автоматично. Саме групи твітів визначатимуть популярність та зміст тієї чи іншої теми. Для виокремлення таких груп, використовуються інтелектуальні алгоритми кластеризації, до яких входять K-Means, Agglomerative clustering та HDBSCAN.

Засобами розробки стали: Java, Spring Boot, GSON, Maven для основних серверних застосунків. Python для інтелектуальної частини. HTML/CSS/JavaScript для клієнтського застосунку та HTTP як протокол комунікації між клієнтом та сервером.

Результати та обговорення. В результаті проведення дослідження була розроблена система, що не є вразливою до обмежень, описаних вище. Система збирає публічні висловлювання громадян України в Twitter, обробляє їх та надає статистику громадської думки двох типів:

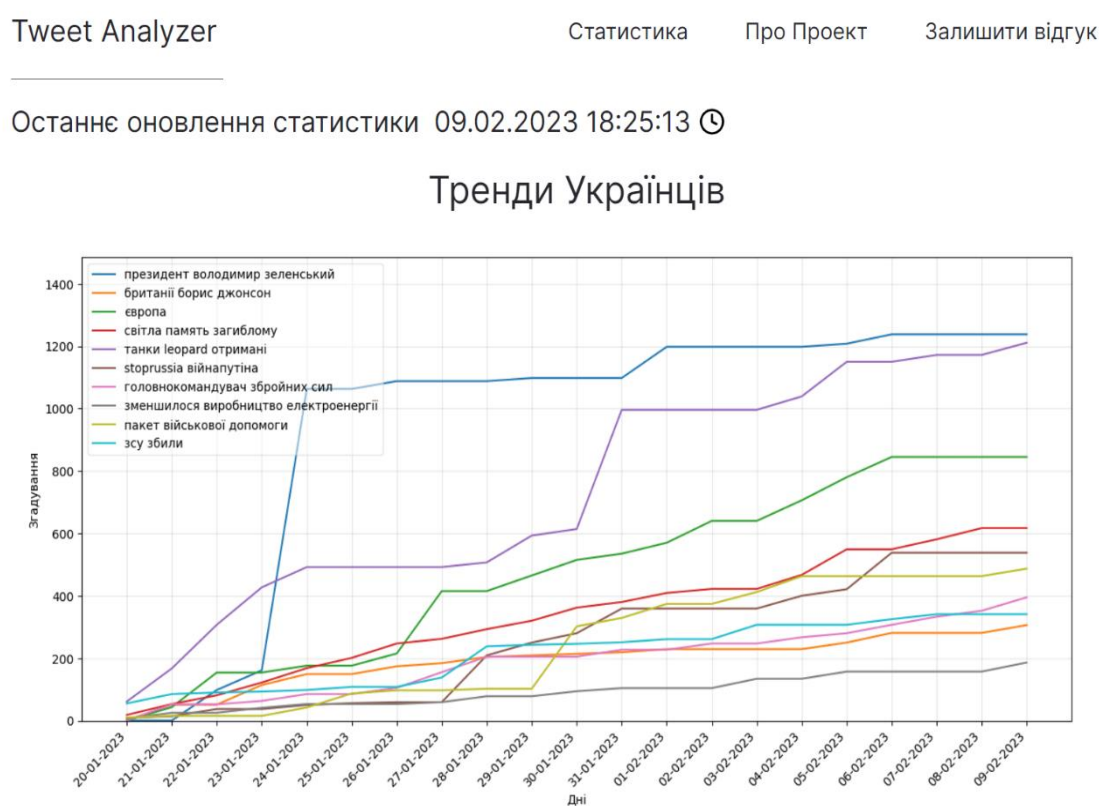
- *Статистика популярних тем в Україні*, відображає теми, що найчастіше згадуються в соціальній мережі Twitter.
- *Статистика позитивних та негативних тем в Україні*, що визначає теми із найбільшим позитивним та негативним емоційним забарвленням, вираженим у твітах користувачів з України.

Ця система дозволить бізнесу, державним службовцям та приватним особам отримати уявлення про громадську думку без проведення дорогих опитувань або досліджень. Вона може бути використана для розуміння вподобань споживачів, політичних настроїв або для виявлення соціальних проблем, які потребують уваги. Основними користувачами системи можуть

бути: медіа-організації, урядові організації, вільні дослідники та розробники інших систем.

Розроблена система базується на мікросервісній архітектурі, в якій кожен сервіс виконує певну частину роботи. Разом всі сервіси запускаються у вигляді Kubernetes кластера. Для відображення результатів дослідження, розроблений веб-сайт, що показує статистику громадської думки українців та оновлює її дані щоденно.

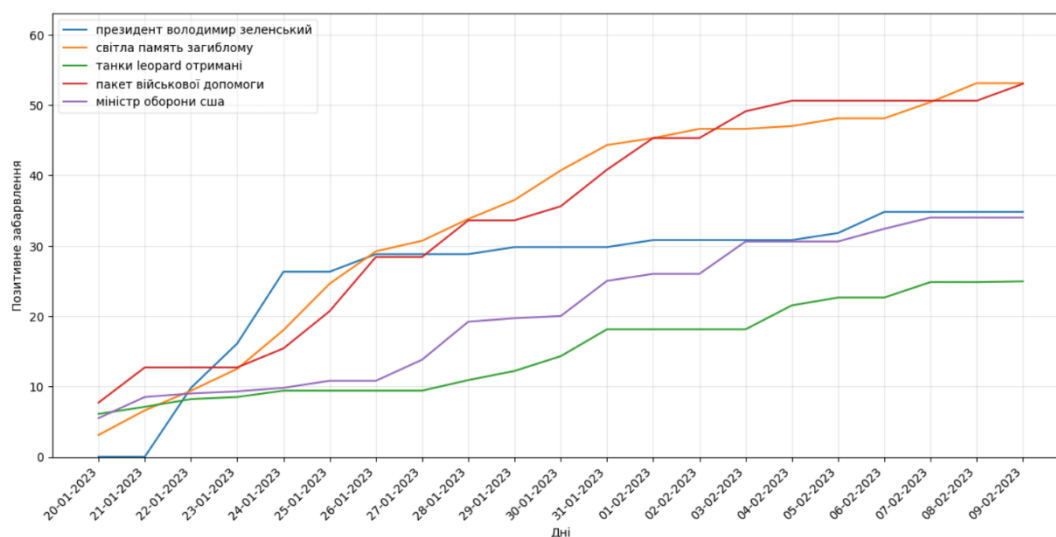
При відкритті розробленого веб-сайту, користувач відразу потрапляє на головну сторінку із статистикою (рис. 1).

Рис. 1. Головна сторінка веб-сайту

Перший графік із статистикою громадської думки, що знаходиться угорі сторінки – це графік трендів українців. Він показує які теми в українській спільноті твіттеру є найбільш популярними в даний період. Графік показує 10 найпопулярніших тем. Так до найпопулярніших тем в досліджуваний період увійшли такі теми, як «Європа», «ЗСУ збили» та інші.

Позитивні теми

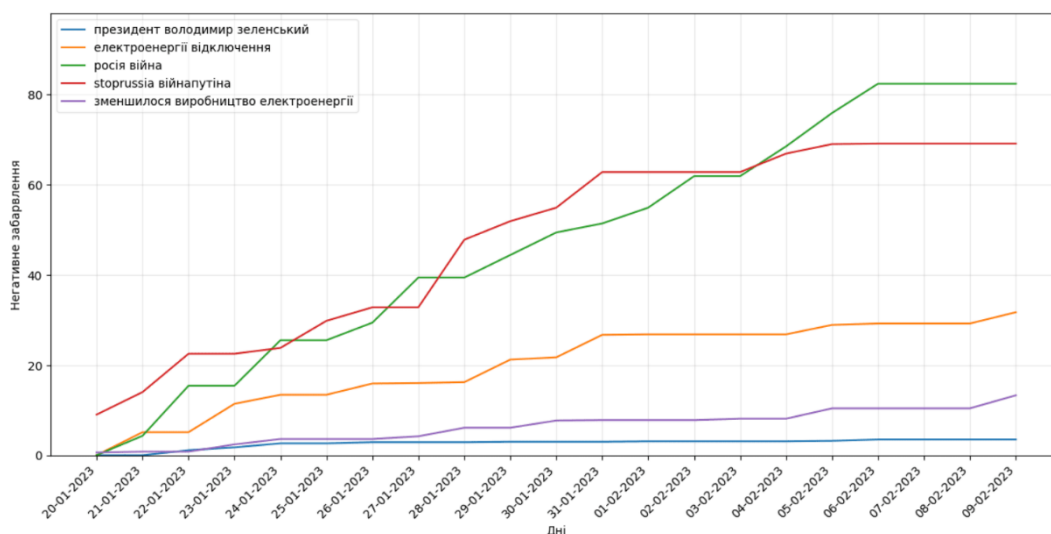

Рис. 2. Графік статистики позитивних тем

Далі йде графік позитивних тем (рис. 2). Він виконаний в такому самому стилі, як й графік трендів, проте він містить лише 5 найбільш позитивних тем. Оцінка на цьому графіку означає відношення позитивних слів певної теми до кількості згадувань цієї теми.

Отже, графік найбільш позитивних тем наводить такі пункти, як «Президент Володимир Зеленський», «Світла пам'ять загиблому» та інші.

Негативні теми

Рис. 3. Графік статистики негативних тем

Останнім на сторінці статистики є графік негативних тем (рис. 3).

Принцип його побудови та зображення є таким самим, як для попереднього графіку.

Негативні теми, які наводить цей графік включають: «росія війна», «stoprussia війнапутіна» та інші.

Таким чином, сайт надає актуальну та корисну інформацію про громадську думку в Україні.

Висновки. Інтелектуальна система, що представлена в даній роботі виправдовує доцільність своєї розробки. В роботі розглянуто проблеми дослідження громадської думки в Україні (вартість, вразливість, недовготривалість), та розроблено систему, що дозволяє обійти визначені проблеми шляхом автоматизації та цифровізації досліджень на основі аналізу україномовних твітів. Наведено функціональні можливості розробленої системи, до яких входять підготовка та зображення графіків статистики громадської думки таких, як тренди, позитивні та негативні теми українців. Ці статистики є актуальним джерелом інформації, що можна використовувати на благо України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Касьяненко, С. (2021, 15 березня). *Результати соціопитувань як джерело інформації.* Академія майбутніх професій. https://academy.suspilne.media/articles/rezultati_socopituvan_yak_dzherelo_informatsiyi

2. Interfax-Ukraine. (2021, 14 грудня). *Хто в Україні просуває російську дезу та завищує рейтинги ОПЗЖ.* Інтерфакс-Україна. <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/785967.html>

3. Шаповалов, С. (2020, 16 березня). *Інструменти маніпулювання соціологічними даними та помилки при інтерпретації результатів опитувань.* Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. <https://dif.org.ua/article/instrumenti-manipulyuvannya-sotsiologichnimi-danimi-ta-pomilki-pri-interpretatsii-rezultativ-opituvan>

РОЗРОБКА БАЗИ ДАНИХ АРХІВУ СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ

Радков Юрій Кирилович

Магістрант

Єрукаєв Андрій Віталійович

к.т.н., доцент кафедри ІТ

Цюцюра Микола Ігорович

д.т.н., професор кафедри ІТ

Київський університет будівництва та архітектури

м. Київ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день, через постійний розвиток комп'ютерних технологій, все більше і більше ручної роботи з обробки та сортування інформації змінюється на автоматизовану. Зазвичай для цього використовуються різні програми або навіть програмні комплекси. Вже існує багато різного програмного забезпечення для різних задач. Але, оскільки, не завжди можна знайти потрібне програмне забезпечення для специфічної задачі, то виникає питання розробки додаткових функцій для вже написаного програмного забезпечення або розробки нового. Тому розробка бази даних архіву студентських робіт все рівно залишається актуальною саме через специфічні задачі.

Ціль роботи. Основною цілю роботи є написання бази даних архіву студентських робіт для ПЗВО “Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі” та ПЗПВО “Мистецький коледж імені Сальвадора Далі”. На сьогоднішній день архівний відділ цих організацій з даними в паперовому форматі без участі комп'ютера, тому така програма є дуже важливою.

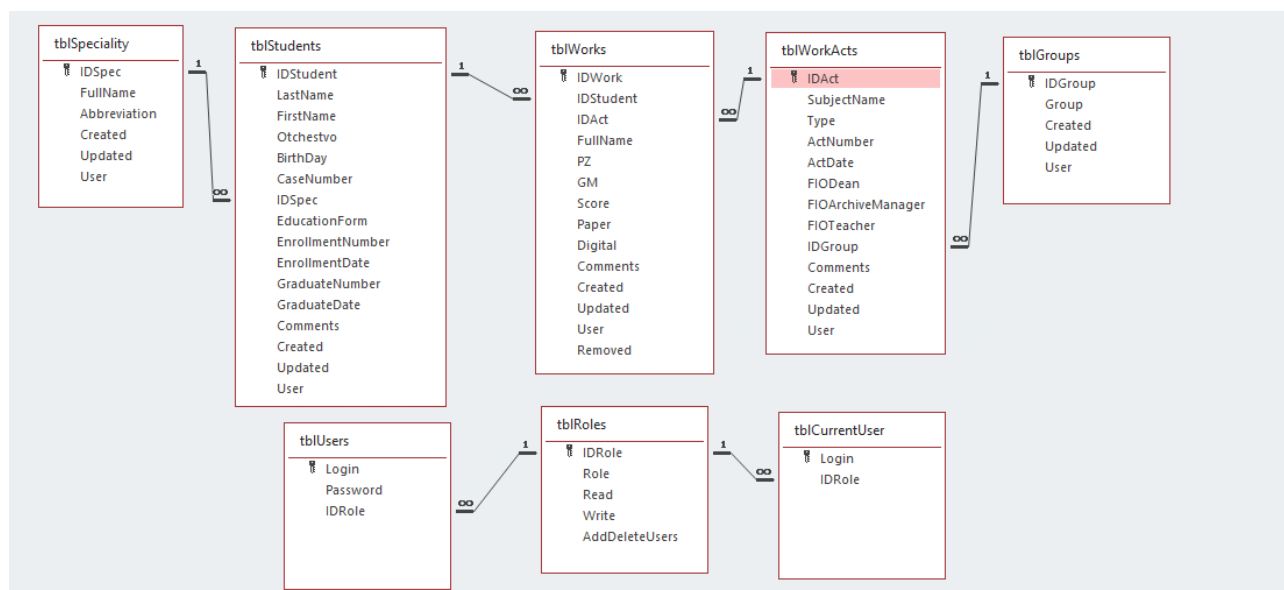
Матеріали та методи. Зроблений аналіз бізнес процесів підприємств ПЗВО “Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі” та ПЗПВО “Мистецький коледж імені Сальвадора Далі”.

Схема роботи програми: працівник архіву отримує акт-опису робіт де перераховані роботи студентів з даними групи та дисципліни (паперовий чи електронний), та заносить ці дані в базу даних на відповідній формі вручну або

завдяки автоматичному зчитуванню з файлу. При цьому програма перевіряє чи є студент в базі, і якщо немає то потрібно буде додати (також на відповідній формі вручну або завдяки автоматичному зчитуванню з файлу).

Працівник архіву має змогу сформувати звіт про наявні роботи студента, реєстр робіт по рокам, та реєстр робіт яким більше 5 років для подальшого списання та видалення (для паперових робіт – знищення).

Для розробки бази даних була вибрана СУБД Microsoft Access, через то що вона дозволяє отримати кінцеву програму без залучення додаткових засобів розробки, а також через просту інтеграцію з іншими продуктами Microsoft Office. Деякі функції програми, які відсутні в стандартних можливостях СУБД Microsoft Access реалізовані за допомогою Visual Basic. На рис. 1 представлена схема бази даних:

Рис. 1 Схема бази даних архіву студентських робіт

Для захисту даних від несанкціонованого доступу база даних розділена на дві частини, клієнтську, де знаходяться тільки форми (інтерфейс користувача) та серверну, де знаходяться таблиці. Серверна частина зашифрована. При запуску клієнтської частини відбувається запит логіну та паролю. Паролі зберігаються в хешованому вигляді. Також в клієнтській частині відключені будь-які способи редагування вмісту форм або таблиць напряму, та відключено можливість обходу параметрів запуску.

Результати та обговорення. Наведена база даних знаходиться на етапі тестування та впровадження. На основі відгуків вносяться відповідні зміни до програми. Наприклад, планується розробка модуля для перевірки наявності усіх робіт які повинен був зробити студент на момент випуску в базі даних. Для цього в базу даних необхідно буде заносити дані навчального плану по рокам по всім спеціальностям.

Висновки. Розроблена база даних має спростити поточну роботу працівників архівного відділу яка включає в себе внесення нової інформації та видачу необхідної інформації у відповідь на запити. Це зменшить час очікування необхідної інформації, використання паперу, а також заощадить час працівників на виконання інших завдань.

**ЗАКОНОМЕРНОСТИ ВЛИЯНИЯ КОЭФФИЦИЕНТА ИЗБЫТКА
ВОЗДУХА НА ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕЧЕНИЯ И
СМЕСЕОБРАЗОВАНИЯ В СТАБИЛИЗАТОРНЫХ ГОРЕЛКАХ С
МНОГОРЯДНОЙ ТОПЛИВОПОДАЧЕЙ**

Фиалко Наталия Михайловна,
д.т.н., профессор, чл.-корр. НАН Украины, зав. отделом,
Прокопов Виктор Григорьевич,
д.т.н., профессор, ст. науч. сотр., вед. науч. сотр.,
Шеренковский Юлий Владиславович,
к.т.н., ст. науч. сотр., вед. науч. сотр.,
Меранова Наталия Олеговна,
к.т.н., ст. науч. сотр., вед. науч. сотр.,
Институт технической теплофизики НАН Украины,
г. Киев, Украина

Введение. Определяющим фактором эффективности горелок различных типов являются закономерности аэродинамики и смесеобразования топлива и окислителя в таких устройствах [1 - 14].

Стабилизаторные горелки с многорядной системой подачи топлива - одна из перспективных модификаций современных горелочных устройств. Их эксплуатация при различных значениях коэффициента избытка воздуха обеспечивает высокую эффективность сжигания топлива, обусловленную, в частности, возможностью регулирования состава топливной смеси в зоне стабилизации пламени. В связи с этим актуальными являются исследования структуры потока и особенностей смешивания топливного газа и воздуха в горелках этого типа.

Цель работы. Цель работы состоит в установлении закономерностей влияния коэффициента избытка воздуха на характеристики течения и смесеобразования в стабилизаторных горелках с многорядной топливоподачей. Важной задачей исследования является определение рациональных

конструктивных параметров таких горелочных устройств.

Материалы и методы. Вычислительные эксперименты проведены на основе модульной конструкции микрофакельной горелки стабилизаторного типа с трехрядной системой подачи топлива. Объект исследования - процессы течения и смесеобразования топливного газа и окислителя в горелочном устройстве. Диапазон значений коэффициента избытка воздуха составлял $1,1 \leq \alpha \leq 1,5$. Исследования производились на основе математического моделирования с помощью RANS подхода к изучению турбулентных течений. Реализация численных решений производилась с применением FLUENT кода.

Результаты и обсуждение. В ходе исследований выполнен анализ закономерностей влияния на рассматриваемые процессы коэффициента избытка воздуха при условии подачи топливного газа в различные ряды газоподающих отверстий. Полученные данные свидетельствуют о том, что характер воздействия α оказывается в качественном отношении одинаковым для всех рядов топливоподачи. С ростом α наблюдается сокращение протяженности зоны обратных токов L_z и увеличение средней массовой концентрации метана $\bar{c}_m$ в этой зоне. Рост массовой концентрации метана обусловлен падением дальнобойности топливоподающих струй с ростом α , что приводит к увеличению доли топлива в закормовой области стабилизатора пламени. Так, при подаче топлива через первый ряд газоподающих отверстий относительная дальнобойность струй составляет 0,6; 0,56 и 0,51 для $\alpha = 1,1; 1,3; 1,5$.

Следует отметить, что указанное повышение величины $\bar{c}_m$ с ростом α оказывается тем более значительным, чем больше номер ряда топливоподачи. При увеличении α от 1,1 до 1,5 концентрация метана в зоне обратных токов повышается в 1,6 раза для первого ряда, в 2,2 раза для второго и в 2,4 раза для третьего ряда подачи топливного газа.

Для всех рассматриваемых значений α , как уже отмечалось, с ростом номера ряда N_R (т.е. с удалением подачи газа от срывной кромки стабилизатора пламени) уменьшается длина зоны обратных токов L_z и средняя концентрация

метана $\bar{c}_m$. При этом относительное уменьшение L_z при подаче топлива через первый, второй и третий ряд газоподающих отверстий является близким по величине для всех рассматриваемых значений α .

Что касается соответствующего относительного уменьшения величины $\bar{c}_m$, то оно может заметно отличаться при различных значениях коэффициентов избытка воздуха. А именно, это уменьшение является наибольшим для $\alpha = 1,1$, несколько меньше при $\alpha = 1,3$ и наименьшим при $\alpha = 1,5$. Так, относительное падение концентрации метана $\bar{c}_m$ при подаче топливного газа в первый и третий ряд газоподающих отверстий составляет 2,2 раза, 1,8 и 1,4 для $\alpha = 1,1$; 1,3 и 1,5.

В табл. 1 приведены результаты вычислительных экспериментов при различных α для ситуаций, отвечающих подаче топлива через каждый из трех рядов топливоподающих отверстий.

Таблица 1

Протяженность зоны обратных токов L_z за стабилизатором пламени и среднее значение концентрации метана $\bar{c}_m$ в этой зоне для различных рядов N_R газоподающих отверстий при разных значениях коэффициента избытка воздуха α

α	$N_R=1$		$N_R=2$		$N_R=3$	
	$L_1, 1 \cdot 10^{-3} \text{ м}$		$L_1, 2 \cdot 10^{-3} \text{ м}$		$L_1, 3 \cdot 10^{-3} \text{ м}$	
	$S/d=5,4$		$S/d=5,6$		$S/d=5,8$	
	$L_z, 10^{-3} \text{ м}$	$\bar{c}_m, \%$	$L_z, 10^{-3} \text{ м}$	$\bar{c}_m, \%$	$L_z, 10^{-3} \text{ м}$	$\bar{c}_m, \%$
1,1	89,0	5,5	75,0	3,4	72,2	2,5
1,3	81,5	7,8	70,4	5,4	67,0	4,3
1,5	76,2	8,6	64,2	7,4	61,3	6,1

Определение рациональных конструктивных параметров топливоподачи предлагаемых горелок проводилось следующим образом. Для каждой из трех секций топливоподачи находились значения относительных шагов S/d расположения газоподающих отверстий, отвечающих следующим условиям. При подаче топлива через одну из секций – первую, вторую или третью,

горелочное устройство должно эксплуатироваться соответственно при $\alpha = 1,1$; 1,3 и 1,5. При этом, как уже отмечалось, должны обеспечиваться благоприятные условия смесеобразования в закормовой области стабилизатора пламени. В качестве таких условий принято обеспечение в зоне обратных токов за стабилизатором величины концентрации метана $\bar{c}_m$, равной среднему значению между верхней и нижней концентрационными пределами воспламенения, то есть $c_m^e = 5,9\%$.

Из полученных данных следует, что рекомендуемый относительный шаг расположения газоподающих отверстий увеличивается от первого $N_R=1$ до третьего $N_R=3$ ряда топливоподачи и составляет 5,4; 5,6 и 5,8 соответственно для первого, второго и третьего ряда. Что касается диаметра газоподающих отверстий d для разных секций подачи топливного газа, то при фиксированной величине расстояния между отверстиями $S = 14 \cdot 10^{-3}$ м рекомендуемые значения этих диаметров составляют для первого ряда $2,6 \cdot 10^{-3}$ м, для второго $2,5 \cdot 10^{-3}$ м и $2,4 \cdot 10^{-3}$ м для третьего ряда.

Выводы. Выполнен комплекс вычислительных экспериментов по выявлению основных закономерностей аэродинамики и смешения топлива и окислителя в стабилизаторных горелках с многорядной топливоподачей.

Установлены закономерности влияния коэффициента избытка воздуха на характеристики течения и смесеобразования в рассматриваемых горелочных устройствах. На основе данных параметрического анализа исследуемых процессов определены рациональные конструктивные параметры системы топливоподачи данных устройств, отвечающие благоприятным условиям смесеобразования в зоне стабилизации пламени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фиалко Н. М., Прокопов В. Г., Бутовский Л. С., Шеренковский Ю. В., Меранова Н. О., Алешко С. А., Коханенко П. С., Полозенко Н. П. Моделирование структуры течения изотермического потока в эшелонированной решетке плоских стабилизаторов пламени. Промышленная

теплотехника. 2010 №6. С. 28-36.

2. Фиалко Н. М., Бутовский Л. С., Прокопов В. Г., Грановская Е. А., Шеренковский Ю. В., Алешко С. А., Коханенко П. С. Особенности обтекания плоских стабилизаторов ограниченным потоком Пром теплотехника. 2010. №5. С. 26-33.

3. Фиалко Н. М., Прокопов В. Г., Бутовский Л. С., Шеренковский Ю. В., Алешко С. А., Меранова Н. О, Полозенко Н. П. Особенности течения топлива и окислителя при эшелонированном расположении стабилизаторов пламени. Промышленная теплотехника. 2011. №2. С. 59-64.

4. Фиалко Н. М., Бутовский Л. С., Прокопов В. Г., Шеренковский Ю. В., Меранова Н. О, Алешко С. А., Полозенко Н. П. Компьютерное моделирование процесса смесеобразования в горелочных устройствах стабилизаторного типа с подачей газа внедрением в сносящий поток воздуха. Промышленная теплотехника. 2011. №1.-С. 51-56.

5. Фиалко Н. М., Прокопов В. Г., Шеренковский Ю. В., Алешко С. А., Меранова Н. О., Абдулин М. З., Бутовский Л. С., Миргородский А. Н. Компьютерное моделирование процессов переноса в системах охлаждения горелочных устройств стабилизаторного типа. Промышленная теплотехника. 2012. т. 34, №1. С. 64-71.

6. Фиалко Н. М., Прокопов В. Г., Алешко С. А., Шеренковский Ю. В., Меранова Н. О., Тимощенко А. Б., Абдулин М. З., Бутовский Л. С. Эффективность систем охлаждения горелочных устройств струйно стабилизаторного типа. Технологические системы. 2012. № 1. С.52-57. <http://technological-systems.com/index.php/Home/article/view/309/316>

7. Фіалко Н. М., Шеренковський Ю. В., Майсон М. В., Абдулін. М. З., Хомук С. В., Єніна А. О., Новицький В. С., Тимощенко О. Б. Підвищення інтенсивності процесів переносу в циліндричному стабілізаторному пальнику шляхом застосування прямокутних кільцевих ніш. Сборник трудов «Проблемы экологии и эксплуатации объектов энергетики» / Институт промышленной

экологии. – К.: ИПЦ АЛКОН НАН Украины. 2014. С. 122-125.

8. Фиалко Н. М., Шеренковский Ю. В., Майсон Н. В., Меранова Н. О., Бутовский Л. С., Абдулин М. З., Полозенко Н. П., Клищ А. В., Стрижеус С. Н., Тимощенко А. Б. Интенсификация процессов переноса в горелочном устройстве с цилиндрическим стабилизатором пламени. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.5 С. 136-142. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2014/24_5/24.pdf

9. Фиалко Н. М., Шеренковский Ю. В., Майсон Н. В., Меранова Н. О., Бутовский Л. С., Абдулин М. З., Полозенко Н. П., Клищ А. В., Стрижеус С. Н., Тимощенко А. Б. Математическое моделирование процессов течения и смесеобразования в цилиндрическом стабилизаторном горелочном устройстве. Восточно-европейский журнал передовых технологий. 2014. т.3, №8(69). С.40-44.

10. Фиалко Н. М., Шеренковский Ю. В., Прокопов В. Г., Полозенко Н. П., Меранова Н. О., Алешко С. А., Иваненко Г. В., Юрчук В. Л., Милко Е. И., Ольховская Н. Н. Моделирование структуры течения в эшелонированных решетках стабилизаторов при варьировании шага их смещения. Восточно европейский журнал передовых технологий. 2015. т. 2, №8(74). С. 29-34. DOI: 10.15587/1729-4061.2015.39193, <http://journals.uran.ua/eejet/article/view/39193/37251>

11. Н. М. Фиалко, В. Г. Прокопов, С. А. Алёшко, М. З. Абдулин, К. В. Рокитько, О. Е. Малецкая, Е. И. Милко, Н. Н. Ольховская, А. Реграги, А. А. Евтушенко Компьютерное моделирование течения в микрофакельных горелочных устройствах с асимметричной подачей топлива. Науковий вісник НЛТУ України, 2018, т.28, № 8. С 117-121. <https://doi.org/10.15421/40280823>, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2018/28_8/25.pdf

12. Fialko N. M., Aleshko S. A., Rokitko K. V., Maletskaya O. E., Milko E. ., Kutnyak O. N., Olkhovskaya N. N., Regragui A., Donchak M. I.,

Evtushenko A. A. Regularities of mixture formation in the burners of the stabilizer type with one-sided fuel supply. Технологические системы. 2018, 3(38). С. 37-43.

13. Fialko N. M., Prokopov V. G., Sherenkovskii Ju. V., Aleshko S. A., Meranova N. O., Yurchuk V. L., Hanzha M. V. Modeling of heat transfer processes in stabilizer burners with heat-resistant coatings. The development of technical sciences: problems and solutions: Conference Proceedings, April 27-28, 2018. Brno: Baltija Publishing. P.189-192.

14. Фіалко Н. М., Прокопов В. Г., Шеренковський Ю. В., Альошко С. О., Меранова Н. О., Рокитько К. В. CFD моделювання температурних режимів зони горіння пальників стабілізаторного типу з асиметричною подачею палива. Теплофізика та теплоенергетика. 2019. т. 41. №4. С.13-18.

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ ПРОЦЕССОВ ПЕРВИЧНОЙ ОЧИСТКИ РАСТИТЕЛЬНЫХ МАСЕЛ

Эркаева Нодира Чориёровна

Преподаватель Института ирригации и агротехнологий
национального исследовательского университета
Ташкентский институт
инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства,
Узбекистан

Ахмедов Азимжон Нормуминович

доктор технических наук, профессор кафедры
Технология пищевых продуктов
Каршинского инженерно-экономического института
Узбекистан

Аннотация В данной статье рассматриваются разработана шестиуровневая иерархическая структура системного анализа процесса прессования фузосодержащего материала в производстве масла из семян хлопчатника. При этом каждый уровень иерархии охватывает определенные целые элементы устройства, протекающие явления и под процессы в них имеющие взаимосвязи.

Ключевые слова: семена подсолнечника, ўсимлик мойи, рафинация, бирламчи тозалаш, филтрлаш, прессования.

Актуальность темы. В процессе производства растительных масел процесс очистки осуществляется путем процеживания, центрифугирования и фильтрации для удаления грубых и механических примесей [1]. Также после процесса рафинации масла необходимо удерживать остаточные частицы, отделять частицы отбеливающего реагента после процесса отбеливания.

Одной из проблем в процессе фильтрации является снижение эффективности фильтрации из-за того, что мелкие частицы в масле забивают поверхность фильтра.

Время и труд, необходимые для очистки фильтра, являются фактором,

снижающим эффективность производства.

Актуальность темы заключается в том, что нефтяные слизистые вещества (слизистые вещества) в процессе первичной переработки нефти, мелкие частицы, не оседающие при фильтрации рафинированного масла, а в процессе отбеливания, измельчения отбелочной земли до очень небольших размеров, образующие микропоры, вызывают быстрое заполнение поверхности фильтра [2].

В процессе фильтрации для увеличения срока работы фильтра до дальнейшей очистки и повышения эффективности фильтрации могут применяться различные средства, препятствующие засорению фильтрующей поверхности, что определяет актуальность проведения исследований по данной теме.

Системное мышление и анализ прессования маслосодержащего материала в установке прессования имеет свою историю. Первоначально исследуемый объект рассматривался, как одиарная система в установке прессования (один иерархический уровень). На основе результатов исследований рекомендованы ряд первичных аппаратов прессования маслосодержащего материала. В последующем появилось определение макрокинетики процесса и микрокинетики процесса прессования маслосодержащего материала в установке прессования. Прессование маслосодержащего материала путем изучения сжатия материала и перемещения масла в микроканалах установке прессования. В принятии решений наблюдается скачок от анализа процессов глубинного уровня прессования маслосодержащего материала к большой систем установке прессования. При этом, порой, недостаточно изучаются системы промежуточных иерархических ступеней. К примеру, в разработке технологии, часто наблюдается скачок от анализа процессов перемещения масла в микроканалах в крупинке маслосодержащего материала к технологическим линиям прессования с установкой прессования.

Наметился ряд тенденций в развитии системного мышления и системного

анализа:

1. Анализ определения состава и структуры изучаемого объекта без учета процесса. Например, анализ состава, структура маслосодержащего материала.

2. Система прессования маслосодержащего материала в установке прессования рассматривается, как совокупность составляющих элементов [3]. Где первичным является система (элемент), вторичным - процесс. Поиск решений осуществляется анализом, как бы, межсистемных (межэлементных) процессов. В большинстве случаев термин система [4] принимается как совокупность (множество) отдельных объектов в установке прессования с неизбежными связями между ними. Оригинальностью отличается подход по принятию оптимальных решений при выборе технологических линий. Трудность такого подхода заключается в том, что здесь анализ превращен в системный синтез. В прекрасных трудах ученых [3] на системный подход возложено принятие правильного решения, если имеется выборка, т.е. множество предложений по принятию решения. (Для этого сначала надо определить множество предложений). Основная трудность применения системного анализа заключается в поисках подходов одновременного охвата анализа и выбора оптимального решения. Иногда, системный анализ превращается в поиск оптимального решения, из-за чего системный анализ покажется сложной процедурой.

3. Системный анализ процессов. Например, В. В. Кафаровым и И. Н. Дороховым предлагался оригинальный подход [3] к системному анализу процессов химической технологии, представляя нам пятиуровневую физико химическую систему. Хорошее развитие эта идея получила в [4], где в качестве большой первичной системы принимается химическое производство. Здесь, желание одновременно охватить все процессы, происходящие в системах, усложнило применения этого подхода. Из-за этого, системный анализ кажется сложной процедурой.

Нами рассмотрены вопросы развития и конкретизации понятий системного мышления, системного подхода, системного анализа и

многоступенчатого анализа установки прессования маслосодержащего материала - переработки маслосодержащей фузы, и определена их последовательность и взаимосвязь (рис. 1).

На первый план выведено понятие о системном мышлении. Указано на первичное значение системного мышления, с которым имеют взаимодействие другие понятия. Показано место в научных исследованиях значения системного подхода, системного анализа, математического моделирования и поиска оптимальных решений, в частности, применительно к инженерной технологии. Нами на первый план выведено понятие о системном мышлении. Дано разъяснение и уточнен подход системному мышлению, системному и многоступенчатому анализу. Рекомендованы способы системного мышления, анализа, моделирования и поиска оптимальных решений.

Рис. 1. Взаимовлияние системного мышления, системного подхода, системного анализа и многоступенчатого системного анализа установки прессования маслосодержащего материала - переработки фузосодержащего материала.

Нами конкретизирована методология системного мышления в анализе установки прессования маслосодержащего материала. Предложен способ мышления - последовательного выполнения (алгоритм), сначала системного анализа и, после этого, переход к нахождению оптимального решения. На основе рекомендуемой формулы анализа системы.

Предлагаемая нами методика системного анализа прессования

маслосодержащего материала, развивая существующие методы, позволяет анализировать систему прессования маслосодержащего материала в установке прессования без особых затруднений. По предложенной методике, первоначально определяются показатели - входные, выходные параметры объекта прессования маслосодержащего материала - системы экстрактора и процесса происходящего в объекте прессования маслосодержащего материала. Затем, рассматриваемая система прессования маслосодержащего материала в установке прессования (элемент) расчленяется на составляющие элементы, уточняются параметры для каждого выбранного элемента и процесса в элементе. И так далее, расчленение элемента (системы) на последующие системы не ограничено. Оно осуществлено по степени необходимости и возможности исследования для принятия решения – оптимальной прессования маслосодержащего материала в установке прессования.

Разработана шести уровневая иерархическая структура системного анализа процесса прессования фузосодержащего материала в производстве масла из семени подсолнечника. При этом каждый уровень иерархии охватывает определенные целые элементы устройства, протекающие явления и под процессы в них имеющие взаимосвязи.

Системный подход к изучению текущего состояния этой отрасли позволит получить наиболее точные результаты и правильно оценить возможности повышения степени использования сырьевых ресурсов и снижения энергопотребления в производстве.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Erkaeva N. Ch., Akhmedov A. N., Normurodova U. U. Effective technology for cleaning mechanical compounds in vegetable oils. Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. №1-2. 2022. January–February. pp 13-17.

2. Эркаева Н., Ахмедов А. Исследование процесса фильтрации растительных масел. Universum: технические науки. Выпуск: 1(94) Январь 2022. Часть 2. –С 73-75.

3. Кафаров Б. В., Дорохов И. Н. , Арутюнов С. Ю. Системный анализ процессов химической технологии. Процессы измельчения и смешения сыпучих материалов. -М.: Наука. 1985. -440 с.

4. Антонов А. В. Системный анализ. — М.: Высшая школа, 2004. — 454 с.

ARCHITECTURE

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ СУЧАСНИХ ОФІСНО -ГОТЕЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ В ІСТОРИЧНІЙ ЗАБУДОВІ МІСТА

Ященко Олексій Федорович

к. арх., доцент

Бібер Світлана Гаврилівна

старший викладач

Жуков Павло Сергійович

Студент-магістр

Відокремлений структурний підрозділ

Інститут інноваційної освіти КНУБА

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Архітектура завжди була ключовим елементом будь-якого міста. Особливо це помітно під час проектування громадських будівель, коли важливою метою стає розміщення сучасних офісно-готельних об'єктів в історичному середовищі міста. Сучасні офісні центри стають все більш популярними і необхідними для ефективного розвитку бізнесу. Сьогодні існує безліч вдалих та не дуже вдалих прикладів будівель бізнес-центрів (БЦ) розташованих в історичному міському середовищі, які змушують більш глибоко розмірковувати про актуальність цього питання, зокрема в Києві. Актуальність питання сучасної містобудівної практики є концентроване розташування різних обслуговуючих об'єктів на обмеженій території в ущільненій існуючій забудові [1, 22].

Ціль роботи./Aim. Дослідження присвячене визначенню численних особливостей проектування з якими доводиться зіткнутися архітекторам, коли мова йде про розташування нових офісно-готельних комплексів в існуючій історичній забудові міста, пошуку образу архітектурного об'єкту.

Матеріали та методи./Materials and methods. Серед загальних методів наукового дослідження в питаннях пошуку механізму, який допоможе проектувати сучасні громадські об'єкти в історичному міському середовищі можна спиратися на такі методи, а саме емпіричні – спостереження та порівняння, а також комплексні - аналізу та синтезу. Спостереження та порівняння дають змогу встановити подібність і розходження, особливості і властивості, які притаманні кожному з об'єктів міського середовища.

Аналіз є методом наукового дослідження шляхом розкладання об'єкта на складові. Синтез – це поєднання отриманих під час аналізу частин у ціле: прямий аналіз і синтез застосовують на стадії знайомства з вихідними даними на проектування об'єкту, поворотний аналіз і синтез дає змогу на основі теоретичних суджень досягти закінченого образу досліджуваного об'єкта проектування. Особливе місце серед методів дослідження та пошуку створення особливостей художнього образу архітектурного проекту громадської будівлі в існуючій забудові займає метод структурно-генетичного аналізу і синтезу, який застосовується там, де користуються історією об'єктів дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Громадські будинки і споруди є важливими структурними елементами забудови загальноміського центру та центрів житлових районів і мікрорайонів. Вони, як правило, відіграють роль архітектурних домінант. Архітектурна організація, вибір об'ємно-просторових рішень громадських будівель та споруд значною мірою залежить від природно-кліматичних та містобудівних умов, характеру оточуючої забудови [1, 22]. Одним з основних викликів є обмежений простір. Найчастіше старі міста мають тісні вулички та вузькі переходи, що ускладнює розміщення нових будівель. Архітекторам потрібно використовувати кожен куток для максимальної ефективності простору. Ще одним викликом є необхідність враховувати архітектурні особливості міста, щоб забезпечити гармонійне сполучення нових будівель зі старою забудовою. Композиційні вирішення офісних будівель та бізнес-центрів значною мірою залежать від особливостей прилеглої забудови та містобудівної ситуації. На прикладі Києва

ми бачимо архітектуру будівель різних стилів, часів та філософських поглядів. За ХХ сторіччя місто пережило війни та зміни політичних систем, кожна з яких супроводжувалася різним стилем та баченням архітектури опираючись на зарубіжний досвід та іноді перевершуючи його. Звичайно, громадські будівлі офісно-готельних комплексів повинні відповідати вимогам сучасності, але водночас вони повинні бути вписані в загальний архітектурний образ міста. Для вирішення цих проблем архітектори можуть використовувати різні підходи. Наприклад, вони можуть обрати високу будівлю з мінімальною площею зайнятого простору, що дозволить зберегти місце на землі для інших потреб. Крім того, вони можуть використовувати стилістику та дизайн, які відображають історію міста, включаючи матеріали та форми будівель. Необхідно враховувати також специфічну вимогу забезпечення співробітників та клієнтів місцями для довготривалої та короткотривалої парковки, рішення якої в умовах існуючої забудови буває важко виконати, і тоді кращім варіантом стає підземний паркінг.

Також важливо враховувати ергономіку внутрішнього простору будівлі. Офіси та готельні номери комплексу повинні бути розташовані таким чином, щоб забезпечити максимальний комфорт мешканців готелю та продуктивність для працівників та відвідувачів офісів, коли, насамперед, важливо створити без бар'єрний простір для пересування маломобільних груп населення. Для покращення ділової функції в комплексі, архітектори можуть використовувати різні методи планування офісних приміщень, такі як відкриті простори, де спільні робочі зони поєднуються з відокремленими кабінетами та зонами для відпочинку. Важливо забезпечити правильну організацію робочих зон, щоб зменшити шум та відволікання від роботи. Також потрібно враховувати вимоги до протипожежної та безпеки на робочому місці.

Ще одним важливим елементом є створення стимулюючого середовища для працівників. Для цього можна використовувати різноманітні кольори, природні матеріали, живі рослини та освітлення, що підтримує здоров'я та збільшує продуктивність. Також можна забезпечити різні зони для спілкування

та відпочинку, такі як куточки з диванами та кріслами, кухні та зони для занять спортом.

Крім того, при проектуванні офісно-готельних комплексів в існуючій історичній забудові міста, важливо враховувати екологічні критерії. Треба використовувати енергоефективні матеріали, розроблювати системи відновлювальної енергії та водопостачання, що допоможе зменшити шкідливий вплив будівництва на довкілля та забезпечити стійкий розвиток міста.

Висновки./Conclusions. Містобудівні особливості розміщення та проектування сучасних офісно-готельних центрів в історичній забудові міста вимагають від архітекторів та розробників уважного врахування особливостей місцевості та виконання містобудівних вимог. Важливо забезпечити органічний зв'язок архітектурного ансамблю або архітектурного об'єкта з навколишнім природним або штучним середовищем, приділити увагу гармонізації громадської забудови, підвищенню її архітектурно-художньої виразності. При цьому, важливо забезпечити безпеку та комфорт працівників та клієнтів комплексу, а також зберегти екологічність та сталість будівництва. В сучасних умовах також велика увага приділяється створенню без бар'єрного простору, як навколо будівлі так і доступ до всіх приміщень маломобільним групам населення. Варто звернути увагу на використання енергоефективних технологій та матеріалів, які зменшать вплив будівництва на навколишнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архітектурна типологія громадських будинків і споруд: підручник/ [Л. М. Ковальський, А. Ю. Дмитренко, В. М. Лях, Г. Л. Ковальська та ін.]; за загальною редакцією доктора архітектури професора Л. М. Ковальського. Київ: Інтерсервіс, 2018. – 487 с.: іл. А 87 ISBN 978-617-696-747-7

2. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Культура та інформаційна політика ст.2–Офіційний сайт: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/culture-and-information-policy.pdf>

PEDAGOGICAL SCIENCES

DIGITAL COMPETENCE OF UNIVERSITY TEACHERS IN GLOBALIZATION CONDITIONS

Kyrychenko Svitlana Volodymyrivna

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate Professor of Modern Languages

Department, Admiral Makarov

National University of Shipbuilding

Mykolaiv, Ukraine

Introduction. The key resource for the country's economic growth and a place in the world is its intellectual and educational potential. One of the main competencies of higher education teachers is the information-digital, which involves a confident use of information and communication technologies to create, search, process, exchange information at work, in public space and private communication. This competence also includes such components as: information and media literacy, basics of programming, algorithmic thinking, working with databases, cybersecurity skills, understanding the ethics of working with information. University teachers need to possess digital technologies and be ready to use them.

The aim of the study is to consider methods of improving the training of university teachers for the use of digital technologies in their professional activities, their mastery of methods of designing an educational process in the form of a lesson of a certain type based on the use of digital educational resources.

Materials and methods. Such methods as systematic analysis of scientific, methodological and Internet sources on the research problem, comparison of digital competence structures for citizens of different EU countries, observational methods of the educational activities of university teachers during implementing digital technologies in the educational process were used.

Results and discussion. Digitalization of contemporary pedagogical education should provide training of highly qualified personnel capable of using contemporary information technologies, possess a high level of digital skills, abilities and competencies.

Thus, the important task of professional training of university teachers is formation of digital competence, as the current generation of students feels at ease with any gadgets and learning using digital technologies by teachers will serve as a powerful mechanism to increase overall motivation and the efficiency of digesting the educational materials. Digital competence and digital literacy are interpreted by scientists as skills possessed by a specialist in the application of digital technologies in professional activities.

Based on a detailed analysis of a number of positions of contemporary scientists, such as Zabolotska, O., Zhyliak, N., Hevchuk, N., Petrenko, N. & Alienko, O. (2021), digital learning is defined as a process of organizing interaction between subjects of educational process in the electronic-information environment, the specificity of which is due to a number of factors: the educational process management system, which provides the use of components of the electronic information and educational environment as a construction set for the educational process; personalized support of students in the educational process; the possibility of scheduling an individual learning and recording the actions of participants in the educational process with the help of digital equipment; openness and visualization of learning outcomes.

Researchers Tobinski, D. A., Cyra, K. V. (2021), note that the concept of “digital competence” is much broader and more general than the concepts of “digital culture” and “digital literacy”, “because its semantic content includes skills of work in information and communication (digital) environment as a leading feature of digital literacy, and the socio-cultural component (new artifacts, new practices of digital culture with the relevant values and personal experience)”.

Let’s focus on the ways of forming digital competence in university teachers. First of all, in our opinion, development of educational programs and assessment

tools should be carried out, focusing on effective preparation for the profession in accordance with current requirements, which, in turn, envisages polarization of university education to elite (offline) and popular (online).

The following important element is the introduction of digital technologies in the group learning system: gamification in education; virtual tutors; introduction of elements of artificial intelligence in the practice of continuing education; acquaintance with contemporary concepts of e-learning development: Mobile-Learning, Smart e-Learning, etc.; expanding communication channels with students (telephone, Skype, zoom conferences, e-mail, social networks, etc.).

An integral component of the professional training of teachers is their self development through current distance learning technologies, including learning at popular open online platforms (Prometeus, BYM, Edera, etc.). Another important condition for formation of digital competence is creation of a practice-oriented digital educational environment (involving future professionals in the development and use of contemporary web technologies, web resources and software in the process of learning at HEI), such as: MOZAIK Education Internet resource (software for teachers practicing interactive methods with virtual programs and virtual laboratories); Edmodo web application (an educational site similar to a social network, designed to ensure effective interaction between participants in the educational process); LearningApps.org (online service that provides a variety of exercises, interactive tasks, etc.); Moodle (an open distance learning management system that enables to use a variety of tools to support the educational process); Google Classroom (a platform that allows online learning using video, text and graphics); Zoom (service for video conferencing and online meetings).

During studies at higher education institution future specialists are involved in creating an Internet portfolio - a technology that integrates the capabilities of pedagogical and information technologies and serves as an important tool for teachers, determines the degree of their readiness for professional activity in new conditions.

Conclusions. Digital devices and mobile technologies are integral attributes of contemporary students, so university educators in order to effectively pursue professional activities should be aware of the computer and mobile technologies, understand the role of digital educational environment, be able to analyze information, design and create their own educational environment, work in online pedagogical communities, upgrade one's qualification through self-education at online courses.

REFERENCES

1. Adeoye, B. F., Arome, G. (2019). The Roles of Technology and Globalization in Educational Transformation. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-9746-9>
2. Babayev, V., Stadnik, G., & Momot, T. (2019). Digital transformation in the field of higher education in globalization conditions. *Municipal Economy of Cities*, 2(148), 2-9. <https://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/5389>
3. Keengwe, J. (2018). *Globalization, Digital Technology, and Teacher Education in the United States*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.366>
4. Markovych, I., Strutynska, I., Melnyk, L., Diakiv, L. (2019). *Development of digital competencies in the conditions of social development informatization*. http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32306/2/BRCDGV_2019_Markovych_I-Development_of_digital_484-491.pdf
5. Sales, D., Cuevas-Cerveró, A., & Gómez-Hernández, J.-A. (2020). Perspectives on the information and digital competence of Social Sciences students and faculty before and during lockdown due to Covid-19. *Profesional De La Información*, 29(4). <https://doi.org/10.3145/epi.2020.jul.23>
6. Tobinski, D. A., Cyra, K. V. (2021). Digital competence of educators an exploratory study of teachers' usage of digital (educational) technologies and their motivation before the SARS- COV-2 pandemic. *Proceedings of 15th International Technology, Education and Development Conference* (pp. 6992-7001).

<https://doi.org/10.21125/inted.2021.1392>

7. Zabolotska, O., Zhyliak, N., Hevchuk, N., Petrenko, N. & Alieko, O. (2021). Digital competencies of teachers in the transformation of the educational environment. *Journal of Optimization in Industrial Engineering, Special issue 2021*, 25-32. <https://doi.org/10.22094/joie.2020.677813>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Валюкевич Тетяна Вікторівна

канд. філол. наук

доцент загально-академічної кафедри іноземних мов

Народної української академії

м. Харків, Україна

Стаття досліджує особливості розвитку мовленнєвої компетенції на заняттях з англійської мови у студентів нефілологічних спеціальностей.

Мета статті полягає у виявленні дієвих способів розвитку мовленнєвої компетенції на заняттях з англійської мови у студентів нефілологічних спеціальностей. До розв'язання завдань дослідження залучено загальнонаукові методи, що включають описовий метод, методи спостереження та узагальнення, а також метод систематизації.

Доведено, що ефективність розвитку мовленнєвої компетенції на заняттях з англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей вимагає особливої методики та нестандартного підходу.

Беззаперечним є той факт, що іноземні мови мають величезну освітню цінність, окрім навчання спілкування та підвищення рівня загальної та професійної культури. У сучасних умовах це менталітет, що сприяє розвитку міжкультурних відносин, представленню своєї країни, регіону, міста або університету в міжкультурних зв'язках і повазі до духовних цінностей інших культур. Тому основна мета навчання іноземних мов може бути досягнута тільки через адекватний розвиток іншомовної компетенції у студентів усіх спеціальностей.

Сучасні потребами суспільства потребують нову методику розвитку іншомовної мовленнєвої компетенції, в якій здобувачі освіти залучені до самого процесу пошуку й опрацювання інформації, під час якого вони

накопичують, організують і структурують свої знання і далі ранжирують їх за ступенем важливості для себе.

Варто зазначити, що вже існує і добре працює таке програмне забезпечення – готові мультимедійні курси для навчання іноземних мов. Майже всі ці курси побудовані на технології гіпермедіа. Деякі мультимедійні курси містять компоненти вивчення національної мови, такі як довідники та інтерактивні рольові ігри. У цьому випадку студенти можуть модифікувати курс для взаємодії з віртуальним співрозмовником залежно від обраного ними способу спілкування і знання правил поведінки в тій чи іншій ситуації спілкування, що безперечно сприяє розвитку мовленнєвої компетенції. Багато курсів включають функцію розпізнавання мови, що дає змогу студентам спілкуватися з комп'ютером за допомогою мікрофона, а не клавіатури. Деякі курси дають змогу спілкуватися з реальними носіями мови через інтернет-форуми та листування електронною поштою зі студентами та викладачами в країні мови, що вивчається.

У реальному житті люди спілкуються в абсолютно різних ситуаціях, тому в процесі навчання необхідно створювати природні ситуації. Ситуації в освітньому процесі мають бути максимально наближені до природних, тому їхній зміст має відображати всі властиві їм лінгвістичні особливості, а також екстралінгвістичні засоби.

Імітуючі комунікативні ситуації мають відтворювати типові природні ситуації повсякденного життя в країні мови, що вивчається, або в Україні, за участю іноземця. Необхідно надати детальний лінгвістичний опис ситуації та бажано візуальний супровід. Навчальна діяльність під час імітації спілкування може включати:

1. Сприйняття та відтворення конкретного комунікативного акту, зображеного у фільмі, презентованому викладачем, з подальшим аналізом комунікативної ситуації, лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей виконання комунікативного акту, контролем розуміння почутого. Процес навчальної ситуації потребує практики в оволодінні конкретними мовними

засобами, виокремлення та доповнення стилістичних варіацій. Відтворення оригінального тексту є завершальним етапом роботи.

2. Складання діалогу за заміною та аналогією (відновлення діалогу з відповідними репліками, початковими репліками, кінцевими репліками тощо)

3. Складання діалогу відповідно до зображеної на картинці сцени. Згадати роботу за так званою «картинкою, що розмовляє» – коли студент будує свої висловлювання від третьої особи або своїми словами, начебто він був головним героєм картини. У цьому випадку доречно використовувати не картинку, а відео. Іншими словами, ситуація створюється на основі невеликих відеофрагментів, які тільки видно, але не озвучено. Наприклад, вони можуть прослухати діалог між батьком та його сином-підлітком. Студенти слухають діалог і виконують низку завдань, щоб спершу зрозуміти почуте та опанувати певні мовні засоби. Це може бути нове слово або клішована фраза. Зрештою студент бере на себе роль батька або сина і якомога точніше відтворює оригінальний діалог. Використання стоп-кадрів відкриває перед викладачами англійської мови широкі можливості для творчої роботи.

Тут стикаємося з наступним видом комунікації – симуляцією. Вона використовується для відтворення реальних комунікативних актів у навчальному середовищі й дуже важлива для розвитку мовленнєвої компетенції учнів. Імітаційне, або наслідувальне, спілкування дуже важливе для відтворення реальної комунікації в навчальному середовищі, оскільки воно надає здобувачам освіти можливості долучитися до природного життя: вивчення конкретних ситуацій, розв'язання проблем, ухвалення рішень, обговорення планів, розв'язання конфліктів, суперечки та дебати тощо. Створюються реальні життєві ситуації, і студенти зазвичай грають різні соціальні ролі, зображуючи вигаданих персонажів. Це може бути загальна роль (власник магазину – покупець, лікар – пацієнт, клієнт – адміністратор) або конкретний вигаданий персонаж.

Акт спілкування мотивується інтересом до змісту зображуваної сцени, бажанням добре зіграти свою роль і уявою. На заняттях з англійської мови

можна використовувати такі методи симулятивного спілкування, як драматизація, скетчинг та рольові ігри.

Драматизація реалізується наступним чином: викладач задає тему або сюжет, а завдання студентів полягає у реалізації цього завдання в мовленні. Скетчинг призначений для того, щоб здобувачі освіти самі заздалегідь підготували сценку про певну проблемну проблему, зображуючи персонажів, їхній соціальний статус, рольову поведінку тощо. Цей метод представляє багатший лінгвістичний матеріал, оскільки він підготовлений заздалегідь.

Своєю чергою, рольові ігри відрізняються від двох попередніх методів тим, що мовленнєве та немовленнєве спілкування персонажів є вільним і спонтанним. Учасники самостійно організують свою поведінку під час гри відповідно до розв'язуваної проблеми, своїх комунікативних намірів і поведінки партнерів.

Використання мовленнєвих ситуацій є важливою умовою формування іншомовної компетенції під час навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей, а при створенні ситуацій важлива імітаційно-симулятивна комунікація, що підтверджується практикою.

Розвитку мовленнєвої компетенції студентів немовних спеціальностей сприяє також перегляд відеофільмів. Необов'язково дивитися весь фільм цілком, достатньо продемонструвати здобувачам освіти лише деякі фрагменти. Краще, якщо це будуть фрагменти комедій, тому що вони легше сприймаються, або ж відеофільми про лікарів, рятувальників, військових, спортсменів тощо, залежно від напрямку підготовки студентів, що вивчають англійську мову не як фахову дисципліну.

Висновки. На заняттях з англійської мови необхідно застосовувати методику розвитку мовленнєвої компетенції, в якій здобувачі освіти залучені до самого процесу пошуку й опрацювання інформації, під час якого вони накопичують, організують і структурують свої знання, чому сприяють сучасні комп'ютерні технології та Інтернет. Метою розвитку мовленнєвої компетенції має бути відображення комунікативних намірів, тому набуває

значення створення і використання на заняттях з англійської мови мовленнєвих ситуацій. На заняттях слід застосовувати імітувальний та симулятивний види спілкування відповідно до ступеня близькості до реальних ситуацій. Рекомендовано стимулювати взаємопроникнення та інтеграцію мови, культури та інформаційних технологій для реалізації цілей сучасного суспільства в галузі вивчення іноземних мов через розвиток мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні розвитку мовленнєвої компетенції під час дистанційного навчання.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Долінін Георгій Станіславович
аспірант, Університет
Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав-Хмельницький

Вступ. Перед учителями фізичної культури суспільство ставить складні завдання, пов'язані із фізичним вихованням молоді. Соціальне значення успішного професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури виявляється у дотриманні цінностей, котрі сприятимуть організації здорового способу життя учнівської та студентської молоді, залучення студентів до систематичних занять спортом і культурних форм відпочинку.

Мета роботи – аналіз проблеми особливостей організації фізкультурно масової роботи у закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. Основним методом було визначено теоретичний аналіз психолог-педагогічної літератури.

Результати та обговорення. Професійна діяльність учителя фізичної культури є творчою, конструктивною, організаторською, важливою для відтворення суспільного потенціалу. Вона забезпечує виховний вплив не лише на розумовий розвиток, але й на психологічний і фізичний. Соціально педагогічні функції вчителя постійно розширюються й ускладнюються, тому потребують формування відповідних здібностей. До професійних здібностей учителя фізичної культури належать: типологічні особливості нервової системи, що сприяють розвитку фізичної силу, рухливості і врівноваженості; достатньо розвинута загальна, інтелектуальна й естетична культура; висока морально-правова свідомість тощо [2; с. 14].

Ефективність організації фізкультурно-масової роботи залежить від розуміння загальних підходів до визначення основних завдань та особливостей професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що

розглядається як процес набуття студентами належної суми фахових знань, відпрацювання професійних вмінь і навичок, формування професійно та педагогічно значущих особистісних якостей, розвиток професійних ціннісних орієнтацій та набуття творчого досвіду педагогічної діяльності. А також задля забезпечення компетентного виконання професійних завдань та функцій; створення у закладі вищої педагогічної освіти відповідного освітнього та інформаційного середовища задля формування у студентів з фізичного виховання системи загальних та фахових компетентностей, що забезпечують успішність здійснення професійної діяльності.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до організації фізкультурно-масової роботи дає підстави стверджувати, що вона складається із сукупності взаємозалежних фізкультурних, освітніх, виховних і педагогічних знань і вмінь, котрі становлять основу професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичного виховання. Це інтегроване, багаторівневе та багатокомпонентне утворення, що об'єднує такі аспекти: діагностичний, розвивальний, оздоровчий, профілактичний, методичний, виховний, комунікативний, здоров'язбережувальний, контролювальний, моніторинговий, спортивно-просвітницький, що є характеристикою творчої педагогічної діяльності в галузі фізкультурно-масової роботи, визначає прагнення особистості до соціальної активності, фізичного та духовного самовдосконалення [3].

Організація фізкультурно-масової роботи передбачає використання різних форм фізичних вправ, масових фізичних оздоровчих завдань, що зміцнюють здоров'я молодшої людини, підвищують загальний рівень фізичної підготовки, употужнюють творчу активність студента. Заняття фізичними вправами сприяють виховуванню відповідального ставлення до власного здоров'я, усвідомленому розумінню необхідності рухової активності у щоденному режимі. До основних форм використання спортивно-масової роботи можна віднести індивідуальні й групові заняття, що проводяться у вільний час, але під керівництвом фахівця з фізичної культури. Індивідуальна форма

фізкультурно-масової діяльності передбачає систему впливів на організм студента для поступового досягнення рівня готовності, котрий сприяє досягненню необхідного результату у певному виді спорту. Групова форма фізкультурно-масової роботи потребує дотримання вимог, зокрема: об'єднання студентів у групи за певними ознаками задля досягнення результату.

До форм фізкультурно-масової роботи відносяться: спортивні секції з певного виду; спортивні змагання, що розподіляються за територіальним критерієм; спортивні свята (олімпіади, марафони, спортивні вечори, зльоти; спортивний туризм (піший, водний, велосипедний, гірський). До змісту фізкультурно-масових заходів включають секційна роботу та змагання з певних видів спорту. Особливістю фізкультурно-масових заходів є емоційність та зацікавленість. До завдань фізкультурно-масової роботи відносять: пропаганду занять фізичною культурою; формування основ здорового способу життя; набуття певних знань з теорії і методики спорту; оволодіння технікою рухів; підвищення фізичної готовності молоді; вдосконалення рухових здібностей; набуття навичок самостійних занять з фізичної культури; формування позитивної мотивації [1].

Організація фізкультурно-масової роботи включає планування, організацію та діловодство, що вимагає використання документів: Закону України «Про фізичну культуру і спорт»; нормативних положень та статутів; положень про діяльність тренерів. Планування передбачає наявність плану роботи на рік; на квартал; календарний план фізкультурно-масових і заходів на рік. Робота спортивних секцій та груп включає: розклад роботи спортивних секцій; робочі плани ; плани-конспекти тренувальних занять; журнали обліку роботи спортивних секцій; протоколи змагань; план підвищення кваліфікації тренерів [2; с. 28].

Висновки. Отже, формування здорового способу життя є передумовою для активної участі майбутнього фахівця у соціальній, родинно-побутовій та інших формах життєдіяльності. Підготовка таких фахівців буде найбільш успішною за умови цілеспрямованого вивчення технологій організації

фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Організація і проведення спортивно-масової роботи. URL : <https://sites.google.com/site/organizaciaiprovedenna/>.
2. Сергієнко В. М., Полтавцева Т. І. Технології організації спортивно масової і фізкультурно-оздоровчої роботи : Навчальний посібник для студентів спеціальності «Фізична культура». 2-е вид., перероб. і доп. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 164 с.
3. Танасійчук Ю. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти. URL : https://ffv.udpu.edu.ua/?page_id=4819.

АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОГО ОВОЛОДІННЯ БАЗОВИМ МАТЕРІАЛОМ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Зварич Марія Іванівна

бакалаврант

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Мистецтво становить вагомий і значний вплив на усебічний розвиток дитини. Якщо з дитячих років не виховувати здатність шанувати мистецтво, розуміти і поважати духовні цінності рідної та світової культури, якщо не скеровувати особистість до творчих поступів, стимулювати її творчу активність, то вповні отримаємо ситуацію, що становлення її як всебічно розвиненої особистості буде неможливим. Задля уникнення такого одним із шляхів повноцінного розвитку особистості є введення її у світ мистецтва. Тут вже з раннього віку діти вчаться розуміти природу, красу людських стосунків, осмислювати задуми художників, давати емоційно-естетичну оцінку художнім творам і т. ін.

Окрім такої вагової ролі, як розвиток у дітей інтересу до прекрасного, образотворче мистецтво виконує ще й інші педагогічні функції. Це, зокрема, формування початкових уявлень та знань про наш реальний світ на основі сприймання навколишньої дійсності, усього, що її наповнює. Шляхи до глибокого розуміння учнями образотворчого мистецтва прокладаються не відразу, не внаслідок двох-трьох бесід або епізодичних відвідувань художніх виставок, музеїв і т. ін. І не упродовж лише декількох занять, де відбувається певне «порційне» ознайомлення з тими чи іншими видами зображувальної діяльності. Тут потрібне проходження відповідної «системної науки», спеціального комплексного навчання, завдяки якому учень отримує вичерпні відповіді на актуальні питання – «що він вивчає», «для чого вивчає», «яку це приносить користь», «як пізнане та освоєне реалізувати на практиці та у

звичному житті» [3, с. 271]. Щоб увесь такий процес став результативним, безумовно якісним і корисним, спочатку маємо закласти у кожній дитині ті базові основи, ази, на яких вибудовується усе подальше їхнє шкільне вивчення образотворчого мистецтва.

Підняте тут питання не є «новим» для шкільної мистецької педагогіки. У цьому напрямку постійно ведуться дослідження змістів і структур навчання образотворчого мистецтва, диференційованого й інтегрованого освоєння основних його видів, зокрема графіки, живопису, скульптури (Р. Адамянц, Л. Аристова, Л. Бабенко, С. Бучинський, В. Васенко, М. Захарійчук, В. Кардашов, І. Кириченко, М. Кириченко, О. Лиходід, О. Придаток, О. Просіна, М. Резніченко, Г. Шалаєва, С. Шевчук), аналізується логістика проходження усіх шкільних циклів навчання грамоті образотворчого мистецтва, оволодіння матеріалами, техніками і прийомами зображення, основами образотворення, реалістичного і творчого художнього вираження унаочнюваного тощо (М. Асєєва, І. Веремійчик, І. Волощук, О. Гайдамака, І. Гончарук, Н. Данько, Т. Калініна, О. Калініченко, С. Кондратюк, С. Коновець, О. Конопко, В. Котляр, О. Красовська, Л. Любарська, Л. Масол, Н. Павлущенко, М. Пічкур, Т. Шмельова та ін.).

Мета роботи. Проаналізувати основні змістові лінії базового матеріалу з образотворчого мистецтва для початкових класів, визначати особливості їх практичного засвоєння учнями цієї вікової категорії.

Матеріали та методи. Предметом спостереження виступає навчальний процес на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах, складові основ образотворчої грамоти та механізми їх безпосереднього практичного засвоєння. У відповідності до цього були використані *теоретичні методи*: опрацювання програмових матеріалів у сфері оволодіння образотворчим мистецтвом у сучасній початковій школі, вивчення та аналіз наукової, навчально-методичної та довідкової літератури за тематикою досліджуваної проблеми; аналіз вікових особливостей дітей у сфері образотворчої діяльності; методи моделювання (створення моделі) та систематизації, застосування яких

надало можливість структурувати і систематизувати теоретичний матеріал з теми дослідження; *емпіричні методи*: метод спостереження, який дозволив вивчити освітній процес на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах, рівні сформованості знань навичок та вмінь учнів у сфері досліджуваної проблеми; діагностичні методи, що сприяли вивченню стану та реалізації моделі й експериментальної методики в рамках досліджуваної проблеми; аналіз навчальних робіт молодших школярів у досліджуваних видах зображувальної діяльності; апробування (констатувальний і формувальний експерименти) та обговорення напрацьованих матеріалів у реальному навчальному процесі.

Результати та обговорення. Пізнання образотворчого мистецтва завжди відбувається двома шляхами, які тісно переплітаються між собою і по-окремо існувати не можуть. Це сприйняття мистецтва та художньо-практична робота, якою власне й виражається усе набуте, засвоєне та пізнане.

Практична художня робота, як різновид діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, передбачає ознайомлення з різними аспектами образотворчості. Проте на чільному місці тут завжди постає грамота образотворчого мистецтва, її ключові поняття, які є базисом всієї образотворчої діяльності як такої загалом. В рамках нашого дослідження відправною точкою обираємо ознайомлення учнів з художніми матеріалами та техніками, включає роботу за зразком, з натури, за пам'яттю, за уявою. За характером втілення задумів чи візуально сприйнятої інформації художньо-практична робота реалізується як зображувальна діяльність на площині та в об'ємі.

Загальне спрямування програмових матеріалів передбачає ознайомлення учнів з граматикуо образотворчого мистецтва. Ключовими проблемами тут виступають: 1. Відтворення простих форм лінією, плямою, в об'ємі. 2. Елементарні засоби komponування простих форм. 3. Зображення основних форм та їхніх частин у графіці та живописі. 4. Цілісність форми у скульптурі та архітектурі. 5. Стилiзування та орнаментальне оздоблення форм у декоративно-прикладному мистецтві.

В реалізації таких завдань левину долю займає малювання. Малювання це

вид зображування завжди охоплював найбільшу частку навчальних годин. За характером спрямування малювання прийнято розподіляти на навчальне і творче. Разом з тим, попри свої пізнавальні і виховні функції воно виконує ще й комунікативну функцію [4, с. 23]. Зважаючи на вимоги, які сьогодні ставляться до малювання як важливого компонента образотворчої діяльності школярів і як відповідного етапу закріплення набутої ними образотворчої грамоти, вчитель повинен спрямовувати свої зусилля на розвиток у дітей здібностей до сприймання форми і оволодіння ними раціональними засобами її відтворення на площині. Навчальний процес повинен бути підпорядкований усвідомленню дитиною необхідності відповідного відтворення форми, як ознаки, що несе в собі основну інформаційну і виразну функцію.

Ключову роль у цьому плані відіграє лінія. Це один з основних засобів зображення використовується дітьми із самого початку залучення їх до малювання. Протягом усього дошкільного дитинства у дитячих малюнках переважає одинока контурна лінія. При переході у молодший шкільний вік діти вже здатні навчитися свідомо управляти рухами руки, доволі чітко координувати кожну виконувану дію, що в цілому дозволяє відповідно якісно використовувати у малюванні лінії різної інтенсивності та довжини. Оскільки лінія є результатом поєднання траєкторії погляду з відповідним рухом руки, то оволодіння лінією як засобом відтворення форми повинно розглядатися в контексті рішення тих освітніх завдань, які висуваються з цього приводу на кожному етапі навчання [6, с. 22].

Кольорознавство – це оволодіння грамотою зображувального мистецтва, де основним виражальним засобом постає колір. Процес оволодіння основами кольоровираження повинен здійснюватися з метою вирішення двох ключових взаємопов'язаних завдань: 1) формування почуття кольору є невід'ємною частиною сенсорного виховання, спрямованого на розвиток у дітей здібності орієнтування у навколишній дійсності; 2) оволодіваючи еталонною системою кольорів та їх творення, діти вчаться відповідним засобом відтворювати одну з важливих зовнішніх ознак предметів та явищ – забарвлення [1, с. 27].

Особливість в оволодінні кольором на перших етапах початкового навчання полягає в тому, що ця ознака сприймається як однорідна, і навіть дещо «не дуже значима» характеристика [7, с. 35], пов'язана не стільки із безпосереднім враженням, скільки з стійкими поняттями про неї. Саме тому колір у роботах молодших школярів, виконуваних у локальному (відкритому) колориті (на відміну від звучання тонального колориту) віддзеркалює найбільш загальну характеристику відповідної ознаки предмета, без урахування їх освітлення, стану при певних умовах і т. ін. [1, с. 27].

Формування уявлень про основи образотворчої грамоти невід'ємне від ознайомлення із зображувально-виразними можливостями різних матеріалів та прийомів роботи у тій чи іншій техніці. У зображувальній діяльності учнів початкових класів найбільш поширеними прийомами роботи гуашшю та аквареллю мають бути наступні. Мазок – прийом роботи пензлем, який застосовується для нанесення відбитку, виконаного боковою частиною ворсу [5, с. 104]. При цьому форма і величина мазка залежать від форми й розміру пензля. Кінцевою частиною ворса виконують мазок-крапку, мазок-штрих, мазок-лінію. Заливка – прийом, яким наносять рівний кольоровий тон або декілька тонів, що плавно поєднуються один з одним. Для нанесення кольорового шару на поверхню паперу, перш за все, готують у необхідній кількості рідку кольорову суміш. Папір розміщують під невеликим нахилом. Насиченим сумішшю ворсом легким рухом носять мазок. Гострим кінцем ворсу поправляють не зафарбовані місця. Зазначені дії повторюють доти, поки необхідна площа не буде якісно покрита кольоровим шаром.

Зазначене дає підстави говорити, що значна кількість годин має бути відведена набуттю графічної та колірної грамоти. Під час таких уроків учні мають можливість вчитися реалістично передавати на малюнках свої враження від спостережуваної дійсності, прочитаного літературного твору, прослуханої музики тощо. Особливістю цього напряму роботи є творче, виразне і грамотне виконання малюнка в реалістичному художньому ключі.

Грамотне виконання малюнка зазвичай розуміємо як чітке композивання,

правильне зображення форми, пропорцій та кольору образів композиції, передачу елементарних просторових явищ. Проте лід пам'ятати, що розуміння форми та простору у дітей молодшого шкільного віку ще розвивається дуже повільно й індивідуально [2, с. 334], тому в цьому плані ключовим має бути навчання вправного малювання форм та осмислення відповідності предметної площини і площини зображення, тобто навчити свідомо «розміщувати» зображувані предмети на аркуші паперу (альбомній сторінці). Для успішної реалізації у малюванні сюжетних тем бажано, щоб деякі компоненти композиції вчитель малював на класній дошці, даючи відповідні пояснення. Це дуже зацікавлює учнів, особливо коли це казкова тема. Треба, щоб учні сміливо, із захопленням і вільно приступали до виконання композиції. Вчитель повинен надати можливість учням організувати свої дитячі враження від побаченого, прочитаного чи почутого, подбати, щоб діти повністю віддалилися творчій праці.

Ліплення також є важливим напрямом засвоєння образотворчої грамоти. Тут діти вчать сприймати і відтворювати предметний світ у пластичних тривимірних формах. За змістом і зовнішніми характеристиками виразності ліплення, здебільшого, може бути уподібнене скульптурі малих форм та пластичним творам художніх промислів. У процесі зазначеної діяльності молодші школярі відтворюють образи предметів побуту, об'єктів і речей навколишнього середовища. Така продукція їхньої пластичної діяльності може мати вигляд як окремих предметів, так і нескладних натюрмортів, сюжетних композицій. За стилем відтворення образів вони, здебільшого, можуть бути віднесені до декоративного мистецтва, але із специфічними проявами дитячої творчості. Ключовим є навчити учнів правильно послуговуватися різними техніками скульптурної роботи, зокрема прийомами розподілення пластичного матеріалу та надання матеріалу певних форм. У підсумку - оволодіння конструктивним, пластичним і комбінованим способами ліплення.

Висновки. Педагогічні спостереження у сфері дитячої образотворчої діяльності дають підстави говорити, що з розвитком дитини збагачується її

досвід, удосконалюється сприймання предметів, їх забарвлення, форми. Серед усього переліку означеного малювання і ліплення визначаємо як найважливіші форми образотворчої діяльності першокласників, а далі і учнів наступних класів. Притому малювання ставимо на чільне місце в усій художній роботі, яка неодмінно має носити і навчальний, і творчий характер. Відтак вкрай важливим вважаємо формування у дітей бажання пізнавати світ, прагнення дізнатися якомога більше про художнє вираження дійсності, адже саме через пізнання і розуміння такої реалізація набутих практичних умінь стає значно цікавішою і кориснішою.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Асеева М. На урок до пана Олівця та пані Фарби. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 26–29.
2. Данько Н., Васько О. Розвиток образотворчого мислення учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 10 (104). С. 325–338.
3. Данько Н. П., Кондратюк С. М., Павлущенко Н. М. Методи мистецької освіти молодших школярів. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9 (93). С. 268–278.
4. Калініна Т. Перші успіхи в малюванні. Заняття з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ : Шкільний світ, 2006. 112 с.
5. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва : навч. посібник для студ. ВНЗ. Київ : Видавн. Дім «Слово», 2007. 296 с.
6. Конопко О. Перші кроки до мистецтва. Елементи графічної мови : лінія «жива» і «нежива». *Початкова школа*. 2000. № 5. С. 21–23.
7. Красоткіна Н. Розвиваємо у дітей спостережливість. *Початкова школа*. 2018. № 9. С. 34–36.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Марчук Наталія Анатоліївна

к. ф.-м. н., доцент

ЗВО «Подільський державний університет»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Мушеник Ірина Миколаївна

к. е. н., доцент

ЗВО «Подільський державний університет»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація: Питання підвищення рівня ефективності виховного процесу навчання у закладах вищої освіти все більше привертає увагу науковців та педагогів, що зумовлює потребу більш глибокого дослідження поняття, теоретичних і методологічних засад формування міжпредметних зв'язків.

Актуальність дослідження даного питання обумовлена необхідністю й важливістю міжпредметних зв'язків у навчанні. Рівень розвитку науки у наш час є досить високим, на основі стрімкого розвитку технологій навчання, інформатизації всіх сфер життя очевидним стає необхідність формування особистості, готової до постійного вдосконалення та засвоєння нового матеріалу для успішної інтеграції суспільних, природничих і технічних знань.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, навчально-виховний процес, реалізація міжпредметних зв'язків, формування особистості, функції міжпредметних зв'язків, джерела інформації, інтегроване навчання.

Кожна навчальна дисципліна в процесі вивчення як у шкільному курсі так і в курсі закладів вищої освіти вносить свій внесок у формування різносторонньої, культурної та розвинутої особистості.

Таким чином, всі якості, вміння та світогляд особистості, які взаємопов'язані із явищами об'єктивного світу, перебувають у єдності, тому у

предметному навчанні обов'язково потребують забезпечення тісних міжпредметних зв'язків, що розкривають взаємозумовленість науки про природу, суспільство і мислення людини.

Реалізація міжпредметних зв'язків на практиці викликає відповідні труднощі. Зокрема, педагог повинен знати як організувати пізнавальну діяльність учнів та здобувачів, щоб вони хотіли і вміли встановлювати зв'язки між різними навчальними предметами, як викликати їх інтерес до пізнання світоглядних питань науки та яким чином комплексно спрямувати всі зусилля викладачів різних предметів у досягненні виховної мети навчання.

Практична реалізація даних зв'язків допомагає учням та здобувачам систематизувати знання, спиратися на досвід раніше засвоєного матеріалу та вмінь, та проектувати майбутні перспективи у вивченні нових предметів.

У педагогічній літературі є безліч визначень поняття «міжпредметні зв'язки», також існує велика кількість підходів до їх видів, класифікації, функцій.

Одним з найбільш повних визначень є наступне: міжпредметні зв'язки є педагогічна категорія для позначення синтезуючих, інтеграційних відносин між об'єктами, явищами і процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення у змісті, формах і методах навчально-виховного процесу і виконують освітню, розвиваючу і виховує функції в їх обмеженому єдності [1].

Реформа освіти в Україні передбачає оволодіння учнями глибокими й міцними знаннями основ наук, засвоєння провідних ідей навчальних дисциплін, вироблення комунікативних умінь і навичок гармонійно розвиненої особистості, громадянина і патріота нашої держави. Тому міжпредметні зв'язки у навчальному процесі набувають все більшої актуальності [2].

Міжпредметні зв'язки у закладах вищої освіти та їх зміст тісно пов'язані із інформацією, яка зумовлена змістом навчальних дисциплін. Така інформація складається із наукових даних, фактів, понять, визначень, що засвоюються під час навчального процесу здобувачами.

Зокрема, факти з історії та пов'язаних із нею дисциплін є базою та

опорою для формування й розуміння теоретичних понять; поняття в літературі є основою для відповідних роздумів та висновків.

Тому як наслідок міжпредметні зв'язки відповідно до знань, які здобуваються можна поділити на: фактичні, понятійні й теоретичні, що сприяє кращому сприйняттю історичних фактів, формуванню дієвої системи понять, поглибленому та свідомому засвоєнню матеріалу з теорії різних дисциплін та формуванню навички аналізу та уміння робити висновок засвоєного.

Таким чином, бачимо, що основною метою змістових міжпредметних зв'язків є передача інформацію, явища відповідних навчальних предметів, розумова діяльність стосовно набутих знань – вміння приймати інформацію, аналізувати, робити висновки та прогнозування.

Як показує практика, загалом міжпредметні зв'язки встановлюються під час вивчення нового матеріалу, під час з'ясування сутності дефініцій, зокрема під час діалогу між здобувачами, чи діалогу з викладачем, чи під час доповідей або виконання групових робіт чи опрацювання індивідуальних із перевіркою та відповідними коментарями та зауваження викладача.

Систематичне використання міжпредметних зв'язків створює можливості для здобувачів широко використовувати дидактичні матеріалами та джерела інформації (підручники, таблиці, прилади, засоби інформаційних технологій та їх похідні), які належать до одного навчального предмета, при вивченні інших дисциплін.

Велике значення в реалізації міжпредметних зв'язків належить викладачам дисциплін, тому виникає потреба в організації навчання в таких формах – узагальнюючих уроках, семінарах, екскурсіях, конференціях, що мають міжпредметний зміст.

З досвідом роботи стає зрозуміло, що при вивченні одного предмета стає важливим залучення знання якоїсь іншої науки, тобто інтеграції – органічного поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, та є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями

навчального матеріалу. Важливим принципом інтегрованого навчання є міжпредметні зв'язки. Вони впливають на відбір і структуру навчального матеріалу цілого ряду предметів. Ідея міжпредметних зв'язків виконує свою організуючу роль: впливає на побудову програм, структуру навчального матеріалу, підручників, на відбір методів і форм навчання [3].

Таким чином, опираючись на дослідження багатьох вчених та проведений нами аналіз сутності та природи досліджуваного поняття приходимо до висновку, що міжпредметні зв'язки мають безумовний вплив та є вагомим засобом комплексного підходу до предметної системи навчання на якісне освоєння курсу кожного окремого предмету та формування в майбутньому професійного та конкурентоспроможного фахівця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Studfiles. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5605674/page:2/> (Дата звернення: 08.05.2023)
2. Л. Калініна, Л. Карамушка, Т. Сорочан, Р. Шиян. Освітній менеджмент в умовах змін : навч. посіб. / ред. В. Олійник, Н. Протасова та ін. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 308 с.
3. Малецька С. А. Інтегроване навчання як чинник оптимізації природничо-математичних дисциплін. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura10/intehrovane-navchannya-yak-chynnyk-optymizatsiji-pryrodnycho-matematychnyh-dystsyplin> (Дата звернення: 08.05.2023)

ОЗДОРОВЧИЙ БІГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Матійчук Вікторія Ігорівна
доктор філософії з фіз. культ. і спорту, доцент
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Студентська молодь - особлива професійна група, а інформаційні та емоційні перевантаження, яким вони піддаються, дуже часто призводять до зриву адаптаційних процесів організму, за якими слідує різні відхилення в стані здоров'я, погіршення функціонального стану організму, що призводить до зниження працездатності.

На думку сучасних вчених, однією з причин, що знижують працездатність, є стомлення людини, яке виникає в результаті інтенсивних, тривалих розумових та емоційних навантажень в процесі діяльності студента. Втома - функціональний стан, який проявляється в порушенні ряду функцій організму протягом певного відрізка часу, що призводить до зниження ефективності і якості виконання професійних завдань. Витривалість же, на думку дослідників, це здатність протистояти втомі. Отже, вона є одним з провідних умов збереження працездатності [5].

З огляду на можливі зміни в організмі людини, що настають при втомі, ми можемо припустити, що підвищення рівня витривалості дозволить відстрочити їх появу, і забезпечити високу працездатність студента, а також поліпшити якість його розумову і фізичну діяльності.

На думку вчених, витривалість людини, її фізична підготовленість, є головними складовими, на основі яких формується почуття впевненості в своїх силах та досягненні цілей [3]. З огляду на вище сказане, можна говорити про те, що дана тема є актуальною й має потребу в нових дослідженнях.

Ціль роботи. У даній роботі ми пропонуємо виявити найбільш ефективну методику заняття оздоровчим бігом для студентів основної медичної групи віку 18-20 років.

Матеріали та методи. Аналіз науково-методичної літератури. Педагогічне спостереження. Метод математичної статистики.

Результати та обговорення. На наш погляд, одним з найпростіших, доступних і ефективних засобів розвитку витривалості є оздоровчий біг. Крім високої аеробної ефективності оздоровчий біг прийнятний практично для всіх, незалежно від віку, статі та фізичної підготовленості людини. Техніка оздоровчого бігу, з усіх видів циклічних вправ, найбільш проста, доступна і не вимагає спеціального навчання. Загальний вплив оздоровчого бігу на організм людини пов'язаний зі змінами функціонального стану ЦНС, компенсацією саме енерговитрат, функціональними зрушеннями в системі кровообігу і зниженням захворюваності. Підвищення функціональних можливостей проявляється, перш за все, в збільшенні скорочувальної і «насосної» функцій серця, зростанні фізичної працездатності. Регулярні тренування з оздоровчому бігу позитивно впливають на всі ланки опорно-рухового апарату, перешкоджаючи розвитку дегенеративних змін, пов'язаних з віком і гіподинамією [3], [7].

Також тренування з оздоровчого бігу є незамінним засобом розрядки і нейтралізації негативних емоцій, які виникають протягом навчального дня у студентів, і викликають хронічну нервову перенапругу. Під час занять оздоровчим бігом знімається нервова напруга, поліпшується сон і самопочуття, підвищується працездатність. В результаті позитивного впливу в систематичних заняттях оздоровчим бігом на центральну нервову систему змінюється і тип особистості бігуна, його психічний статус. Конфліктні ситуації в бігунів виникають значно рідше й сприймаються набагато спокійніше; психологічний стрес або взагалі не розвивається, або ж вчасно нейтралізується, що є кращим засобом профілактики інфаркту міокарда.

У результаті більш повноцінного відпочинку центральної нервової системи підвищується не тільки фізична, але й розумова працездатність, творчі

можливості людини. Багато вчених підкреслюють підвищення творчої активності й плідності наукових досліджень після початку занять оздоровчим бігом .

Дослідження проходило в три етапи. На першому етапі експерименту були досліджені антропометричні дані та показники ЧСС за допомогою ортопроби та індексу Руф'є, визначався вихідний рівень функціонального стану організму студентів [1]. На підставі отриманих даних були сформовані дві експериментальні групи по 22 студенти (E1; E2), з відносно однаковим рівнем функціонального стану організму.

Були підібрані дві програми занять оздоровчим бігом. На другому етапі в експериментальних групах проводилися заняття з оздоровчого бігу. У групі E1 заняття проводилися за програмою запропонованої К. Купером [4]. У групі E2 проводилися заняття з тієї ж спрямованості, але за програмою бігу Л. Дорфмана [6].

З метою виявлення найбільш ефективної методики (програми) занять оздоровчим бігом зі студентами 18–20 років, проводився 8-й тижневий експеримент. Суть, якого полягала в порівнянні результативності занять, що проводяться за програмою оздоровчого бігу, запропонованої К. Купером, з заняттями тієї ж спрямованості, але за програмою бігу Л. Дорфмана. Заняття проводилися в період березень-квітень 2023 року у режимі онлайн. У обох групах заняття проводилися 1 раз на тиждень (на заняттях фізичного виховання).

Третій етап був присвячений перевірці ефективності занять з запропонованих програм оздоровчого бігу. В кінці експерименту знімалися повторні результати для визначення функціонального рівня організму студентів експериментальних груп.

Рівень функціонального стану організму студентів визначався за допомогою показників антропометрії та серцево-судинної, дихальної систем. За цими показниками розраховувалися індекси рівня функціонального стану організму студентів. Залежно від результатів розрахунку індексів

нараховувалися бали, і визначався той чи інший рівень функціонального стану організму студентів.

Після проведеного курсу занять в організмі студентів відбулися зміни. У E1 з 3 тестів за 2 місяці зміни відбулися в 3 показниках в усіх студентів. Після курсу занять оздоровчим бігом за програмою К. Купера, відбулися значні зміни в показниках, що визначають функціональний стан серцево-судинної і дихальної систем. У групі E2, яка займалася за програмою бігу Л. Дорфмана істотні зміни відбулися тільки в показниках індексу маси тіла, інші ж показники мали незначне зростання. Зміни бальних значень індексу функціонального стану організму студентів 18–20 років свідчать, що випробовувані, які тренувалися за програмою оздоровчого бігу К. Купера після 8 і тижневого курсу занять в показниках серцево-судинної і дихальної систем перейшли від нижче середнього рівня до вище середнього.

У показниках індексу маси тіла (ІМТ), у студентів групи E1, відбулися зміни від рівня нижче середнього до середнього. У групі E2, що тренувалися за програмою бігу Л. Дорфмана, зміни в показниках були несуттєвими. За всіма показниками функціонального стану організму відбулися зміни від нижче середнього до середнього. Звідси можна зробити висновок, що в результаті застосування програми оздоровчого бігу по методиці К. Купера і методикою Л. Дорфмана в організмі студентів відбулися позитивні зміни в рівні фізичного стану.

Висновки. Аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що оздоровчий біг, як один з видів циклічних вправ аеробної спрямованості, є ефективним засобом для підвищення рівня загальної витривалості. Рівень загальної витривалості, як один з показників працездатності, характеризує стабільність і надійність роботи всіх систем організму, передбачає збереження рухових і психічних функцій і забезпечує реалізацію потенціалу особистості в діяльності.

В результаті застосування програми оздоровчого бігу по методиці К. Купера та за методикою Л. Дорфмана в організмі студентів відбулися

позитивні зміни в рівні фізичного стану. Однак, в нашому експерименті, більш ефективною програмою заняття оздоровчого бігу для студентів 18–20 років, виявилася програма К. Купера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гилмор Г. Бег ради жизни / Оздоровительный бег. Как избежать болезней. - М.: «КСП», 1995. - С.3 –116.
2. Захаров В. Доза омоложения / Оздоровительный бег. Как избежать болезней. - М.: «КСП», 1995. - С.216–222.
3. Круцевич Т. Ю. Рекреация у фізичній культурі різних груп населення / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. — К. : Олімпійська літ-ра, 2010. — 247 с.
4. Купер К. Аэробика для хорошего самочувствия. - М.: Физкультура и спорт, 1987. –190 с.
5. Мищенко В. С. , Тусинская Е. И., Губка П. И. Некоторые показатели гемодинамики и системы крови для оценки эффективности занятий оздоровительным бегом // Физиология человека. - 1988. - т 14, №4. - С. 613-616.
6. Селуянов В. Н. Технология оздоровительной физической культуры. М.: Спорт Академия Пресс, 2001. – 172 с.
7. Суслов Ф. Сам себе тренер / Оздоровительный бег. Как избежать болезней. - М.: «КСП», 1995. - С.223–229.
8. Юшкевич Т. Движение и здоровье [Оздоровительный бег и ходьба] // Мир спорта. - 2001. - №1. - С. 56–58; № 3 - С. 62–65.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЗВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS

Мачульський Григорій Миколайович,

к.с.-г.н., доцент

Черевко Валентин Миколайович,

Студент

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Анотація: У статті проведений всебічний аналіз поняття «організаційна культура», визначено складові організаційної культури та чинники управлінського впливу на неї. Охарактеризований вплив організаційної культури на формування soft skills здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: організаційна культура, soft skills, фактори формування soft skills, освітній простір, міжособистісне спілкування, комунікативні навички, адаптивність.

Система вищої освіти сьогодні розглядається як найважливіший інститут соціалізації особистості, де навчання та виховання є єдиним процесом, спрямованим на підготовку високоосвічених, ерудованих, культурних, творчо мислячих фахівців. У студентські роки молоді люди найактивніше набувають навичок суспільно-політичної діяльності, долучаються до цінностей культури, значно розширюють коло спілкування. Сучасний університет – це не лише освітній інститут, а й науково-дослідна, проектна та творча діяльність. Університети сьогодні пропонують великий вибір форматів, у тому числі і різною мірою формалізовані об'єднання студентів, які реалізують різні напрямки діяльності, що сприяють формуванню та розвитку у студентів широкого спектру компетентностей.

Soft skills слід розглядати як «м'які компетенції», яким властивий

розвиток у професійній діяльності та наявність яких викликає пильну увагу роботодавців при прийомі на роботу та при формуванні моделі компетенції конкретних посад [1, 4].

Одним із найважливіших факторів формування soft skills є правильна побудова організаційної культури. Іноді організаційну культуру ототожнюють з культурою організації. Поняття «організаційна культура» відображає ступінь організаційного упорядкування процесу виробництва і процесу менеджменту організації і є тільки одним із елементів культури організації [2]. У сучасному менеджменті зазвичай розглядають організаційну культуру як хороший стратегічний інструмент, за допомогою якого можна спрямовувати підрозділи та працівників на цілі організації.

Організаційна культура як соціально-психологічний феномен має певну структуру, специфіка якої полягає в тому, що всі її елементи важливі і не перебувають між собою в ієрархічному підпорядкуванні. Структура організаційної культури є складною і багатогранною категорією. Залежність організаційної культури від розміру та сфери діяльності організації, характеру внутрішнього середовища та зовнішнього оточення, цілей існування та інших чинників обумовлює унікальність складових організаційної культури [3].

Вплив суспільства на свою ж діяльність різноманітний, при цьому культурне середовище того чи іншого суб'єкта перебуває у прямій залежності від того, які є національні традиції, наскільки розвинене наше суспільство, а також правові, соціальні та моральні фактори у суспільному житті. Усі вони тією чи іншою мірою впливають на формування організаційної культури всередині колективу. Тому, одним з основних завдань організаційної культури є зниження частки суб'єктивного фактора в управлінні та, відповідно, зменшення управлінського ризику. Якщо вимоги, породжені організаційною культурою та психофізичні якості кожної особи, не збігаються, то, швидше за все, може виникнути протиріччя, яке усувається шляхом проведення певних адміністративних заходів.

Також складність підтримки високого рівня організаційної культури

полягає в тому, що студенти і співробітники, що знову прийшли, приносять із собою не тільки нові ідеї, а й погляди, свої власні цінності, а також встановлення інших організаційних культур. Студентам не просто відразу влитися у абсолютно нову для них організаційну культуру та засвоїти нові цінності та правила. Тому організаційна культура університету повинна враховувати цю особливість і залучати найактивніше студентів, які знову прийшли до діяльності вузу. Вважається, що якщо організаційна культура включатиме всі компоненти та показуватиме їх розвиток, то колектив стане єдиною командою, яка здатна вести організацію до досягнення поставлених цілей.

Організаційна культура у студентському середовищі є складним соціальним явищем, яке формується під впливом низки факторів. Через вік студенти значною мірою піддаються впливу організаційної культури, але й безпосередньо впливають на її зміну та формування.

Розглянемо основні складові частини організаційної культури в студентському середовищі, а саме:

- зовнішній вигляд та імідж студента;
- організація взаємовідносин у студентському середовищі;
- підготовка до публічного виступу;
- дотримання студентами норм поведінки в університеті;
- творча активність студентів;
- здатність формулювати свою думку письмово;
- планування робочого часу;
- приклад викладача.

Усі компоненти більш або менш впливають на рівень організаційної культури в студентському середовищі, а в сукупності створюють загальну картину атмосфери вищого навчального закладу, конкурентоздатності університету, а також успішності студентів.

Так, на зовнішній вигляд та імідж студента можна впливати через запровадження низки вимог до одягу. У той же час зі сторони студента повинна

бути увага до свого зовнішнього вигляду та дотримання вимог керівництва вишу. При цьому здійснюється така м'яка навичка, як адаптивність.

Для налагодження взаємин у студентському середовищі, з боку ВНЗ мають бути організовані заходи, що сприяють об'єднанню студентських груп, також необхідно організувати спілкування студентів університету з різних факультетів та інститутів. Студенти при спілкуванні з іншими здобувачами вищої освіти з інших груп та курсів, беручи участь у заходах вузу та різних конкурсах, будуть розвивати такі soft skills, як міжособистісне спілкування, комунікативні навички та адаптивність.

Реалізація та розвиток таких навичок, як переконливість та адаптивність, ЗВО може стимулювати через участь студентів у публічних виступах. Студенти при цьому вивчатимуть додаткову літературу, набуватимуть практичного досвіду, прийматимуть участь у наукових конференціях, круглих столах та інших факультетських і кафедральних заходах.

На творчу активність студентів з боку ЗВО можна впливати через заохочення студентів до творчої діяльності, створенням середовища для стимулювання студентського потенціалу та розвитку студентського самоврядування. У той же час студенти повинні приймати участь у культурному, спортивному, науковому, громадському житті університету, у студентських об'єднаннях, проявляти ініціативу. Це сприятиме розвитку такої soft skills, як креативність.

Запроваджуючи такі єдині вимоги для всіх студентів, як ведення щоденника, складання плану ділової активності та кар'єри, розвиватимуться soft skills планування та адаптивність.

При розробці такої складової організаційної культури, як "приклад викладача" від університету, потрібне відкрите обговорення проблем організаційної культури у студентському середовищі. Викладачам слід показувати особистий приклад, обговорювати зі студентами проблеми управління організаційною культурою у студентському середовищі. Від студентів вимагається, для розвитку комунікативних навичок, дискусії з

викладачами та активна участь у навчальній діяльності.

Організаційна культура студентського середовища формується за умов активної участі студентів у житті університету спільно з викладачами. Наприклад, вміння поводитися в суспільстві, виступати публічно досягається завдяки тому, що викладачі завжди звертають увагу на виступ студентів на занятті, а також просять розповідати матеріал без текстової підказки.

Якщо цінності та норми організаційної культури встановлені правильно, розвиватиметься не лише рівень організаційної культури, а й soft skills у студентів. Студентські роки – ідеальний час для формування м'яких навичок, у вузі представлено велику кількість інструментів для розвитку особистості. Студенти, які ще не почали працювати, мають унікальну можливість повністю зануритися в організаційну культуру, сформовану в університеті та брати активну участь у житті ВНЗ. Студенти, які успішно засвоїли правила організаційної культури університету, успішніше освоюють м'які навички та розвивають їх протягом усього навчання у ВНЗ.

Сформована та налагоджена організаційна культура може поступово розвивати soft skills у всіх студентів. Вона утворює загалом єдину і стійку систему взаємовідносин, стабільність у освітньому просторі, що безперервно змінюється, і в цій якості може виступати опорою для побудови системи виховання молодих студентів та розвитку їх soft skills.

Отже сформована та налагоджена організаційна культура може рівномірно розвивати soft skills у всіх студентів. Активність студентів у навчальній, науковій та громадській роботі є ефективним способом формування soft skills.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ng'ambi, D., Bozalek, V., Editorial: Massive open online courses (MOOCs): Disrupting teaching and learning practices in higher education, BJET British Journal of Educational Technology, Volume 46, Issue 3, 2015, Pages 451-454, [Електрон. ресурс]. Режим доступа: <https://doi.org/10.1111/bjet.12281>

2. Періг О., Миронов Ю. Організаційна культура сучасного підприємства як чинник підвищення його конкурентоспроможності. Електронний науковий вісник «Керівник.ІНФО». - URL: <https://kerivnyk.info/2012/03/perig.html>.

3. Карамушка Л. М., Шевченко А. М. Організаційна культура загальноосвітніх навчальних закладів. Науково-методичний посібник. Біла Церква. КОІПОПК, 2013. 97 с.

4. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162–167

КЕЙС-МЕТОД ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Пампура Світлана Юріївна,

канд. філол. наук, доцент,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

Седашев Ярослав Юрійович,

здобувач 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта

(Мова та література (англійська, німецька))

філологічного факультету

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Вступ. Неможливо уявити життя сучасної людини без володіння принаймні однією іноземною мовою. Сьогодні потребує не загальних знань, а знання іноземних мов для конкретних цілей, таких як навчання або робота за кордоном, кар'єра, ділові та туристичні подорожі, тощо. Зараз дуже «модно» вивчати іноземні мови й дуже багато людей мають досвід вивчення іноземних мов, а саме в школі, у вузі, на курсах, самостійно, але відсоток людей, хто реально володіє іноземною мовою, відносно невеликий. Сучасний освітній процес у вищому навчальному закладі неможливий без пошуку нових ефективних технологій, що сприятимуть розвитку самостійної та активної особистості.

Мета статті. У цій статті зроблено спробу обумовити необхідність використання нових технологій, методів та засобів, що направлені на активізацію пізнавальної діяльності студентів. В даний час пріоритет віддається комунікативності, інтерактивності, автентичності навчання, вивчення мови в культурному контексті. Остаточною метою навчання іноземним мовам є вільне орієнтування в іноземному середовищі та вміння адекватно реагувати у різних ситуаціях, тобто спілкування. Для навчання спілкування іноземною мовою необхідно утворити реальні ситуації, що будуть стимулювати засвоєння матеріалу, розвивати пізнавальні та комунікативні можливості, вміння

оперативно приймати рішення в складних ситуаціях Разом з цим величезна відповідальність лягає на плечі викладача. В поданих умовах він повинен знайти ефективні шляхи поліпшення програми навчання, а саме виділити оптимальні методи та прийоми навчання, які дозволили б кожному студенту проявити свою активність та творчість, щоб підготувати компетентних, мобільних спеціалістів, які здатні вирішувати складні професійні задачі та ефективно здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі.

Виклад матеріалу. Одним з інноваційних способів організації навчання у вузі є кейс-технологія. Сутність зазначеної технології полягає в тому, що студентам пропонують кейс-ситуацію на підставі якої формулюється та аналізується проблема, під час обговорення якої студенти пропонують свої варіанти її вирішення. Знання, вміння та навички набуваються студентами в результаті активної та творчої роботи: самостійного збору необхідної інформації, її аналізу з різних точок зору, висування гіпотези, висновків, самоконтролю процесу здобуття знань та його результатів.

Таким чином, кейс-метод передбачає самостійну іншомовну діяльність учнів у штучно створеному професійному середовищі, що дає можливість поєднати воедино теоретичну підготовку та практичні вміння, необхідні для творчої діяльності у професійній сфері. Студентам пропонується осмислити ситуації професійної діяльності, які передбачають необхідність вирішення проблеми. У процесі вирішення проблеми, студенти вимушено актуалізують необхідний для цього комплекс засвоєних знань і набутих мовних умінь та навичок. Кейс-метод дозволяє враховувати професійну підготовку студентів, а саме: уміння аналізувати в короткий термін великий обсяг інформації та приймати рішення в умовах стресу, розвиток комунікабельності, підвищення рівня володіння мовою у всіх видах мовної діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі; інтереси студентів, вироблений стиль мислення та поведінки, що дає можливість широко використовувати його для навчання професійної мови [9, с. 89].

Отже, кейсова технологія (метод) навчання це навчання дією. Кейс являє

собою опис конкретної реальної ситуації, підготовлений за певним форматом та призначений для навчання студентів аналізу різних видів інформації, її узагальнення, навичок формулювання проблеми та вироблення можливих варіантів її вирішення відповідно до встановлених критеріїв.

Засвоєння знань та формування умінь у процесі кейс-методу є результатом активної самостійної діяльності студентів з розв'язання протиріч, внаслідок чого і відбувається творче оволодіння професійними знаннями, навичками, вміннями та розвиток розумових здібностей. У навчанні із застосуванням кейс-методу зона найближчого розвитку студентів розширюється до області проблемних ситуацій – області, за якої перехід від незнання до знання перестає бути для студентів основним, він стає природною ланкою, зоною його активного розвитку [2, с. 5].

Взагалі, кожен кейс несе у собі навчальну функцію, тільки ступінь виразності всіх відтінків цієї функції у різних кейсах різна. Курс іноземної мови у немовних вузах часто передує за навчальним планом спеціальним професійним дисциплінам, що привносить у специфіку його викладання випереджальний характер – іноземна мова може і має стати «засобом набуття нових професійних знань» [8, с. 30]. Тому всі компоненти змісту іншомовної міжкультурної освіти повинні мати професійну спрямованість, відображати соціальний та предметний контексти майбутньої професійної діяльності студента [5, с. 45]. А. О. Вербицький та В. Ф. Теніщева вводять поняття «типове завдання професійної праці спеціаліста, пов'язане з використанням іноземної мови» [4, с. 137]. Таке завдання являє собою узагальнену знакову модель ситуацій, що відбулися раніше, на вирішення типових завдань і має бути орієнтований кейс.

Висновки. Отже, виходячи з усього зазначеного, слід наголосити на тому, що метод кейсів є ефективним методом навчання студентів з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Цей метод збільшує ймовірність використання готової схеми для вирішення ситуації, формує навички рішення більш серйозних проблем. Він надає студентам прекрасну

можливість творчо використовувати пройдений мовний матеріал на основі своїх професійних знань та дозволяє студентам адаптуватися до реальних та потенційно можливих ситуацій. Ситуативне навчання вчить пошуку та використанню знань в умовах динамічної ситуації, розвиває логіку та гнучкість мислення. Не менш важливим є й те, що аналіз ситуацій достатньо впливає на професіоналізацію студентів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес та позитивну мотивацію до навчання. Будучи інтерактивним методом навчання, метод кейсів завойовує позитивне ставлення з боку студентів, які бачать у ньому можливість проявити ініціативу, відчутти самостійність в освоєнні теоретичних положень та оволодінні практичними навичками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агафонова Е. А. К вопросу о применении метода Case-study и использовании Интернет-ресурсов как активных методов обучения иностранному языку в техническом вузе. *Молодой ученый*. 2011. № 6, т. 2. С. 114–116.

2. Белоусова Н. Д. Использование кейс-метода при обучении студентов дисциплине инженерная графика. URL: <http://festival.1september.ru/articles/103801>

3. Велиева Н. О некоторых моментах использования метода кейсов в обучении иностранному языку. *Проблемы современной науки и образования*. 2016. С. 104–108.

4. Вербицкий А. А. Интегративно-контекстная модель формирования иноязычной профессиональной компетенции инженера. *Вестн. Москов. гос. лингвист. ун-та*. 2008. № 539. С. 133–143.

5. Вербицкий А. А. Психолого-педагогические особенности контекстного обучения. Москва: Знание, 1987. 109 с.

6. Гейхман Л. К. Дистанционное образование в свете интерактивного подхода. *Материалы II Международной научно-практической конференции. Пермь, 6-8 февраля 2007 г.* Пермь: Изд-во ПГТУ, 2006. С. 25–32.

7. Долгоруков А. М. Case-study как способ понимания. Практическое руководство для тьютера системы открытого образования на основе дистанционных технологий. Москва: Центр интенсивных технологий образования, 2002. С. 21–44.

8. Крупченко А. К. Профессиональная лингводидактика. *Иностранные языки в школе*. 2010. № 10. С. 28–30.

9. Куимова М. В. Метод Case-study в обучении иностранному языку студентов старших курсов неязыковых специальностей. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2013. № 3 (21): в 2 ч. Ч. I. С. 88-90.

10. Курпешева А. И. Формирование инвариантов иноязычной коммуникативной компетентности в процессе самостоятельной работы студента технического вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Махачкала, 2013. 24 с.

11. Мильруд Р. П. Теоретические и практические проблемы обучения пониманию коммуникативного смысла иноязычного текста. *Иностранные языки в школе*. 2003. № 1. С. 12–18.

12. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. Москва: Просвещение, 1991. 287 с.

13. Сидельник Э. А. Особенности использования метода case study в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе. *Известия ЮФУ. Технические науки*. 2011. № 10. С. 129–136

ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННОЕ РАЗВИТИЕ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ЮНЫХ ДЗЮДОИСТОВ

Перебейнос Владимир Борисович,

PhD, член-корреспондент

Международной академии наук педагогического образования

Заслуженный деятель науки и техники, шестой ДАН дзюдо

Спортивная школа Aad van Polanen, г. Лейден, Нидерланды

Пакулин Сергей Леонидович,

доктор экономических наук, академик УАННП, шестой ДАН дзюдо,

Феклистова Инесса Сергеевна,

к.э.н., доцент,

Пакулина Анна Сергеевна,

аспирант

Харьковский национальный университет

строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. Разнообразная двигательная деятельность в процессе тренировочной и, особенно, в процессе соревновательной деятельности требует от юного дзюдоиста постоянного проявления высоких координационных способностей.

Целенаправленное развитие координационных способностей у юных дзюдоистов способствует прочности и успешности освоения техники дзюдо на ранних этапах обучения. Возникает естественная потребность специалистов и тренеров в более тщательном анализе координационных способностей, изучении влияния направленного развития координационных способностей на улучшение технико-тактических показателей юных дзюдоистов.

Цель работы / Aim. Целью исследования являлось доказательство того, что развитие координационных способностей способствует улучшению технико-тактических показателей юных дзюдоистов.

Материалы и методы / Materials and methods. При проведении исследования нами были использованы следующие материалы и методы:

теоретический анализ и обобщение литературных данных; беседа и интервьюирование; педагогические наблюдения; инструментальные методы; педагогический эксперимент; методы математической статистики.

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Изучению аспектов подготовки борцов посвящено множество публикаций. При этом литературы, специально посвященной изучению целенаправленного развития координационных способностей юных дзюдоистов, крайне мало [1, с. 326]. Слабая разработанность данного вопроса, вероятно, связана с тем, что до сих пор не разрешена проблема соотношения понятий «ловкости» и «координационных способностей».

В научной и методической литературе эти способности обозначают разными терминами и понятиями, а это мешает созданию у тренера целостного представления о системе такого рода способностей и путях их развития. Среди специалистов имеются явные сторонники одного из вышеназванных понятий. Более того, разногласия не только существуют, но и углубляются, да и само качество координационные способности в теории и методике физического воспитания разработано ещё недостаточно.

В системе управления движениями одним из основных понятий, на основе которого строятся другие, является понятие координация движений организация управляемости двигательного аппарата. Мы считаем, что координационные способности – это способности оптимально регулировать, т.е. точно, быстро, рационально) и управлять движениями.

В результате исследований нами были выделены следующие группы координационных способностей: специальные, специфические, общие. *Специальные координационные способности* относятся к однородным по психофизиологическим механизмам группам целостных целенаправленных двигательных действий, систематизированным по возрастающей сложности.

В этой связи различают специальные координационные способности дзюдоистов: во всевозможных циклических и ациклических движениях; в атакующих и защитных двигательных действиях дзюдо; в движениях

перемещения соперника в пространстве; в движениях манипулирования в пространстве отдельными частями тела; в нелокомоторных движениях тела в пространстве; в баллистических двигательных действиях с установкой на амплитуду и силу броска; в раздражательных и копирующих движениях; в нападающих и защитных технических и тактико-технических действиях многих подвижных и спортивных игр, применяемых при подготовке дзюдоистов.

Неравномерность развития психофизиологических функций, обеспечивающих процесс координационных движений, послужило причиной появления специфических или частных координационных способностей, количество, которых может быть существенным, как бесконечны различные виды предметно-практической и спортивной деятельности дзюдоиста.

К наиболее важным *специфическим координационным способностям* дзюдоиста относятся: способность к точности воспроизведения; способность дифференцирования пространственных, временных и силовых параметров движений; способность к равновесию; способность к ритму; способность к быстрому реагированию; способность к ориентированию в пространстве; способность быстро перестраивать двигательную деятельность; способность к произвольному расслаблению мышц; способность к вестибулярной устойчивости и т.п.

Результат развития ряда специальных и специфических координационных способностей своего рода их обобщение, составляет понятие «общие координационные способности».

Под *общими координационными способностями* нами понимаются потенциальные и реализованные возможности дзюдоиста, определяющие его готовность к оптимальному управлению и регулированию различными по происхождению и смыслу двигательными действиями. Особо отметим, что общие координационные способности существуют лишь в понятии, сознании дзюдоиста, как обобщение и результат развития специальных координационных способностей.

Опрос 42 тренеров по дзюдо позволил нам выделить у дзюдоистов восемь

разновидностей координационных способностей: обучаемость, реакция, ориентация, антиципация, способность быстро изменять программу действий, равновесие, дифференцировка характеристик движений и умение комбинировать технические приемы.

Обучаемость характеризуется скоростью усвоения дзюдоистом новых технических действий, зависящей от их сложности и рациональности применяемой методики. Итоговой оценкой обучаемости служит сформировавшийся у дзюдоиста технико-тактический арсенал (разнообразие и эффективность вспомогательной и коронной техники).

Реакция и ориентация зависят от быстроты, правильности восприятия, анализа и оценки ситуации дзюдоистом на основании зрительных, тактильных, акустических сигналов. При этом крайне важен контроль за положением собственного тела и его частей по отношению к сопернику и татами (особенно к его краю), за дистанцией, положением тела соперника и его частей. Это и определяет способность предвидеть ситуацию в поединке, прогнозировать движения соперника и скрыто готовить собственные движения.

Антиципация – способность дзюдоиста предвосхищать или предвидеть действия соперника во время схватки. *Равновесие* проявляется в умении дзюдоиста сохранять устойчивость позы или быстро восстанавливать её. Для этого необходимо правильно определять величины усилий, поддерживающих и нарушающих устойчивость позы, условия и площадь опоры, общее положение центра тяжести системы «дзюдоист – соперник».

Дифференцировка – способность дзюдоиста точно, целесообразно и экономично дозировать время и пространство, собственные усилия, оценивать эту же способность у соперника, используя тактильные анализаторы и высокий уровень развития чувства дистанции, чувства соперника, чувства ковра и т.п.

Умение комбинировать атакующие и защитные приёмы, сочетать свои действия с действиями соперника, т.е. взаимодействовать с ним, позволяет дзюдоисту применять наиболее оправданную технику на основе не только высокого уровня функционирования различных анализаторов, но и высокого

уровня подготовленности. По нашему мнению, все эти разновидности координационных способностей проявляются в ходе поединка на татами по схеме: восприятие, анализ, оценка ситуации, ответ в виде моторного решения и оценка правильности ответа.

В процессе педагогического эксперимента нами было разработано и апробировано большое количество упражнений для развития координационных способностей. Были выбраны наиболее эффективные и рациональные средства и методы, которые соответствуют специфике и требованиям спортивной дзюдо: общие подготовительные, специальные подготовительные и соревновательные координационные упражнения.

После внедрения экспериментальной методики в учебно-тренировочный процесс юных дзюдоистов были выявлены явные различия в технике выполнения специального теста у борцов контрольной (КГ) и экспериментальной группы (ЭГ). Результаты теста показали, что уровень развития координационных способностей повысился в обеих группах, однако в ЭГ этот показатель значительно выше. Также были обнаружены характерные особенности выполнения техники бросков.

По данным исследования можно сделать вывод о том, что юные дзюдоисты, тренируясь по экспериментальной методике, намного точнее, быстрее, рациональнее и находчивее выполняют специальный тест, чем борцы КГ: скорость выполнения пяти бросков в ЭГ после проведения педагогического эксперимента составила $12,42 \pm 0,22$ с и $14,16 \pm 0,49$ с в контрольной группе (при $p < 0,05$); экспертная оценка в ЭГ составила по десятибалльной системе $9,535 \pm 0,09$ балла и $9,76 \pm 0,12$ балла в контрольной группе (при $p < 0,05$).

Уровень развития координационных способностей после проведения эксперимента оказался также выше у юных дзюдоистов экспериментальной группы и составил $0,412 \pm 0,01$ у. е. и $0,343 \pm 0,01$ у. е. в контрольной группе (при $p < 0,01$). Улучшился показатель скорости выполнения контрольных бросков, т. е. испытуемым экспериментальной группы понадобилось меньше времени для выполнения специального теста. При выполнении теста

наблюдалось слитность движений, т. е. объединение ряда элементарных движений в единое целое.

Увеличилась амплитуда и мощность выполнения бросков. Отсутствовало излишнее напряжение мышц, что говорит о хорошей координации мышечных усилий. Юные дзюдоисты выполняли специальный тест легко, экономно и точно без ненужных и лишних движений. Наблюдалась высокая устойчивость двигательного действия к сбивающим факторам (устомление, волнение и др.). Испытуемые экспериментальной группы практически не допускали ошибок в отличие от дзюдоистов КГ.

Выводы / Conclusions. Анализ особенностей выполнения юными дзюдоистами специального теста указывают на то, что управление движениями происходит автоматически и не требует специально направленного на них внимания. Однако это не означает неосознанности дзюдоистами действий, сознание испытуемых направлено в основном на узловыe компоненты броска.

После применения экспериментальной методики организация двигательного действия находится на стадии двигательного навыка, что указывает на высокий уровень развития координационных способностей и технической подготовленности дзюдоистов в ЭГ.

Для более успешного овладения техникой дзюдо рекомендуется использовать в учебно-тренировочном процессе упражнения, направленные на развитие и совершенствование координационных способностей.

Направленное совершенствование координационных способностей юных дзюдоистов должно вестись через углубленную техническую подготовку, так как сравнительно высокий уровень развития координационных способностей создаёт условия для лучшей технико-тактической подготовленности, увеличения скорости, точности, экономичности и стабильности выполнения технических действий при сбивающих воздействиях, равноценного усвоения программы технико-тактической подготовки в стойке и партере, выполнение комбинаций приёмов, высокой эффективности соревновательной деятельности.

В процессе многолетней технической подготовки следует

совершенствовать и углублять координационные способности. Эта задача должна решаться на основе реализации двух сторон подготовки юных дзюдоистов – общей, в процессе которой совершенствуются общие координационные способности, и специальной, содержание которой являются разучивание и закрепление новых элементов техники, установление новых связей между ними, повышение эффективности коронной техники и т. д.

Упражнения, направленные на развитие и совершенствование координационных способностей, рекомендуется применять до тех пор, пока они не будут выполняться автоматически. Затем они теряют свою ценность, так как любое освоенное до навыка и выполняемое в одних и тех же постоянных условиях двигательное действие не стимулирует дальнейшее развитие координационных способностей.

Совершенствование координационных способностей юных дзюдоистов требует соблюдения принципа систематичности. Нельзя допускать неоправданных перерывов между занятиями, т. к. это приводит к потере мышечных ощущений (мышечного чувства) и их тонких дифференцировок при напряжениях и расслаблениях.

Нагрузки не должны вызывать значительного утомления, т.к. при утомлении (как физическом, так и психологическом) сильно снижается точность мышечных ощущений, а в этом состоянии координационные способности совершенствуются плохо.

В структуре отдельного тренировочного занятия упражнения на совершенствование координационных способностей желательно планировать в начале основной части. Интервалы между повторениями отдельных упражнений должны быть достаточными для восстановления работоспособности.

Воспитание различных видов координационных способностей должно происходить в тесной связи с развитием других двигательных способностей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Pakulin S. L., Perebeynos V. B. (2021) Uluchshenie koordinacionny`x sposobnostej dzyudoistov mladshego shkol`nogo vozrasta [Improvement of coordination abilities of judoists of primary school age]. Proceedings of the *Results of modern scientific research and development. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference (Spain, Madrid, May 2-4, 2021)*, Madrid: Barca Academy Publishing, pp. 322–329.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ВВНЗ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Полякова Ганна Павлівна

к.пед.н., доцент кафедри іноземних мов

Військова академія, м. Одеса

Вступ. Навчання курсантів у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ) є підготовкою до трудової діяльності майбутніх офіцерів, яка має стати не лише джерелом їх матеріального забезпечення, але й засобом їхньої самореалізації.

Тому мотивація до навчання курсантів є важливою складовою організації навчального процесу у ВВНЗ, адже саме завдяки їй курсанти опановують знання про майбутню професійну діяльність, цікавляться навчальною діяльністю і прагнуть до самовдосконалення.

Більшість курсантів, які вперше приходять до ВВНЗ, мають прагнення вчитися і ставляться до навчання як до серйозної та важливої діяльності. Але через деякий час ставлення окремих майбутніх офіцерів до навчання значно змінюється: вони починають виявляти байдужість до здобуття знань, небажання сумлінно виконувати індивідуальні самостійні завдання, тощо. Основною причиною цього є не лише недосконалість організації навчально виховного процесу у ВВНЗ, але й особливості навчальної мотивації.

Мета роботи. Мета роботи – проаналізувати особливості методики та підходів у мотивації вивчення іноземної мови курсантами ВВНЗ.

Матеріали та методи. Було проаналізовано роботи І. Красноголової, та Н.Тимошук, де авторами розглядаються якісні й кількісні показники структури мотиваційного синдрому навчання та умови, які повинні його задовольняти та пропонуються кілька практичних шляхів підвищення мотивації студентів у процесі вивчення іноземної мови з власного досвіду.

Опитування, проведене на різних курсах Військової академії м. Одеса, дало змогу виявити основні мотиви вивчення іноземної мови курсантами а

саме: обов'язковість вивчення предмету в академії; вміння вільно спілкуватися з інструкторами - носіями мови під час міжнародних навчань; особлива зацікавленість у вивченні мов; бажання розуміти фільми та тексти пісень оригінальною іноземною мовою; особлива зацікавленість у вивченні мов.

Результати та обговорення. З огляду на думки науковців необхідно зазначити, що викладач повинен чітко розуміти мотиви, якими керуються курсанти ВВНЗ під час вивчення іноземної мови, і постійно підтримувати їхню навчальну мотивацію на високому рівні, акцентуючи увагу на розвитку саме внутрішньої мотивації.

Ефективне використання мотивації дозволяє виявити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання та виховання, оскільки через мотивацію можна впливати як на продуктивність діяльності, так і на розвиток самої особистості. Мотивація як найгнучкіше утворення підлягає змінам. У педагогіці мотивація вважається найбільш безперечним чинником успішності навчання загалом і вивчення іноземної мови зокрема.

Український педагогічний словник містить таку дефініцію даного терміна: мотивація – це система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки.

Існує багато сучасних підходів до проблеми мотивації, кожен із яких має свої принципи, але всі їх автори одностайні щодо того, що мотив повинен бути присутнім як на початку заняття, так і на кожному окремо взятому його етапі.

О. М. Ящишин виділяє три мотиваційні блоки занять:

- 1) на початку заняття використовується основний мотив або мотиваційна композиція, з якими логічно пов'язані цілі заняття;
- 2) наприкінці – мотиваційний міст до наступного заняття, це оперативна й перспективна мотивація;
- 3) протягом усього заняття діє блок мотиваційної підтримки. Таким чином, мотив повинен стати ключовим елементом, на якому базуються заняття.

Отже, як можна створити та підтримати мотивацію курсантів або студентів, тим більше в особливих умовах? Виділяють декілька етапів.

1) Курсанти хочуть і повинні знати, чого від них очікують, щоб залишатися мотивованими. На початку року визначте чіткі цілі, правила і ваші очікування від курсантів, щоб не виникало ніякої плутанини в період занять і сесійний період.

2) Створіть сприятливе комфортне середовище (атмосферу). Звісно, курсанти повинні розуміти, що існують певні наслідки їх дій або бездіяльності. Однак набагато більше мотивують позитивні установки, похвали, ніж погрози про те, що буде, якщо дії не будуть виконані.

3) Запропонуйте різні види роботи. Не всі курсанти реагуватимуть на заняттях однаковим чином. Для деяких практичний досвід кращий, інші можуть любити читати книги або працювати в групах. Для збереження мотивації у всіх чергуйте ваші заняття так, щоб курсанти з різними вподобаннями зосереджувалися на тих видах діяльності, які їх приваблюють найбільше. Це допоможе курсантам продовжувати співпрацю і залишатися сфокусованими.

4) Використовуйте здорову конкуренцію. Конкуренція в аудиторії це не завжди негативне явище, іноді вона може мотивувати студентів працювати з метою досягнення успіху. Дружній дух суперництва у вашій групі можна пробудити через групові рольові ігри, пов'язані з використанням досліджуваного матеріалу, через мікроконференції з підготовкою презентацій і доповідей.

5) Дозвольте курсантам працювати разом.

6) Ставте високі, але досяжні цілі. Курсанти повинні прагнути до певного рівня оволодіння іноземною мовою і бути впевнені, що з вашою допомогою досягнуть цього рівня.

7) Відстежуйте прогрес. Курсантам може бути важко побачити власні успіхи, особливо якщо предмет дається нелегко, тому необхідно вербально озвучувати прогрес кожного, показуючи йому, чого він досяг.

Висновки. Навчальна мотивація є найважливішим фактором успішності вивчення будь-якої навчальної дисципліни, у тому числі й вивчення іноземної мови. Тому процес вивчення іноземної мови необхідно будувати таким чином, щоб ті, хто її вивчають на кожному етапі відчували бажання і прагнення удосконалювати себе та свій рівень знання іноземної мови.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

Степанюк Алла Василівна,

д.пед.н., професор,

Погосян Мар'яна Сейранівна,

здобувач вищої освіти

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Вступ. Організація дистанційної освіти в умовах воєнного стану є домінуючим способом отримання учнями потрібних знань. Цей процес ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципі самостійного навчання учнів. Наразі дистанційне навчання стало невід'ємною складовою процесу навчання в закладах загальної середньої освіти. Звичайно, воно не може повністю замінити процес традиційного навчання, однак дистанційні технології цілком здатні бути зручними та ефективними інструментами для викладання біології в школі.

Ціль роботи – проаналізувати особливості проведення уроків з біології та розробити авторську методичку проведення навчальних занять в он-лайн форматі.

Матеріали та методи. В процесі дослідження використовувались теоретичні (аналіз літературних джерел, їх узагальнення, абстрагування, моделювання) та емпіричні (спостереження за освітнім процесом, бесіди, анкетування) методи наукового пізнання. Формувальним експериментом було охоплено 24 респонденти.

Проведений аналіз стану розробки проблеми в теорії навчання [1; 2; 4; 5; 6] та сучасної практики навчання біології (спостереження за освітнім процесом, бесіди з учителями та учнями) засвідчив, що в процесі організації онлайн-навчання в закладах освіти використовується широкий вибір

навчальних роликів, створених як у форматі традиційних уроків, так і у вигляді невеликих науково-популярних фільмів. Подібні інструменти істотно розширюють можливості навчання біології, пропонують принципово новий підхід до отримання знань, що базується на поєднанні логічного та образного мислення. При цьому сам факт навчання за допомогою Інтернету є стимулом для сучасного школяра, оскільки учні мають можливість вчитися в зручний для них час. Відеоуроки з біології дозволяють не тільки розкривати основні поняття, але й вміщують також мініатюрні ролики, що наочно демонструють різноманітні біологічні процеси.

Тут потенціал інтернет-технологій дійсно безмежний: сучасна комп'ютерна графіка дозволяє створювати ефектні динамічні та статичні моделі, які забезпечують високі стандарти наочності досліджуваного матеріалу. Саме тому сучасний учитель має безліч можливостей для того, щоб якісно підготуватися та провести онлайн-урок. Тому вчителі у процесі проведених бесід зазначали, що дистанційне навчання загалом може проходити на високому методичному рівні [5, с. 9].

Проведений аналіз теорії та практики навчання дозволив нам розробити методику проведення навчальних занять з біології підчас дистанційного навчання. Її основою є використання сервісів та платформ, які допомогли урізноманітнити уроки біології, а саме:

1. Сервіс Google Classroom – це основна платформа, на якій здійснювалося навчання учнів. На цій платформі розміщено додаткову інформацію для учнів, яка не увійшла в онлайн-уроки, проведені Zoom або Meet. На платформі велося оцінювання письмових робіт учнів, проводився тестовий контроль знань, відбувалося спілкування з учнями стосовно допущених ними помилок у домашньому завданні.

2. Zoom та Meet – це сервіси, які використовувалися для проведення онлайн-уроків.

3. Mozaik Edukation – це сайт на якому представлено інтерактивні 3D-моделі, які забезпечують унікальну можливість ефективніше здобувати

знання

4. Scilab – інтерактивна платформа для вчителів та учнів. Додаток Scilab дає можливість створювати 3D-моделі та графіки різних процесів. Ця платформа дуже добре зарекомендувала себе під час вивчення генетичних закономірностей для підрахунку статистичних даних та моделювання різних біологічних систем (популяцій, екосистем, біоценозів тощо). Однак, робота на цій платформі вимагає знання англійської мови.

5. Всеосвіта – національна освітня платформа. Учні мають можливість узяти участь у різноманітних конкурсах, семінарах. Також перевагою цього сайту є можливість створювати вебквести та тестові завдання з малюнками та розгорнутими відповідями. Окрім цього, на сайті «Всеосвіта» є широкий спектр інструментів для вчителя та учнів.

6. На Урок онлайн-ресурс, на якому можна знайти все – розробки уроків, презентації, різні вебінари. Також тут є розробки тестів, які можна проходити відразу на платформі.

7. Моя школа. Це платформа, яка надає можливість спростити організацію навчального процесу за допомогою новітніх технологій. На цій платформі здійснювалося оцінювання учнів (виставлялися поточні, підсумкові, а також семестрові оцінки) та облік відвідування.

8. Learningapps – платформа, яка містить різні завдання практичного та теоретичного характеру.

9. YouTube канал Міністерства освіти і науки України. Уроки з біології.

10. YouTube канал з біології – на ньому є можливість подивитись інтерактивні та анімаційні фільми, короткі відео про досягнення біології, функціонування тих чи інших біологічних систем.

11. Turnitin – інструмент, що допомагає педагогам перевіряти роботи учнів на наявність плагіату. Програма порівнює їх із найточнішою базою даних текстів. Turnitin указує обсяг матеріалу, який збігається зі змістом бази даних.

12. TeamLabBody – перший онлайн-додаток, в якому розміщено 3D-моделі тіла людини. За допомогою цього додатка можна вивчати анатомію, фізіологію

людини. Додаток створено на основі аналізів МРТ справжніх тіл та їх функцій у реальному часі. Японським розробникам вдалось утілити в реальність можливість досліджувати своє тіло самостійно. Програма ідеально підходить для вивчення «Біології людини» у 8-му класі.

13. Віртуальні лабораторії для виконання практичних та лабораторних робіт (Wizer me). Зазначимо, що використання віртуальних лабораторій спонукало учнів до творчого пошуку, зокрема вони самостійно знімали відео дослідів, навчаючись дома, створювали власні лабораторії.

При розробці авторської методики проведення навчальних занять під час дистанційного навчання ми дотримувалися таких принципів навчання, як: гуманізації; взаємозв'язку теорії з практикою; наочності та неперервності навчання. Під тиском технічного розвитку суспільства освіта втрачає гуманістичний зміст, вона перетворюється на вивчення вузького спектра професійних знань і вмінь.

Але освіта має бути не просто навчанням, яке має за мету лише передачу учням певної суми знань, а й виховування інтелектуально розвиненої, творчої особистості, формування в неї загально-людських, моральних цінностей і переконань. Саме тому, на нашу думку, принцип гуманізації навчання є невід'ємною складовою підготовки учнів на в процесі вивчення біології, особливо в умовах он-лайн освіти. Також запорукою успішного навчання є поєднання теоретичного матеріалу і практичної діяльності, оскільки сучасне суспільство потребує фахівців, які володіють дослідницькими вміннями у вирішенні практичних завдань.

Концепція модернізації освіти акцентує увагу педагогів на підготовці учнів, які швидко виявляють проблеми, знаходять способи їх вирішення, самостійно здійснюють відповідальний вибір, прогнозують можливі наслідки. Однак, без ґрунтовної теоретичної підготовки це зробити неможливо. Саме тому на уроках біології ми дотримувалися принципу взаємозв'язку, поєднували теоретичний матеріал із практичною діяльністю учнів (проектна діяльність, домашній біологічний експеримент тощо).

Невід'ємною складовою процесу навчання біології учнів основної школи є наочний матеріал. Наочність означає чуттєве пізнання, яке є джерелом знань. Отже, чим більше наочності, тим більше опори на чуттєве знання, тим краще розвиваються розумові здібності учнів. Наочні засоби навчання вдосконалюються і стають все більш зручними та ефективними. Дистанційне навчання спонукає вчителів не тільки застосовувати наочні посібники, а різноманітні сайти, де можна побачити змодельовані біологічні процеси, об'єкти, а також самостійно створити моделі. Наочні засоби сприяють кращому засвоєнню знань з біології, тому принцип наочності для вивчення біології є вкрай важливим.

Пропонуємо такі організаційно-методичні умови проведення уроків біології під час дистанційного навчання: безперервна взаємодія учасників освітнього процесу; заздалегідь визначені теми та траєкторія навчання; періодичність оцінювання при використанні технологій дистанційного навчання в різних формах; активне використання інтернет-ресурсів для самоосвіти та освіти учнів. Дотримання таких організаційно-методичних умов, на нашу думку, забезпечить ефективність дистанційного навчання учнів на уроках біології. Процес навчання не може повноцінно відбуватися без засобів дистанційного навчання, а саме: електронної пошти, відеоконференцій, чатів, форумів, веб-сайтів, онлайн-бібліотек, файлів розсилок, традиційних друкованих матеріалів.

Наша методика передбачає використовувати таких методів навчання:

- навчання у співробітництві – це спільне навчальне дослідження, у результаті якого учні працюють разом, колективно конструюючи, продукуючи нові знання, а не відкриваючи об'єктивні реалії, споживаючи знання в уже готовому вигляді;
- кооперативне навчання (за методом Jigsaw) – учитель об'єднує учнів у групи та дає їм завдання будь-яким методом. У цьому завданні вивчається загальна тема. Використовуючи синхронну або асинхронну комунікацію, учні мають проаналізувати отримане завдання та розбити його на кілька підзавдань.

Далі вони планують свою роботу й визначають, хто за що відповідає;

- метод проєктів – комплексний метод навчання біології, який дозволяє будувати навчальний процес, виходячи з інтересів учнів, дає можливість учню виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, результатом є створення певного продукту чи явища;

- технології проблемного навчання – складні пізнавальні завдання, вирішення яких має істотний практичний або теоретичний інтерес для учнів;

- дослідницький метод – основна ідея дослідницького методу на уроках біології полягає у використанні наукового підходу до вирішення навчального завдання. Робота учнів на уроках біології будується за логікою проведення класичного наукового дослідження з використанням усіх його методів і прийомів, характерних для діяльності вчених, під час дистанційного навчання перевага надається домашньому експерименту;

- ігрові методи – дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів, що є важливим елементом під час навчання біології.

Запропонована нами методика проведення навчальних занять в он-лайн режимі базується на ідеї комплексного підходу до процесу навчання учнів на уроках біології і реалізується шляхом раціонального поєднання наявного педагогічного досвіду вчителя з інноваційними та інформаційними технологіями, які спрямовані на формування компетентностей учнів в процесі освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти.

З метою перевірки ефективності описаної методики проведення уроків з біології в процесі он-лайн навчання, ми провели анкетування 24 школярів. За його результатами встановлено, що більше 40% учнів подобається навчатися дистанційно. Більше 80% школярів зазначають, що їм все ж таки бракує «живого» спілкування з учителями, 36% відмітили зниження рівня мотивації до навчання, 32% не завжди вдавалося дотримуватися розкладу занять. Кожен четвертий з опитаних мав технічні складнощі (низька швидкість інтернету, відсутність необхідних гаджетів).

Більше 60% опитаних зазначили, що при дистанційному навчанні

виконують домашні завдання спільно з батьками, 32% виконують завдання самостійно. Виконання домашніх завдань у 35% опитаних займає 3 години, у 30% – 4 години і більше, у 26% – 2 години.

Таким чином можна зробити висновок, що запропонована методика проведення навчальних занять з біології є ефективною, такою, що розвиває пізнавальний інтерес школярів та стимулює їх самостійну пізнавальну діяльність. Лише осмислення всієї багатозначності педагогічного процесу, знання його закономірностей сприятимуть реалізації основної мети освіти в Україні - всебічному розвитку і становленню особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Засоби дистанційного електронного навчання і педагогічні технології. *Вісник академії дистанційної освіти*. 2004. № 2. С.2-5.

2. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю.М. Технологія розробки дистанційного курсу: навчальний посібник /За ред. В. Ю. Бикова, В. М. Кухаренка. Київ: Міленіум, 2008. 324 с

3. Думанський Н. О. Класи учасних технологій дистанційної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 26 (610). С. 119-125.

4. Загальна методика навчання біології: [навч. посібник] / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін.; за ред. І. В. Мороза. К.: Либідь, 2006. 592 с.

5. Ляховська К. В., Довгалюк А. С., Нікітченко Л. О. Сучасний урок біології в сучасних класах. *Materialy XV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «dny vedy–2019»*, Volume 9: Pedagogika vedy. Praha : Publishing House «Education and Science», 2019.р. 8-11

6. Нікітченко Л. О., Горобець А. В., Опущко Н. Р., Левчук Н. В. Упровадження засобів дистанційного навчання в процесі вивчення природничих дисциплін. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 57. С. 48-54.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

Ульянова Вікторія Станіславівна

доктор пед. наук

Лісняк Аліна Олександрівна

Беленкова Ганна Володимірівна

студенти факультету фізичного виховання та мистецтв

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Розвиток педагогіки мистецтв переважно відбувається в межах морфологічного підходу, а саме, накопичення емоційно чуттєвого і культурного досвіду, який веде до повторення усталених стереотипів, стандартних форм мислення і не сприяє оволодінню вміннями інтерпретації художнього тексту та створенню оригінальних продуктів художньої діяльності. У підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва проблема використання взаємодії різних видів мистецтва займає особливе місце, оскільки спрямовується на вирішення важливих питань фахової підготовки.

На думку Т. Рейзенкінд «головна мета полягає не лише в тому, аби поглибити художній тезаурус здобувача (що є, також, важливим і необхідним), а й в тому, щоб використати різні види мистецтва у їх органічному взаємозв'язку специфічних ознак емпатії, активізації безпосереднього емоційного відгуку, розширення меж образних уявлень, що є можливим лише в контексті розмаїття засобів художнього пізнання». А Отже, простежується відсутність у вузівській практиці системи формування професійних умінь здобувачів з використанням взаємодії різних видів мистецтва, з урахуванням сучасних інтегративних тенденцій. Саме це і зумовило природний інтерес до аналізу даного аспекту проблеми.

Формування професійних умінь здобувачів складається із різних видів мистецтва, це багатогранний процес. Але аналіз типових вузівських програм з

«Педагогічної майстерності», «Світової художньої культури», «Методики музичного виховання» та посилання на дослідження науковців (Г. Мартянова, Т. Рейзенкінд) дозволяють зробити висновки про те, що: проблема формування професійних умінь засобами взаємодії різних видів мистецтва є предметом психолого-педагогічних досліджень, проте ми найчастіше маємо справу з механічним використанням комплексу мистецтв у вигляді наочно ілюстративних методів.

Звернення до проблеми формування фахових умінь майбутніх учителів засобами взаємодії різних видів мистецтва знаходимо у працях Т. Костогриз, Г. Мартянової, Т. Рейзенкінд, О. Рудницької, Ж. Сироткіної, С. Швидкої тощо.

Мета роботи./Aim Отже, актуальність, недостатня розробленість та пошук нових підходів до процесу формування професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва визначили *мету* статті, яка реалізується у таких завданнях:

- обґрунтування значущості взаємодії різних видів мистецтва у процесі формування професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва;
- визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва засобами взаємодії різних видів мистецтва.

Матеріали та методи./Materials and methods. В контексті нашого дослідження ми погоджуємося з Ж. Сироткіною, яка під педагогічними умовами формування професійних умінь майбутніх учителів розуміє «сукупність факторів, що забезпечують продуктивність протікання навчального процесу, отримання адекватної поставленій меті педагогічного результату, розвиток відповідних якостей і властивостей особистості».

Для створення уявлення, щодо системи педагогічних заходів з максимальним використанням можливостей взаємодії різних видів мистецтва у формуванні професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва ми провели опитування у студентській аудиторії Харківської гуманітарно педагогічної академії. Отримані дані свідчать, що провідними заходами

удосконалення навчально-виховного процесу вищого навчального закладу засобами взаємодії різних видів мистецтва респонденти вважають: «збільшення кількості дисциплін за вибором (спецкурсів, семінарів, факультативів тощо)» 27,4%; «застосування принципів цілісності, системності, інтеграції для оновлення змісту методичної підготовки» – 24,5%; «використання педагогічних можливостей взаємодії різних видів мистецтва в процесі формування професійних умінь» – 20,3%.

Результати та обговорення./Results and discussion. Таким чином, проведена діагностика дає підстави для визначення і обґрунтування педагогічних умов формування професійних умінь майбутніх учителів мистецтва засобами взаємодії різних видів мистецтв, які ми умовно поділили на зовнішні відносно суб'єкту (об'єктивні) і внутрішні (суб'єктивні). Виходячи з теорії управління, в межах нашого дослідження, до зовнішньої умови ми віднесли: інтенсифікацію вузівського освітнього процесу через збагачення його інформаційним матеріалом культурологічного та мистецько-педагогічного характеру. Теоретичне обґрунтуванні даної умови базувалося на тезі про те, що «розвитком людини є її інтеграція в культуру, соціокультурну творчість, засвоєння загальнолюдських цінностей» (Л. Виготський, А. Леонтьєв та ін.).

Враховуючи, що суб'єктивна сторона суспільного досвіду виражається в здатності здійснювати певного роду практичну діяльність, ми розглядаємо культурологічний та мистецько-педагогічний досвід як суб'єктивний потенціал, який віддзеркалює рівень сформованості професійних умінь здобувача і виявляється в музично-педагогічній діяльності.

Отже, визначена педагогічна умова створює поширені можливості для формування професійних умінь на основі теоретичних знань і переходу від пізнавальної діяльності до професійної і навпаки.

Але ефективність означеної зовнішньої умови посилюється при поєднанні з внутрішніми умовами, до яких ми віднесли:

- актуалізація професійних інтересів здобувачів і формування мотиваційної сфери;

- становлення активно-творчого ставлення до взаємодії різних видів мистецтва;

- активізація емпатійних та рефлексивних процесів у професійному становленні.

Аналіз теоретичних положень дає підстави стверджувати, що актуалізація професійних інтересів здобувачів і становлення їх мотиваційної сфери є оптимальною умовою формування професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва. А проблемно-діалогічний принцип побудови навчання сприяє створенню активно-творчого ставлення студентів до взаємодії різних видів мистецтва на рівні самосвідомості, придбання мистецько-педагогічного досвіду та його творчої реалізації.

Висновки./Conclusions. На нашу думку, означена умова сприяє розвитку креативності, самосвідомості, збагаченню мистецько-педагогічного досвіду, надає особистісного смислу навчальній діяльності майбутніх учителів, що, безперечно, є міцним підґрунтям для оволодіння професійними вміннями та творчого їх застосування у подальшій музично-педагогічній діяльності.

Активізація емпатійних та рефлексивних процесів засобами взаємодії різних видів мистецтва у професійному становленні передбачає низку аспектів: актуалізація внутрішнього світу людини, активізація кращих почуттів; стимулювання соціально-дієвої позиції та формування емпатійних та рефлексивних умінь у здобувачів.

Отже, проведені дослідження, узагальнення результатів опитування дало змогу визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва засобами взаємодії різних видів мистецтва. Дієвість наданих умов має забезпечити організаційно-методична система, розробка і обґрунтування якої і є предметом нашого подальшого дослідження.

УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНО-ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОЦІ

Шишкова Анна Олексіївна

Студентка

Київський національний університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасний урок української мови – урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня, її активного розумового зростання, глибокого й осмисленого засвоєння знань, для формування її моральних основ. В умовах бурхливого розвитку суспільства змінюються вимоги до уроку, переглядається його структура, основні методи, засоби навчання тощо. Педагоги відчують дискомфорт від одноманітних методів та засобів навчання, якими часто заповнені програмові вимоги. Щоб зробити урок цікавішим, а засвоєння інформації – швидшим і глибшим, учителі намагаються звертатися до педагогічних інновацій.

Проблема вибору інноваційного методичного напрямку та ефективного підходу при вивченні української мови є надзвичайно актуальною, адже мова ДНК нації, саме з вивчення рідної мови розпочинається становлення громадянина своєї держави, особистості з відповідним набором моральних якостей та життєвих компетентностей. Досягнення високого рівня володіння українською мовою неможливе без фундаментальної мовної підготовки в школі.

Важливим при цьому залишається врахування індивідуальних психологічно-вікових особливостей учня та дотримання рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо впровадження навчально-виховного процесу в школі (Концепція Нова українська школа, 2016). Саме тому пропонуване дослідження зосереджене на вивченні застосування інноваційних

методів і засобів навчання окремої вікової категорії – школярів 6 класу. Обрана вікова категорія характеризується рядом фізичних та психологічних потреб і особливостей, тому відслідковування впливу педагогічних інновацій на якість формування знань, навичок та вмінь учнів матиме найбільшу користь та надасть найкращі дослідницькі результати.

Мета роботи. / Aim. Дослідження ефективних інноваційних методів та засобів навчання доцільних для застосування на уроках української мови для учнів 6 класу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Матеріали: дослідження праць відомих вчених у галузі педагогіки, використання власного наукового досвіду. Методи дослідження: Аналіз наукової, психолого-педагогічної, методичної літератури з обраної проблеми, конкретизація, систематизація, узагальнення.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Педагогічні інновації як створення нових методів навчання, побудованих на інтерактиві між вчителем та учнем, учнем та учнем та використанні новітніх електронних засобів навчання, не тільки мають місце бути в навчально-виховній системі школи, а стають необхідним елементом освітнього процесу. Широке коло інноваційних методів навчання, що наразі існує у вільному для користування доступі, сприяють формуванню нового покоління особистостей не тільки з глибокими теоретичними знаннями, а й з набором важливих практичних навичок та вмінь, рядом життєво потрібних компетентностей.

Інноваційні методи навчання можна умовно розділити за такими блоками: *інтерактивні методи навчання*, що передбачають взаємодію усіх учасників навчально-виховного процесу, під час якого слухачі перестають грати пасивну роль і активно долучаються до роботи; *використання технічних засобів навчання* (комп'ютерних та мультимедійних, мережі Internet) для контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів.

Застосування вчителем як традиційних, так і інноваційних методів навчання на уроці не може бути повноцінним, максимально дієвим без

врахування індивідуальних психологічно-вікових особливостей учня. На необхідності вивчення цієї проблеми наголошували такі видатні педагоги, як В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Виготський, Г. Костюк, Д. Ельконін, М. Монтесорі, Х. Стенлі і т. д.. Особливо гостро розглядалось та продовжує бути актуальним питання психологічних змін підліткового віку та роль школи у житті підлітка.

Початок переходу від періоду дитинства до періоду підліткового віку в українських дітей збігається з їхнім становленням учнями середньої школи. Школярство від 5 по 9 клас (10 – 15 років) охоплює ту вікову категорію, якій психологи приписують складні внутрішні та зовнішні перетворення, тобто численні соматичні, психічні і соціальні зміни. Найбільш вразливу категорію підлітків становлять учні 5 – 6 класів (10 – 12 років), або учні молодшого підліткового віку, адже саме в цей період розпочинається найбільша та найважливіша у процесі розвитку людини криза становлення особистості. Тому вчителям вкрай необхідно налаштувати процес навчання так, аби в шкільному середовищі учень почував себе комфортно, продовжуючи свій розумовий та особистісний розвиток.

Пропонуємо розглянути найбільш показові характеристики молодшого підліткового віку та доцільність застосування інноваційних методів навчання при проведенні уроків для школярів цієї вікової категорії.

За дослідженнями психологів з'ясовано, що молодший підлітковий вік є сенситивним періодом для формування комунікативних умінь і визначається важливими новоутвореннями: наявність особливої потреби в спілкуванні, становлення самооцінки, виникнення почуття дорослості як особливої форми самосвідомості, розвиток здатності до рефлексії, прагнення до встановлення та розширення соціальних і комунікативних контактів.

Як було зазначено, вагоме психологічне новоутворення віку – *почуття дорослості*. Воно представляє собою новий рівень домагань, що передбачає майбутнє становище, якого підліток ще не досяг. Звідси – типові вікові конфлікти з дорослими, які вкарбовуються в пам'ять дитини і визначають

сценарій її поведінки серед людей старшого віку. Можна визнати, що цей період характеризується появою нової соціальної позиції для дитини, в якій чітко формується її свідоме ставлення до себе, як до члена суспільства. Із включенням підлітка в сферу діяльності суспільства, в нього виникає потреба в самовираженні; переважає прагнення прояву своєї індивідуальності. Тут в нагоді стане застосування таких інноваційних методів навчання, які передбачають виконання завдань під частковим наглядом вчителя, наприклад, створення презентації або оформлення сторінки е-щоденника, або ж змушують учня висловлювати власну думку чи ставлення – використання методу «Прес», спрямоване на спростування, аргументацію певної тези.

Провідною діяльністю в молодшому підлітковому віці стає *інтимно-особистісне спілкування* з однолітками та приналежність до групи собі подібних. Саме рівень самооцінки визначає статус підлітка в соціумі. Він яскраво проявляє себе в сфері спілкування, емоційних контактів. Для підлітка вкрай необхідно усвідомлювати свої вчинки, дії, ототожнювати себе з іншими, робити аналіз своїх помилок та перемог, адже в подальшому це впливатиме на взаємовідносини з оточуючим, ставлення до себе, тобто впливатиме на самооцінку. Тут також в нагоді стане використання інноваційних інтерактивних методів навчання, зокрема тих, що передбачають роботу в групах. Доцільно в цьому віці пропонувати дітям різні завдання, що стосуються їх самих – того, як вони уявляють себе порівняно з іншими учнями, на яку відому / авторитетну людину хочуть бути схожими.

При цьому варто пам'ятати, що психіка учнів 5 – 6 класів все ще вирізняється *емоційною нестабільністю*. Часто молодші підлітки демонструють вияви агресії та сперечання заради сперечання. Такі випадки з боку підлітків варто розглядати не з негативної сторони, а радше як прагнення надати думкам вербальної форми та прагнення висловитися. Тому вчителю необхідно зосередити увагу учня на завданні, де потреба у висловленні власних емоцій буде зреалізованою – наприклад, створення та презентація ментальної карти власного життя.

Важливо наголосити на *когнітивних змінах*, що відбуваються в підлітковий період життя людини. Діти виходять на новий рівень інтелектуального та психічного розвитку. Зокрема це проявляється у поступовому переході від конкретного до абстрактного мислення. В учнів починають окреслюватися уміння і навички аналізувати, систематизувати та групувати складні явища, виявляти спільне й відмінне. Важливою ознакою розвитку мислення, що розкривається саме в підлітковому віці, є схильність до експериментування, яка полягає в небажанні все приймати на віру. Підлітки виявляють широкі пізнавальні інтереси, пов'язані з прагненням усе самостійно перевірити, особисто впевнитися в істинності знань, думок. Тут доцільним буде застосування проблемно-пошукового методу навчання.

Пам'ять підлітка починає набувати логічного характеру. Логічна пам'ять передбачає попередню роботу мислення: навчальний матеріал піддається аналізу, виявляються опори, які сприяють запам'ятовуванню. Ця мисленнєва робота учня втілюється у подальшому складанні ним власних планів, схем, таблиць, виявленні та занотовуванні ключових слів тощо.

Сприймання молодшого підлітка стає цілеспрямованішим, організованішим, планомірним порівняно із сприйманням учня молодшого школи, та часто виникає проблема невміння пов'язувати сприйнятий навчальний матеріал із навколишнім середовищем, повсякденним життям. Тому використання інноваційних методів навчання, що спрямовані на реальне застосування набутих у школі знань в житті матиме позитивний ефект.

Важливо пам'ятати, що на ефективність сприймання інформації впливають його вид, характерний для кожної особистості, та кількість інформації, що надійшла до мозку від різних органів чуття. Чим більше каналів, якими інформація потрапляє до людини, тим повніша картина образу предмета, який складається в її свідомості, тим краще він запам'ятовується. За характером сприймання учнів поділяють на аудіалів, візуалів, кінестетиків, учнів із комбінованим типом сприймання. Застосування онлайн-дошок стане вчителю в нагоді, адже в такий спосіб можна поєднувати різні способи подачі

навчального матеріалу учням.

Варто вказати, що *сфера інтересів* молодшого підлітка має великий вплив на зацікавленість учня в шкільній дисципліні. Неможливо ігнорувати силу, яку справляють на підлітків сучасні технології. Так, психологи і соціологи констатують, що під впливом соціальних трансформацій, а також завдяки розвитку інформаційних технологій, спостерігаються настільки суттєві розбіжності між поколіннями, народженими упродовж останньої половини століття, що кожне з них отримує окрему назву в науковій літературі (мілленіали, покоління Z, Y, «альфа» тощо). Тому використання інноваційних методів навчання, зокрема електронних засобів навчання є вкрай необхідним при навчанні сучасних учнів 5 – 6 класів.

Висновки. / Conclusions. Отже, розвиток особистості сучасного підлітка характеризується рядом соціально-психологічних особливостей, а саме: появою відчуття дорослості, потребою у доброзичливому ставленні, тактовності з боку дорослих; посиленням прагнення бути самостійним; проявом зацікавленості до осіб свого віку, формуванням індивідуальної позиції в соціумі; зміною процесів мислення, пам'яті, сприймання; збільшенням кола інтересів, активності; підвищенням емоційності та бажанням бути почутим і т. д.. Наразі великим є потяг молодших підлітків до нових технологій, що в дечому можна віднести й до їх психологічно-вікових особливостей.

Проаналізувавши вищесказане, можна зробити висновок, що інноваційні методи навчання: інтерактивні методи, а також застосування сучасних цифрових засобів у навчанні, можуть вирішити низку проблем, пов'язаних із врахуванням індивідуальних психологічно-вікових особливостей учнів зазначеної категорії та створенням позитивної атмосфери у класі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белякова С. М. Соціально-психологічні особливості розвитку особистості сучасного підлітка / С. М. Белякова, К. О. Шовкова. // Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

«Молодий вчений». – 2018. – №5. – С. 454 – 458.

2. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с. – (3).

3. Касьянова, О. В. Формування комунікативної компетентності молодших підлітків у громадських дитячих об'єднаннях : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання [Текст] / О. В. Касьянова. – К. : Інститут проблем виховання НАПН України, 2011. – 21 с.

4. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / [Л. М. Гриневич, О. Б. Елькін, С. А. Калашнікова та ін.]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

5. Пасічник О. С. Вікові особливості учнів 5 – 6-х класів та їх вплив на добір змісту навчання іноземних мов [Електронний ресурс] / Олександр Сергійович Пасічник // Проблеми сучасного підручника. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://lib.iitta.gov.ua/723785/1/Pasichnyk_5-6_Klass_Features.pdf

6. Тимошенко Л. В. Сучасний урок української мови: пошук інноваційних методів навчання [Електронний ресурс] / Людмила Василівна Тимошенко. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://genezum.org/library/suchasnyu-urok-ukrainskoi-movy-poshuk-innovatsiynyh-metodiv-navchannya>

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЇ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Штепа Л. Г.

к.д.о., асистент

Міхеда Ксенія Олександрівна

студентка групи СО-20

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Актуальність дослідження полягає в тому, що дисграфія є однією з найбільш поширених мовленнєвих порушень учнів молодшого шкільного віку, що відображається на навчальній діяльності та соціальній адаптації. Проблема дисграфії може перерости в глибокі психологічні проблеми, такі як відчуття невдачі, стресу та низької самооцінки. Таким чином, вчасна корекція писемного мовлення є надзвичайно важливою, щоб уникнути негативних наслідків та допомогти учням досягти результатів у навчанні та житті.

Ключові слова: дисграфія, учні молодшого шкільного віку, корекція дисграфії, соціальна адаптація, навчальна діяльність, психологічні проблеми, стрес, низька самооцінка, фонематичний слух, артикуляційна моторика.

Мета дослідження полягає в визначенні методики корекції дисграфії, що є найбільш ефективною для учнів молодшого шкільного віку. Це дозволить підвищити якість навчання, забезпечити успішну соціальну адаптацію дітей та допомогти їм розвивати вміння та навички, необхідні в навчальній діяльності.

Об'єктом дослідження є молодші школярі, які мають різні види дисграфії, що супроводжуються недостатнім розвитком моторики руки, зорового сприймання, проблемами із розумінням правильної орфографії та граматики, а також відчуттям дискомфорту або страху перед письмом.

Предметом дослідження є методики корекції дисграфії, що є важливим елементом логопедичної роботи. Основна мета використання таких методик

подолання дисграфічних помилок у дітей молодшого шкільного віку та забезпечення успішної адаптації у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Серед дітей, що приходять до першого класу, чимало дітей мають порушення мовленнєвого розвитку, що впливає на їхню успішність в навчальній діяльності. Батьки, насамперед, звертають увагу на проблеми звуковимови своїх дітей, проте, вчителі-логопеди під час обстеження дитини, виявляють наступну проблему – дисграфію і дислексію [8].

Порушення писемного мовлення найчастіше зустрічаються у дітей із загальним недорозвитком мовлення різного ступеня, а також з фонетико-фонематичною стороною мовлення. У більшості дітей порушені також, мислення, увага, пам'ять, аналіз та синтез [7].

Науковці, які вивчають дане порушення виділяють стійкі види помилок у процесі письма:

- заміна літер (парних за артикуляційно-акустичною подібністю, подібних за графічним зображенням та вимовою);
- перекручування звукової складової слова;
- порушення написання слів у реченнях (кілька слів пишуть разом, або слова розділяють на кілька частин);
- аграматичні помилки, які пов'язані з граматичною недорозвиненістю будови мовлення;

Роботу над подоланням проявів дисграфії необхідно спрямовувати на активізацію таких аналізаторів, як мовнослуховий, мовноруховий, зоровий, тактильних відчуттів тощо [6].

Корекційна робота проводиться у два етапи, а саме, над розрізненням кожної пари звуків за артикуляційно-акустичною подібністю, розрізненням звуків відносно до їх вимови та звучання, букв подібних за графічним зображенням [1, 3, 5].

Перший етап проводиться відповідно до роботи над кожним звуком окремо, яку дитина замінює, пропускає тощо.

Вчителі-логопеди рекомендують дотримуватися такого алгоритму роботи

на першому етапі корекції:

- уточнення правильної вимови звука спираючись на зорове, слухове, тактильне, сприймання;
- виділення певного звука складі;
- визначення наявності звука у слові (на початку, в середині, в кінці);
- добір малюнків, предметів, іграшок у назві яких наявний звук над яким проводиться корекційна робота;
- визначення слова з певним звуком у реченні та тексті.

На другому етапі проводиться робота над диференціацією слухової, артикуляційної, тактильної (дотикової), та графічної відмінностей між парами звуків. Основна мета цього етапу полягає в зіставленні звуків у пари (за дзвінкістю та глухістю) та визначення відмінностей в артикуляції та слуховому сприйманні. Крім того, важливо підбирати цікавий мовленнєвий і наочний матеріал, аби не лише виконати всі поставлені завдання, але і зацікавити дитину.

Сучасна школа вимагає від дітей мовленнєво-розумової активності в різноманітних формах навчальної діяльності. Саме тому, на логопедичних заняттях логопед повинен приділити увагу не лише корекції мовленнєвого недорозвитку, а й розвивати у дитину увагу, пам'ять, логічне мислення, різноманітні форми самоконтролю і самооцінки [8].

Вправи на розвиток фонематичного слуху, звуко-буквенного аналізу та синтезу необхідно проводити на всіх планових заняттях. Особливу увагу слід приділяти визначенню послідовності звуків у слові, їх місце відносно інших звуків, складів тощо.

Значну частину вправ варто проводити усно, з багаторазовим повторенням. Це дає змогу дітям навчитися аналізувати свою роботу, висловлювати власні думки, робити висновки. З самого початку вправи і завдання можна виконувати колективно під керівництвом вчителя-логопеда, потім – самостійно з попереднім аналізом власної роботи та перевіркою [4].

На логопедичних заняттях діти мають розуміти, з якою метою вони

виконують те, чи інше завдання. Логопеду необхідно постійно стимулювати пізнавальну діяльність учнів з допомогою запитань: «Над якою темою ми сьогодні будемо працювати?», «Чому ви так думаєте?», «Для чого потрібна ця вправа?» тощо.

Висновок: Отже, у статті розглянуті методи корекції дисграфії в учнів молодшого шкільного віку. Дисграфія може стати значною перешкодою в навчанні та в житті загалом. Тому вчасна корекція є надзвичайно важливою для подальшого успіху у навчанні та розвитку дитини. У корекцію дисграфії включається робота з вчителем-логопедом, проведення занять для поліпшення пам'яті, уваги, мислення, та збільшення словникового запасу. Також використовуються різні дидактичні вправи, спрямовані на розвиток зорового гнозису, фонематичного слуху, слухової уваги, артикуляційної та дрібної моторики [1, 4].

Вчасна корекція дисграфії допоможе дитині набути навичок правильного письма і позитивно вплине на її самооцінку і соціальне становлення; забезпечення вчасної корекції дисграфії є надзвичайно важливим для успіху у навчанні та розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова, О. О., Лисенко, Н. В., & Білоус, М. І. (2017). Особливості корекції дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні технології в освіті та науці».
2. Дисграфія як проблема навчання учнів початкових класів / Л. Ю. Колеснікова // Науково-методичний журнал "Початкова освіта". - 2015. № 1. - С. 29-32.
3. Єрофеева І. В. Дисграфія: діагностика та корекція в дітей молодшого шкільного віку / І. В. Єрофеева // Педагогіка та психологія. - 2018. № 1 (88). - С. 78-84.
4. "Комплекс корекційної роботи з дітьми, які мають вади письма та

мовлення", стаття О. І. Руденко, викладача-методиста з педагогіки: Руденко О. І. Комплекс корекційної роботи з дітьми, які мають вади письма та мовлення / О. І. Руденко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2017. - Т. 7, № 3. - С. 239-244.

5. Міщенко, І. І. (2014). Дисграфія як проблема навчання мовленнєвих дітей молодшого шкільного віку. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 118, 154-157.

6. "Особливості корекційної роботи з дітьми з вадами письма та мовлення", стаття І. Ю. Шаталової, викладача-методиста з педагогіки: Шаталова І. Ю. Особливості корекційної роботи з дітьми з вадами письма та мовлення / І. Ю. Шаталова // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. - Вип. 125. - С. 45-50.

7. Розвиток писемного мовлення в початкових класах / І. І. Мошенець, І. Г. Кузьменко, Т. М. Євчук // Науково-методичний журнал "Початкова освіта". 2019. - № 3. - С. 31-34.

8. Стан писемного мовлення учнів початкових класів та шляхи його поліпшення / Н. В. Гринь // Науково-методичний журнал "Початкова освіта". 2020. - № 1. - С. 10-14.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ярошевська Лариса Віталіївна

к.п.н., доцент

Гусарова Анастасія В'ячеславівна

студентка

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Introduction. За роки безпрецедентних викликів, таких як світова пандемія Covid-19 та повномасштабна військова агресія РФ проти України, національна система освіти зазнала глибоких трансформацій, раптово вступивши в еру віддаленого навчання без належної на те підготовки. Масова інтеграція дистанційних технологій навчання у систему професійної підготовки допомогла швидко відновити навчання в умовах карантинних обмежень, але перехід на новий рівень взаємодії в освітньому процесі не завершено повністю через низку перешкод, які пов'язані не лише з питаннями використання інформаційно-комунікаційних технологій, а виходять далеко за їх межі.

Цей перехід суттєво ускладнюється специфікою фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, яка відбувається в особливій системі практичних професійних дисциплін і вимагає більш ретельної науково методичної розробки.

Україна складає невід'ємну частину світового освітнього простору, який швидко змінюється й оновлюється в стрімких умовах глобалізації, інформаційної технологізації та універсалізації відносин між людьми. Соціальне замовлення суспільства та його очікування неодмінно пов'язуються з якісним своєчасним оновленням системи вищої освіти, зокрема – педагогічної. На сьогоднішній день гостро відчувається потреба у сформованих спеціалістах, які мають високий рівень загальної культури, здатні опанувати сучасні

педагогічні інструменти не лише спираючись на засвоєний зміст традиційних навчальних курсів, а й за допомогою новітніх технологій, потрібних для навчання та професійного становлення. Сучасний фахівець повинен навчитися автономно й дистанційно сприймати та засвоювати фахові компетентності, застосувавши власні можливості до самовдосконалення та структурування необхідного навчального матеріалу.

Переваги дистанційної форми навчання для студентів закладів вищої освіти полягають в стрімкому оновленні знань, що здобуваються зі світових ресурсів інформації; розширюють поле діяльності педагога, мінімізуючи залежність від місцезнаходження всіх суб'єктів процесу навчання; забезпечують індивідуальні потреби індивідів під час отримання ними мистецької, зокрема музичної освіти; розвивають пізнання студентів, сприяють формуванню їхньої професійної орієнтації, опануванню новітніми методами наукових досліджень. У той самий час запровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес спричиняє появу низки проблем, що стосуються змісту, методів, організаційних форм та засобів навчання, гуманітаризації та гуманізації освіти.

Дистанційні курси, що розробляються для студентів закладів вищої освіти, їхній інформаційно-змістовий контент, послідовність викладу, використання мультимедійних засобів та технологій лише частково відповідають вимогам сучасності. Здійснений аналіз електронних засобів дистанційного навчання мистецьких дисциплін свідчить про те, що їх розроблення й дотепер перебуває на периферії наукового пошуку, адже наявні лише поодинокі авторські спроби запровадження навчальних курсів дистанційного навчання на заняттях із фахових дисциплін, що їх вивчають студенти, майбутні педагоги-музиканти.

Aim. Виокремити доцільні форми і прийоми роботи зі студентами у межах традиційно прийнятих та навести приклади роботи з власної практики.

Materials and methods. У вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі феномен дистанційного навчання розглядають в якості нової форми

освіти, яка ґрунтується на принципах самостійності навчання студентів, впровадженні сучасних педагогічних методів, технічних засобів передачі інформації як особливого виду навчально-освітньої діяльності, яка робить процес засвоєння знань гнучким, варіативним, багатовекторним, уможлиблює навчання студентів за індивідуальною освітньою траєкторією у відповідності до особистих потреб, зацікавлень та здібностей.

Дистанційне навчання студентів як особливу форму освітнього процесу відзначають позитивні і негативні характеристики. На користь позитивних наводять такі аргументи, як: свобода і гнучкість, можливість навчатися одночасно в різних місцях, на різних спеціальностях в декількох університетах чи навіть країнах; індивідуальність, самостійний вибір студентами темпу навчання, вибору розділів, які варто було б повторити або вилучити; створення власного графіка навчання студентами у звичній для них обстановці і в зручний час» (Демида, Сагайдак, Копил, 2011: 101).

Суттєвими є і недоліки дистанційної освіти. «Немає прямого очного спілкування між студентами та викладачем. Подання матеріалу позбавляється емоційного зафарбування, важко створити творчу атмосферу в групі тих, хто навчається. Необхідна наявність відповідного технічного та програмного забезпечення, можливість доступу до інформації та використання засобів дистанційного навчання. Користувач має бути забезпечений персональним комп'ютером та доступом в Інтернет. Складнощі в упровадженні технології дистанційного навчання до другого блоку пов'язані з його значними відмінностями від традиційних методик викладання музичних дисциплін, основою яких є безпосередній контакт викладача та студента » (Васильєва, 2017: 101).

У попередні роки методика викладання хорового диригування здавалася досить ретельно розробленою, хоча, як зауважував М. М. Канерштейн вітчизняний диригент і музичний педагог, «...у галузі теорії диригентського мистецтва одним із найменш досліджених і опрацьованих питань є методика викладання» (Канерштейн, 1980, с. 5).

Тож, якщо в роки «безхмарного» періоду навчання диригування викладачі скаржилися на недосконалість методики, то онлайн-навчання в умовах сьогодення потребує перегляду традиційних методів навчання, перерозподілу їхньої ролі у справі формування фахових навичок майбутнього диригента.

Саме сьогодні одна з головних проблем у практиці навчання хорових диригентів полягає у відсутності можливості студентів співати в навчальному хорі і здійснювати перші мистецькі кроки в керуванні хоровим колективом.

Безумовно, «виховання хорового диригента треба здійснювати в постійному зв'язку з практикою співу в хорі» (Пігров, 1980, с. 132). Згадуючи ці слова видатного українського хормейстера К. К. Пігрова, у час карантину та військового стану здається природньо було би «опустити руки». Проте такого шляху вирішення питання в освітньому процесі не можна допустити, на такі пасивні дії сучасні викладачі й студенти просто не мають права. Бо кожен із митців і педагогів є патріотом своєї справи з глибоким усвідомленням тимчасовості заходів задля безпеки, які безперечно матимуть своє закінчення з подальшим відкриттям безмежних просторів мистецтва хорового співу, який знов залунає над століттями оспіваною в піснях Україною.

Слід зауважити, що відсутність творчого спілкування з учасниками навчального хору – це не єдина проблема в навчанні фахівців диригентського профілю. Звичне для студента та викладача диригування під супровід акомпанементу концертмейстера тепер є недоступним.

Слід зазнати, що сучасні ресурси «Zoom», «Meet», «Skype», «Viber» та інші їм подібні не повною мірою пристосовані до якісного відтворення диригентських жестів як студента, так і викладача. Крім того, практично відсутня можливість виконання хорових творів під аудіо-акомпанемент концертмейстера: затримка сигналу за причини різної швидкості «інтернету» не дозволяє досягти ансамблю у виконанні.

Доречно зазначити, що в такому комбіновано-творчому процесі вагомим фактором виступає й рівень забезпеченості студентів потужними в сучасному

технологічному сенсі комп'ютерами, який на сьогодні залишається не зовсім задовільним. Саме тому заняття у відео-режимі дозволяють опрацювати лише загальні питання диригентської техніки та інтерпретації хорових творів.

Опанування диригентськими вміннями в умовах дистанційного навчання викликає багато проблем. Так, під час онлайн-занять викладач здебільшого здатний оцінити лише низку технічних деталей виконання; втілення змісту хорового твору важко оцінити, як і ступінь розкутості диригентського апарату внаслідок не дуже високої якості передачі зображення та звуку на відеозапису, що надає студент викладачеві. Також майбутній хормейстер позбавляється можливості вивчати такий музичний інструмент, як хор. Диригування під фонограму, яке широко застосовується під час онлайн-занять, позбавляє студента можливості розвивати навички управління якщо спочатку не хором, але концертмейстером. Спроби задіяти концертмейстера і справді диригувати онлайн не є продуктивними через різну швидкість проходження сигналу, що приводить до розбіжностей між звучанням фортепіано і жестом диригента. Тому зазвичай концертмейстери записують фонограму або використовують готовий запис твору, знайдений в Інтернеті.

Таким чином, практична неможливість диригування під акомпанемент концертмейстера є достатньо серйозною проблемою в навчальному процесі. У диригентському класі, виконуючи твір, студент мусив дати вступ концертмейстеру та уявному хору. Реальне звучання музики у фортепіанному викладі коригувалося з безпосередніми діями студента. Це стосувалося темпу, динаміки, штрихів та інших засобів музичної виразності. Але під час онлайн-занять із фаху найчастіше в якості звукового «оформлення» диригентського процесу виступає фонограма. Безумовно, її створює концертмейстер, але в такій формі акомпанементу відсутній «живий» ансамбль звучання музики та жесту. На онлайн-занятті також може використовуватися й запис хорового виконання твору, що вивчається. Але в підсумку елемент керування творчим процесом виконання повністю втрачається. Проте традиційні методи роботи студента і педагога набувають нового наповнення.

Results and discussion. Опанування диригентських прийомів студентом відбувається шляхом його самонавчання, а також під час переглядів навчальних відео, які викладач надсилає студенту у класі і в яких він показує, пояснює ті чи інші диригентські прийоми у роботі над конкретними творами та ін. Їх плюс полягає у тому, що відео можна прокручувати багаторазово, зупинивши перегляд у будь-якому місці. Відеозапис педагога дає можливість розкласти процес диригування хоровим твором на більш дрібні етапи і відстежувати ті чи інші виконавські прийоми. Це ж стосується і запису на відео диригування студентом, що стає цінним матеріалом самоаналізу і самовдосконалення, адже при цьому розвивається вміння працювати з хоровою партитурою, диригентськими прийомами, підвищується свій рівень як диригента.

Під час дистанційного навчання доречно звернути увагу студента на підвищення рівня теоретичного осмислення хорового диригування. Цій меті може слугувати реферування параграфів і розділів навчально-методичних підручників з диригування (авторів М. Колесси, М. Канерштейна, І. Заболотного, А. Мартинюка, П. Шеметова та ін.), а потім їх обговорення в умовах сумісних конференцій викладача і студентів .

Conclusions. Таким чином, в той період часу, коли дисципліни диригентського циклу вивчаються дистанційно, традиційні методи викладання наповнюються по-новому. Є всі підстави стверджувати, що саме сьогодні формується дидактика дистанційного навчання і є потреба у створенні часткових методик дистанційного навчання в межах предметної підготовки студентів вищої школи. Хоча онлайн заняття не можуть замінити живого спілкування студента з викладачем та концертмейстером, проте з'являється можливість зміцнити теоретичне підґрунтя фахових предметів, якісно вивчити хорові партії, оволодіти грою партитури твору. Всі творчі результати обговорюються з викладачем.

А у вивченні хорового диригування значну роль починає грати запис відео студентського виконання. Саме воно дозволяє ретельно проаналізувати сильні і слабкі сторони виконання.

Обмеження дистанційного навчання по-новому розставляють акценти у вивченні хорових дисциплін, примушують інтенсивніше вивчати цифрові музичні технології. Виходячи з того, що дистанційні заняття – явище в мистецькій освіті тимчасове і не головне, студенти поповнюють знання, вивчають теорію та покращують мануальну техніку з тим, щоб у подальшому впевнено вийти до хору та успішно виконати концертну програму.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

IDENTIFICATION AND REPRODUCTION OF THE EMOTIONAL VECTOR COMPONENT IN THE PROCESS OF TRANSLATING TEXTS OF THE POPULAR PSYCHOLOGY GENRE

Lipatnikova Polina Serhiivna
student
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

Introductions. The popular psychology genre presents a unique challenge for translators in identifying and reproducing the emotional vector component in the text. The emotional vector component of popular psychology texts refers to the underlying emotional message conveyed by the author, which can include tone, mood, and attitude. Effective translation of the emotional vector component requires a deep understanding of the cultural and social context in which the text was produced, as well as the psychological principles and concepts being discussed. Translators must utilize various techniques, such as cultural adaptation, tone-matching, and emotion recognition, to accurately convey the emotional vector component in the target language. Failure to properly identify and reproduce the emotional vector component can lead to misunderstandings and misinterpretations of the original text, resulting in a loss of the author's intended meaning.

Aim. The emotional vector component plays a crucial role in the success and effectiveness of popular psychology texts, as it helps to engage and motivate readers to take action towards personal growth and self-improvement. Through the identification and reproduction of the emotional vector component, translators can bridge cultural and linguistic divides, allowing readers from different backgrounds to benefit from the valuable insights and advice presented in popular psychology texts.

The process of translating popular psychology texts provides an opportunity for both translators and readers to deepen their understanding of the emotional complexities of human behavior and experience, promoting cross-cultural empathy and understanding.

Materials and methods. To effectively translate the emotional vector component of popular psychology texts, translators must possess not only linguistic proficiency but also an understanding of the psychological and emotional nuances of the target language. The emotional vector component of popular psychology texts can be particularly challenging to translate in languages with different emotional expression norms, such as those that place a greater emphasis on indirect communication.

In addition to linguistic and cultural differences, translators must also consider the emotional state of the target audience, as emotional responses to popular psychology texts can vary depending on personal experience and cultural context. The process of identifying and reproducing the emotional vector component in popular psychology texts requires a collaborative effort between translators, editors, and cultural experts to ensure that the final translation accurately conveys the intended emotional message.

Results and discussion. The translation of the emotional vector component in popular psychology texts is an important aspect of cultural exchange and understanding, contributing to the development of a more empathetic and interconnected global society. By successfully translating the emotional vector component in popular psychology texts, translators can make valuable contributions to the fields of psychology, language, and culture, promoting cross-cultural dialogue and understanding.

The emotional vector component is an essential element of popular psychology texts that differentiates them from other genres. It helps to create a connection between the author and the reader, facilitating the transmission of information in a more impactful and memorable way. A successful translation of the emotional vector component requires a deep understanding of the author's intended emotional impact

and the ability to convey that impact in a way that resonates with the target audience.

Conclusions. Effective translation of the emotional vector component in popular psychology texts can lead to increased interest and engagement from readers, resulting in a broader understanding and application of the psychological principles and concepts being presented. Translators must not only consider the emotional impact of the original text but also the cultural and societal context in which the target language is spoken to ensure that the emotional message is conveyed accurately and appropriately. Through their work, translators of popular psychology texts play a critical role in promoting cross-cultural understanding and communication, helping to build bridges between diverse communities and facilitating the sharing of valuable insights and knowledge.

In conclusion, the identification and reproduction of the emotional vector component in the process of translating texts of the popular psychology genre require a range of skills and expertise, including linguistic proficiency, cultural understanding, and emotional intelligence. Through their work, translators can help to promote cross-cultural empathy, understanding, and communication, contributing to the development of a more interconnected and harmonious global society. Successful translation of the emotional vector component in popular psychology texts requires a collaborative effort between translators, editors, cultural experts, and psychologists to ensure that the final translation effectively conveys the intended emotional impact of the original text.

LIST OF SOURCES

1. Belova A. D. Communicative strategies and tactics: problems of systematics. *Linguistic and Conceptual Pictures of the World*. 2004. № 10. C. 11-16.
2. Bilozerska L. P., Voznenko N. V., Radetska S. V. *Terminology and Translation: a textbook for students of philology*. Vinnytsia: NEW BOOK, 2010. 232 p.
3. Gerasymenko O. V. *Discursive Strategies and Tactics for Overcoming Communicative Violations (on the Material of French Literary Texts of the*

Postmodern): PhD in Philology: 10.02.05 Romance languages / O. V. Gerasymenko. Kyiv, 2008. 209 p.

4. Gnezdilova Y. V. Emotionality and emotivity of modern English discourse: structural, semantic and pragmatic aspects: Candidate of Philological Sciences. 10.02.04. K.: KNLOU, 2007. 291 p.

5. Emotional and emotive discourse as different types of speech activity. Materials of the international scientific conference "Foreign Language Communication: Achievements and Prospects". Ternopil: Elikom, 2006. C. 22-23.

ASSOCIATION BETWEEN PARENTING STYLE AND ADOLESCENTS' ATTITUDES TOWARD SUICIDE

Minina Rada

Master's Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introductions. Adolescence is a critical period in human development, which is marked by a number of physical, psychological and social changes. During this time, adolescents may experience a variety of stressors, including academic pressure, social relationships, and family conflict, which can affect their mental health and well-being. One of the most worrisome consequences of stress in adolescence is the risk of suicidal thoughts and behaviors, which are a major public health concern.

Parenting style is a potential predictor of adolescent mental health outcomes, including suicidal thoughts and behaviors. Given the importance of both parenting style and adolescent mental health, it is critical to understand the relationship between these factors, particularly as they relate to suicidal attitudes and behaviors.

Aim. The aim of the study: to determine the relationship between the style of parenting received and the attitude of teenagers to suicide and to identify any potentially existing patterns or trends.

Materials and methods. A complex of theoretical, empirical and statistical methods was used to solve the identified tasks: analysis, synthesis and generalization of the materials presented in the scientific literature regarding the current state of the problem under study.

Results and discussion. Suicide is the self-destructive behavior of a person, aimed at the intentional deprivation of life, as well as the rejection of real opportunities to avoid death in a critical situation. With a rather superficial analysis of suicide, we can conclude that suicide is a very complex multifaceted phenomenon that accumulates philosophical (loss of meaning in life) and psychological (psychological maladaptation, frustration), social (social discontent, dissatisfaction, loss of status) and moral, legal and medical (serious illness, mental disorder).

From individual risk factors to societal and cultural influences, research shows that suicide is a complex phenomenon that requires a comprehensive approach to prevention and intervention. Special attention should be paid to the topic of adolescent suicide, the characteristics of suicidal adolescents' behavior, from the influence of hormonal changes, brain development and adolescent impulsiveness, to social pressures such as academic stress, bullying or difficulties in relationships or family problems.

There is a complex relationship between parenting styles and adolescent suicidal behavior. Analysis of research results shows that parenting style can have a significant impact on individual risk of suicidal behavior (Tierney 2006, p. 605).

In particular, an authoritarian parenting style is associated with a higher level of suicidal attempts, while an authoritative parenting style is characterized by lower rates of active suicidal behavior in adolescents (Robinson 1995, p, 826). An association was also found between parenting style and adolescent suicide attitudes, where a dominant authoritarian parenting style was associated with a more accepting attitude toward suicide among adolescents, and an authoritative parenting style was associated with a judgmental attitude.

Deviant behavior is an important factor in the emergence of suicidal moods in teenagers. These behaviors can lead to reduced resilience, which is the ability to adapt and recover from adversity. When adolescents exhibit deviant behavior, they are less likely to develop the skills necessary to cope with problems and overcome obstacles in the future.

Adolescent deviant behavior is closely related to suicide. Adolescents who have deviant behavior have an increased risk of suicide. Research shows that suicidal behavior is more common among adolescents who exhibit deviant behavior, which may be the result of a combination of factors such as lack of social support, poor coping skills, and feelings of hopelessness.

Conclusions. So, parenting style can have a significant impact on a child's emotional, social and cognitive development. While authoritative parenting is associated with positive outcomes for children, authoritarian, permissive, and

neglectful parenting is associated with negative outcomes. Understanding the influence of parenting style on adolescent suicidal behavior and attitudes toward suicide is critical for developing effective prevention strategies.

REFERENCES

1. Robinson, C. C., Mandelco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (1995). Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices. Development of a new measure. *Psychological Reports, 77*, 819-830.
2. Tierney, T. (2006). Suicidal Thoughts: Hobbes, Foucault and the Right to Die. *Philosophy & Social Criticism, 32*, 601-638.

**ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА ЗДОРОВ'Я НА
ВИКОРИСТАННЯ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА ПОРУШЕННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДДЮ**

Габелкова Ольга Євгенівна

к. психол. н.

Харківський національний університет

ім. В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу самооцінки екологічної складової здоров'я на використання захисних механізмів та порушення здорового способу життя у молоді. Виявлено, що особливості екологічної свідомості молоді полягають у ігноруванні інформації про екологічні загрози, переоцінці позитивності впливу екологічної складової на здоров'я. Позитивна оцінка екологічної складової здоров'я впливає на використання захисних механізмів «заперечення» та «придушення». Негативна оцінка екологічної складової здоров'я пов'язана із зневагою до здорового харчуванням.

Ключові слова: студенти, молодь, екологічна складова здоров'я, захисні механізми, порушення харчування, здоровий спосіб життя.

Вступ. Проблема здоров'я молодих людей останніми роками викликає все більший інтерес у представників не тільки психології здоров'я, оскільки здоров'я є найважливішим компонентом реалізації життєвої програми людини. У широкому визначенні поняття «здоров'я» йдеться про те, що здоров'я є сукупністю факторів повного фізичного, психологічного та соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороби [4].

При цьому мається на увазі гармонійне поєднання соціального, фізичного, інтелектуального, емоційного та духовного компонентів життя. Організм людини можна розглядати як живу систему, що існує в повній

рівновазі із зовнішнім середовищем. Проте стрімкі темпи зростання промисловості та урбанізації за певних умов призводять до порушення екологічної рівноваги та викликають погіршення не лише навколишнього середовища, а й здоров'я людини. На сьогодні відомий факт, що здоров'я людини формується в результаті взаємодії екзогенних (природних та соціальних) та ендогенних (стать, вік, статура, спадковість) елементів. Тому здоров'я однієї людини може бути обумовлено переважно ендогенними факторами, а рівень здоров'я групи людей є показником впливу навколишнього середовища та відображає ступінь адаптації людей до певних умов життя [7].

У сучасному світі значна частина хвороб людини пов'язана з погіршенням екологічної обстановки: забрудненнями атмосфери, води та ґранту, недоброякісними продуктами харчування, зростанням навколишнього шуму. Штучне місце існування, створене самою людиною, вимагає адаптації до себе, яка відбувається в основному через хвороби. Причини виникнення хвороб можуть бути різні: гіподинамія, переїдання, куріння, алкоголізм, велика кількість інформації, психоемоційний стрес, а також порушення імунної системи людини, яка еволюційно перебувала в рівновазі з природою. Поява все більшої кількості дітей зі спадковими та вродженими захворюваннями, тобто з порушеннями в генетичному апараті, також говорить про вкрай несприятливий стан довкілля людини [4]. Молоді люди схильні сприймати своє здоров'я як щось незмінне, хоча насправді все пояснюється стилем життя, звичками та вмінням дослухатися до потреб власного організму.

Проблема формування здорового способу життя є проблемою формування світогляду та відповідної здорової поведінки. Як зазначають багато вчених [5, 6] поліпшення стану здоров'я молоді потребує підходу до здоров'я з погляду його широкого розуміння та врахування всіх факторів, що визначають здоров'я: спосіб життя, соціальне благополуччя, психологічний клімат, фізико-хімічні фактори довкілля.

Метою статті є виявлення впливу самооцінки екологічної складової здоров'я на використання захисних механізмів та порушення здорового способу

життя молоддю.

Матеріали та методи. Для визначення самооцінки виразності складових категорії здоров'я молоді була використана методика «Колесо здоров'я» модифікована методика Білла Райна «Колесо життя» [3]. За методикою «Колесо здоров'я» [1], вивчаються вісім складових конструкта «здоров'я»: соціальна, навчально-професійна, екологічна, економічна, психологічна, епідеміологічна, спадкова та фізична складова.

Для виявлення механізмів психологічного захисту був використаний Опитувальник Келлермана-Плутчика «Індекс життєвого стилю» [2], який вимірює виразність восьми основних захисних механізмів: заперечення, придушення, регресія, компенсація, проекція, заміщення, інтелектуалізація та реактивна освіта.

Для визначення схильності до здорового способу життя був використаний тест «Здорова поведінка», розроблений Відділом профілактики та пропаганди здорового способу життя Міністерства охорони здоров'я та гуманітарних служб США (Office of Disease Prevention & Health Promotion of the Public Health Service, Department of Health and Human Services). [6]. Тест складається з 6 розділів: куріння, алкоголь та вживання наркотиків, їжа, фізичні вправи, стрес-контроль та безпека. Кожен розділ оцінюється окремо. Чим більше балів за шкалою набирає респондент, тим здоровіший спосіб життя він веде.

В дослідженні прийняли участь 130 студентів ХНУ ім. В. Н. Каразіна, які навчаються на різних факультетах, з них дівчат – 63, юнаків – 67.

Результати та обговорення. Аналіз результатів за методикою «Колесо здоров'я» показав, що за самооцінкою компонентів здоров'я у студентської молоді всі отримані результати розташувалися в інтервалі від 31,50 балів до 45,85 балів, найбільше виражені є спадковий та екологічний компоненти (45,85 та 43,60 балів), найменше виражені епідеміологічний та економічний компоненти (36,20 та 31,50 балів). Можна сказати, що молодь оцінює екологічну складову свого здоров'я як досить благополучну.

Під екологічною складовою розуміється наскільки стан здоров'я людини

пов'язан з екологічною ситуацією, наскільки здоров'я залежить від її позитивного впливу (при високій оцінці цього фактора) або її негативного впливу (при її низькій оцінці). Це говорить про те, що молоді люди вважають добрим уроджений потенціал свого здоров'я, але при цьому усвідомлюють загрозу для здоров'я з боку несприятливої епідеміологічної ситуації. Приділяючи увагу в цій статті саме екологічному фактору, відзначимо, якщо екологічна складова оцінюється високо, то молодь не бачать з боку екологічної ситуації загрози для власного здоров'я.

Подальший аналіз був присвячений з'ясуванню, яким чином самооцінка екологічного компонента здоров'я пов'язана з захисними механізмами та прагненням до здорового способу життя.

Аналіз зав'язків між захисними механізмами за опитувальником Келлермана-Плутчика «Індекс життєвого стилю» та самооцінкою екологічного компонента здоров'я, виявив, що екологічний компонент здоров'я прямо пов'язаний із частотою використання психологічного захисту «заперечення» ($r_s=0.13$, $p<0,05$) і зворотно пов'язаний із захистом «придушення» ($r_s = -0.14$, $p<0,05$). Це говорить про те, що чим більше молоді люди вважають, що через порушення екології їхньому здоров'ю нічого не загрожує, тим більше вони схильні до заперечення існуючих проблем. З іншого боку, чим краще вони оцінюють екологічну складову свого здоров'я, тим менше вони схильні до придушення інформації, що їх турбує. Різниця між цими двома типами психологічного захисту полягає в тому, що «заперечення» є типом примітивного захисту, коли людина ігнорує і не сприймає загрозову інформацію, а «придушення» – це коли людина на несвідомому рівні сприймає інформацію, але не допускає її до свідомості, щоб не порушити адаптацію. Таким чином, інформація про екологічні загрози здоров'ю, швидше за все, не сприймається молоддю. Можливо, тому оцінка екологічної складової власного здоров'я є досить високою.

При аналізі зав'язків самооцінки екологічної складової здоров'я та особливостей здорової поведінки за американським тестом «Здорова

поведінка» виявлено прямий зв'язок позитивної оцінки екологічної складової здоров'я та схильності дотримуватися здорового харчування ($r_s=0.14$, $p<0,05$). Можна сказати, що чим краще студентська молодь оцінює вплив екологічної складової на своє здоров'я, тим більше вона намагається дотримуватися здорового харчування.

І навпаки, чим гірше студентська молодь оцінює екологічну складову, тим більше вживають шкідливу їжу і не прагнуть додати до раціону корисні продукти. Отримані результати можна пояснити гіпотезою скорочення тимчасової перспективи життя [7].

Негативне довкілля, у тому числі екологічна складова, служить еволюційним сигналом про можливу стислість життя, отже, про відсутність необхідності його берегти. Потенційна стислість життя стимулює молодь встигнути все спробувати та отримати від нього.

Висновки:

1. У моделі здоров'я, до якої включено вісім складових: фізична, соціальна, навчально-професійна, екологічна, економічна, психологічна, епідеміологічна та спадкова, молоді люди як найбільш благополучну оцінюють спадкову складову, а як найменш благополучну – економічну. Екологічна складова здоров'я оцінюється досить високо і виявилася на другому місці за значимістю.

2. До особливостей екологічної свідомості молоді можна віднести ігнорування інформації про екологічні загрози та переоцінку позитивності впливу екологічної складової на власне здоров'я. Про це говорить зв'язок позитивної оцінки екологічної складової здоров'я та захисних механізмів «заперечення» та «придушення».

3. Негативна оцінка екологічної складової здоров'я пов'язана з нехтуванням здоровим харчуванням. Погіршення екології веде до ймовірного скорочення тривалості життя, а це призводить до того, що за короткий час потрібно «встигнути все» і тому ризик порушення харчування може бути виправданий.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА

1. Габелкова О. Е. Здоровье в представлениях современной молодежи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Якість життя як критерій оцінки здоров'я дітей і підлітків». Харків, 16-17 листопада 2011р. Харків. С. 29-33.
2. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика: Справочник практического психолога. М.: Эксмо, 2005. 992 с.
3. Практичний посібник для використання у роботі центрів соціально-психологічної реабілітації засуджених виховних колоній / Під заг. ред. Скокова. К., 2003. 200 с.
4. Тимофієва М. П, Двіжона О. В. Психологія здоров'я: навч. посіб. Чернівці: Книги–XXI, 2009. 296 с.
5. Gurung R. A. R. Health Psychology. A Cultural Approach. Belmont, CA, USA: Wadsworth, 2010. 518 p.
6. Jane Ogden. Health Psychology: A textbook. Mateu Cromo Artes Graficas, SA, Madrid, 2014. 476 p.
7. Taylor Shelley E. Health psychology. New York, NY: McGraw-Hill Education, 2018. 446 p.

ПСИХОЛОГІЯ КІБЕРСПОРТУ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЗМАГАННЯ

Лазор Катерина Петрівна
доцент кафедри психології
Національний університет
Одеська юридична академія
м. Одеса, Україна

Вступ. В наш час кіберспорт або, як його називають, електронний спорт і його динамічний розвиток ставлять перед світом ряд важливих питань.

Якщо розглядати класичне розуміння поняття «спорт» у повсякденному житті – це діяльність, якій притаманні певні риси: змагальність, азарт та захоплення, також ця сфера діяльності вимагає максимальної напруги та сконцентрованості для досягнення бажаного результату.

Мета. Мета роботи в тому, щоб проаналізувати значення для сьогодення та подальший розвиток кіберспорту, як спорту майбутнього.

Комп'ютерний спорт, як унікальне соціальне явище, створене завдяки стрімкому розвитку інформаційних і розважальних технологій, сьогодні є не лише самостійною субкультурою, але й невід'ємною складовою спорту, незважаючи на досі актуальні дискусії з приводу його належності до спорту. Феномен електронного спорту з моменту свого народження залишається предметом гострих дискусій серед представників різних соціальних груп: від підлітків, які грають у мережеві ігри, до світил світової науки [1].

Фізична культура і спорт мають великий вплив не лише на біологічний стан людини, а ще й на такі аспекти як інтелектуальна діяльність, емоційна і духовна сфери життя. Завдяки стрімкому розвитку Інтернету та інформаційних технологій було виведено такий електронний спорт.

У світовій спільноті явище кіберспорту розвивається дуже широкомасштабно, звісно ж охоплюючи різні верстви населення. У своєму розвитку великий поштовх отримав кіберспорт в умовах обмеження можливості для населення різних країн займатися руховою активністю, ходити

в будь-які заклади, спортивні зали тощо, особливо під час пандемії Covid-19.

А якщо дивитись на це з іншого боку, то була відсутня можливість здійснювати подорожі та з'явилась можливість приймати участь у різних змаганнях тільки віртуально, що дозволило зменшити експлуатацію природних ресурсів, виснаження яких, на жаль, постійне. До речі, якщо говорити про природні ресурси, то кіберспорт впливає позитивно на екологічну складову суспільства. Слід розуміти, що інші off-line види спорту, такі як гольф, до прикладу, мають дуже негативний вплив на середовище, і може незабаром зникнути і стати неможливим без впровадження новітніх технологій. Дуже гостро актуалізували це питання щодо класичних видів спорту, які мають негативний вплив на екологію, і тому впровадили електронний аналог [1].

Є підвищена конкурентність в самій підготовці кібератлетів, тому особливе місце займають формування і покращення соціальних вмінь, комунікації, також сюди можна внести неконфліктність, стресостійкість, швидкість реакції, бо є різні ігри, і також в кіберспорті важливі є навички тонких рухів, а не різких.

Матеріали та методи. Об'єктивний аналіз впливу кіберспорту на функції і дієздатність людського суспільства дає нам всі підстави стверджувати, що для кіберспорту, як і для традиційних видів спорту, характерними є певні прояви, в цілому і негативні, і позитивні. Якщо говорити про позитивні, то це вплив на суспільство в цілому. Також важливо відзначити, що відносно інших видів спорту, цей формат спорту є безпечним та не травматичним, але якщо розглядувати з точки зору психології то тут інша ситуація.

Розглядаючи психофізіологічні характеристики, заняття цим спортом сприяють розвитку різних аспектів, зокрема логіки, аналітичного, критичного, абстрактного та нестандартного мислення, дедукції, підвищення концентрації.

Оскільки під час цієї діяльності формуються особисті властивості як кіберспортсмена, такі як швидкість мислення, гнучкість, командна робота, комп'ютерна грамотність та ще багато інших. Ці фактори дуже цінуються і в безлічі інших галузей діяльності, зокрема в економіці, обороні. Тому розвиток

кіберспорту визначає і сприяє розвитку доволі специфічних навичок та якостей людини в високотехнологічних задачах.

Високий соціальний статус кіберспортсменів вимагає від них бути цілеспрямовано-підготовленими, звісно ж виконання великих за обсягом та інтенсивністю тренувальних і змагальних навантажень. Також високим рівнем фізичного та психологічного здоров'я визначають основи функціональної і психологічної підготовки, у тому числі і в екстремальних ситуаціях, якими по суті є змагання високого рівня. Високі спортивні досягнення кіберспортсменів є істотним чинником формування мотивації молоді до системної роботи над собою.

Але крім того, поліпшуються соціальні навички і якості, взаєморозуміння, комунікабельність, загальні завдання і проблеми, терпимість до помилок інших, розподіл обов'язків і відповідальності, командна робота. Тому у результаті всього удосконалюється індивідуальна і групова діяльність людини в різних комбінаціях, краще проявляються набуті соціальні якості [1].

Слід також зазначити, що змагання з комп'ютерного спорту, в основу яких закладено гуманістичні принципи чесної гри, формують здорове конкурентне середовище зі своїми морально-етичними нормами, виявляють обдарованих і успішних людей. Прогресуюче інформаційне суспільство є важливим компонентом адаптації молодого покоління до змін в соціальному середовищі. Молоді люди мають реальну можливість реалізувати свої інтелектуальні здібності та інформаційно-комунікативні навички в рамках змагальної діяльності.

Якщо брати аналіз впливу та особливостей кіберспорту на здоров'я людини, а точніше на фізичне та психічне, то є перелік проблемних моментів, що потребують уваги і регулювання. До таких проблем звісно відносять перебування перед монітором, а точніше тривале перебування, занурення у віртуальну реальність, погіршення зору, порушення постави, патологічні зміни серцево-судинної, нервової, ендокринної та інших систем унаслідок зменшення рухової активності. Але всі вищезгадані проблеми можна вирішити досить

просто – якщо притримуватися гігієни праці та відпочинку під керівництвом професійних тренерів або фахівців-медиків.

Основні критерії були визначені фахівцями, що визначають наявність залежності від комп'ютерних ігор, та серед яких повне небажання відволіктися від гри, знову ж таки відсутність здатності спланувати закінчення гри, вчасно зупинитися, в свою чергу з'являється сильне роздратування,, уникання домашньої роботи і ігнорування службових обов'язків, зловживання психостимуляторами, зневажливе ставлення до свого здоров'я, відмова від особистої гігієни та сну, на користь проведення якомога більшої кількості часу за комп'ютером [1].

Результати та обговорення. В наш час комп'ютерна залежність, порівнюється з алкогольною, так і з наркотичною, тільки найбільш негативним чином відображаються на психічному стані людини, тягне за собою проблеми, як міжособистісного, соціокультурного характеру. Однак подолати подібну залежність можливо. Тому в даному питанні дуже важливе місце займають фахівці з психології та педагогіки, одними із важливих для них завдань є пошук і розробка дієвих засобів і методів щодо подолання проявів адиктивної поведінки.

Висновки. Існування електронного спорту як соціального феномену і його подальший динамічний розвиток, ставлять перед світовою спільнотою цілий ряд актуальних питань, серед яких необхідність правового регулювання, профілактика захворювань і застосування допінгу, формування раціональної рухової активності гравців різних вікових груп, робота в напрямку подолання (в окремих випадках) адиктивної поведінки, екологічні питання, створення раціональної системи підготовки і змагань кіберспортсменів.

Кіберспорту властиві спільні риси, які характерні і для традиційних видів спорту: наявність змагальної діяльності і підготовка до неї, планомірне досягнення високого рівня майстерності, формування мотивації, розвиток специфічних фізичних, психічних і психофізіологічних якостей спортсмена. Але навіть при цьому, цей спорт є унікальним соціально-спортивним явищем,

який розвивається за своїми законами, та знову ж таки пов'язаний з дуже великим спектром сфер людської діяльності, має і свої специфічні риси та дозволяє його розглядати під різними кутами, наприклад як самостійний динамічний напрямок майбутнього [1].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Імас Є. Кіберспорт як соціально-спортивне явище та декілька причин його ретельно вивчати [Електронний ресурс] / Є. Імас. - Delo.ua. – 03.02.2021. Режим доступу: <https://delo.ua/opinions/kibersport-jak-socialno-sportivne-javische-ta-de-377984/>

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ЯК ЧИННИКА СХИЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ДО АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Слюсар І. О.

студентка

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Вступ. Проблема феномена самооцінки особистості, як найважливішого компонента самосвідомості, останні десятиліття дуже привертає до себе увагу клінічних психологів, психіатрів, фахівців різних напрямів, зокрема, педагогів та батьків. Проблему формування самооцінки можна вважати однією з ключових тем у психології, оскільки самооцінка, що складається у дитинстві, є фундаментом розвитку особистості. Саме самооцінка особистості має важливе значення для успішної навчальної діяльності, професійної орієнтації, вибору життєвого шляху та усвідомлення себе в суспільстві. Від того, як особистість сприймає себе, залежить її майбутнє. Крім того, існують різні підходи до розуміння сутності самооцінки, а це свідчить про її складність і багатогранність як психологічного феномену.

Огляд літератури з цієї проблеми показує, що нині дослідження самооцінки особистості перетворилося на відносно самостійний напрям, але в той же час існують ще недостатньо вивчені аспекти, серед яких психологи відзначають, що неадекватна самооцінка є чинником схильності підлітків до агресивної поведінки. Агресія в житті суспільства є феноменом, що визначає відносини між людьми, групами людей та державами. В нинішній час ця проблема стає все більш актуальною.

Особливої уваги у контексті соціально-педагогічної діяльності потребують підлітки. Питання, чому люди іноді поведуться агресивно, є предметом дискусії не одне десятиліття. Основним інтеграційним ядром індивідуальності є самооцінка особистості, яка багато в чому визначає життєві позиції підлітка, рівень його прагнень та очікувань. Самооцінка впливає на

формування стилю поведінки і життєдіяльність людини. Іншими словами, самооцінка обумовлює динаміку і спрямованість розвитку особистості.

На сучасному етапі розвитку української психології інтерес вітчизняних дослідників до феномена агресії та феномена самооцінки значно зріс, що відображено у працях О. Бовть, Г. Гайдукевича, О. Дроздова, Д. Александрова, Л. Казміренко, С. Кравчук, А. Мелоян, О. Мізерної, С. Третьякова, О. Цільмак, В. Шебанова, С. Шебанової та інших. Дослідженню особливості агресивної поведінки осіб різних вікових груп присвячено низку наукових розвідок таких зарубіжних учених: К. Бютнера, О. Дроздова, Г. Паренса, І. Фурманова та ін. Дослідженню різних форм самооцінки присвячені наукові праці Г. Андреєва, Л. Берковіц, Н. Волянюк, С. Завражин, С. Шебанова. Зв'язок агресивності з самооцінкою став предметом дослідження Г. Васильєва, Г. Ложкіна, В. Мерліна, М. Неймарка.

Психологічні дослідження переконливо доводять, що особливості самооцінки впливають і на емоційний стан, і на ступінь задоволення своєю роботою, навчанням, життям, і на стосунки з оточуючими. Разом з тим, сама самооцінка також залежить від агресивності особистості. Незважаючи на те, що агресивність достатньо поширене явище, яке має численну кількість наукових досліджень, цей феномен характеризується багатьма нерозкритими аспектами, оскільки продовжує трансформуватися, поширюватися в нові сфери, а саме тому його дослідження залишається актуальним.

Мета роботи – аналіз самооцінки як чинника схильності підлітків до агресивної поведінки.

Результати та обговорення. Першою віковою сходинкою переходу дитинства до зрілості є підлітковий вік. Якісні зміни, що відбуваються в емоційній та інтелектуальній сферах особистості підлітка формують новий рівень його самосвідомості, потреби в самоствердженні. Особливе місце в процесі осмислення такого процесу посідає такий віковий період людини як підлітковий [1, с. 274].

Самооцінка особистості є основним інтеграційним ядром

індивідуальності. Вона багато у чому визначає життєві позиції підлітка, рівень його прагнень й очікувань. Аналіз використаних джерел свідчить про те, що на становлення особистості впливає самооцінка. Психологічні дослідження переконливо доводять, що особливості самооцінки впливають на емоційний стан та на ступінь задоволення своєю роботою, навчанням, життям, та на стосунки з оточуючими [5, с. 130].

Самооцінка під час різних вікових періодів є різною. Так, наприклад, самооцінка підлітка найчастіше є недиференційованою і нестабільною, оскільки підліток себе оцінює по-різному в різний віковий період тощо. Теоретично самооцінка починає розвиватись вже в ранньому віці. Проте лише у підлітковому віці починає формуватись істинна самооцінка, тобто оцінка особистістю самої себе, де перевага віддається критерієві свого внутрішнього світу, що обумовлена власним «Я».

Науковець В. Іванова переконує в тому, що самооцінка впливає на формування стилю поведінки і життєдіяльність індивіда. По-іншому, самооцінка зумовлює динаміку та спрямованість розвитку особистості. Переживання різних емоцій, що супроводжують процеси самопізнання, формують в особистості відношення до себе. Самооцінку особистості становлять знання про себе, поєднане з певним ставленням до себе [3, с. 14].

Науковець В. Горбатих відзначає, що самооцінка є оцінкою людини самої себе, своїх можливостей, якостей й місця серед інших людей. Самооцінка, належачи до ядра особистості, є важливим регулятором її поведінки. Від самооцінки залежать вимогливість до себе, взаємовідносини особистості з оточуючими, її критичність, ставлення до успіхів й невдач. Вона впливає на ефективність діяльності людини і дальший розвиток її особистості [2, с. 48].

Психолог Л. Яценко стосовно підліткового віку стверджував, що у розвитку особистості підлітка думки й судження інших індивідів відіграють серйозну роль. Важливого значення для підлітка має оцінка найближчих людей, на основі якої починається формування самосвідомості. Контакт з близькими людьми (брат, сестра, батько, мати, дідусь, бабуся), які визначають уявлення

дитини про саму себе, є особливо важливими на початкових стадіях формування самосвідомості підлітка [7, с. 10].

Тема самооцінки та агресивності завжди буде актуальною, тому що ці два феномени займають особливу роль в нашому житті. Деякі психологічні дослідження говорять про те, що самооцінка тісно пов'язана із рівнем агресивності особистості. Особливо це проявляється у підлітковому віці. У наукових доробках ряду відомих психологів показано вплив самооцінки та агресії на пізнавальну діяльність людини, також показаний взаємозв'язок цих феноменів у системі міжособистісних відносин індивіда [6, с. 213].

Звертаємо увагу, що у підлітковий вік індивід має підвищену збудливість та імпульсивність, що впливає на формування агресивних поривів дитини. Агресія у підлітковому віці – це своєрідна форма самовираження, яка надає змогу розвиватися адекватним стосункам із батьками, вчителями, однолітками. Психолог З. Кисіль [4, с. 32] вважає, що агресивна поведінка підлітків є засобом задоволення потреби в спілкуванні, самовираження і самоствердження, реагування на неблагополучну ситуацію у сім'ї та на жорстоке ставлення із боку батьків, досягнення значущої мети.

Висновки. Отже, можна підвести підсумок, що самооцінка є результатом довготривалого процесу, який протікає під впливом різних факторів і продовжується упродовж всього життя людини. Самооцінка залежить не лише від оточення індивіда, його успіхів у діяльності, стилю спілкування, а й значно впливає на всі сфери людського життя та корегує поведінку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волянська О. В. Підліткова агресія: огляд теоретико–методологічних підходів до аналізу. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць*. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2000. С. 274–277.

2. Горбатих В. В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні*

науки. 2010. № 2. С. 48–52.

3. Іванова В. В. Причини та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000, № 5. С. 14–16.

4. Кисіль З. Р. Психологічні особливості агресивності у підлітковому віці. *Науковий вісник, Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015, № 1. С. 32–40.

5. Козицька І. В., Ковальська О.О. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань підлітків. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. С. 130-137.

6. Павелків В. Р. Психологічні особливості та детермінанти агресивної поведінки підлітків. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр.* 2010, Вип. 9. С. 213–223.

7. Яценко Л.Д. Особливості самооцінки у підлітковому віці. *Психолог*. 2006. № 5. С. 10–14.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАЦІВНИКІВ ІТ-СФЕРИ

Тичинська Юлія Мирославівна
студентка Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад Міжрегіональна Академія управління персоналом м. Київ, Україна

Вступ. Професія ІТ-фахівця є однією з найбільш популярних і затребуваних в сучасному світі. Це пов'язано з розвитком технологій та їх впливом на різні галузі життя, що створює потребу в талановитих спеціалістах з високим рівнем знань та навичок. Професія ІТ-фахівця вимагає від працівників не тільки технічних знань, а й розвинутого емоційного інтелекту, який допомагає ефективно спілкуватися з колегами та клієнтами, вирішувати конфліктні ситуації, керувати своїми емоціями і т.д.

Емоційний інтелект ІТ-спеціаліста має ряд психологічних особливостей, які впливають на їхню роботу та поведінку. Важливими є наступні аспекти:

1. Здатність до самоконтролю: ІТ-фахівці часто стикаються зі складними завданнями та викликами, що можуть спричинити стрес.
2. Емпатія: ІТ-фахівці часто працюють в команді і взаємодіють з клієнтами та користувачами. Здатність до співчуття та розуміння позиції інших колег дозволяє зберегти спокій та гармонію в команді, підвищує рівень взаєморозуміння та підтримує позитивний робочий середовище.
3. Соціальна компетентність: ІТ-фахівці мають ділитися інформацією та спілкуватися з іншими колегами, клієнтами та користувачами.
4. Гнучкість та адаптивність: ІТ-фахівці повинні бути гнучкими та адаптивними до змін, які відбуваються у світі технологій.

Емоційний інтелект також важливий для успішної роботи в клієнтському сервісі. За допомогою емоційного інтелекту, працівники можуть розуміти вимоги клієнтів та відповідати на них з урахуванням їхніх емоційних станів, що

забезпечує більш ефективний та продуктивний процес комунікації.

Крім того, високий рівень емоційного інтелекту може допомогти в управлінні стресом та підвищенні загального рівня задоволення від роботи. IT-фахівці повинні працювати в умовах високого тиску та терміновості, що може призвести до виснаження та вигорання. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту має більш розвинену свідомість та розуміння власних емоцій, що дозволяє їй ефективніше регулювати їх в ситуаціях стресу.

Отже, розвиток емоційного інтелекту може мати значний вплив на роботу IT-фахівців, збільшуючи їх ефективність, продуктивність та креативність.

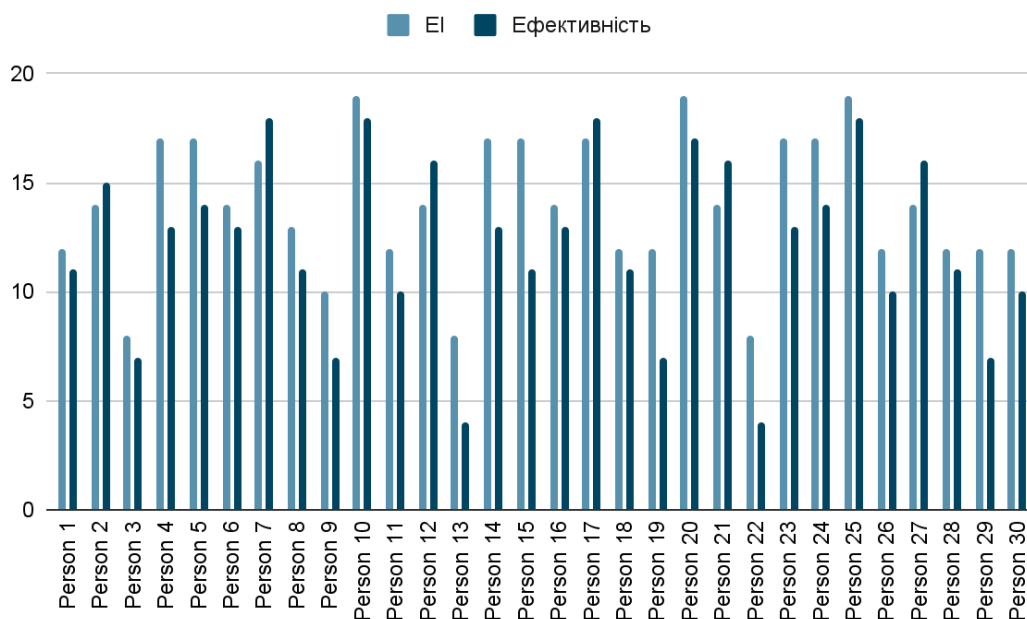
Ціль роботи. Визначити та дослідити психологічні аспекти формування емоційного інтелекту IT-працівників, встановленні зв'язку між емоційним інтелектом та успішністю у цій професійній галузі та розробці програми тренінгу.

Методи дослідження. Для визначення емоційного інтелекту використано Berkeley Emotional Intelligence Test, розроблений науковцями з Університету Берклі, який є надійним (оскільки базується на дослідженнях, проведених на різних групах людей), універсальним, з можливістю використання в командній співпраці. У дослідницько-експериментальній роботі взяло участь 30 людей віком від 20 до 40 років, для яких був також проведений тренінг для підвищення рівня емоційного інтелекту.

Результати та обговорення. В ході тестування за допомогою Berkeley Emotional Intelligence Test було отримані показники емоційного інтелекту у працівників (за 20-ти бальною шкалою), які були порівнянні з даними вимірювання ефективності та задоволеності IT-фахівці, що взяті з оцінки результативності роботи (вимірювання часу виконання завдань, кількості проєктів, які були успішно завершені, рейтингу задоволеності клієнтів).

Показники рівня емоційного інтелекту за методом Berkeley Emotional Intelligence Test виведено у рис. 1, це дає нам можливість порівняти рівень розвитку емоційного інтелекту та ефективності в професійній діяльності. Згідно цього графіку можемо зробити висновок, що чим вищий рівень емоційного

інтелекту, тим більша ймовірність ефективності працівника на робочому місці.

Рис. 1. Графік отриманих результатів

Очевидно, що психологічні особливості емоційного інтелекту можуть мати значний вплив на професійну діяльність та ефективність роботи працівників ІТ-сфери.

В ході дослідження виявлено, що в досліджуваних зі стажем 5 та більше років рівень розвитку емоційного інтелекту переважає майже в 2 рази в порівнянні з їх колегами, які працюють менше 2-х років. На базі нашої вибірки можна сказати, що за мірою просування по кар'єрних шаблонах емоційний інтелект прогресує. Також відмічено, що працівники з високим рівнем емоційного інтелекту виявляють більшу продуктивність в роботі, ніж ті, у кого рівень ЕІ нижчий.

В ході дослідження було розроблено тренінг з покращення рівня емоційного інтелекту в співробітників ІТ-сфери. Це дослідження також дає можливість визначити, чи може емоційний інтелект виступати як додатковий чинник ефективності в професійній діяльності.

Покращення рівня емоційного інтелекту реалізується через систему практичних завдань. Розроблений курс розрахований на 6 занять та передбачає

не тільки розвиток вміння розуміти власні емоції але й управління ними.

Вправи тренінгу були спрямовані на усвідомлення власних емоцій, вміння керувати ними, розвиток емпатії та соціальної компетентності.

Наводимо приклад вправи "Історія двох стільців". Інструкція проведення вправи:

“Розташуйте два стільці посередині кімнати. Попросіть двох учасників сісти на стільця. Перший учасник починає розповідати історію, в якій він відігравав ключову роль та виконував різні дії. Після закінчення історії, запропонуйте другому учаснику сісти на стілець, що знаходиться поруч з першим учасником.

Другий учасник повинен переказати історію, що їй/йому була розповідана, але з точки зору іншої особи, що брала участь в історії. Потім першому учаснику надається можливість пояснити, як він себе справді відчував та про що думав в процесі своїх дій. Завершити вправу слід обговоренням взаємодії між обома учасниками та які наслідки могли б виникнути, якби вони поводитися по-іншому”.

Ця вправа може допомогти учасникам краще зрозуміти, як їхні дії та поведінка впливають на інших людей, що у свою чергу буде сприяти розвитку емпатії.

Розроблений матеріал тренінгу пройшов апробацію в тестовій групі з 30 ІТ-спеціалістів та отримав позитивні відгуки від учасників та керівників.

Таблиця 1

Показники розвитку емоційного інтелекту до та після експерименту

Показник за шкалою	Кількість респондентів ДО, %	Кількість респондентів ПІСЛЯ, %
Високий	30%	60%
Вище середнього	40%	30%
Середній	20%	10%
Нижче середнього	10%	0%

Висновки. В результаті дослідження виявлено, що спроможність розуміти та контролювати свої емоції, а також вміння спілкуватися з іншими, є важливими психологічними факторами, які впливають на успіх в роботі в ІТ-сфері. На основі результатів дослідження був розроблений тренінг, що показав ефективність згідно з контрольним тестуванням, яке було здійснено після впровадження тренінгової програми. При повторній діагностиці було зафіксовано позитивні зміни в досліджуваних характеристиках. Результати контрольного дослідження представлені у таблиці 1.

Результати дослідження можуть бути використані для розроблення програми психологічної підтримки та тренінгів для працівників ІТ сфери.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Ковтун Едуард Олександрович

к.е.н., доцент

Кузнєцова Луїза Олегівна

Студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно економічного університету
м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. Під час повномасштабної війни між росією та Україною багато громадян були змушені залишити свої домівки, і місцеві органи самоврядування взяли на себе завдання забезпечення їх соціального захисту. Ця робота не була новою для деяких громад, які вже приймали на своїй території переселенців з окупованих територій. Однак, деякі нові громади, які були утворені в 2020 році, не мали достатнього досвіду з організацією соціального захисту внутрішньо переміщених осіб і потребували поради більш досвідчених сусідів.

З огляду на масштабність нової хвилі внутрішнього переміщення осіб, необхідна серйозна підготовка та дії. Тому Асоціація міст України зібрала кращі практики органів місцевого самоврядування щодо роботи з переселенцями та розробила методичні рекомендації, які містять зразки рішень ОМС з детальними коментарями, спрямовані на організацію соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах.

Мета роботи. / Aim. Мета полягає у тому, щоб на підставі критичного аналізу норм законодавства України про соціальний захист внутрішньо переміщених осіб та правозастосовної практики охарактеризувати особливості

правового регулювання їх соціального захисту та розробити теоретичні та практичні пропозиції та рекомендації щодо вирішення проблем у цій сфері.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено аналіз внутрішньо переміщених осіб в Україні, та оглянуто літературу наукових журналів та статей.

Результати та обговорення./Results and discussion. У територіальній громаді організація харчування для військово-політичних об'єктів (ВПО) є однією з найважливіших складових соціального захисту нарівні з проживанням. Зазвичай муніципалітет залучає бізнес для допомоги вирішенню цього питання. Однак самостійно це питання не вирішується багатьма ОМС, зокрема у їдальнях комунальних закладів, через велику кількість переселенців. Деякі керівники громад домовляються з бізнесом щодо його соціальної відповідальності.

Однак такі рішення, швидше за все, є тимчасовими через додаткові витрати, які несуть заклади харчування, і які ніхто не компенсує. Міські громади вирішила проблему, пов'язану з вимушеним переміщенням людей, шляхом затвердження Порядку надання послуг з харчування. В територіальних громадах було затверджено розмір граничних витрат та порядок організації послуг з харчування для вимушено переміщених осіб. Важливо зазначити, що організація харчування передбачалась саме для цієї категорії осіб, а не для ВПО.

Це було обумовлено тим, що на момент розробки цього порядку держава ще не прийняла рішення щодо надання статусу ВПО новим переселенцям. Крім того, це рішення дало територіальним громадам право самостійно визначати категорії громадян, які підпадають під дію цього порядку. Ухвалення цього рішення базувалося на Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», Указі Президента України та рішеннях ОМС та ОВА щодо соціального захисту ВПО. Це було зроблено з метою забезпечення соціального захисту вимушено переміщених осіб, які прибули з інших областей, де ведуться бойові дії, та належної організації послуг з харчування за

талонною системою.

Виконком міської ради вважає це важливим кроком у забезпеченні соціального захисту вимушено переміщених осіб. Вирішено затвердити порядок надання послуг з харчування для вимушено переміщених осіб, який додається до документів. Для цих послуг встановлюється граничний розмір витрат, який не повинен перевищувати: __ гривень на добу за послуги з харчування однієї повнолітньої особи та __ гривень на добу за послуги з харчування однієї особи до 18 років.

Ужгородська територіальна громада визначила фактичну вартість надання відповідних послуг у розмірі 100 гривень для дорослих та 80 гривень для дітей. Затвердити формуляр для створення "Списку установ тимчасового розміщення вимушено переміщених осіб" (далі - Список), який додається. Орган соціального захисту населення (далі - орган соцзахисту) визначається відповідальним за ведення Списку, з подальшим затвердженням заступником міського голови відповідно до розподілу функціональних повноважень. Департамент соціальної політики територіальних громад були призначені відповідальними за організацію харчування та головним розпорядником коштів згідно з цією програмою. З метою виконання повноважень, передбачених Порядком, доцільно покласти на виконавчий орган ради, який є розпорядником бюджетних коштів. Особам, які мають доступ до Реєстру відповідно до розпорядження міського голови, потрібно забезпечувати облік вимушено переміщених та/або евакуйованих осіб.

В територіальній громаді впроваджено власну програму, яка складається з розробленого реєстру ВПО. Ця програма допомагає забезпечити більш якісний соціальний захист ВПО та має кілька переваг порівняно з Єдиним реєстром даних про внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, доступ до реєстру можна надавати посадовим особам ЦНАП, гуманітарних штабів, шкіл, лікарень тощо, що дозволяє забезпечити якісну та оперативну комунікацію та уникнути дублювання. Реєстр був розроблений та переданий ентузіастами з ІТ-сфери для безкоштовного використання.

Кожна громада може також безкоштовно отримати цей реєстр для полегшення своєї роботи з ВПО. Порядок забезпечення послуг харчування для вимушено переміщених осіб (далі - Порядок) визначає організаційні принципи надання послуг з харчування для осіб, які прибули з областей з воєнними діями. Порядок розроблено відповідно до Конституції України та законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" та "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії".

Основною метою забезпечення послуг харчування для вимушено переміщених осіб на території територіальної громади є комплексне розв'язання проблем фінансування та забезпечення базових потреб осіб, які прибули з областей з воєнними діями. Орган соціального захисту населення є головним розпорядником коштів бюджету територіальної громади щодо видатків на оплату послуг з харчування вимушено переміщених осіб. Згідно з Порядком виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590, витрати на харчування можуть бути покриті коштами місцевих бюджетів. Якщо виникають проблеми з казначейством щодо передачі коштів, рекомендуємо звернутися до регіонального відділення Асоціації міст України.

Для отримання послуг з харчування потрібно мати талон на харчування, довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та документ, який посвідчує особу (паспорт громадянина України, ID-карту або витяг з Єдиного державного демографічного реєстру, посвідку на тимчасове/постійне місце проживання), а також свідоцтво про народження дитини або інший документ, який може його замінити.

Стаття 13 Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус" визначає перелік документів, які необхідні для підтвердження особи та громадянства України, а також для підтвердження її спеціального статусу. Уповноважена особа, яка займається обліком вимушено

переміщених осіб, відповідає за видачу талона на харчування. Вона має доступ до Реєстру вимушено переміщених осіб та додає інформацію про видачу талона, який був виданий вимушено переміщеній або евакуйованій особі, про яку вже є інформація в Реєстрі. Після видачі талона, уповноважена особа вносить цю інформацію до паперової відомості обліку, підписуючи її разом з отримувачем талона.

Територіальна громада має діючий Реєстр вимушено переміщених осіб, тому цей пункт діє в цій територіальній громаді. У разі відсутності такого Реєстру, рекомендується уповноважити посадових осіб місцевого самоврядування, які ведуть облік ВПО, на видачу талонів. Талони на послугу з харчування можуть бути видані лише на певний термін, який визначається в таких талонах.

Послуги з харчування, які надаються використовуючи такі талони, можуть бути обмінені лише на ці талони. Надавачі послуг повинні готувати акти прийому-передачі наданих послуг щопонеділка на основі фактично наданих послуг з харчування та разом з використаними талонами подавати їх до органу соціального захисту для оплати. Зразок такого "акту прийому-передачі наданих послуг" додається. Орган соціального захисту забезпечує оплату послуг, які надавач послуг надав на підставі акта прийому-передачі та отриманих талонів, що були затверджені заступником міського голови відповідно до функцій, які він виконує.

Орган соціального захисту також бере на себе фінансові зобов'язання та здійснює відповідні витрати згідно з бюджетними асигнуваннями. На початку кожного місяця, після звітування, орган соціального захисту та надавач послуг складають два примірники актів звірки розрахунків. Відповідно до Конституції, Україна є державою, яка має суверенність та незалежність. Вона є демократичною, соціальною та правовою державою, де найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Зміст і спрямованість діяльності держави визначаються правами і свободами людини та їх гарантіями.

Держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. З початку 2014 року Україна переживає неоголошену війну. Частина нашої території була незаконно анексована та тимчасово окупована Російською Федерацією, а на інших частинах ведуться бойові дії. Після 24 лютого 2022 року, коли був оголошений воєнний стан, бойові дії посилились, що призвело до масового переміщення населення, яке шукає безпеку та захист. Зараз кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні складає 4,9 мільйона.

В умовах надзвичайних викликів, що виникли під час війни, велике навантаження на державний бюджет та поява нових потреб у громадян вимагають оперативної та ефективної реакції з боку держави та місцевого самоврядування.

Уряд вживає заходів для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення. Було введено надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам згідно з Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами). У 2022 році понад 2,3 мільйона внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на її виплату з державного бюджету було виділено 52,8 мільярда гривень.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 214 "Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану" (зі змінами), виплата призначених державних допомог та пільг не припиняється під час воєнного стану і продовжується протягом періоду його дії та одного місяця після його закінчення. Уряд прийняв постанову Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 405 з метою реалізації спільного проекту з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), спрямованого на надання додаткової соціальної підтримки найбільш вразливим категоріям населення, зокрема сім'ям з дітьми, в умовах воєнного стану.

Створено платформу «Допомога за підтримки Мінсоцполітики, Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні, що отримала фінансову підтримку Швеції. Головна мета цієї платформи задоволення нагальних потреб громадян, що постраждали від військової агресії РФ проти України.

Громадяни, у яких є потреба у допомозі щодо забезпечення продуктами харчування, засобами особистої гігієни, ліками, побутовими речами, одягом, пальним, транспортними та іншими послугами. Люди, які належать до групи внутрішньо переміщених осіб пенсійного віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, можуть отримувати соціальні послуги відповідно до чинного законодавства України, залежно від їх фактичного місця проживання чи перебування.

Для малозабезпечених сімей внутрішньо переміщених осіб, зокрема багатодітних, забезпечується соціальний захист шляхом надання допомоги відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям". Програма житлових субсидій є важливим інструментом соціального захисту населення під час оплати житлово-комунальних послуг.

З метою забезпечення доступності для внутрішньо переміщених осіб ця програма була максимально спрощена. Через житлові субсидії держава компенсує частину витрат на житлово-комунальні послуги сім'ям, допомагаючи їм зменшити фінансове навантаження. На сьогоднішній день, згідно з рішеннями комісій, утворених державними адміністраціями районів, районів у місті Києві та виконавчими органами міських, районних у містах рад (якщо такі органи є), житлова субсидія може бути призначена одному з членів домогосподарства, який фактично проживає у житловому приміщенні (будинку), але не є зареєстрованим там як орендар чи наймач, якщо ця особа є внутрішньо переміщеною. У такому випадку заявник (внутрішньо переміщена особа), яка звертається для отримання житлової субсидії, декларує склад домогосподарства.

Висновки./Conclusions. Проведений нами аналіз окремих питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб дає змогу констатувати, що стан соціального захисту цієї категорії громадяни України нині є таким, що потребує вдосконалення. Незважаючи на те що в країні здійснюються заходи щодо поновлення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, органи соціального захисту порушують деякі конституційні права даної категорії, а саме пенсійні. Рішення судів на користь переселенців здебільшого не виконуються.

Кабінет Міністрів України видає постанови, які суперечать Конституції України та законам України щодо пенсійного забезпечення даної категорії громадян України. Із метою недопущення дискримінації вказаної категорії слід посилити відповідальність посадових осіб за порушення конституційних прав внутрішньо переміщених осіб, особливо пенсійних, вважаємо за необхідне привести законодавство України щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів.

Потребує вдосконалення механізм виплати пенсій, у тому числі й за минулий період. Проведене дослідження не вичерпує всіх проблемних питань щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та потребує подальшого дослідження проблеми виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованій території і не отримують пенсію від інших держав.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ

Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Галушко Ростислав Володимирович,
здобувач освіти 1 курсу ННІПО,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Гендерне питання залишається актуальним та дискусійним в українському соціумі. Загальні світові тенденції розвитку гендерної проблематики розглядають у зрізі культурно-релігійних особливостей, з одного боку, та впливу совіти, зокрема, гендерної, з іншого. Україна тяжіє до європейського вектору розвитку, не є виключенням й погляди на розвиток гендерних відносин, хоча у суспільстві є різні погляди: від патріархальних до гендерної паритетності. На сьогодні для України є характерним запозичення європейського досвіду вирішення гендерного питання.

Також слід зазначити, що гендерне питання подекуди сприймається вузько, виключно як феміністична сторінка розвитку або сприйняття чи несприйняття відносин між представниками однієї статі. Подолання такого стереотипного сприйняття, а також подолання самої гендерної нерівності поступово стає можливим завдяки просвітницькій та науковій роботі.

Протягом останнього десятиліття українська освіта пішла шляхом комплексного вивчення гендерного питання через створення лабораторій, центрів гендерних досліджень у закладах вищої освіти. Такий підхід поступово виправдовує себе, адже гендерна проблематика стає складовою багатьох дисциплін, наукових робіт, конкурсів, громадських ініціатив тощо.

Мета: охарактеризувати діяльність центрів гендерних досліджень в окремих ЗВО України, прослідкувати реалізацію гендерної складової в освіті як системне явище у вищій освіті через мережу освітніх гендерних центрів, проаналізувати реалізації практичної складової проекту розвитку центрів гендерної освіти та досліджень в окремих ЗВО.

Результати обговорення. Гендерна освіта отримала потужний поштовх до розвитку наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. завдяки системного підходу вивчення та наукових досліджень у вищій освіті. Підставою для створення та діяльності Центрів гендерної освіти ЗВО слугують такі нормативні акти: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; наказ Міністерства освіти і науки України від 10.09.2009р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту». Основними цілями центрів виокремлено такі: підвищення теоретико-методологічного рівня і результативності наукових досліджень у сфері гендерних досліджень; формування методологічної культури науковців-дослідників, що займаються вивченням та дослідженням гендерних проблем; підготовка до науково обґрунтованих концепцій і технологічних розробок у сфері гендерних досліджень; моделювання і проектування гендерних систем і технологій сучасних наукових досліджень [7].

Слід зазначити, що впродовж першого десятиліття впровадження гендерної освіти створилась мережа центрів гендерних досліджень у ЗВО України. Як правило, усі центри займаються науково-методологічною розробкою гендерної проблематики, частина заходів проводиться за ініціативи чи як реалізація європейських проектів, також для центрів є характерними просвітницька діяльність, співпраця з громадськими об'єднаннями, заходи для громадськості та студентства.

На 2017 р. осередки гендерної освіти діють в Києві: Ініціативна група дослідниць гендеру, факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Український центр гендерної освіти Національного технічного університету України «Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського». Осередки гендерної освіти в центрі України: Вінницький освітній гендерний центр, Центр гендерної освіти, факультету соціальної і психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Центр гендерної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Осередки гендерної освіти на півночі України, Центр гендерної освіти Чернігівського національного технологічного університету, Центр гендерної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Центр гендерної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка, Осередок гендерної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Гендерний центр Сумського державного університету, Кафедра соціальної педагогіки і гендерних студій Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (Інститут педагогіки і психології), Осередки гендерної освіти на півдні України, Гендерний центр ДВНЗ «Національний гірничий університет», Лабораторія гендерної освіти й виховання Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Центр гендерної освіти Криворізького педагогічного інституту, Центр гендерних досліджень Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна, Центр гендерної освіти на базі факультету соціальної педагогіки і психології Запорізького національного університету, Центр гендерної освіти Одеського державного університету внутрішніх справ.

Осередки гендерної освіти на заході України: Кафедра гендерних досліджень Національного університету «Острозька академія», Центр гендерної освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кафедра педагогіки і гендерної рівності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Центр гендерної освіти Луцького національного технічного університету, Навчально-наукова лабораторія гендерних досліджень при кафедрі політології й державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Центр гендерної освіти

Луцького педагогічного коледжу, Закарпатський обласний центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті. Осередки гендерної освіти на сході України: Центр гендерних досліджень і освіти Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Гендерний центр Харківської академії неперервної освіти, Гендерний центр Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, Центр гендерної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ, Гендерний центр Харківського національного медичного університету, Центр гендерної освіти Харківського національного університету радіоелектроніки, Центр гендерної освіти Харківського національного університету будівництва й архітектури, Центр гендерної освіти Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, Гендерний центр Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Центр гендерної освіти Комунального комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Гендерний центр Донбаського державного педагогічного університету, Центр гендерних досліджень і освіти Маріупольського державного університету [1].

У ряді закладів вищої освіти було проведено гендерний аудит. Процедура гендерного аудиту є інструментом і процесом, який базується на методології участі та націлений на організацію навчання щодо гендерної чутливості як на індивідуальному рівні, так і на рівні адміністрації установи.

Гендерний аудит за суттю є «соціальним аудитом», і належить до категорії «перевірок якості», що відрізняє його від традиційних «фінансових аудитів», створює передумови для ідентифікації ключових прогалин і проблеми, рекомендує шляхи їх вирішення, пропонуючи можливі поліпшення і нововведення. Гендерний аудит є можливістю продемонструвати кращі практики з досягнення гендерної рівності, підвищує колективний потенціал організації та дає можливість визначити сильні і слабкі сторони у провадженні гендерної рівності.

Він контролює і оцінює прогрес, досягнутий в гендерній проблематиці,

допомагає організувати ініціативи, спрямовані на досягнення гендерної рівності, реалізує навчання колективу з гендерних питань через роботу у команді та обмін інформацією. Важливою складовою гендерного аудиту є розробка рекомендацій за його результатами, перелік яких відповідає специфіці втілення гендерних підходів в університетському середовищі. Проект з проведення гендерного аудиту у 15-и вищих навчальних закладах з 10-и регіонів України був підтриманий 2015 р. на конкурсі Фонду локальних ініціатив посольства Фінляндії в Україні [2].

Український Центр гендерної освіти при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» має багатий досвід співробітництва з гендерної проблематики, зокрема, з розробки та впровадження міжнародних програм та проектів. Багаторічне тісне співробітництво з різними організаціями спрямовуємо на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у сфері науки та освіти, з наголосом на міждисциплінарному використанні новітніх інформаційних технологій. Зокрема, в 2001-2003 р.р. за підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку, Посольства Канади в Україні та Канадсько українського гендерного фонду був реалізований проект «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні». У співпраці з UNDP брали участь у програмі «Гендер у розвитку». Створені та розповсюджуються на електронних носіях матеріали науково-практичних семінарів, що відбувались по всіх регіонах України, та випуски річних дайджестів «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні», які здобули високу оцінку фахівців з гендерної проблематики і користуються постійним попитом [5].

Центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті розпочав свою діяльність у 2003 р. при кафедрі педагогіки та психології, за підтримки Програми рівних можливостей Програм розвитку ООН в Україні, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді та Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації. З

2006 р. Центр діє як структурний підрозділ УжНУ. Щороку Центр проводить різноманітні регіональні заходи у межах: Всеукраїнської акції «Стоп сексизм!» (березень-квітень); Всеукраїнської акції «Я проти насильства!» (червень-серпень); Міжнародної акції «16 днів активних дій проти гендерного насильства» (25 листопада – 10 грудня). Щороку у травні та жовтні Центр проводить змагання з «гендерного спортивного орієнтування» (гендерний квест) – власна авторська методика роботи з молоддю у сфері гендерної освіти, яка у 2009 р. Міністерством освіти та науки України була визнана однією з найефективніших практик навчально-просвітницької роботи з молоддю у сфері гендерної освіти в Україні, за допомогою активного відпочинку та спорту, через формування навичок гендерної чутливості та вмінь розпізнавання гендерні стереотипи [8].

Центр гендерної освіти Харківського національного медичного університету (ЦГО ХНМУ) було створено у 2012 році. Метою Центру є надання науково-практичної допомоги викладачам та студентам Університету щодо впровадження ідеї гендерної рівності у навчально-виховний процес шляхом посилення гендерного компоненту у змісті соціально-гуманітарних та природничих дисциплін, проведення виховних заходів, організації науково дослідної роботи для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо. Зусилля центру зосереджені на впровадженні у навчальний процес гендерної медицини як вибіркового курсу. Важливим досягненням Центру є проведення семи Міжнародних науково-практичних конференцій «Гендер. Екологія. Здоров'я» (2007, 2008, 2011, 2015, 2017, 2019, 2021) [9].

Центр гендерної освіти у Луцькому педагогічному коледжі фактично розпочав свою роботу у 2012 р., а в 2020 р. на базі Центру гендерної освіти КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради створено ГО «Гендерний креативний простір».

У квітні – вересні 2021 року ЦГО долучився на волонтерських засадах до реалізації проекту «Будуємо гендерно чутливе освітнє середовище в громадах Волинської області» у межах проекту «Жінки України: залучені, спроможні,

незламні», який реалізовувався «Пакт Інститут» в Україні за підтримки Міністерства міжнародних справ Канади. У межах проєкту здійснено гендерний аудит закладів освіти Городищенської, Самарівської, Сошичненської та Павлівської ТГ Волинської області. Розроблено Дорожню карту гендерного аудиту закладів освіти, яку за сприяння Управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації поширено серед закладів освіти Волинської області [10].

Центр гендерної освіти в Запорізькому національному університеті був створений у 2013 р. з метою надання науково-практичної допомоги викладачам і студентам вищих навчальних закладів щодо впровадження ідей гендерної рівності у навчально-виховний процес шляхом посилення гендерного компонента в змісті соціально-гуманітарних дисциплін, організації науково дослідної роботи для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації будь-яких форм дискримінації, запобігання насильству в усіх сферах життя суспільства, протидії торгівлі людьми, проведення виховних заходів тощо [11].

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (далі ДДУВС) впроваджує гендерну складову у всі напрями діяльності – наука, навчальний процес, виховна діяльність, кадрова політика тощо. На базі ДДУВС діє Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності – єдина в Україні гендерна наукова лабораторія, підпорядкована вищій галузевій науковій установі у сфері права – Національній академії правових наук України. Лабораторія є науковим підрозділом подвійного підпорядкування створена відповідно до угоди між Науково-дослідним інститутом державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України та Дніпропетровським державним університетом внутрішніх справ 09 лютого 2017 р. [3].

В Одеському державному університеті внутрішніх справ у 2020 р. затверджено положення про діяльність «Центру гендерної освіти Одеського

державного університету внутрішніх справ».

Метою діяльності Центру гендерної освіти є надання науково-практичної допомоги викладачам, курсантам та студентам щодо впровадження ідей гендерної рівності у навчально-виховний процес шляхом посилення гендерного компоненту у змісті соціально-гуманітарних дисциплін; проведення виховних заходів; організації науково-дослідної роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації всіх форм дискримінації, попередження насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми тощо.

З огляду на специфіку ОДУВС як закладу вищої освіти, який готує майбутніх правоохоронців та правозахисників, у фокусі основних напрямів діяльності ЦГО, крім загальних аспектів гендерної проблематики, знаходяться питання протидії гендерно обумовленому насильству, зокрема запобіганню та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми [6].

Різноманітну та системно гендерну освіту реалізовано в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Організаційно-технологічний концепт моделі включав зміст та напрямки діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка як науково-дослідної лабораторії та культурно-просвітницького підрозділу університету. Зокрема, було розроблено гендерні стандарти освіти, імплементовано інноваційні гендерно-освітні технології у межах науково-дослідних проєктів МОН України (2002 — 2021), міжнародних грантів за сприяння Міжнародного фонду «Відродження»(1999 — 2000), Агентства Міжнародного Розвитку, Посольства Канади в Україні, Канадсько-українського гендерного фонду (2002-2004), Програми рівних прав та можливостей жінок в Україні (ПРООН-ЄС) (2009 — 2011), програми офісу Ради Європи в Україні «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» Королівства Норвегії (2014), Програми розвитку фінансового сектору USAID/ FINREP-II (США) (2015); програм «Рівні можливості для здобуття професії молодими матерями студентками у ВНЗ» за фінансової підтримки Європейської Комісії, «Гендерний

мейнстримінг у вищих навчальних закладах України», що фінансується Фондом локальних ініціатив посольства Фінляндії в Україні (2013 — 2015) тощо [4, с. 20].

У цілому, вирішення проблеми гендерної освіти при закладах вищої освіти вимагає прийняття рішень та пошуку ресурсів на всіх рівнях: на загальнодержавному – інституалізація центрів гендерної освіти як необхідного елементу впровадження гендерного підходу в освіту шляхом створення та реалізації відповідних нормативно-правових документів, популяризація діяльності гендерних освітніх центрів, зокрема і при ЗВО; на місцевому гендерна просвіта студентської молоді, привернення уваги громадськості до питання забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, проведення тематичних інформаційних кампаній [12, с. 38].

Висновки. Діяльність центрів гендерних досліджень у закладах вищої освіти в Україні має системний характер та ряд спільних рис у різних ЗВО. Частково це пояснюється впровадженням та реалізацією різноманітних програм та ініціатив щодо гендерного питання ззовні, тобто закордонними організаціями, навчальними закладами та громадськими організаціями. З іншого боку, саме комплексний підхід до реалізації гендерного питання через освіту та створення навчально-методичних розробок дисциплін гендерного напрямку та проведення наукової роботи за даною тематику відіграли системоутворюючу роль у просвітництві та вивченні гендерної проблематики. Виступаючи своєрідним соціоконструктом, розуміння та формування уяви про гендер у соціумі теж реалізовано через концепт конструкту, що стає запорукою його успішного формування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти: комплексний підхід до впровадження гендерної рівності. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/vseukrainska-merezha-oseredkiv-gendernoi-osviti->

kompleksniy-pidhid-do-rivnosti-134116.html (дата доступу: 13.03.2023)

2. Гендерний мейнстримінг у вищих навчальних закладах України. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/26/> (дата доступу: 13.03.2023)

3. ДДУВС у механізмі забезпечення гендерної рівності. URL: <https://dduvs.in.ua/ngp/mzgr/> (дата доступу: 13.03.2023)

4. Кравець В., Кікенджі О., Василькевич Я. Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст. Науковий колегіум. Науково-інформаційний журнал. Проблеми вищої освіти. 2023. №1-2 (110). С. 15-23

5. Український центр гендерної освіти. URL: <https://kpi.ua/gender> (дата доступу: 13.03.2023)

6. Центр гендерної освіти. URL: <https://oduvs.edu.ua/derzhava-ta-suspilstvo/tsentr-gendernoyi-osviti/> (дата доступу: 13.03.2023)

7. Центр гендерної освіти (гендерний центр) вищого навчального закладу. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/works/186-tsentr-gendernoi-osvity-gendernyi-tsentr-vyshchoho-navchalnoho-zakladu> (дата доступу: 13.03.2023)

8. Центр гендерної освіти. Ужгородський національний університет. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/policy_of_ssd-gender_center/about (дата доступу: 13.03.2023)

9. Центр гендерної освіти. Харківський національний медичний університет. URL: <https://knmu.edu.ua/navchalno-naukovi-medychni-kompleksy-ta-czentry/czentr-gendernoyi-osvity/> (дата доступу: 13.03.2023)

10. Центр гендерної освіти. КЗВО «Луцький педагогічний коледж». URL: <http://ipc.org.ua/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80-%D2%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8/> (дата доступу: 13.03.2023)

11. У ЗНУ презентували сайт Центру гендерної освіти. URL: https://sites.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=17896&lang=ukr&news_code=u-znu-prezentuvali-sajt-tsentru-gendernoyi-osviti

12. Ядловська О. С. Шляхи вирішення гендерного питання як складової дисциплін соціально-гуманітарного циклу в ЗВО України. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) /ТДАТУ: ред. кол. Ломейко О. П, Єременко О. А, Михайлов В. В [та ін.]. Частина 1. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. С. 376-378.

CULTUROLOGY

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Палій Сергій Васильович,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ. Швидкий розвиток інформаційних технологій, безпрецедентні темпи збільшення обсягу інформації та інформаційних ресурсів, масштабна комп'ютеризація в світовому суспільстві дає очевидні підстави розглядати інформаційно-аналітичну діяльність як необхідну складову всіх галузей людської життєдіяльності.

В першу чергу від особливостей застосування інформаційно-аналітичних підходів на сучасному етапі розвитку суспільства безпосередньо залежить ефективність функціонування та перспективи розвитку державних структур і комерційних підприємств.

Мета роботи. Виявити особливості діяльності інформаційно-аналітичних центрів в контексті прийняття ефективних управлінських рішень та окреслити перспективні напрями її розвитку.

Матеріали та методи. Застосовано методи аналізу та синтезу, метод когнітивного аналізу, компаративістський метод, що посприяли виявленню особливостей діяльності та типові проблеми функціонування інформаційно-аналітичних центрів, а також запропонувати шляхи їх розв'язання та окреслити перспективні напрями розвитку на початку третього десятиліття XXI ст. у контексті підвищення ефективності управління.

Результати та обговорення. Сучасний інформаційний простір, в умовах якого функціонують вітчизняні державні та недержавні організації, з одного боку, суттєво розширивши можливості, з іншого – докорінно змінив підходи до інформаційно-аналітичної діяльності та систем підтримки прийняття управлінських рішень. Паралельно спостерігається зростання вимог до проведення інформаційно-аналітичної діяльності через: скорочення строків надання даних керівництву; зростання кількості факторів, які необхідно враховувати в процесі прийняття управлінських рішень; підвищення вимог до оперативності управління змінам цілей, стратегій та формування управлінських впливів.

Сучасні комп'ютерні технології підтримки прийняття рішень забезпечують новий рівень якості управління інформаційно-аналітичною діяльністю в умовах великого обсягу різномірної неструктурованої інформації, що постійно збільшується та змінюється, суттєво розширюють функціональні можливості та позитивно впливають на ефективність прийняття управлінських рішень в умовах діяльності державних та недержавних організацій.

Історіографічний аналіз дозволяє констатувати наявність чітко сформованого у сучасному вітчизняному теоретико-практичному дискурсі твердження щодо ефективного напрямку вдосконалення процедури прийняття управлінських рішень – запровадження в діяльність органів державної влади інформаційно-аналітичної системи, призначеної для збору, консолідації, подальшої обробки та аналізу інформації [1, с. 3]. Особливу ефективність у розв'язанні цього питання, на нашу думку, забезпечують сучасні інформаційно-аналітичні центри.

Оскільки кожна управлінська проблема повинна розглядатися лише у зв'язку з іншими проблемами, при прийнятті рішення щодо будь-якого об'єкта управління необхідно розглядати вплив цього рішення та інші об'єкти. Здійснюючи управлінські дії, необхідно виходити із того, у якій ситуації вони приймаються. Аналіз даного процесу та підготовка оптимальних даних не можуть бути здійснені без потенціалу ситуаційного інформаційно-аналітичного

центру.

Завданнями інформаційно-аналітичного центру є: забезпечення збереження інформаційних ресурсів, що містяться в банку даних ІАЦ; систематична та своєчасна обробка наявної в банку даних інформації; комп'ютеризація процесів обробки інформації; розробка і впровадження нових технологічних рішень на основі аналізу інформації; просування ефективних методів оцінки; підготовка аналітичних довідок, звітів; організація та проведення тематичних семінарів; методичні консультації з різноманітних організаційних питань.

Фактично інформаційно-аналітичні центри займаються безпосередньо інформатизацією (міста, області, регіону), включно зі здійсненням аналізу стану та використання інформаційно-обчислювальних ресурсів, здійсненням технічної підтримки мереж органів державного управління та баз даних, забезпечення інформаційної безпеки, сприяння розвитку діяльності некомерційних організацій, розміщених на певній території, а також виявлення проблем в діяльності вказаних організацій. Їх функціями є аналітика, дослідження громадської думки, інформаційне забезпечення діяльності органів управління, ведення сайтів та порталів профільної тематики.

Основою системи підтримки прийняття управлінських рішень в системі інформаційно-аналітичного центру складає структурно-вірогідна модель вироблення оптимального управлінського рішення.

Діяльність інформаційно-аналітичного центру в контексті прийняття ефективного управлінського рішення полягає в: накопиченні експертної якісної та кількісної інформації, призначеної для напрацювання ініціативних рішень; розрахунку оптимального рішення при заданих початкових умовах і в межах конкретної моделі; автоматизованого експериментування з метою виявлення закономірностей процесу управління та напрацювання науково-обґрунтованих рекомендацій керівникам державних установ або комерційних підприємств, які приймають відповідальні рішення з впливу на об'єкти управління; накопичення розроблених рішень; аналіз процесів напрацювання ініціативних управлінських

рішень.

Зростання кількості інформаційно-аналітичних центрів та посилення їхньої ролі в сучасних глобалізаційних процесах обумовлені нинішньою інформаційною епохою та формуванням інформаційного суспільства. Важливим результатом діяльності інформаційно-аналітичного центру є створення алгоритму практичного вирішення конкретної проблеми та пропозиція щодо конкретного управлінського рішення (наприклад ідеї та рішення, представлені у вигляді нового варіанта певного курсу, оцінки, теорії, пропозиції, попередження, довгострокового плану чи прогнозу, опису методики, статистичних викладок, аналізу та ін.).

Затребуваність інформаційно-аналітичних центрів на сучасному етапі є показником того, наскільки влада та громадськість тієї чи іншої країни відповідають змістовому інформаційному суспільству, під яким, згідно з класичними формулюваннями, розуміють міру узагальнених знань даного суспільства [2].

Багато організацій, що діють в Україні як інформаційно-аналітичні центри насправді відповідають за інформатизацію в своїй галузі, або за зв'язки з громадськістю, ведення сайтів та зв'язок з ЗМІ. Водночас на нашу думку, доцільним на сучасному етапі є удосконалення діяльності інформаційно-аналітичних центрів України, спрямованих на підвищення ефективності системи інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності органів державної влади.

Висновки. Перспективними напрямками розвитку діяльності інформаційно-аналітичних центрів на сучасному етапі є: удосконалення діяльності єдиного державного координаційного центру з функціонування і методо-інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності державної влади; розробка єдиного для всіх інформаційно-аналітичних центрів модельного положення, типової організаційної структури; чітке визначення змісту та специфіки діяльності ІАЦ; зміщення акценту з ситуаційного характеру діяльності; пошуки шляхів підвищення ефективності аналітичної

діяльності, зокрема використання сучасних методів і засобів для підвищення ефективності аналітичної діяльності; створення системи планового навчання та підвищення кваліфікації співробітників інформаційно-аналітичних центрів; максимальне осучаснення цифрового обладнання; максимальний захист загальноукраїнської та регіональних баз даних від дезінформації; максимальне посилення комунікацій між інформаційно-аналітичними центрами та органами виконавчої влади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котковський В. Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади. Теорія і практика державного управління. 2015. Вип. 4(51). С. 1-6.
2. Castells M. The Information Age, Volumes 1-3: Economy, Society and Culture. Wiley-Blackwell, 1999. 1488 p.

POLITICAL SCIENCES

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВНУТРІШНЯ СИТУАЦІЯ У ЗВ'ЯЗКУ З АНЕКСІЄЮ КРИМУ РОСІЄЮ У 2014 Р.

Домбровська Дар'я Валеріївна

студентка 1-го курсу

гуманітарно-педагогічного факультету

спеціальності «Міжнародні відносини

суспільні комунікації та регіональні студії»

НУБіП України

Київ, Україна

Зовнішня політика – загальний курс держави в міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами та інституціями відповідно до потреб, принципів і цілей внутрішньої політики. Це діяльність держави та інших політичних інститутів, що здійснюється на міжнародній арені; комплекс дій, спрямованих на встановлення і підтримку відносин із міжнародним співтовариством, захист власного національного інтересу й поширення свого впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин. Головна мета зовнішньої політики – забезпечення національної безпеки та добробуту народу, створення умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави. Вона визначається зовнішніми чинниками, міжнародними обставинами, це зумовлено взаємодією [4, с. 19].

У Постанові Верховної Ради (Постанова втратила чинність на підставі Закону № 2411-VI (2411-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 40, ст. 527) «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 37, ст. 379) у пункту III, статті 1 зазначено: «Зовнішньополітичні зусилля мають бути постійно спрямовані на те, щоб прикордонні держави утворювали навколо України надійну смугу миру і

стабільності. В цьому контексті кожна прикордонна держава є стратегічним партнером України» [5], але не всі сусіди нашої держави хочуть жити в мирі та дружбі...

Українсько-російські відносини мають довгу і суперечливу історію, яка нараховує сотні років. Основним її змістом є прагнення московії та її спадкоємців – російської імперії, радянського союзу та російської федерації унеможливити становлення незалежної держави Українського народу повноправного члена європейської співдружності націй.

Набуття Україною незалежності у 1991 р. у результаті розпаду срср від початку розглядалося і розглядається російською елітою як прикре історичне «непорозуміння», яке повинно бути якнайшвидше виправлене. За визначенням В. Путіна цей розпад – «найбільша геополітична катастрофа ХХ ст.». Події 2014-2015 рр. довели, що така точка зору знаходить широку підтримку у всіх прошарках російського суспільства. Навіть у січні 2016 р. згідно з результатами соціологічних опитувань 64 % росіян підтримували агресію проти України [1].

Варто зазначити, що двосторонні відносини між країнами поділяються на 3 типи: 1) доміантний вплив одної держави на іншу, контроль; 2) підтримка партнерських відносин між державами; 3) конфлікт між двома сторонами, рф із самого початку вибрала перший тип відносин, якісно і глибоко зманіпулювавши свідомістю влади та самого народу України, почала з досить легких маніпуляцій за каденції Леоніда Кравчука, а саме відмови від ядерної зброї, підписанням Будапештського меморандуму та Масандрівських угод, за якими Україна була забезпечена невтручанням у її території, повагою до незалежності та суверенітету нашої держави, захистом з боку держав-підписантів (США, рф, Велика Британія) та негайної реакції Ради Безпеки ООН в разі залучення сили проти територіальної цінності, утримання від економічного та будь-якого з тисків, невикористання ядерної зброї та відсутності погроз щодо цього виду зброї.

Окрім маніпуляцій, рф використовувала та досі користується способом «вичікування» зручного моменту для чергового злочину. Одним із таких

злочинів росії є анексія півострова Крим. Зручним видався час за каденції Віктора Януковича. Пропагування «великої росії» з боку Путіна вплинула на четвертого президента України та змусила його відмовитись від підписання документу про приєднання України до ЄС, що викликало відповідну реакцію в українців, котра призвела до революції – Революції Гідності.

Більше півмільйона людей повстали проти влади та мирно мітингували, потерпаючи від жорстокості СП «Беркут». Більше сотні людей віддали життя за майбутнє своєї держави, борючись за спільну ідею – звільнення держави від корупції, вступ у ЄС та незалежності від впливу держави, котра весь цей час планувала наступ на території суверенної України – росії.

20 лютого 2014 р. – день заходу «зелених чоловічків» на півострів Крим та захоплення державних будівель. В. Путін заявляв, що жодних військових сил на півострові немає, зізнавшись світу в злочині аж через рік. 16 березня 2014 р. окупанти провели нелегітимний референдум. Ще через два дні, 18 березня, Москва оголосила про «приєднання» Криму до рф [3].

Існує безліч версій того, що відбувалось у владі України в цей момент, та ми притримуємось однієї: допоки російські війська піднімали триколори на будівлях, В. Янукович, цинічно зрадивши країну, виїхав до росії, дозволивши забрати не лише Крим, а й розпочати наступ окупантів на східну Україну. Українські дипломати почали звертатися із закликами про порушення росією усіх міжнародних договорів до ООН, ЄС та НАТО. Українська влада також проводила активну роботу з місцевими жителями Криму та окупованих територій Донецька та Луганська, щоб надати їм допомогу та підтримку, а також забезпечити їхні права та свободи.

Крім того, Україна зверталася до міжнародної спільноти з проханням надати матеріальну та технічну допомогу в захисті своїх кордонів та території. Так, США та країни ЄС надавали Україні фінансову та військово-технічну допомогу для зміцнення обороноздатності країни та захисту її кордонів.

14 квітня 2014 р. виконувач обов'язків президента України Олександр Турчинов підписав Указ про виконання ухваленого на засіданні РНБО рішення

«Про невідкладні заходи з подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності», оголосивши початок антитерористичної операції зі звільнення захоплених підконтрольними Росії бойовиками територій Донецької та Луганської областей України.

Цьому передувала анексія Криму та ескалація напруги на півдні та сході України, що супроводжувалася захопленням приміщень СБУ, міліції та адміністративних будівель, проголошення «народних республік». У деяких містах (як, наприклад, у Харкові) вдалося навести порядок силами українського спецназу.

Однак в середині квітня почалося стрімке загострення ситуації: за підтримки російських спецслужб і «російських козачків», бойовики зайняли Донецьк, Луганськ, Горлівку, Краматорськ, Лисичанськ, Маріуполь; під їхнім контролем опинилася половина Донеччини і Луганщини. 12 квітня бойовики під командуванням полковника російських спецслужб Ігоря Гірка (Стрелкова) зайняли Слов'янськ і стало зрозуміло, що це війна і сил правоохоронних органів тут буде недостатньо.

Але після втечі Віктора Януковича гостро постало питання про проведення дострокових президентських і парламентських виборів, що в умовах воєнного стану було неможливо, тому було обрано формат саме антитерористичної операції із залученням Збройних Сил України. Також в операції брали участь сформовані напередодні підрозділи Національної гвардії та добровольчі батальйони [2]. Велика заслуга в забезпеченні армії та добровольців (від шкарпеток та рацій до машин та танків) тоді і зараз належить волонтерам!

Незважаючи на повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р., українська влада продовжує боротьбу за повернення Криму та окупованих територій. Також, Україна продовжує співпрацювати з міжнародними партнерами та міжнародними організаціями для зміцнення міжнародної підтримки в боротьбі за відновлення свого територіального цілісності та суверенітету нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Крим. Війна: передумови російської агресії». Директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України Володимир Горбулін презентував аналітичні матеріали. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html?PRINT> – Назва з екрану.
2. 2014 – офіційно оголошено про початок Антитерористичної операції на сході України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/14/2014-oficiyno-ogolosheno-pro-rochatok-antyterorystychnoyi-operaciyi-na-shodi-ukrayiny> – Назва з екрану.
3. Вісім років окупації Криму: як "зелені чоловічки" з Росії захопили український півострів. ВІДЕО. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uainfo.org/blognews/1645348777-visim-rokiv-okupatsiyi-krimu-yak-zeleni-cholovichki-z-rosiyi.html> – Назва з екрану.
4. Палінчак М. М. Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешанич М. М. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45897/1/%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0%20%D0%B0%205.pdf> – Назва з екрану.
5. Постанові Верховної Ради (Постанова втратила чинність на підставі Закону № 2411-VI (2411-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 40, ст.527) «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 37, ст.379). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> – Назва з екрану.

РЕГІОНАЛІЗМ, РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ

Шелест Олександр Сергійович

Студент аспірант

Одеський національний університет

ім. І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Перша хвиля класичного (або «старого») регіоналізму відбулася між 1950-ми та 1970-ми роками. Ключовою концепцією, що лежала в основі цих проектів, була регіональна інтеграція, яка, по суті, сприймалася як ендогенний державний процес, що впливає з внутрішніх умов, специфічних для кожного відповідного регіону. Інтерес та ентузіазм до регіональної інтеграції згас наприкінці 1960-х та 1970-х років. Ряд проектів, особливо в Африці та Латинській Америці, в тому числі деякі грандіозні, так і не були розпочаті або зрештою зруйновані. У той час як класичний або старий регіоналізм виник під час холодної війни з національними державами як беззаперечними основними акторами, поява нового регіоналізму була пов'язана з безліччю часто взаємопов'язаних структурних змін у глобальній системі, таких як:

- перехід від біполярності до дифузної або багатопольярної структури з новим розподілом влади та новим глобальним розподілом праці;
- змінилося ставлення до ліберального економічного розвитку та політичних систем у країнах, що розвиваються, а також у посткомуністичних економіках;
- періодичні побоювання щодо стабільності багатосторонності;
- реструктуризація вестфальської національної державної системи та зростання взаємозалежності, транснаціоналізації та глобалізації, що має глибокі наслідки для суверенітету, агенції для формування політики під керівництвом держави та регіонального співробітництва.

Новий регіоналізм різними способами пов'язаний із глобальними

структурними змінами, особливо з тим, що, можливо, є його домінуючою рисою: глобалізацією. Оскільки регіоналізація та глобалізація є частиною більшого процесу структурних змін, вони можуть існувати паралельно. Однак частіше вони мають тенденцію посилювати та формувати одне одного. Одним із наслідків цього є те, що сучасний регіоналізм не можна зрозуміти лише з точки зору окремого регіону (зсередини назовні), але також вимагає глобальної перспективи (ззовні всередину). Це, у свою чергу, пояснює, чому сучасний регіоналізм все більше розуміється з точки зору міжнародної політичної економії.

Поняття регіону також може стосуватися макрорегіонів, які є більшими територіальними одиницями на відміну від нетериторіальних міжнародних одиниць або підсистем. Макрорегіони є міжнародними, оскільки вони існують між державним і глобальним рівнями. Регіони можуть існувати на різних просторових масштабах і рівнях, іноді з розмитими географічними межами. Мінімалістичне визначення макрорегіону – це обмежена кількість держав, пов'язаних географічними відносинами та певним ступенем взаємозалежності. Історично було висунуто багато думок щодо типів взаємної взаємозалежності, які мають найбільше значення: економічні, політичні та соціальні взаємозв'язки; або історичні, культурні та етнічні зв'язки. Дійсно, існують різні типи регіонів. Можливо, що один тип домінує на певній території, тоді як в інших регіонах ці регіони конкурують, перетинаються або існують паралельно.

Фізико-географічні регіони або екорегіони існують у багатьох формах. Прикладами є долини норвезьких фіордів, річкові басейни, такі як Замбезі та Меконг, озерні системи, такі як Великі озера в Африці та Північній Америці, а також екологічні зони, такі як Амазонія або Велика морська екосистема Балтійського моря.

Культурні регіони часто мають спільну історію та релігію, а також мовну та культурну схожість та ідентичність. Ці регіони можуть існувати на багатьох різних просторових рівнях. Деякі прихильники культурних мікрорегіонів пропагують сепаратизм і націоналізм старого зразка. Економічні регіони часто

відмежовані від зовнішнього світу з точки зору транспорту, виробничих систем, контактів та інших взаємозалежностей і потоків, які з'єднують людей, товари та структури.

Адміністративні регіони по суті існують для цілей прийняття рішень, розробки політики або управління. Деякі з цих регіонів самі по собі мало динамічні; вони не пов'язані з навколишнім середовищем, культурою чи економікою і не мають політичної функції. Їх важливість і динамізм зумовлені передачею на нижчі рівні багатьох функцій, які раніше були прерогативами держави.

Ціль роботи./Aim. Це дослідження свідчить про те, що спеціалізовані та функціональні регіональні організації та структури в першу чергу посилять співпрацю, якщо структури стимулів є чіткими на національному та регіональному рівнях або коли співпраця на регіональному рівні обмежена або відсутня. Спеціалізовані регіональні організації та мережі часто досягають ефективних результатів, коли виконуються завдання та приносять користь для країни є відносно чіткими, і коли політичне середовище є сприятливим для регіональної співпраці. Докази також вказують на важливу роль спеціалізованих організацій і мереж для ініціювання регіональної співпраці, незважаючи на розбіжності національних інтересів в інших сферах діяльності. Ці типи органів також можуть створювати регіональну співпрацю на більш-менш паралельних національних напрямках.

Тим не менш, незважаючи на спільні інтереси та стимули, взаємовигідні рішення та ефективна реалізація проектів не завжди можливі і можуть значною мірою залежати від політичної підтримки та політичної мобілізації, яку може бути важко забезпечити через спеціалізовані регіональні організації або через національну та функціональну підхід до регіональне співробітництво.

Матеріали та методи./Materials and methods. Організації та мережі мають різні порівняльні переваги. Формалізована, чітко визначена адміністративна та ієрархічна організація може, наприклад, бути ефективною та раціональною щодо реалізації стратегій та політики, особливо в стабільному

середовищі та де проблема, яку потрібно вирішити, чітко визначена. Навпаки, більш децентралізована та гнучка мережева структура може бути більш адаптованою в турбулентному, швидко мінливому середовищі та в ситуаціях, коли прогрес залежить від адаптивної, гнучкої співпраці та більш неформальних та інклюзивних відносин і спілкування. Проте одних лише мереж, здається, недостатньо для управління складними транснаціональними суспільними благами.

Більш досконала система керівництва, особливо щодо аналізу витрат і вигод та економічної оцінки товарів і послуг (наприклад, вигоди щодо зв'язку між водою, продовольством, енергією та екосистемами), також потрібна для кращої інформованості рішень країни щодо переваг регіональних колективних дій.

Результати та обговорення./Results and discussion. Існує багато різних типів регіональних організацій і механізмів, які сприяють колективним діям, але є переконливі докази того, що ті, які недостатньо інтегровані в національні програми, як правило, нежиттєздатні і навіть можуть зазнати невдачі. З огляду на це, існує потреба в кращому розумінні як національних стимулів для співпраці, так і питань національної власності в контексті регіональної співпраці.

Висновки./Conclusions. Складність сучасної регіоналістики свідчить про необхідність широкого та міждисциплінарного підходу до розуміння регіоналістики. Старий регіоналізм стимулював дискусію про роль уряду та державних акторів у рамках міждержавних регіональних організацій. Хоча державні суб'єкти, а також міждержавні регіональні організації продовжують мати вирішальне значення, сьогоdnішній регіоналізм набагато більш неоднорідний. Результатом є не тільки більша різноманітність регіональних механізмів, керованих державами, ніж у минулому, а й зростаюча кількість недержавних або гібридних регіональних угод, мереж і механізмів управління. Те, що мається на увазі під регіоном, є центральним у будь-якому обговоренні регіоналізму та регіональної співпраці. Поняття регіону історично розвивалося,

щоб означати простір між національним і місцевим у межах держави (або національної держави). Це значення можна охопити термінами мікрорегіон або субнаціональний регіон, які можуть стосуватися як субнаціональних, так і транскордонних регіонів.

Важливість регіоналізму та регіональної співпраці як у виробленні політики, так і в наукових колах очевидна. Глобальні трансформації за останні два-три десятиліття (такі як кінець холодної війни, посилення економічної глобалізації та економічного лібералізму, а також постійні проблеми багатосторонності та трансформації національної держави) породили більш багатомірний процес регіоналізму в більшості сфер політики та секторів. Деякі з найважливіших аспектів регіоналізму обговорюються нижче, а саме безпека, економіка, соціальна та екологічна.

Регіональні переливи та регіоналізація внутрішніх конфліктів часто вимагають регіональних рішень. Особливо це помітно в Африці, Азії та на Балканах. Багато сучасних конфліктів є регіональними або регіональними, і їх неможливо вирішити або врегулювати за допомогою національних рішень і стратегій. Порівняльні переваги багатосторонніх проти регіональних підходів до безпеки та конфлікту часто обговорюються. Регіональні організації можуть мати більший успіх, ніж багатосторонні ініціативи у запобіганні конфліктам, а також у постконфліктній відбудові, оскільки вони повинні жити з наслідками невирішеного конфлікту.

PHILOLOGICAL SCIENCES

UDC 81'42-028.42:[164.031+316.642.3]

MASTERING THE ART OF PERSUASION: CRAFTING CREDIBLE ARGUMENTS

Fedoriv Yaroslava Romanivna

Candidate of Philology, Associate Professor

Ratushna Lidiia Yakivna

Senior Lecturer

The National University of “Kyiv-Mohyla Academy”

Kyiv, Ukraine

Abstract: This article offers insights into crafting persuasive and credible formal arguments. It emphasises the importance of mastering the art of unbiased persuasion for effective communication in academic and professional discourse. Recommendations are provided for achieving a formal style and credibility in argumentation, including the use of evidence from reliable sources and addressing counter-arguments. The article provides a comprehensive guide valuable to students and professionals.

Key words: argumentation, claims, evidence, credibility, professional and academic discourse, formal style.

Introduction. Argumentation is an essential tool for convincing audiences of the conveyed ideas. It requires an evidence-based approach, using credible sources to back up claims, and a formal style that communicates objectivity and professionalism. The art of crafting credible formal arguments underlies effective communication and unbiased persuasion, which is particularly relevant in academic and professional discourse.

This article proceeds from previous research on the classical model of

argumentation and persuasion and outlines the 5-move design of an argumentative text. The authors analyze two versions of a college essay on the same topic, comparing their styles and the usage of evidence and addressing common issues that communicators may have to deal with when developing arguments. Specifically, the article highlights the importance of formal style and credibility in argumentation and provides recommendations for achieving the goal of effective communication of ideas. The article focuses on stylistic peculiarities of objective unbiased argumentation and emphasises the significance of acknowledging and addressing counter-arguments, as well as providing relevant sources to support arguments and enhance their credibility.

Aim. The purpose of this paper is to highlight the crucial aspects of effective argumentative communication and to emphasise the significance of style and evidence in argumentation. The practical goal of this research is to develop guidance for students, professionals, and the general audience on how to master the art of convincing and credible argumentation in academic and professional discourse.

Materials and Methods. The authors have based their research on a literature review on argumentation and persuasion. Specifically, as noted by Conlin [1, pp. 338-9], effective argumentation requires the presentation of a controversial idea in a rational and objective manner, rather than an emotional one. A formal argument should contain five rhetorical moves, including a statement of the problem, a thesis or proposed solution, supporting evidence, acknowledgment and refutation of opposing views, and a conclusion summarizing the evidence and thesis.

To illustrate the essential components of effective argumentative communication and demonstrate the importance of attending to style and evidence, this paper provides a contrastive analysis of two argumentative essays that discuss the issue of plastic cups in educational institutions. One essay was developed for Bachelor-level students, while the other is an adaptation of the same topic for Master's program level students.

The content and structure of the first sample argumentative essay are discussed in detail in a *YouTube* video titled "Argumentative Essay Example" [2]. The narrator

exemplifies the structural elements of argumentation, focusing on the problem, a proposed solution, the evidence to support the solution, acknowledgment and refutation of opposing views, and a summary of the writer's position on the topic.

According to the video, the topic and the argumentation are based on the group brainstorming activity. We can assume that possible prompts for the class discussion could be as follows: “How often are plastic cups used in your college? How do you think using plastic cups affects the environment? Can you think of any alternatives to using plastic cups in college? What steps can students take to reduce their use of plastic cups?” and the like.

The full text of the resulting essay is presented in the video [2] and therefore will only be referred to for identifying stylistic and credibility-related weaknesses. To start with, the title "Where are all the cups?" of the Bachelor-level essay is informal and does not clearly indicate the main thesis of the article, which concerns an environmental issue. The title sounds like a casual conversation starter and does not meet the level of formality and clarity expected in academic writing.

To explicate the subject, the title can be edited as "Environmental Implications of Using Plastic Cups in Educational Institutions," which is more formal and descriptive and specifies that the text will be discussing the environmental consequences of using plastic cups in educational institutions. In terms of academic style, the second title is more appropriate as it provides a clear and concise indication of the main focus of the essay.

Proceeding to the essay analysis, we observe that in the Bachelor-level text discussed in the video [2], the author introduces the problem with a personal impression of a scene observed in a college (“Have you ever seen a student or teacher take a sip of water and then throw the plastic cup away?”) followed by a general statement about the seriousness of environmental issues. While this approach can be effective in cases of informal communication, it lacks the necessary evidence to support its claims. The author argues that plastic cups should be eliminated from Fujairah Women's College due to their negative environmental impacts. However, the author fails to provide any sources to back up these claims. Similarly, the statements

that production of plastic cups generates greenhouse gases and that plastic cups “end up blown into the ocean” are not supported with any statistics or documented facts. Additionally, the text lacks a formal tone and contains a direct address to the reader with the use of “you” and several subjective expressions with high modality. For example, the author writes “I think we must start taking action to lessen our impacts on the environment,” whereas formal academic writing is supposed to be neutral, impersonal, and objective.

Other indicators of the informal style are as follows: the usage of the common vocabulary, such as “bad” and “good” (for which more formal alternatives would be “harmful” and “beneficial”), “the number one contributor” (“the leading contributor”); the subject-pronoun expressions “as we can see” (“as it follows”), “I understand” (“it can be understood”), “I can see” (“it is obvious”), “we must” (“it is necessary”); figurative expression “makes its way into the fish” (“enter the fish”); idiomatic expressions “getting rid of” (“eliminating”), conversational “after all” (“ultimately / in the final account”); a tag-question “right?” (removing the interrogative structures or rephrasing into indirect questions will be more appropriate); inaccurate grammar (a vague subject-verb agreement in “The use of electricity to make the cups and the gasoline to move it, all come from oil”); inaccurate punctuation “the cups are not thrown in the bin properly and this creates” (a missing comma in the compound sentence).

By contrast, the Master-level essay requires a more formal and evidence-based approach. The argument should be designed according to Monroe’s motivated sequence: attention, need, satisfaction, visualisation, call for action [3, pp. 378-80]. An elaborated text will begin with a general statement about the critical role of educational institutions in teaching good environmental habits. The essay then should provide evidence to support the argument that plastic cups should be eliminated.

The fact that manufacturing plastic cups generates greenhouse gases and improper disposal of plastic cups can lead to environmental degradation build the claims that should be supported with references to credible sources. Additionally, the essay is supposed to be written in a formal tone and adhere to proper grammar and

punctuation rules, all of which enhance the text credibility.

Results. The full text of the essay developed in accordance with the Master level requirements to academic writing is provided below, since it presents original previously unpublished work (Table 1).

Table 1

Sample argumentative essay following Monroe’s Motivated Sequence

Title	Environmental Implications of Using Plastic Cups in Educational Institutions
<p>Attention: the significance of environmental issues and the role of educational institutions in environmental education. The problem is introduced as a common practice, which raises the reader's attention and interest in the topic.</p>	<p>Environmental issues have become increasingly critical in today's world. Educational institutions have a critical role in teaching good environmental habits. The use of plastic cups is a common practice among students and teachers. However, it is not a good habit, considering its negative impacts on the environment (Environmental Protection Agency [EPA], 2022). Therefore, it is imperative for educational institutions, such as Fujairah Women's College, to take action to reduce their environmental impacts. One way is to stop making plastic cups available to the students.</p>
<p>Need: the necessity to reduce the use of plastic cups in educational institutions. The negative impacts of plastic cups on the environment are explained. The need for change is emphasised through the use of expert opinion.</p>	<p>The use of plastic cups is detrimental to the environment. Firstly, manufacturing the cups produces dangerous greenhouse gases. Energy is required to create and transport the cups from the factory to the college, which contributes to greenhouse gases. Oil is the primary source of energy, which is the leading contributor to greenhouse gases (EPA, 2023). Secondly, the improper disposal of plastic cups can lead to severe environmental degradation. Cups are often not placed properly in the bin and end up in the ocean. As plastic cups break down into small particles, they enter the fish, which may cause death if the fish have too much plastic in them (Plastic Oceans International, 2022).</p>
<p>Satisfaction: solutions to reduce the use of plastic cups in educational institutions..</p>	<p>Eliminating plastic cups in educational institutions like Fujairah Women's College will be beneficial. Firstly, improper disposal of cups creates a negative impression on visitors to the college. Cups scattered around the college on floors, desks, and hallways do not give the</p>

	college a good image with the public who often visit the college in the evening for classes. Secondly, removing plastic cups will save money for the college, which can be used to buy books for the library or used to go on field trips instead.
Visualisation: a clear picture of the negative impacts of plastic cups and the benefits of removing them from educational institutions.	Although some may argue that eliminating plastic cups is unfair, students can bring in their water bottles instead of using cups. Water bottles are affordable and more eco-friendly than plastic cups. Additionally, eliminating plastic cups may have a negative impact on the economy. However, a sustainable job creation approach is vital. Investing in eco-friendly jobs such as making solar panels or materials for wind energy will benefit everyone in the long run.
Call to action: encouragement to take action and make a difference.	In conclusion, the use of plastic cups is an outdated concept that should not be acceptable in the 21st century. Educational institutions must take responsibility for their environmental impact and find ways to reduce it. Eliminating plastic cups in Fujairah Women's College is a reasonable starting point. Educational institutions should prioritise eco-friendly practices for a sustainable future.
Supporting evidence	References Environmental Protection Agency. (2022, January 26). <i>Climate change science</i> . Retrieved from https://www.epa.gov/climate-change-science Environmental Protection Agency. (2023, April 13). <i>Overview of greenhouse gases</i> . Retrieved from https://www.epa.gov/ghgemissions/overview-greenhouse-gases Plastic Oceans International. (2022, March 12). <i>Plastic pollution and its solution</i> . Retrieved from https://www.plasticoceans.org/the-facts/

Discussion. Having identified the strengths and weaknesses of the sample argumentative essay recommended to the students of the Bachelor level, the authors provided recommendations for developing a formal academic essay on the same topic, developed in accordance with the formal style required at the Master level of studying English.

The obvious strengths of both essays is their 5-move argumentative design that

addresses the problem, offers arguments and refutes counter-arguments, and summarises the thesis, reiterating the necessary action. However, the first essay was written in an informal style, relied heavily on personal opinion, and lacked reliable sources to support the argumentation. Having identified typical mistakes that beginning writers might make when crafting arguments, it is possible to provide recommendations for addressing these mistakes. Namely, having analyzed the weaknesses in the use of evidence and writing style, the authors suggest the version of the essay that effectively uses credible sources and is free of personal engagement, thus creating a persuasive and credible argument. The paper also emphasises the need for attending to a formal writing style in academic and professional discourse.

Conclusion. As it follows from the above discussion, effective argumentative writing does not only require following a classical argumentative structure but should also focus on credibility and formal style. In this paper, the authors have emphasised the importance of mastering the art of persuasive communication that respects diverse perspectives, especially in academic and professional discourse. The formal style and credibility in argumentation serve for achieving these goals. In particular, by balancing personal engagement with reliable sources, writers can craft relevant arguments that effectively communicate valuable ideas to their audience. Additionally, a formal tone, proper grammar, and punctuation rules also play a vital role in conveying authority and professionalism.

To summarize, this paper has offered a comprehensive guide to effective argumentation. The key strategies include using evidence-based arguments, credible sources, a formal tone, and proper grammar and punctuation. By attending to these elements, writers can produce argumentative writing that is both effective and persuasive.

REFERENCES

1. Conlin, M. L. (1990). *PATTERNS PLUS. A Short Prose Reader with Argumentation*. Third Edition. Cuyahoga Community College. Houghton Mifflin Company.

2. DiveIn Learning. (2012). *Argumentative Essay Example* [Video]. *YouTube*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=VPvDacRLUHU> [accessed May 12, 2023].

3. Osborn, M., & Osborn, S. (2000). *Public Speaking (Speech Communication)* (5th ed.). Houghton Mifflin. ASIN: B000O7SOTI.

WORKING SCHEME FOR METAPHOR COGNITIVE ANALYSIS OF MOTIVATIONAL SPEECHES

Skichko Anastasiia

Ph.D. student

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

University of Granada

orcid.org/0000-0003-4888-3159

Introduction. In the framework of ongoing reality, motivational speeches are observed to comprise a plethora of distinctive features and complex structural constituencies reflecting the speaker’s experience. This, hence, explains the reason for the urgent necessity to elaborate on the appropriate method for the examination of their foundation.

Aim. To represent the elaborated scheme for metaphor cognitive analysis of motivational speeches within public discourse constructed using UAM Corpus Tool.

Materials and methods. The software program UAM Corpus Tool [5] is observed to be the most convenient and advanced tool for the implementation of accurate manual annotation for the vast amount of corpus data. For this reason, the working scheme for metaphor cognitive analysis of motivational speeches is construed by means of UAM CoprusTool and Lakoff and Johnson’s Conceptual Metaphor Theory [4] combined with scientific approaches to the metaphor studies represented by Reddy [6], and Kövecses [3].

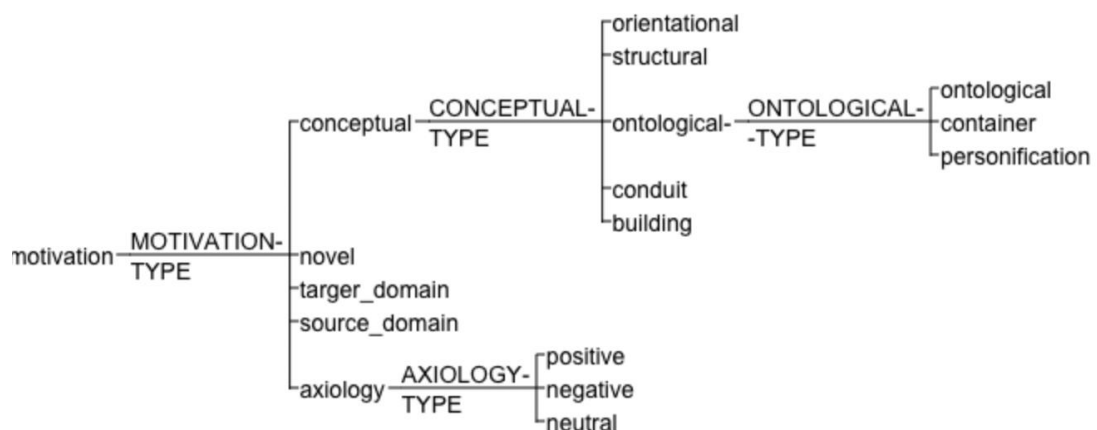
Results and discussion. According to Lakoff and Johnson, three crucial types of metaphors are differentiated in cognitive science such as orientational, structural, and ontological. Specifically, orientational metaphors are related to spatial orientation which is frequently projected on the abstract phenomena closely connected to emotion, living, et. al. In most cases, spatial orientation is specified by the directions “up-down”, “in-out”, “near-far”, and “back-forth” [4, p. 14].

The second type of metaphor is structural metaphors which are viewed to be

the most spread due to their nature. With this in mind, one conceptual domain is defined in relation to another in its boundaries [4, p. 7]. Finally, the third type is ontological metaphors that are linked with obtained and perceived experience transmitted through the prism of human-oriented direction [4, p. 29].

In addition to this, Reddy [6] states that there is another type of conceptual metaphor that may be differentiated, particularly conduit metaphors that are built upon the phenomenon of reflecting any type of information or data through multiple sources. Last but not least, Kövecses [3] has conducted a plethora of investigations about the distinctive features of conceptual metaphor THEORIES ARE BUILDINGS. According to his approach, this type of metaphor is considerably frequent in cognitive domain and the concept of BUILDING construes various source domains of conceptual metaphors.

With this in mind, after the accurate analysis of corpus data, it was discovered that motivational speeches contain multiple source domains concerning building, building materials, and architecture. Thus, the fifth type of conceptual metaphor that is included in the layer *conceptual* is building. In view of this latter point, *Table 1* demonstrates the structural elements of the MOTIVATION system.

Table 1. The working scheme for metaphor cognitive analysis of motivational speeches

As shown in the table, the first layer construing the working scheme is *conceptual* which comprises the subsequent components: orientational, structural,

ontological, conduit, and building metaphors. Meanwhile, due to the fact that ontological metaphors are subdivided into two structural categories such as personification and container, these peculiarities are also portrayed in the scheme of the same layer [4]. To proceed, the second layer is *novel* that is created to detect novel metaphors in the layout of motivational speeches. However, with regard to the research outcomes, novel metaphors are not the prevailing type in the public discourse. Nevertheless, Eubanks [1] and Koller [2] claim that there are a vast amount of cases when so-called novel metaphors are embodied in the foundation of conventional mapping.

In relation to the idea that conceptual metaphors comprise target and source domains, the elaborated scheme depicts these two components [3; 4].

At this point, due to multiple empirical materials forming the corpus, the target and source domains are construed in view of various concepts. For instance, the target domain includes the concepts of STATES, ATTRIBUTES, CHANGES, CAUSES, PURPOSE, DIFFICULTIES, LIFE, LOVE, CAREER, MOTIVATION, TIME, MONEY, SUCCESS, LIVING BEING, MATERIAL OBJECT, VALUE, COGNITION, COUNTRY, LITERATURE, LANGUAGE, HEALTH, ATTENTION, HABIT, WAR, MIND, SOCIETY, VOICE, POWER, FREEDOM, INSPIRATION, MEANS, IDEAS, WORLD, EDUCATION, JOURNEY, TECHNOLOGY, COMMUNICATION, BELIEF, LESS, HIGH STATUS, LOW STATUS, GOOD, LIGHT, MUSIC, INFORMATION, FRONT, DEPRAVITY, UNCONSCIOUS, VIRTUE, MORE, SCIENCE, DEATH, HAPPINESS, HAVING CONTROL, SADNESS and BAD. Accordingly, source domains are drawn upon the concepts of LOCATIONS, POSSESSIONS, MOVEMENTS, FORCES, MATERIAL OBJECTS, FOOD, HUNTING, FISHING, AGRICULTURE, BLOCKAGES, FEATURES OF TERRAIN, BURDENS, COUNTERFORCE, LACK OF ENERGY SOURCES, JOURNEY, BUSINESS, WAR, MONEY, REMEMBERING, VALUABLE THING, PLANNING, MUSIC, BUILDING MATERIAL, SIZE, LIQUID, CLOTHES, THEATRE, CRIME, PERCEPTION, FAMILY, CONTAINER, SCIENCE, STORY, FRAGILITY, EXERCISES, LENGTH,

PLANNING, FEAST, POWER, RESULT, GAME, ANIMAL, INSPIRATION, BELIEF, AMBITION, ENERGY, RISK, LIVING BEING, LIGHT, DESTINATION, BUILDING, PATH, DOWN, LACK OF IMPEDIMENTS TO MOTION, LANGUAGE, UP, SENDING IDEAS, MACHINE, NATURE, FRONT, DEEP, GOOD, and TARGET. To add to this, then, the last component of the scheme is axiology which could evaluate the general tone of conceptual metaphors such as positive, negative, or neutral.

Conclusions. Having now outlined the different components of the working scheme created by means of UAM Corpus Tool, it is possible to conclude that the following table is the most appropriate for conducting metaphor cognitive analysis in the framework of motivational speeches.

REFERENCES:

1. Eubanks, P. (2000). *A war of words in the discourse of trade: The rhetorical constitution of metaphor*. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.
2. Koller, V. (2004). *Metaphor and gender in business media discourse: A critical cognitive study*. Basingstoke, UK: Palgrave.
3. Kövecses, Z. (2020). A Brief Outline of “Standard” Conceptual Metaphor Theory and Some Outstanding Issues. *Extended Conceptual Metaphor Theory*, 1-21. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi:10.1017/9781108859127.002>
4. Lakoff, G., & Johnson, M. H. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
5. O’Donnell, M. (2008). The UAM CorpusTool: Software for corpus annotation and exploration. *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind*, 1433-1447.
6. Reddy, M. (1979). The conduit metaphor. *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

LEXICO-SEMANTIC AND FUNCTIONAL PECULIARITIES OF MODERN ENGLISH SLANG

Stasyshyn Khrystyna

a 4th year student

Kolyasa Olena

PhD in Philology, Associate Professor

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Faculty of Ukrainian and Foreign Philology

Introduction. Modern spoken English, like any other, consists of a large number of specific formations that can be united under the common name "slang". It is not specific in its application, it is not always correlated and associated with certain age and professional groups of people. Slang is a living and dynamic entity, which is characterized by development, constant change and relative impermanence. The aim of the research is to trace lexicosemantic and functional peculiarities of modern English slang.

Materials and methods. The purpose of such rapid and widespread use of slang words in the English language is also relevant. The root cause can be considered social rejection and dissatisfaction with familiar words and expressions. With the rapid development and popularization of the latest technologies, all kinds of social networks and new trends, the usual lexicon is simply not enough to fill the language gap and the existing lexicon is too limited. Also, the use of slang is associated with a peculiar desire to stand out and impress society, which is very relevant among the younger generation. Today's youth wants true, genuine and unadulterated communication without any restrictions in anything. If we consider slang as a language formation, then its use is provoked by the desire to create a certain stylistic effect by using words not standardized in dictionaries, generalization or abstractization of what is being discussed.

Results and discussions. Study of scientific literature, as well as research of specific manifestations of slang in the everyday speech of native English speakers

was allowed to be singled out the main properties of slang, which include the following:

1. Slang is not a literary vocabulary, i.e. words and phrases that are outside the boundaries of the literary English language (Standard English) from the point of view of the requirements of the modern literary norm.

2. Slang is a vocabulary that arises and is used primarily in spoken language.

3. Slang is emotionally colored vocabulary.

4. Slang is characterized by a more or less pronounced hard coloring of the vast majority of words and phrases. This property of slang narrows the stylistic boundaries of its use.

5. The obscene emotional coloring of many slang words and expressions is distinguished by a wide variety of shades (joking, ironic, mocking, superior, contemptuous, rude, vulgar, and so on) [2].

6. Slang includes various words and phrases with the help of which people can identify themselves with certain social and professional groups [1].

The main factors contributing to the creation of new slang formations are the intra-linguistic laws of the development of the lexical composition of the language and extraneous influences. Among the latter we name:

- release of mass media from censorship, their ideological lack of regulation, looseness;
- free search by journalists for new expressive means of expression against the background of standards and clichés.

The spread of English slang is an irreversible process and a consequence of free communication in a foreign language in various situations of everyday life. The requirements for people have changed, because now, for a better understanding with the outside world, knowledge is needed not only of a foreign language, but also of various modern trends and currents.

In some countries (the same USA, Australia, Canada, Ireland) and provinces of Great Britain itself (Scotland, Wales, Yorkshire), people communicate mainly in local colloquial dialects. But already in larger English-speaking cities, where there is

a mixture of provincial cultures, local groups rule the ball (common people, professional, youth, etc.). [5]

Difficulties in understanding (translating) any slang are due to:

- the presence of a special vocabulary, the meanings of words of which cannot be found in ordinary "Oxford" dictionaries;
- even if the words are familiar, the meaning of the stable idioms they form does not correspond to the meaning of the words themselves.

English slang, phrases and words that are an important component of any language, you need to know, because you risk not understanding half of the conversation with your foreign interlocutor. Ignorance of the language itself, the use of jargon is unacceptable, since illiteracy does not contribute to the integration of a person into one or another company.

Youth slang is not a dictionary of bad expressions, but the style of certain social groups. Using an unscrupulous "self-publisher" with a dubious translation is highly discouraged. In the modern world, there are a large number of dictionaries created by famous linguists, which will become faithful assistants to anyone who wants to learn English slang.

British and American slang expressions can also be specifically distinguished.

[5]

Conclusions. Having classified the lexical-semantic groups of slang through their use in the American and British lexicon, it is possible to generalize that there is no term "correct" or "incorrect" slang, since any words used in one or another social group can acquire completely different colors. Another important difference is the difference between proper English and American slang. Having a different history of the development of slang words, the same words can have radically different meanings.

Having processed a large amount of slang material and its influence on modern society, we can summarize that the youth speech of the last decade is characterized by particular sharpness and brutality. The main sources of replenishment of the register of reduced vocabulary in youth slang are borrowings from other languages;

borrowing from jargon (criminal, computer); borrowing from the general literary language with a reinterpretation of the meaning. Youth slang is part of spoken language. And familiarity with colloquial vocabulary is necessary to understand everyday language, to master an important part of linguistic and regional studies, to be able to decipher the subtext. It is only necessary that slang and slang be formed within the limits of one's language.

REFERENCES

1. Арутюнова Н. Д. Аномалії мови. Питання вичення мови. 1987. № 3. С. 3-19.
2. Гальперін І. Р. Про термін “сленг”. Питання знання мови. 1986. № 6. С. 107–114.
3. Potter, S. Language in the modern world. Pelican books, 1964. 321 p.
4. Partridge E. Slang Today and Yesterday. London: Routledge and Kegan Paul, 1976. 476 p.
5. Thorne T. Dictionary of Contemporary English Slang. Third edition. London: A&C Black, 2007. 494 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕНЬЯНЬ

Дульська Софія Олександрівна

Студентка

Золотухіна Наталія Анатоліївна

викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. Протягом останніх двох десятиліть у суспільстві помітне зростання інтересу до китайської класичної літератури, яка відображає культуру та менталітет китайського народу. У Китаї, протягом століть, починаючи з 11 ст. до 20-х рр. XX ст., існувало дві письмові мови: літературна мова веньянь та мова художньої літератури байхуа. Кожна з цих мов мала свої специфічні граматичні, лексичні, стилістичні та ін. характеристики [1]. Тому, у наш час, переклад подібних текстів вимагає від перекладача глибоких знань про лінгвістичні характеристики кожної з зазначених вище мов.

Мета роботи. Розширення знань про походження та лінгвістичні характеристики мови веньянь, яка сильно відрізняється від стандартної китайської, що власне й робить її цікавою для вивчення.

Матеріали та методи роботи. Матеріалами дослідження послужили праці у сфері китаєзнавства. У роботі було використано такі методи: історичний метод; дистрибутивний аналіз; описовий метод для класифікації та інтерпретації досліджуваних мовних явищ; функціональний аналіз.

Результати обговорення. Безперервна культурна наступність китайської цивілізації протягом не однієї тисячі років створила такі умови, за яких китайська розмовна мова навряд чи змогла б витіснити традиційну письмову мову.

Граматичні особливості китайської мови – це, насамперед, порядок розташування слів у реченні та використання спеціальних («службових») слів,

що вказують на відносини лексичних одиниць між собою (на їх функції у реченні) [2]. Це актуально і для веньяня. У веньяні слова можна розділити на дві великі групи: значущі слова, які мають лексичне значення, і службові, які мають формально-граматичне значення, висловлюючи відносини між значущими словами.

У веньяні існує велика кількість кінцевих частинок, які можуть використовуватися і наприкінці однієї з частин складної пропозиції. Найчастіше зустрічаються такі частки і службові слова: 之, 乎, 者, 也, 耳, 焉, 尔, 矣, 诸, 夫, 皆.

Лаконізм веньяня проявляється у прагненні висловити думку якомога коротше. І робиться це, як правило, за рахунок опущення всього зайвого. Це є нормою для китайської мови, тому що для цієї мови не властиво передавати надмірну інформацію. Наприклад, число вказується лише у разі потреби. Лаконізм веньяня проявляється в стислості фраз, яка досягається тим, що опускаються всі члени речення, що однозначно реконструюються, крім присудка. Завдяки прагненню лаконізму, нормою для давніх текстів стали короткі фрази [3].

Ще одна граматична ознака веньяня – це паралелізм, один з різновидів симетрії, що виявляється у подібності довжини та/або будови наступних один за одним шматків тексту.

Сучасна європейська стилістика пропонує уникати паралелізму, оскільки створює непотрібну одноманітність. У веньяні ж паралелізм є одним із необхідних засобів передачі сенсу, тому що без частин мови функцію слова у фразі найчастіше важко визначити однозначно [4]. У таких випадках значну допомогу може надати знання того, що дане слово вжито в тій же функції, що й слово, яке стоїть в іншій, паралельній фразі в аналогічній позиції: «生拾花怅然, 神魂丧失, 怏怏遂返。至家, 藏花枕底, 垂头而睡。不语亦 不食».

Тому при читанні тексту на веньяні дуже важливо вміти виявляти паралельні місця, щоб мати можливість користуватися паралельністю для

тлумачення й розуміння складних місць.

Знання байхуа переважно сприяє вивченню веньяня і розумінню написаних у ньому текстів. Але іноді знання байхуа заважає. Таке може статися при вживанні поширених у байхуа слів у незвичних значеннях, і тому не привертає особливої уваги. Зазначимо три такі слова, що утворюють у байхуа елементарну фразу «他是人», що означає: «Він – [це] людина».

У тексті на веньяні вислів «他是人» міг би бути перекладеним як «інші ці люди» або «інші ці – люди (інші)». Однак, поява у веньяні такої фрази є малоїмовірною, але часто зустрічається поєднання «是人», тобто «ці люди».

Висновок. Однією з головних особливостей класичної китайської мови веньяня, є лаконізм. Так у веньяні часто опускається те, що підлягає, а для розуміння читачеві допомагають численні службові слова, які збереглися і в сучасній китайській мові.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зограф І. Т. Веньянь та байхуа: взаємодія двох форм ізолюючої мови. Письмові пам'ятки Сходу. 2021. № 1 (8). С. 125-146.
2. Китайська мова. Базовий курс: підручник. М. О. Война та ін.; за ред. Н. С. Ісаєвої. Х.: Фоліо, 2019. 415 с.
3. Кіктенко В. О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII перша половина ХХ ст.: дослідження, матеріали, документи Київ, 2020. 194 с.
4. Хамрай О. О. Фонологічні засади сегментації китайського тексту. Китаєзнавчі дослідження. 2021. Т. 2. С. 72-82.

ГЕОГРАФІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ВАРІАТИВНОСТІ ВИМОВИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна,

к.ф.н., доцент

Пеліван Оксана Костянтинівна,

к.ф.н., доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. При порівнянні звучання англійського мовлення носіїв з різних країн, виявляється, що вимова одних і таких самих слів може помітно відрізнятися: наприклад слово *tomato* може звучати як *potato* зі звуком [ei] в Америці і як *bath*, тобто зі звуком [ɑ:] в Англії. В той самий час, у Шотландії в словах *bath* та *bat* вимовляють один і той самий звук [a], на відміну від двох типів голосних [ɑ:] і [æ] на південному сході Англії.

Варіативність мовних форм характерна для усіх мов (особливо таких розвинутих літературних мов, як англійська), які були розповсюдженні по різним країнам і на кожній території мають свою історію. Варіативність завжди має соціальний характер, оскільки вона пов'язана із спілкуванням людей у певному соціально обмеженому мовленнєвому суспільстві.

В найбільшій ступені варіативність пов'язана зі зміною вимови і розвитком лексики; в найменшому ступені вона захоплює граматичну будову мови. Через це усні форми англійської мови відрізняються одна від іншою набагато більше, аніж письмові.

Мета. Дослідити варіативність вимови англійської мови з огляду на географічні та соціокультурні чинники та передумови фонетичних та фонологічних змін у мовленні.

Матеріали та методи. Аналіз наукової та методичної літератури, даних мережі «Internet», узагальнення та систематизація отриманих результатів.

Результати та обговорення. Варіативність вимови англійської мови

розглядається сучасними соціолінгвістичними теоріями у двох аспектах: як прояв тенденцій розвитку мови, з одного боку, і як засіб ідентифікації і когнітивного розвитку особистості, яка говорить і слухає, в соціумі, з іншого. Це означає, що якщо із двох конкуруючих варіантів з часом перемагає новий варіант, тим самим затверджується зміна в мові. Історія демонструє, що таких процесів може проходити протягом століття, або, навіть, декількох століть. Перша поява другого варіанту, поки воно не отримало широкого розповсюдження, може бути засудженим і протиставлятися консервативному, більш престижному варіанту.

Тому люди, які його використовують, свідомо або несвідомо, мають в мовленні соціальний маркер, який характеризує їх соціокультурний рівень. Такого роду інформація, яка проявляється в мовленні, називається *індексною*: вона служить впізнанню, тобто ідентифікації особистості.

Варто, однак, зазначити, що перше, що помічає людина, яка зустрічає іншу людину, яка розмовляє англійською, - це її територіальне походження. Принцип спілкування такий: « Почни говорити і я скажу, звідки ти і хто ти». Англійською це позначається дієсловом – *to place smb*. Це означає, що мовцю ставлять «діагноз» відносно його географічного і соціального походження. Зв'язок географічного і соціального проявляється в тому, що чим нижче соціальний статус людини, тим сильніше проявляється в мовленні його міський або сільський акцент робочого класу. І навпаки, чим вище соціокультурний рівень людини, тим слабше в його мовленні регіональні риси місцевого діалекту.

У рамках фонологічної системи мови в цілому найбільш варіативна система голосних, яка може розвиватися по-різному. Більш стійка до змін система приголосних і акцентна (від англ. *accent* «наголос») система, яка визначає місце наголосу в словах. Різновид регіональних акцентів проявляється також у відношенні до просодії: ритму, темпу, висотно-мелодійних моделей.

Однак, і в більш стабільних частинах фонологічної системи, наприклад в системі приголосних, можуть відбуватися такі процеси, як, наприклад,

спрощення кластерів, тобто груп приголосних. Прикладом може бути орфографія і вимова таких слів: *column, know, listen*.

Наголос в словах, які були запозичені з французької та інших романських мов, змінюється під впливом германської ретентивної тенденції, яка прагне зберегти наголос в іменниках на першому складі, на кореневій морфемі, наприклад, *'garage, 'detail, 'ballet*, на відміну від французької мови, для якої характерно наголошувати останній склад слова. Ці зміни завершилися в британському варіанті англійської мови, але в американському варіанті вони не відбулись досі, тому в США говорять *ga'rage, de'tail, ba'llet*. В багатоскладних слова діє ритмічна тенденція, яка встановлює чергування наголошених і ненаголошених складів, і ця тенденція більш помітна в американській вимові.

Стосовно просодії відомо, що мова жителів кельтських регіонів (шотландський, південно ірландський, валлійський, корнуольський) на Британських островах відрізняється від мовлення жителів південного сходу Англії своєрідністю мелодійного рисунку: в ній з більшою частотністю представлені рівні, висхідні і висхідно-низхідні тони, які до того ж мають особливий рівний відрізок типу плато між висхідними і низхідними елементами. Ризький висхідний тон і поступовий висхідний-низхідний нагадують два основних тона в скандинавських мовах: акут і циркумфлекс.

За допомогою лабораторного експерименту перевіряли, що в більшому ступені впливає на розпізнавання мовлення жителів двох груп островів в Північному морі, Оркні і Шетландських островів: сегментна чи просодична інформація. Методом зашумлення і фільтрації було встановлено, що навіть у випадку, коли текст промови стає нерозбірливим, жителі цих островів успішно розпізнають обидва діалекта на основі однієї лише інтонації. Це доводить, що просодична інформація не може вважатися вторинною по відношенню до сегментної у процесі ідентифікації різних типів вимови.

Отже, варіативність вимови поділяється на наступні типи:

- *географічна*, пов'язана з територією проживання соціальної групи чи великого мовленнєвого суспільства;

- *соціальна*, яка враховує приналежність до соціально-економічного класу і соціальної мережі, соціально-демографічні ознаки віку, гендеру і етнічної приналежності;

- *ситуативна*, пов'язана з особливостями соціальної ситуації, яка включає обстановку, співрозмовника і мету спілкування.

За географічним принципом розрізняють:

- *національні стандарти* вимови однієї мови, прийняті в різних країнах, наприклад RP в Великобританії та GA в США;

- *регіональні стандарти* вимови, характерні для мовлення освічених людей в різних регіонах однієї країни;

- *територіальні типи* вимови, які характеризують міські та сільські діалекти.

Вивчення соціальної варіативності у Великобританії та США показало, що мовленнєве суспільство кожної країни має єдину фонологічну систему, в якій різні класи та групи людей демонструють різну вірогідність вживання певних фонетико-фонологічних рис. Ці варіативні риси називаються соціолінгвістичними змінними, частина яких носить стабільний характер. Інші змінні відносяться до нових, ще не стверджених фонологічних тенденціям вимови, які по-різному проявляються в різних вікових і гендерних групах, наприклад глотталізація або вимовляння престижного поствокального *r* на сході США.

Сучасне розуміння мовної ситуації, в тому числі, оцінка статусу англійської мови в сучасному світі, потребує узагальнення даних, відомих із спеціальної літератури, перш за все про мовну ситуацію у Великобританії та США.

Ряд історико-географічних і соціокультурних факторів посприяли тому, що англійська мова стала «глобальною мовою», якою спілкується майже 1500 мільйонів людей. Ось перелік цих факторів: британська колонізація, вплив США в політичному та діловому житті, перш за все у сфері комп'ютерних технологій і розважальної індустрії. Окрім того, об'єктивно існує потреба у

мові міжнародного спілкування для потреб міжнародної торгівлі, бізнесу, культурного обміну, дипломатії, безпеки, масової комунікації та інших областей міжнародного співробітництва. Оборотна сторона широкого розповсюдження однієї мови по всьому світі полягає в тому, що вона втрачає свою єдність у відношенні до звучання, зараз так багато «англійських мов» в їх розмовній формі, що лише письмова форма підтримує його єдність.

Англійська мова, таким чином, представлена багатьма варіантами, кожен з яких відрізняється перш за все фонетично і в меншій ступені лексично та граматично. У зв'язку з географічною варіативністю треба відмітити два базові поняття: діалект та тип вимови.

Діалект має характерну лексику, граматику і вимову. В цьому розумінні діалектом можна назвати як національні варіанти англійської мови, британський та американський, так і будь які місцеві діалекти, наприклад, англійського графства Ланкаширу чи Брукліну, відомого району Нью-Йорку.

Тип вимови, або акцент, відноситься виключно до фонетичних характеристик цілого мовленнєвого суспільства чи однієї людини; слово *акцент* може вживатися для позначення однієї специфічної риси вимови.

Так, наприклад, можна говорити про американський тип вимови і про американський акцент на основі однієї характерної риси, чи про французький акцент в англійській мові. Поводом для такої оцінки можуть бути особливості вимови голосних, приголосних, просодії і інтонації, у сукупності, чи окремо.

У світовому масштабі усі типи вимови англійської мови поділяються на декілька варіантів:

- національні варіанти вимови в тих країнах, де англійська є рідною мовою для більшості населення; їх позначають як «внутрішній круг» (inner circle); до них відносять Великобританію, США, Канаду, Австралію, Нову Зеландію і біле населення Південно-Африканської Республіки;

- типи вимови в колишніх колоніях, де англійська – одна з офіційних мов – позначається як «зовнішній круг» (outer circle), наприклад Індія та Сінгапур;

- вимова тих країн, в яких англійська є самою розповсюдженою іноземною мовою в школах та вишах, наприклад в Україні чи Китаї, позначається «круг, що розширюється» (expanding circle).

Висновки. Особливість сучасної мовної ситуації полягає в тому, що представники другого та третього колу, в силу їх кількісної переваги, частіше можуть спілкуватися між собою, аніж з носіями першого колу. При цьому традиційно відбувається розподіл на два основних типи вимови, орієнтованих на носіїв мови у Великобританії та США. Україна завжди обирала британський тип вимови у навчанні англійській мові, як іноземній. Хоча, в цілому світі, відмічається кількісна перевага носіїв американського варіанту англійської вимови, а саме в Південно-Східній Азії та країнах тихоокеанського басейну.

Наведені данні можуть підготувати тих, хто вивчає англійську мову до великого різноманіття типів вимови англійської у світі. Однак не всі можуть уявити собі, що це різноманіття присутнє в більшій мірі в тих країнах, де англійська є рідною мовою для більшості населення.

**ЛІНГВАЛЬНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ТЕМАТИЧНИХ ВУЗЛІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ
КІНОСТРІЧКИ «ЩОДЕННИКИ ПРИНЦЕСИ 2:
ЯК СТАТИ КОРОЛЕВОЮ» (2004))**

Морозова Ірина Борисівна

orcid.org/0000-0002-1905-7563

доктор філологічних наук,

професор кафедри граматики англійської мови

Стращенко Дар'я Олексіївна

orcid.org/0000-0002-5008-6522

студентка 4 курсу

факультету романо-германської філології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Одеса, Україна

Вступ. Відомо, що людина – продукт соціуму. Вона живе поряд із іншими людьми та контактує з ними кожного дня. Потреба людини у спілкуванні зумовлена необхідністю взаємодіяти в процесі навчання, спільної діяльності, вирішенні будь-яких повсякденних питань. Через розмову можна обмінятися думками, посперечатися, переконати свого співбесідника у власній позиції та навіть повністю змінити погляди на життя та світ іншої людини. Саме тому важливість вербального впливу занадто велика й вагома, щоб не звернути увагу на можливі лінгвальні шляхи її досягнення. Над проблемою ефективності вербального переконання людини завжди працювали такі відомі науковці, як Ф. де Сосюр, Д. Таннен, Нейл Томпсон, А. Піз, Ларрі Селінкер, Тамас Вараді, Джеймс Р. Тейлор, Морозова І. Б. [2] та ін..

Безумовно, вищенаведені та інші відомі нам автори наукових робіт подають у своїх статтях дані про класифікацію та особливості стратегій і тактик діалогічного спілкування. Тим не менш, дотепер немає вичерпних об'єктивних даних щодо пріоритетності конкретних мовленнєвих стратегій в аспекті вербального переконання співрозмовника.

Актуальність цієї роботи зумовлена лінгво-гносеологічною важливістю проблем оптимізації вербального спілкування, а також підсилюється практичними потребами підготовки спеціалістів у проведенні ділових бесід, переговорів та дискусій.

Представлена робота присвячена розгляду вербальних засобів, а саме, мовленнєвих стратегій та відповідних технік ефективної діалогічної комунікації у кінострічці "Щоденники принцеси 2: Як стати королевою".

Метою цього дослідження є висвітлення ефективних стратегій та технік реалізації мовцем своєї комунікативної інтенції у персонажному діалозі, а також виокремлення інших вербальних засобів здійснення мовленнєвого впливу задля досягнення переконуючого впливу та ефективного діалогічного спілкування.

Матеріали та методи. Відправною точкою дослідження слугувало положення, що ефективність діалогічного спілкування залежить від здатності співрозмовників до забезпечення та реалізації комунікативної інтенції у тематичних вузлах [3], а це, у свою чергу, є ключовим елементом успішного діалогу. У ході роботи були конкретизовані поняття *ефективності* діалогічного спілкування, *стратегії* та *тактики* комунікації, а також *тематичного вузла*. Були розглянуті класифікації стратегій і тактик комунікативного впливу, запропоновані різними вченими у сфері переконуючого впливу. Наше дослідження спирається на класифікацію, запропоновану професором І. Б. Морозовою [1], що найбільш відповідає меті даного дослідження і є зручною для практичного використання.

Результати та обговорення. У ході ретельного аналізу фрагментів персонажного діалогу головної героїні кінострічки, дібраних методом суцільної вибірки із фільмового скрипту «The Princess Diaries 2: Royal Engagement», зроблено наступні висновки та спостереження.

Найбільш успішною, за даними нашого дослідження, є стратегія м'якої аргументації, що використовується протягом фільму як головна стратегія вербального впливу у 84,6%, друге місце посядає стратегія співробітництва

(7,7%), у той час, як жорстка аргументація (3,84%) разом з директивним підходом (3,84%) виявились найменш ефективними у діалогічному спілкуванні.

Головна героїня кінострічки на ім'я Міа, як принцеса Дженовії, переконує співрозмовників емоційно, логічно, використовуючи стратегію м'якої аргументації. Остання об'єктивується шляхом вживання висловлювань причинно-наслідкового типу, що зумовлює її комунікативну перемогу та досягнення мовленнєвої інтенції. Проте, використання нею жорсткої аргументації створює багато конфліктних ситуацій, яких головна героїня, за своїм статусом, у більшості випадків намагається уникати.

У процесі впровадження головними героями в діалогічне мовлення обраної стратегії, зокрема самою принцесою Мією, застосовувались різноманітні тактики переконання, у тому числі тактика компліменту, відвертості, апелювання до авторитету, уподібнення, апелювання до загальнолюдських цінностей, тактика зближення тощо.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження та отримані у ході роботи результати, можна зробити наступні висновки. Найбільш успішною та ефективною стратегією діалогічного спілкування є стратегія м'якого аргументування, яка є домінуючою у $\frac{3}{4}$ всіх тематичних вузлів, наявних у матеріалі кінострічки.

Інші різновиди комунікативних стратегій, а саме: стратегії жорсткого аргументування та кооперації, використовуються значно менше, не завжди забезпечуючи комунікативну перемогу та очікуваний переконуючий вплив у тематичному вузлі. Таким чином, можна зробити узагальнення, що успішність діалогічного спілкування залежить від правильного вибору та використання у розмові саме комунікативних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Морозова І. Б. Мовленнєві механізми успішного діалогізування: стаття. Херсон, ХДУ, 2013. – Вип. 20. – 125–128 ст.

2. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові: монографія. – Одеса : Друкарський дім, 2009. 384 ст.

3. Tampers L. The Strategy of Speech Communications. Psychological Study. New York: Ithaca, 2006. – 205 p. – [2nd ed].

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНДАЛУЗЬКОГО ДІАЛЕКТУ, ЯКІ ЗНАЙШЛИ СВОЄ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОРФОГРАФІІ ФЛАМЕНКО

Тарасенко Юлія Анатоліївна

студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Мистецтво андалузького фламенко – це цілий світ, який має свою історію, свою мову, свої особливості. Проте не існує ні документів, ні чітких теорій, які б пояснювали походження канте фламенко. Проблема мовленнєвої комунікації викликає велику зацікавленість серед мовознавців і має виходити до теорії мовленнєвих актів, лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвої діяльності. У цих напрямках мовознавства комунікація визначається як «специфічна форма взаємодії людей у процесі їх пізнавально-трудової діяльності, спілкування, обмін думками, ідеями тощо.

Ключові слова: Фламенко, діалект, іспанська мова, фонетика.

Ціль роботи./Aim. Основною метою роботи є здійснити аналіз фонетичних особливостей андалузького діалекту іспанської мови на матеріалі канте фламенко (пісень андалузьких циган). Фламенко – це суміш андалузького діалекту та циганської мови (кало), а також елементів жаргону.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріали – дослідження праць відомих вчених у галузі філології, використання власного наукового досвіду, методи — порівняльний, аналітичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Із точки зору фонетики для канте фламенко характерними є явища seseo, yeísmo, втрата щілинних приголосних звуків між голосними, втрата приголосних в імплзивній позиції та в кінці слова, нейтралізація –L / –R в імплзивній позиції, аспірація ініціальної H.

Андалузький діалект лінгвістично вирізняється на морфосинтаксичному

та лексичному рівнях. Пісні андалузьких циган – це кладові важливого шару андалузької лексики, а також значної частини лексики кало (іспанських циган). Але основна його особливість стосується, в основному, фонетики. Хоча більшість фонетичних характеристик андалузькому діалекту не є явищами, властивими тільки йому. Вони характерні і для таких регіонів, як Екстремадура, Мурсія, Канарські острови або іспаномовна зона Америки. Проте особливість андалузького діалекту полягає у тому, що майже всі його мовні феномени мають місце у інших діалектах, а у всій сукупності не реалізуються у жодному з них.

Матеріалом для першого лінгвістичного дослідження андалузького діалекту були саме народні куплети та пісні фламенко, зібрані Антоніо Мачадо Альварес (Colección de cantes flamencos). Уго Шухард у 1881 р. опублікував перше філологічне дослідження, у якому розглядалися проблеми андалузького діалекту та фламенко. Окрім структури вірша, він торкається також фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей андалузького діалекту.

Дослідження фонетичних особливостей андалузького фламенко здійснювалося нами на матеріалі збірки пісень фламенко Антоніо Мачадо Альварес (Colección de cantes flamencos recogidos y anotados por Antonio Machado y Alvarez, 1975). Переважною текстуальною одиницею для більшості cante є куплет – строфа, яка складається з 3-7 рядків. Превалюють структури восьмискладного чотиривірша, проте другий і четвертий рядки римуються як у романсі (традиційній баладі), який також мав істотний вплив на формування пісень фламенко.

Форму вимови в Андалузії у фламенко іноді не можна виразити буквами, а лише звуками. Наприклад, немає букви, яка б могла показати аспірацію – Н, вимову –D у словах *decidle*, *ponedle*, а також специфічний звук жителя Севільї СН у словах *chavea*, *chiquillo* та опущення – R у *carne*, *viernes*, корональну або предорсальну артикуляцію S (єдина специфічна характеристика андалузького діалекту).

Головні фонетичні характеристики андалузького діалекту відображені

орфографічно у піснях фламенко.

1. Явище *seseo*. Заміна / θ / (с, z) на s.

Явище *seseo* виникло приблизно в шістнадцятому столітті в Севільї і швидко розповсюдилося по території Латинської Америки, оскільки люди, які потрапляли до Америки, перебували певний час в Севільї, де й звикали до нововведення, а згодом розповсюджували його через океан. У свою чергу *seseo* виникло приблизно між сімнадцятим і вісімнадцятим століттям. Воно географічно обмежено, оскільки з'явилося на узбережних зонах Андалузії, так і не дійшовши до міст. Як уже було зазначено, це явище соціально обмежене

Corasón mío, no llores

Que lo que ha sío y no es

Ni te muestres afligío,

Como si no hubiera sío.

Corasón = corazón

2. Явище *yeísmo*. Уподіблення L1 та Y, тобто середньоязикова латеральна фонема /ll/ вимовляється як середньоязиковий щілинний дзвінкий звук [y]. Явище *yeísmo* має те саме походження, що й *seseo*, але поступово поширюється на усю територію Іспанії та Америки: *llamar* → [yamar]. Цей процес зумовлений еміграцією населення з півдня на північ.

Anda que te den un tiro;

Con esa esperansa vivo.

Nunca yuebe como trueno:

Yuebe = llueve

3. Іспанські *l* та *r* в імплзивній позиції в андалузському варіанті зазвичай нейтралізуються архіфонемою, яка фонетично може реалізуватися як *l* або *r*.

A mí me yaman er tonto

A ti te farta otra cosa

Porque me farta er sentío;

Que er tonto se l'ha comío.

er = el, *farta* = *falta*

4. Втрата щілинних приголосних в інтервокальній позиції, найчастіше D, R (міжзубного [d]), одноударного вібранта [r]:

Los ojitos e mi cara

Mira si soy esgrasiao

Quien los compra, que los

Que hasta los ojitos bendo.

bendo,

Soy esgrasiao – soy **desgrasiao**

Tienes mucha fantesía;

La flo e la tontería.

Paese que tú has pisao

Paese = parece; pisao – pisado; flo e la tontería = flo(r) **de** la tontería

5. Аспірація /S/ і деяких інших приголосних в імплзівній позиції:

Yo se lo pedí a Jesú,

Me yebe aonde estás tú.

Que por su muerte y pasión

Jesú – Jesús; yebe – lleve; aonde – adonde

6. Аспірація або втрата кінцевих приголосних:

Buenos consejos te di;

Quéjate a tu mar bibí.

No los quisiste tomá,

tomá – tomar; mar bibí – mal vivir

7. Аспірація початкової Н, що походить від латинської F. На письмі зображується іспанською хотою **j**:

Jasta los árboles sienten,

Mira si sentiré yo

Que se le caigan las hojas,

Que jablen e tu persona.

8. Випадання гетеросилабічної D в експлозивній позиції:

Los ojitos e mi cara

Mira si soy esgrasiao

Quien los compra, que los

Que hasta los ojitos bendo.

bendo,

Los ojitos **e** mi cara = Los ojitos **de** mi cara

Que jablen **e** tu persona.= Que jablen **de** tu persona.

9. Орфографічне чергування V та B:

No bayas a la Vitoria,

Mi queré e la memoria.

No sarga un santo y te quite

Bayas = vayas; queré – querer; e – de

Anda bete con la otra

Que yo sembraré en mi güerto

Supuesto que l'has quierío,

La semiya der orbío.

Bete = vete; semiya del orbido = semilla del olvido

Anda bete e mi vera

Que tienes tú para mí

Sombra e jigüera negra.

10. Чергування голосних А / Е, І / Е, У О:

Tienes mucha fantasía;

Paese que tú has pisao

La flo e la tontería.

Yo t'estoy queriendo a ti

Con la mesma violencia

Que yeba er ferrocarrí.

Yeba er ferrocarrí = lleva el ferrocarríl

Чергування –U / –O часто зустрічається у піснях фламенко. Кантаори (виконавці фламенко) майже завжди вимовляють *seportura* замість *la sepultura*:

Ya vienen los frailes,

Ya vienen los curas,

Ban a yebarse a mi compañera

van a llevarse

A la seportura.

Ban a yebarse = van a llevarse

Мова має бути легкою для вимови. Це головна мета кантаора. Він робить свою мову мелодійною та легкою для виконання. Зараз розглянемо випадки, коли для зручності слова модифікуються.

Caye e la porbera?

No serás tu caye,

Sino montonsitos e arenita y

tierra

Que se yeba el aire.

Caye e la porbera = calle de la porbera

Вживання *serás* замість *será* – засіб для зручної вимови.

Anda y que te den un tiro;

Que no se jase con naide

no se jase con **naide** = no se hace con **nadie**

Lo que tú has hecho conmigo.

Не можна сказати, що андалузійці часто вживають слово *naide*. Але його вживають практично всі кантаори фламенко. Здається, що вживання *naide* зашкодить національній аутентичності канте фламенко.

Для андалузського фламенко характерна фонетична суцільність мовлення. Це проявляється в тому, що від паузи до паузи всі склади, незалежно від такту, утворюють одне або декілька слів, зливаються і вимовляються єдиним потоком, межі лексичного слова в деяких випадках затираються, що проявляється у явищах елізії голосних:

Toítos s'arriman

Ar pinito berde,

Toítos = toditos se arriman

Ar pinito berde = al pinito verde

m'arrimo = me arrimo

Y yo m'arrimo a los atunales

Que espinitas tienen.

Висновки./Conclusions. Отже, підсумовуючи увесь опрацьований матеріал, варто зробити висновок, що з точки зору фонетики для канте фламенко характерними є явища seseo, yeísmo, втрата щілинних приголосних звуків між голосними, втрата приголосних в імплзивній позиції та в кінці слова, нейтралізація –L / –R в імплзивній позиції, аспірація ініціальної Н.Список літератури

ЛІТЕРАТУРА

1. Álvaro M. La modalidad lingüística andaluza / Manuel Álvaro. – Sevilla: Editoriales andaluzas unidas, S. A., 1985. – 137 p.
2. Berlanga M. A. El Flamenco, un Arte Musical y de la Danza: Parte 1/ Miguel Ángel Berlanga / Precedentes históricos y culturales y primer desarrollo histórico :. Granada : Universidad de Granada, 2017. 205 p.
3. Molina R. Misterios del cante flamenco / Ricardo Molina. – Sevilla: Editoriales andaluzas unidas, Sevilla Andalucía, 1985. – Biblioteca de la cultura andaluza. – 187 p:
4. Narbona J. A. El español hablado en Andalucía./ Juan Antonio Narbona , Cano Rafael, Morillo Ramón — Barcelona: Thesaurus, 1998. – 251 p.
5. Penny R. Variation and change in Spanish / Ralph Penny. – Cambridge: University Press, 2000. – 284 p.
6. Quero S. L. / La lengua que hablamos. Salvador López Quero — Córdoba: Universidad de Córdoba 1998, 312p .

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ У РОМАНІ Ф. СТЕНДАЛЯ «LE ROUGE ET LE NOIR»

Швець Наталія Віталіївна

канд. філол. наук, доцент

Швець Олександр Віталійович

канд. філол. наук, доцент

Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Вступ./Introduction. Прикметники на позначення кольору надзвичайно часто використовуються письменниками при написанні художніх творів. Їх головною функцією є створення мовної картини світу окремого індивіда, певної спільноти людей або відображення мовних традицій зображуваної епохи загалом.

Багатозначність переважної більшості прикметників на позначення кольору уможлиблює їх сполучення з багатьма лексемами, різними за значенням, дозволяючи передавати як безпосередні, об'єктивні ознаки предметів, так і вільно характеризувати предмет на основі метафоричного перенесення ознаки (за подібністю кольору, форми, призначення тощо).

Мета роботи./Aim. Виявити стилістичні функції прикметників на позначення кольору у творах Ф. Стендаля.

Матеріали і методи./Materials and methods. У ході цієї розвідки було використано *описовий* метод та метод *контекстуального* аналізу.

Результати й обговорення./Results and discussion. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що художнє мовлення Ф. Стендаля ілюстроване численним використанням лексем на позначення кольору. Прикметники на позначення кольору у його творах є одним із найвиразніших показників індивідуальності автора, розкривають особливості сприйняття й відображення ним мовної та кольорової картини світу. У творах Ф. Стендаля кольороназви виконують не лише номінативну функцію, але й стилістичні,

оскільки письменник надає їм нової семантичної наповненості та відповідної стилістичної маркованості, створює емоційно-експресивний ефект, забезпечує напруженість ситуацій, що допомагає глибшому розкриттю авторського задуму.

Особлива роль належить прикметникам на позначення кольору у створенні системи образів. Встановлено, що художня реалізація авторського світосприйняття у романах Ф. Стендаля відбувається шляхом вияву уваги письменника до портретних деталей. Так, створюючи образну систему твору, автор робить акцент на виразі облич та кольорі очей дійових осіб, що є важливими для зовнішньої характеристики героїв. Великого значення набувають при описі зовнішності очі людини: форма, колір, вираз очей, колір обличчя у хвилини радощів чи гніву, з якими пов'язуються також внутрішні особистісні характеристики дійових осіб.

У ході цієї розвідки ми вдалися до виявлення стилістичних функцій прикметників на позначення кольору у романі «*Le rouge et le noir*».

Проведене дослідження виявило, що значне місце в аналізованому творі посідає прикметник *rouge* (червоний), що є у французькій лінгвокультурі кольором пожвавлення почуттів та існуючого між ними протиріччя. Він використовується на позначення любові / гніву, сміливості / небезпеки, а також запалу / заборони тощо. Червоний є теплим, енергійним, проникливим кольором, певною мірою підбадьорюючим, звабливим та оманливим.

В аналізованому творі прикметник *rouge* слугує засобом передачі складних почуттів героїв його романів. Він використаний для характеристики кольору обличчя Аманди: *Amanda était aussi agitée que lui et fort rouge; elle lui rendit de la monnaie le plus lentement qu'elle put, tout en lui répétant à voix basse* [1, p. 187] та пані Дєрвіль у момент великого хвилювання: *Madame Derville ne s'attendrit point ainsi, pensa Julien. Cependant il remarqua qu'elle était fort rouge* [1, p. 515]. У цьому випадку прикметник *rouge* передає емоційний стан дійових осіб твору.

Окрім цього, автор послуговується цим прикметником на позначення

кольору дахів місцевих будинків: *Ses maisons blanches avec leurs toits pointus de tuiles rouges s'étendent sur la pente d'une colline, dont des touffes de vigoureux châtaigniers marquent les moindres sinuosités* [1, p. 15], а також кольору фіранок на вікнах будинку: *En sortant, Julien crut voir du sang près du bénitier, c'était de l'eau bénite qu'on avait répandue: le reflet des rideaux rouges qui couvraient les fenêtres la faisait paraître du sang* [1, p. 40], червоний відблиск яких асоціювався в хворобливій уяві Жульєна з кольором крові. Усі перелічені вище випадки вживання прикметника *rouge* – позначення природного кольору речей.

У переносному значенні прикметник *rouge* вживається у випадках вказівки на колір тіла хворої дитини, у якої була дуже висока температура: *L'enfant, dévoré par la fièvre, était fort rouge et ne put reconnaître son père* [1, p. 131].

У процесі написання своїх творів автор використовує прийом контрасту. Контраст, як виражальне протиставлення, реалізується в романі саме через протилежність ознак, виражених прикметниками на позначення кольорів, де у порівняно завершеному висловлюванні автор здійснює значний художній вплив на читача.

Ґрунтуючись на засадах контрасту, автор звертається до прикметника на позначення кольору *noir* (чорний). Чорний колір є контрастним до червоного. Він завжди вважався символом темряви, зла та смерті. У романі «Le rouge et le noir» прикметник *noir* (чорний) вживається автором як у прямому, так і переносному значеннях. У прямому значенні він називає колір волосся, очей, бакенбардів, одягу, коробки тощо, а в переносному – характеризує негативні емоції та почуття людини.

Описуючи зовнішність дійових осіб твору, автор досить часто звертається до прикметника на позначення цього кольору. Так, змальовуючи зовнішність Жульєна Сореля та абата Шелана, автор акцентує увагу читача на чорному кольорі їх очей: *De grands yeux noirs, qui, dans les moments tranquilles, annonçaient de la réflexion et du feu, étaient animés en cet instant de l'expression de la haine la plus féroce* [1, p. 32].

На думку автора, чорні очі Жульєна здатні у хвилини хвилювання виражати найлютішу ненависть до інших членів суспільства загалом та до багатих зокрема.

Абат Шелан також має очі чорного кольору: *Entre ces joues rouges et ce front blanc, brillaient deux petits yeux noirs faits pour effrayer le plus brave* [1, p. 191], які надають його зовнішності такого сердитого вигляду, що здатні налякати навіть найсміливішу людину.

Наведені вище фрагменти твору дозволяють стверджувати, що погляд людини, вираз її обличчя є дзеркалом її внутрішнього стану та характеру, вираженого завдяки використанню прикметників на позначення кольорів.

Жульєн надавав перевагу одягу чорного кольору, що робив його схожим на священника, оскільки він вважав, що виїхати з його рідного міста можна було лише ставши священником: *Elle ne pouvait en croire ses yeux, il lui semblait surtout que le précepteur devait avoir un habit noir* [1, p. 44].

У наведених вище фрагментах прикметник *noir* вжитий у своєму прямому значенні та слугує на позначення реального кольору зображуваних об'єктів.

У французькій літературі здавна відомі випадки перенесення значення кольороназви «чорний» у результаті чого слово набуває негативного стилістичного забарвлення. Такі приклади знаходимо також в аналізованому творі Ф. Стендаля: «чорні амбіції», «чорна уява» тощо.

У наступному фрагменті прикметник *noir* позначає ставлення Жульєна до оточуючих його людей, його хворобливу уяву та амбіції:

Le souvenir des charmes de sa maîtresse distraiyait Julien de sa noire ambition [1, p. 115].

La solitude absolue de la vie de voyageur augmentait l'empire de cette noire imagination [1, p. 419].

У вищенаведених фрагментах прикметник *noir* (чорний) розширює своє значення, набуваючи додаткових негативних відтінків, пов'язаних із намірами дійових осіб твору: *Mais, se dit-il en s'interrompant, le cabinet noir à la poste ouvrira ma lettre et vous rendra celle que vous cherchez...; non, messieurs*

[1, p. 349]. Вживання прикметника *noir* у переносному значенні надає уривку негативного смислу та виступає синонімом до слова цензура. Фрагменти роману «Le rouge et le noir», що містять прикметник на позначення чорного кольору, увиразнюють негативні риси зовнішності та внутрішнього світу дійових осіб твору.

Як бачимо, активно використаний Ф. Стендалем у процесі написання твору, прийом контрасту відображає його авторську позицію. Контраст як виразальне протиставлення реалізується в його романі саме через протилежність ознак, виражених прикметниками на позначення кольорів, де у порівняно завершеному висловлюванні автор здійснює значний художній вплив на читача. Отже, на наш погляд, контраст можна вважати семантико функціональною основою художнього тексту, основним принципом виразності твору.

Висновки./Conclusions. Результати проведеного дослідження дають підстави для ствердження, що прикметникам на позначення кольору належить важливе місце у творах Ф. Стендаля. Від незвичайної сполучуваності слів народжуються індивідуальні епітети, метафори, які у поєднанні з емоційно вираженою думкою утворюють конденсовані засоби вираження – мовні знаки французької національної культури.

В аналізованому творі прикметники на позначення кольору виконують такі стилістичні функції: інформативну, описову, експресивну та функцію формування пейзажних картин, передачі почуттів героїв, створення образної системи, створюючи таким чином індивідуально-авторську кольорову картину світу. Їх основна функція – викликати в уяві читача яскраві картини описуваної дійсності та емоційно вплинути на нього.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Stendhal F. Le rouge et le noir / Frederik Stendhal. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bibebook.com/files/ebook/libre/V2/stendhal_-_le_rouge_et_le_noir.pdf

PHILOSOPHICAL SCIENCES

CULTURAL HERITAGE AS CULTURAL AND ECONOMIC RESOURCE FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL TOWNS

Radionova Ludmila,

PhD in Philosophy, Associate Professor,
Department of Philosophy and Political Science, Docent,

Kozyrieva Nataliia,

PhD in Philosophy, Associate Professor,
Department of Philosophy and Political Science, Docent
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Introductions. Small towns represent wide category of urban settlements around the world, as well as in Ukraine. For many years small cities of Ukraine stay in a survival situation, caused not only by their pure internal position, but also by the processes taking place at the regional and global levels of social development. This situation inevitably raises the need of seeking new ways of adapting small cities to modern realities. Meaningful relevance of the topic is determined by the need to help small towns of Ukraine manage with a systemic crisis that has violated the conditions of their existence and development, as well as by searching for effective ways to ensure their livelihoods, overcome their inherent stagnation, decline in production, unemployment, and low consumer demand [1].

Now the viability of the small cities of Ukraine depends on a complex system of interaction of the three forces: the city (represented by its inhabitants and municipal government), private capital and the state. The long-term sustainable development of cities requires interests of all three parties being balanced.

Aim. The purpose of this article is to show that the successful development of small towns in Ukraine is possible through increasing the social responsibility of business, the development of local government and urban identity, the active

participation of local communities in the activities of municipal authorities, the development of small and medium-sized businesses.

Materials and methods. The theoretical and methodological basis is formed by approaches formed in Western and domestic social thought: neo-institutional approach; transformational approach; urban management theory. In the process of research, methods of comparative, typological, sociocultural and historical approaches were used.

Results and discussion. Small and medium-sized enterprises in Poland, more than two million, create about 70% of GDP. Active development is observed in the agricultural, construction, trade, food spheres. The number of employees in small and medium-sized businesses is two-thirds of the working population. Representatives of small and medium-sized businesses make up the middle class in Poland.

For successful development of small and medium-sized enterprises in Poland, the government program "Entrepreneurship, first of all", which envisages the development of special economic zones in the country (SEZ) was implemented. The goal of creating the SEZ is to accelerate the development of regions by attracting investors, and more important to create new jobs. Enterprises operating in the SEZ have the right to preferential taxation.

Promotes the development of small and medium-sized businesses in Poland, the possibility of obtaining financial assistance from the state in the organization of business. The government has identified several priority areas for which subsidies are envisaged: capital construction, urban infrastructure development. Attention of the Polish government is directed to the development of alternative energy. The investment conditions are determined separately for each case. The availability of cheap loans in Poland (in contrast to Ukraine) is an important factor in promoting small business development. Polish banks are ready to provide loans to entrepreneurs at 5-6% per annum, and in some countries of Europe this rate is reduced to 3%. For certain types of activity, rates can be reduced additionally. We are practicing an individual approach, in which the industry is assessed, the amount of the initial contribution to the entrepreneur's project, and then the interest rate on the loan is

determined.

Support from the European Union comes, mainly, not by direct investment, but in the form of sub-financing through subsidies. This assistance involves the development of infrastructure, the development of the eastern regions, support for innovation, technical support. When allocating funds, the terms of repayment are stipulated, the funds are provided as target, for specific company. Sometimes, under certain conditions, a significant portion of the amount is written off and is not refundable [2].

The construction of industrial parks - territories with organized communications, where it is possible to build various industrial facilities can also be a tool for the development of small towns. Today in Ukraine there are 27 industrial parks. According to the Law on Industrial Parks, investors while working there may have a number of benefits, for example, a zero rate of customs duty on the import of equipment, but they will have to compete for investments with the closest competitor parks in Eastern Europe. And this task is not simple, because in the global investment competition, our country looks, to put it mildly, unconvincing.

According to the law, the sources of financing the development of the territory of an industrial park can be funds of state and local budgets, funds of private investors, including those involved in the model of public-private partnership.

At the same time, it is important to understand that the essence of the development strategy of a small city is not limited with choose a new program for the modernization of production capacities, whatever quality it may be. An indispensable condition is the realization that the modern city is characterized by a different approach to taking managerial decisions, interacting with residents, interacting with other cities around the world. All these aspects must be considered while creating management decisions. This is a fundamentally different ideology of city development. For example.

Zhovkva (Lviv region) has a great cultural potential. Local authorities proudly call it the ideal Ukrainian city. Four centuries ago, it was founded by the hetman of the Commonwealth Stanislav Zolkiewski. Probably, for most people this name is not

familiar, which means that this famous Polish commander was practically the predecessor of Napoleon for the Russian people.

It was in 1610 that he defeated the army of Prince Dmitry Shuisky near Smolensk and then captured Moscow, where he forced local boyars to elect the Polish prince Vladislav to the throne.

In those days, among the Polish aristocracy were unusually fashionable ideas of reformers Thomas More and Tomazzo Campanella on the creation of ideal cities. In Jolkwe, they tried to build an ideal fortress city according to Italian standards with a central trading area, fortified fortress and straight street-beams. This city was built according to a strict plan with carefully calibrated geometry of space. Of course, monks of different orders were invited. A variety of churches and temples to this day in the town is much more than necessary for 13 thousand of its population. They serve as a reminder of the heyday of this town in the past, when it was the residence of the Polish King Jan III Sobieski.

Rzeczpospolita, the Russian Empire, the Kingdom of Galicia, the Polish Republic and the USSR – Zholkwa survived all these state formations. Every new political system tried to build something from itself in the town. Today's Zhovkva clearly pretends to something more than a quiet provincial life. However, the average monthly wage of an employee of small businesses in 2016 was 3610 UAH, which is lower than the actual average monthly salary of staff workers in Lviv region by 20.8%. In 2016 the share of small enterprises of Zhovkovsky district in the corresponding regional indicator of sold products (goods, services) was 3.8%. The main types of economic activity of small enterprises in the city, as in the whole country, are wholesale and retail trade, real estate transactions, processing industry, construction, paid services to the population [3].

Analyzing the concept of development of Zholkva for 2018-2020, we did not find any mention of the use of cultural potential in the development of the city, the creation of a culture economy.

Today in our country there are quite a few small cities of crisis type in the zone of armed conflicts

Conclusions. Small cities should be studied in a comprehensive manner using different approaches and methods, as they are complex, multidimensional, multilevel systems. Cultural heritage is a special and very important cultural and economic resource of small towns, it can and should become one of the promising areas of small town development and innovation. It is important to actively involve cultural heritage in the life of citizens. At present, the cultural heritage is becoming one of the key sections of the development of the city's economy.

An appeal to the cultural heritage, strategic planning of development of small towns on its basis can replenish the budget of small towns.

It is necessary to improve image of small towns and positioning them with rich cultural heritage, beautiful nature and local history, which should be known not only at the city level, but also in the region, in Ukraine and in other countries. Therefore, by attracting investors, tourists, it will be possible to provide townspeople with work, to give new directions of development, using the cultural potential of small towns.

REFERENCES

1. Radionova L. Strategies for the small cities development: european experience and ukrainian realities / Strategies for Economic Development: The experience of Poland and the prospects of Ukraine – Collective monograph. – Vol. 2. Poland: “Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. – 300 p.
2. Opyt Pol'shi [Elektronnyy resurs] / URL: http://institute.lviv.ua/doc/Program_concept_SME_Zhovkva.pdf
3. Kontsepsiya prohramy rozvytku pidpryyemnytstva v horode Zhovkva na 2018 – 2020 roky [Elektronnyy resurs] / URL : http://institute.lviv.ua/doc/Program_concept_SME_Zhovkva.pdf

БІОСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ БОРОТЬБИ ЗА РЕСУРСИ

Безродний Андрій Геннадійович

к. філос.н., доцент

Харківський національний університет

імені В. М. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. /Introduction. Основою підтримки стабільності співтовариств хребетних є постійний і достатній доступ до ресурсів. Так званий ресурсний потік. Чи є фактором боротьби за обмежені ресурси стимулом для подальшого еволюційного переходу від індивідуального способу життя до колективного співіснування? Чому значна частина видів не «перетинає» грань від індивідуального до колективного? Або спільному функціонуванню. Соціальність - це "шалений виграш"? Чи «втішний приз» індивідуалів – невдах?

Мета роботи. / Aim. Дослідити роль чинника боротьби за ресурси у механізмі формування біоспільнот. На прикладі співтовариств хребетних. Для можливої подальшої інтерпретації особливостей їх функціонування до людського суспільства.

Результати та обговорення./Results and discussion. До того як перейти до безпосереднього викладу нашої позиції, слід звернути увагу, що майже всі справжні біоспільноти хребетних є «розширеними самочними (фімінними) спільнотами». Які представлені «самками – засновницями» (умовними «бабуся») та їхніми доньками з потомством (переважно самками). Молоді самці після досягнення статевої зрілості виганяються з спільноти.

Перш ніж перейти до аналізу механізму соціалізації у хребетних, розглянемо більш ілюстративні сім'ї – спільноти безхребетних.

Спочатку самка-засновниця реалізує доступні їй ресурси у вигляді відкладених яєць і личинок, що розвиваються. Після формування спільноти ресурси "вкладаються" в інших робочих особин. Якщо кількість доступних ресурсів велика, то біоспільнота може дозволити собі «надмірності» відкладати

кормові яйця та вирощувати самців.

Однак якщо умови середовища різко погіршуються, то біосистема пускає в обіг свій запас, а якщо погіршення продовжуються, тоді починається «скидання самців».

Нам слід прокоментувати механізм «скидання самців». В даному випадку самці – це «баластові» споживачі ресурсів. Якщо доступні біоспільноті ресурси дуже обмежені, система переходить до «скидання зайвих споживачів», тобто "виганяє" зайвих самців. Скидання зайвих самців відбувається лише у вигляді непрямих механізмів як обмеження індивідуальної тривалості життя самців і витіснення «периферійних» тварин за межі ареалу існування спільноти.

Таким чином, біоспільнота комах постає перед нами як гнучка динамічна система, яка оптимізує свої відносини з довкіллям. Вона веде постійну конкурентну боротьбу ресурси для того щоб: 1) компенсувати природні втрати чисельності, тобто. втрати "запасених" ресурсів (особин); 2) рости до чисельного оптимуму, тобто біоспільнота прагне до чисельності максимально можливої за даного ресурсного забезпечення; 3) накопичити необхідний обсяг ресурсів для самовідтворення.

Біоспільнота має забезпечити, за допомогою механізмів управління, оптимальне зростання своєї чисельності. Це досягається у вигляді запасання (чи скидання) як безпосередньо харчових ресурсів, і ресурсів, "реалізованих" в особинах (тваринах).

Співтовариства хребетних також можна розглядати як системи, які ведуть конкурентну боротьбу ресурси. Самці, які входять до складу спільноти, контролюють територію, що займає спільнота. Охороняють найбільш доступні ресурси, змушуючи інших тварин користуватися малодоступними або непривабливими ресурсами.

У хребетних ще відбувся перехід до партеногенезу, і вони змушені «терпіти» присутність самців у своїх біосоціальних групах. Ймовірно, припустити, що біологічна еволюція йде двома магістральними напрямками: 1) підвищення індивідуальної пристосованості, отже, і значення кожної статі

для стабільності виду; 2) збереження цілісності виду під час використання системних механізмів лише на рівні біосообщества.

Таким чином, завершуючи огляд взаємовідносини біосоціальності та фактора боротьби за ресурси, можна припустити, що біосоціалізація виникає як варіант вирішення протиріччя між чисельністю особин та доступними ресурсами. Біосоціалізація є обмеження споживання.

Висновки./Conclusions. Як загальні висновки тез слід виділити наступні.

По-перше, біосоціалізацію слід розглядати у контексті загального процесу розвитку на основі єдиних механізмів функціонування. Ймовірно, що вона є неминучою умовою розвитку біологічної еволюції і дозволяє пов'язати між собою неорганічну та органічну речовину в єдиному процесі обміну. "Індивідуалізовані" біологічні форми, що вичерпали свій асиміляційний потенціал, переходять до спільного вилучення речовини з навколишнього середовища. Зазначимо, що крім удосконалення механізму вилучення речовини, біосоціалізація через зворотний системний зв'язок здатна обмежити сумарне споживання біоспільноти.

По-друге, однією з причин виникнення біосоціальної форми організації є конкурентна боротьба за обмежені ресурси. У спільноти інтегруються менш пристосовані індивідуально організми до боротьби за обмежені ресурси. Споживання ресурсів у співтоваристві менше, ніж сумарне споживання, що дорівнює за чисельністю сукупності одиночних організмів. Крім того, у співтоваристві відбувається стримування прогресивного розмноження, що також сприяє обмеженню споживання ресурсів особами цього виду. У спільнота простежується механізм «скидання самців», який є наслідком боротьби за обмежені ресурси.

По-третє, еволюцію можна представити як послідовний симбіоз, який сприяє зняттю протиріччя між чисельністю організмів - споживачів і доступними ресурсами.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Кунденко Яна Миколаївна,

к.ф.н., доцент

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Найбільший внесок у зміну моральних цінностей сьогодення зробили пандемія та досі триваюча війна, які забрали і продовжують забирати велику кількість життів. Через останні події на передній план духовних цінностей вийшли цінність власного життя й життя близьких, підвищився контраст ціни та цінності волі та свободи, стала більш виражена ідея патріотизму, рівності, але «не-однаковості», довіри і поваги.

Мета роботи./Aim. Визначити основні напрямки трансформації цінностей у кризовий період розвитку суспільства.

Матеріали та методи./Materials and methods. Культурологічний матеріал роботи поданий на основі загального метод філософського визначення поняття як розрізненої тотожності буття (реальності) і необхідної сутності в трьох взаємопов'язаних моментах (одиничне, загальне і особливе).

Результати та обговорення./Results and discussion. Трансформація цінностей - це процес зміни відношення суспільства до певних цінностей, який може бути започаткований зміною умов, в яких функціонує суспільство, або зміною світогляду та культурних норм. Такі зміни можуть бути викликані різними факторами, такими як технологічний прогрес, соціально-економічні перетворення, політичні зміни, демографічні та екологічні проблеми, війни та революції. Трансформація цінностей може призвести до переоцінки та зміни старих цінностей, або створення нових цінностей, які відображають нові умови життя та розвитку суспільства. Цей процес може бути як позитивним, так і негативним, залежно від того, які цінності переважають та як вони впливають

на життя людей і суспільства в цілому.

Криза - це складний період у житті будь-якого суспільства, який може призвести до зміни цінностей та переосмислення поглядів на світ. У такі моменти, людство може бути спрямоване на зміну своєї культури, практик та цінностей, щоб відповісти на виклики нової реальності. Криза може бути викликом для трансформації цінностей, коли старі цінності вже не відповідають потребам нової епохи. Це може призвести до зміни соціальних норм, моральних цінностей та поглядів на світ. Проте, необхідно пам'ятати, що криза також може бути дуже складним періодом для багатьох людей і вона може створювати нестабільність та хаос. При цьому у кризовий період розвиваються нові підходи та інновації, які допомагають протистояти викликам нової реальності та сприятимуть розвитку нового.

Фактори, що призводять до трансформації цінностей у кризові періоди:

1. Соціально-економічні фактори: зміна економічного становища, масова безробітність, збільшення вартості життя, які можуть призводити до переосмислення життєвих пріоритетів.

2. Політичні фактори включають зміну правління, руйнування старих систем влади та насильницьку зміну правил гри, які можуть впливати на переоцінку цінностей, оскільки вони безпосередньо стосуються взаємовідносин між людьми та суспільством.

3. Культурні фактори можуть включати зміну традицій, розвиток нових культурних течій, поширення нових ідей та інформації, можуть викликати трансформацію цінностей, оскільки культура визначає стандарти і цінності, які приймаються у суспільстві.

Позитивні наслідки трансформації цінностей у кризові періоди:

- стимулювання змін та розвитку;
- збільшення соціальної рівності;
- розвиток нових цінностей та поглядів.

Негативні наслідки трансформації цінностей у кризові періоди:

- руйнування традицій та культурних цінностей;

- конфлікти в суспільстві;
- втрата стабільності та безпеки.

Зміна цінностей є неодмінною складовою суспільного розвитку, особливо у кризові періоди, коли змінюються економічні, політичні та культурні умови. У таких умовах виникає потреба в стратегіях та підходах до трансформації цінностей, які б забезпечили стійкий та гармонійний розвиток суспільства.

Наступні стратегії допомагають забезпечити стійкий та гармонійний розвиток суспільства під час кризових періодів:

1. Урахування наслідків - передбачає аналіз можливих наслідків трансформації цінностей та їх впливу на суспільство, економіку, культуру та інші аспекти життя, а також визначення шляхів мінімізації негативних наслідків.

2. Відповідальний підхід до змін - передбачає активну участь громадськості у процесі трансформації цінностей, залучення експертів та використання наукових досліджень для прийняття обґрунтованих рішень.

3. Баланс між збереженням традицій та здатністю адаптуватися до змін - передбачає збереження культурної спадщини та традицій, але в той же час підтримку нововведень та інновацій, що сприятимуть розвитку суспільства.

Підходи до трансформації цінностей у кризові періоди:

1. Комунікативний підхід, який базується на тому, щоб відкрито обговорювати проблеми та шукати спільні рішення, які враховують потреби всіх сторін.

2. Освітній підхід, який передбачає виховання наступного покоління в дусі нових цінностей та розуміння необхідності змін.

3. Законодавчий підхід, який полягає в утворенні правової бази, яка підтримує нові цінності та регулює поведінку відповідно до них.

4. Економічний підхід, який відображає необхідність змін у економіці, які забезпечать реалізацію нових цінностей.

5. Прикладний підхід, який передбачає використання конкретних інструментів та методів, які допоможуть впровадити нові цінності в практику.

б. Морально-етичний підхід, який базується на вихованні високих моральних та етичних стандартів серед громадян та встановленні добродесних та позитивних прикладів для наслідування.

Висновки./Conclusions. Враховуючи теоретичні підходи до сутності подій, що розгортаються зараз в контексті україно - російського воєнного конфлікту, який може перейти в загально-європейський та світовий, потрібно акцентувати увагу на екзистенційному характері сучасного етапу розвитку ціннісної основи культури.

Епоха величних ідей задля яких окремі люди, народи та держави жертвували своїм життям та існуванням закінчила свій шлях, і основною метою боротьби є вільне життя та свобода самовизначення кожної людини. Що передбачає повагу та довіру між різними за своїми можливостями, але рівними у своїх правах громадянами, любов до усього живого та розумного, дбайливе ставлення до природнього середовища. Ці традиційні за змістом загальнолюдські духовні цінності потребують іншого методу їх реалізації у житті людини, основою якого є вільний вибір та власний приклад розумної взаємодії у суспільстві, позбавленому насильства та дискримінації.

ECONOMIC SCIENCES

EXPORT-IMPORT RELATIONS IN ENTREPRENEURSHIP

Rudachenko Olha,

Dr.Sc.Ec, assistant professor at

Department of Entrepreneurship and Business Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Introductions. In modern conditions, the presence of public debt is quite a common phenomenon, most countries in the world have it. But the state debt, like all debts, must be repaid, and with interest, and when this debt is too large, there is a need for additional lending to repay this debt, which in turn leads to an additional increase in indebtedness. This cycle can continue as long as there are countries that are ready to lend, when there are none, the country will be forced to declare default and restructure its debt. Export-import relations, which also strengthen their influence within the framework of the international movement of production factors, are becoming more and more influential in the process of globalization. However, every year the volume of exports and imports of Ukraine decreases significantly, which causes a significant drop in the real gross domestic product of Ukraine.

Thus, the purpose of the work is to study the export and import operations of Ukraine, which will make it possible to increase the entrepreneurial activity of the country.

Results and discussion. International trade is one of the most important indicators of globalization, including the globalization of production and sale of goods and services, which significantly affects entrepreneurship activity. The level of integration of the country into international trade was traditionally measured [1-2]:

1) by the share of exports and imports in the gross domestic product (export and import quotas);

- 2) the proportion of imports in the final consumption of goods and services;
- 3) the share of exports in added value.

According to data [3-4] for the years 2015-2021, there is an increase in both export and import of goods. There is a significant excess of imports of goods over exports and an excess of growth rates of imports over exports, which leads to an increase in the imbalance in the trade balance.

There is an increase in trade with European countries. Strong excess of imports over exports with European countries. The level of exports has almost reached the pre-crisis level, imports significantly exceed exports, but still have not reached the pre-crisis level. The growth rate of exports exceeds the growth rate of imports.

Also, according to data [3-4], there is an increase in trade with the Asian region, where a positive balance in trade with the Asian region is clearly visible. The export level practically exceeded the pre-crisis level, the import level did not reach the pre-crisis level. The growth rate of imports into the Asian region slightly exceeds the growth rate of goods exports [5].

The largest import in 2021 was the group of machines, equipment and mechanisms; electrical equipment - \$5435557 thousand, and the smallest import is works of art (\$1527.2 thousand).

As for exports, in 2021, the group of products of plant origin was the most exported, worth \$580,166.5 thousand. USA, and the smallest group is works of art (\$357.8 thousand).

However, the most promising direction for Ukraine at the moment is trade in products of the metallurgical complex and agricultural products, the largest imbalance in trade is formed due to trade in goods of the category of mineral resources.

Conclusions. The effectiveness of international trade is one of the main indicators that characterize the level of development of the state, as it affects all macroeconomic indicators and allows to increase the efficiency of the use of resources due to the production of goods in the production of which the country has competitive advantages.

Unfortunately, the effectiveness of Ukraine's foreign trade is at a rather low level. The balance of foreign economic activity of Ukraine is less than zero, due to the excess of imports of goods over their exports, part of this imbalance is extinguished due to trade in services and direct investments in Ukraine.

The foreign economic activity of the country is one of the main directions of development of many modern states, a source of goods, the production of which is impossible within the country, as well as income from export and import operations for many states where, for certain reasons, there are no production processes, foreign economic activity is the only way to provide oneself with the necessary goods . In connection with Ukraine's aspiration to become a full member of international cooperation and trade, to establish economic cooperation with foreign partners, the volume of foreign economic operations has increased significantly in recent years.

REFERENCES

1. Kulytskyi S. (2018). Foreign trade of Ukraine: state, problems and prospects. Ukraine: events, facts, comments. 2018. No. 10. P. 39–52.
2. Pavlov O. I. (2019). Foreign economic activity of Ukraine in the system of globalization competitive relations: agro-food dimension: monograph. author: O. I. Pavlov, V. A. Samofatova, T. A. Kulakovska [and others]; under the editorship O. I. Pavlova. Odesa: Astroprint. 272 p.
3. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
4. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Vodovozov E., Rudachenko O. (2021). Devising a procedure for ensuring entrepreneurship protectionism in the context of financial capital investments for the purpose of rehabilitation of the transport sector. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 4/13 (112) P.34-41.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Гузар Богдан Степанович,
к.е.н., доцент, заслужений економіст України,
Закамарко Василь Васильович,
здобувач вищої освіти третього ступеня
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. У системі державного регулювання економіки провідне місце займає державний фінансовий контроль, спрямований на забезпечення законності та достовірності операцій під час утворення, розподілу та використання фінансових ресурсів.

При цьому слід зазначити, що від того, як побудована в країні система державного фінансового контролю, значною мірою залежать, із одного боку, довіра до держави як власних громадян, так і зарубіжної спільноти, а з іншого умови розвитку бізнесу, економічне зростання країни, формування сприятливого інвестиційного клімату.

Як свідчить практика, несвоєчасне адаптування державного фінансового контролю до економічних змін останніх років спричинило значне зниження його ефективності. Це призводить до поширення форм, обсягів і наслідків шахрайств у сфері бюджетних коштів і державного майна.

Для сучасного розвитку системи державного фінансового контролю в Україні необхідні дослідження зарубіжного досвіду, які дадуть змогу адаптувати передовий світовий досвід до умов національної економіки, сприятимуть інтеграції контрольних дій на міжнародному рівні.

На сьогодні в Україні немає рамкового нормативно-правового акту, що визначав би структуру, суб'єкти й об'єкти контролю. Крім цього, відсутня законодавча база, яка б стандартизувала форми та методи контрольної діяльності.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження сучасного стану розвитку діючої в Україні системи державного фінансового контролю, узагальнення практичних результатів контролю щодо підвищення його ефективності та визначення напрямів удосконалення державного фінансового контролю в умовах трансформаційних перетворень та євроінтеграції.

Матеріали та методи. Серед наукових досліджень вітчизняних учених, у яких висвітлено проблеми державного фінансового контролю, варто звернути увагу на праці Білухи М. Т., Бутинця Ф. Ф., Виговської Н. Г., Германчука П. К., Гуцаленко Л. В., Дерія В. А., Дорош Н. І., Кагюги Є. В., Каленського М. М., Коцупатрого М. М., Рубан Н. І., Стефанюка І. Б., Чумакової І. Ю. та інших.

Незважаючи на різноманітність наукових поглядів щодо основних тенденцій розвитку державного фінансового контролю досі залишаються недостатньо вивченими питання організації ефективної діяльності контролюючих органів, що визначає необхідність подальшого комплексного дослідження зазначених проблем.

При опрацюванні даних використано загальнонаукові та специфічні методи, зокрема: порівняння, аналізу та синтезу – для розкриття теоретичних основ здійснення державного фінансового контролю; статистичні методи – для характеристики стану та результатів контрольних заходів державного фінансового контролю; методи групування– при формулюванні висновків, пропозицій щодо удосконалення організації державного фінансового контролю.

Результати та обговорення. Особливе місце в системі контролю посідає державний контроль, тобто контроль за діяльністю господарюючого суб'єкта зі сторони держави. За своєю суттю державний контроль – це перевірка державою того, як державні службовці виконують покладені на них обов'язки, як функціонує державна служба в цілому.

Державний контроль має глибокі історичні корені у всьому світі. В усіх демократичних країнах здавна склалися і досить успішно взаємодіють системи бюджетно–фінансового, адміністративного та державного контролю, функціонує розгалужена мережа контролюючих органів. Залежно від специфіки

форм державного устрою та управління, національних традицій вони будуються по-різному [1]. Проте їх організація та діяльність у зарубіжних країнах так чи інакше базується на загальних принципах, вироблених багаторічним міжнародним досвідом.

З метою поширення зазначеного досвіду, а також уніфікації форм і методів державного контролю в 1953 р. була створена Міжнародна організація вищих органів фінансового контролю (INTOSAI).

Такий контроль за своєю сутністю може і повинен здійснюватися від імені держави спеціальними органами контролю, не пов'язаними будь-якими іншими функціями.

Отже, контроль завжди має функціональне призначення і виникає на кожній стадії управлінського процесу [2]. Охоплюючи різні сфери громадського життя, державний контроль поділяється, відповідно, на окремі види, ключове місце серед яких, на нашу думку, об'єктивно займає державний фінансовий контроль. Державний фінансовий контроль (ДФК) є одним із найважливіших видів контролю, який здійснює держава .

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України необхідність здійснення фінансового контролю та аудиту використання бюджетних коштів визначена положеннями Бюджетного кодексу України. Так, згідно ст. 19 Бюджетного кодексу «На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль і аудит та оцінка ефективності використання бюджетних коштів» [3].

Державний фінансовий контроль є однією з найбільш важливих функцій державного управління, яка полягає у сприянні реалізації фінансової політики держави [4]. Він може розглядатися і як самостійна функція управління економічним розвитком, і як функція контролю за фінансовими ресурсами на макро- і мікрорівнях.

Метою державного фінансового контролю в ринковій економіці є сприяння зростанню та розвитку різноманітних секторів і галузей економіки завдяки здійсненню спостереження за досягненням цільових орієнтирів та

перевірці дотримання обмежувальних параметрів фінансово–економічного розвитку національної економіки на мікро– та макроекономічних рівнях [5].

Державний фінансовий контроль реалізується за допомогою створеної державою системи органів державного фінансового контролю. Різноманіття відносин, суб'єктом яких виступає держава, обумовлює широку сферу діяльності державного фінансового контролю.

Нині в Україні не вирішено проблему створення цілісної системи державного фінансового контролю. Потрібно підкреслити, що в суспільстві, побудованому на демократичних принципах, зокрема, на принципі розподілу влади, діяльність державного фінансового контролю охоплює не тільки потреби органів виконавчої влади у фінансовому контролі, але і потреби контролю суспільства за діяльністю самої виконавчої влади, перш за все в матеріально фінансовій сфері.

Зовнішній фінансовий контроль за діяльністю виконавчої влади є важливим чинником захисту суспільства, оскільки допомагає забезпечити її відповідальність перед суспільством.

В Україні органом зовнішнього державного фінансового контролю є Рахункова палата, яка створена і діє від імені Верховної Ради України [6].

Для демократичного суспільства важливі всі ланки організації державного фінансового контролю зовнішній та внутрішній. Перелік задач, які вирішують органи державного фінансового контролю, вельми різноманітний.

Таким чином, державний фінансовий контроль з усіма його складовими у практичному аспекті слід розглядати як багатоаспектну систему спостереження і перевірки законності, доцільності, раціональності та ефективності процесів формування і використання фінансових ресурсів на будь–якому рівні управління для оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень і досягнення на цій основі економічного прогресу [7, 9].

Функції будь–якої економічної категорії – це прояв її сутності у практичному застосуванні. Державний фінансовий контроль найповніше розкриває свою сутність через такі функції як: інформаційну, профілактичну та

мобілізує [8, 10].

Інформаційна функція державного фінансового контролю зводиться до того, що інформація, отримана в результаті його здійснення, має стати основою для ухвалення відповідних управлінських рішень і вжиття корегувальних заходів, які забезпечать функціонування суб'єкта господарювання відповідно до встановлених державою норм.

Профілактична функція державного фінансового контролю полягає у виявленні умов, що сприяють порушенню норм і стандартів, встановлених законами та нормативно-правовими актами, виникненню безгосподарності, недочетів, крадіжок і зловживань, а також у встановленні осіб, винних у фінансових порушеннях, і притягненні їх до відповідальності відповідно до чинного законодавства.

Мобілізуюча функція державного фінансового контролю передбачає усунення суб'єктами господарювання наслідків допущених фінансових порушень, умов, що їм сприяли, та розробку організаційно-правових заходів з розповсюдження прогресивних методів господарювання і недопущення фінансових порушень на інших суб'єктах державного управління.

Висновки. Із вище зазначеного можна зробити висновок, що функції державного фінансового контролю розкривають сукупність економічних взаємовідносин між суб'єктами контролю (державними органами влади, юридичними та фізичними особами) з приводу здійснення контрольних заходів в частині забезпечення функціонування суб'єктів господарювання та ефективного використання ними бюджетних коштів.

Важливо методологічно обґрунтовано розмежувати, тобто виключити дублювання основних функцій контрольних та казначейських органів, Рахункової палати України і контролюючих органів головних розпорядників бюджетних коштів при здійсненні контролю за законністю використання бюджетних ресурсів.

За сучасних умов важливим є проведення державного фінансового контролю із застосування державного фінансового аудиту. При цьому

аргументовано, що аудит ефективності є перспективним видом державного фінансового контролю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Н. С., Никонович М. О. Удосконалення системи державного фінансового контролю. *Фінансовий контроль*. 2005. №3 (26). С. 44-47.

2. Бондаренко А. І. Оцінка ефективності механізмів державного фінансового контролю. *Вісник НУЦЗУ*. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1(6). С. 88–93.

3. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. 572

4. Грінчук М. С. Реформування системи державного фінансового контролю. *Вісник ЧТЕІ*. 2008. №4. С. 317-322 .

5. Закраєвська Т. Н. Концептуалізація державного фінансового контролю в Україні. *Вісник ЧТЕІ*. 2006. № 2. С. 247-255.

6. Іваськевич Х. І. Аналіз проблем фінансового контролю в Україні в контексті децентралізації. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28, ч. 2. С. 111–116.

7. Іваськевич Х. І. Стратегічні пріоритети реформування механізму державного фінансового контролю в Україні. *The scientific method*. Vol. 1. 2017. Вип. №11 (11). С. 62-65.

8. Обушна Н. І. Модернізація системи державного фінансового контролю в Україні в контексті утвердження парадигми публічного аудиту. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. Серія “Державне управління”. 2016. №4. С. 64-71.

9. Романів Є. М., Долбнєва Д. В. Необхідність та напрями удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні, як вимога сьогодення. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2016. №2/1. С. 35-38.

10. Труш І. Є. Державний фінансовий контроль в умовах економічних трансформацій. *Причорноморські економічні студії* .2017. Вип.14. С. 141-144.

АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Дідківська Олена Григорівна,

к.е.н., науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи
НАН України,
м. Київ, Україна

Вступ. Під час військового конфлікту порушуються права дітей: право на життя, право на охорону здоров'я, право на розвиток особистості, право на участь у суспільному житті та право на достатній життєвий рівень. Кожна дитина повинна мати безпечні умови проживання. В особливо складне становище потрапили діти, які перебували в закладах інституційної опіки. Перед державою та суспільством постало складне завдання – евакуація дітей із зон бойових дій та окупованих територій, забезпечення належних умов проживання, навчання, психологічної реабілітації. Сценарії евакуації дітей були досить різними і організатори евакуації теж були, як представники влади, так і благодійні фонди, і волонтери.

Метою дослідження є аналіз стану безпеки дітей, які до початку війни в Україні перебували в дитячих інституційних закладах.

Результати досліджень. Для забезпечення евакуації дітей, у тому числі і дітей в інституціях уряд України прийняв рішення створити Координаційний штаб із захисту прав дитини в умовах воєнного стану, де співпрацюють представники 11-ти міністерств, Офісу президента, Національної соціальної сервісної служби, Верховної Ради, Секретаріату Кабінету міністрів, Офісу генпрокурора, правоохоронців, рятувальників, освітнього омбудсмена й також експертів міжнародних організацій. Координаційний штаб постійно відстежує дії військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування і закладів, де діти проживають цілодобово. Евакуація відбувається в межах України, а також

за межі України в інші держави, в тому числі країни-члени Європейського Союзу. Першочергово організовували евакуацію дітей з установ, які розташовані найближче до лінії фронту. Це виявлялось надзвичайно складним завданням, оскільки бойові дії відбувалися одразу в декількох напрямках одночасно, а значна частина території України за короткий проміжок часу була окупована. Не зважаючи на всі зусилля та відпрацювання алгоритмів з переміщення, розміщення, належного догляду за дітьми, заплановані кроки не завжди відбувалися за розробленим планом.

Саме тому сценарії евакуації дітей, що знаходилися в інституціях були різні і організаторами евакуації були, як представники влади, так і благодійні фонди, і волонтери або навіть керівництво інституційних закладів. Для глибшого розуміння питання розглянемо окремі такі сценарії. Вони наочно демонструють реальний перебіг подій та досвід отриманий державою, дитячими інституціями та широким колом зацікавлених осіб.

Так наприклад, на Херсонщині працівники дитячого закладу більше місяця переховували 58 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком до чотирьох років у підвалі місцевої церкви [1]. В таких умовах не можливо забезпечити дітям гідні умови проживання, дотримуватись норм харчування, надавати медичні послуги. Інтенсивного бомбардування з початку війни зазнала Житомирська область, у зв'язку з цим 1500 дітей з дитячих інституційних закладів (зокрема: Житомирської ЗОШ - Інтернат I-II ст. для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, Радомишльської ЗОШ-інтернат I-II ст. для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, Бердичівської спеціальна ЗОШ-інтернат для розумово відсталих дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Денишівського дитячого будинку (дошкільний) для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та ін.) було повернуто в родини, а 72 дитини, які залишилися без батьківського піклування, були переведені до сімейних або інших закладів у сільській місцевості, які вважаються відносно безпечними [2]. Такі екстрені евакуації досить часто відбувалися без передачі особових справ

дітей і це ускладнювало процес «облаштування» в нових для них закладах, оскільки працівники не володіли інформацією про особливості та потреби дітей.

Дитячі будинки Харківщини евакуювали в перші дні війни. Зокрема, дитячий будинок «Гармонія», в якому мешкало 35 дітей евакуювали директор закладу разом зі своїм чоловіком та трьома працівниками. Дорослі та діти добу їхали на захід України у плацкартному вагоні без опалення. Їх розмістили в монастирі у Івано-Франківську. Оскільки монастир не міг стати постійним місцем проживання для дітей, то керівництво «Гармонії» звернулося за допомогою до волонтерів. Волонтер Георгій Арвеладзе відгукнувся на запит дитячого будинку «Гармонія» та допоміг вивезти дітей із ще двох дитячих будинків у Балаклії та Ізюмі. Арвеладзе і заснував благодійний фонд Dobrodeearium, який допомагає дитячим будинкам: забезпечує матеріально-технічною базою та місцем для проживання, сплачує комунальні послуги, охорону, харчування. Завдяки фонду у передмісті Чернівців був створений центр Vono Fortis. Зараз там проживає 53 дитини, якими опікується 47 працівників. Тут діти можуть гратися у VR-окулярах, переглядати фільми, купатися в басейні, вивчати англійську мову, займатися боксом, танцями. Проєкт фінансується завдяки особистим зв'язкам та друзям Арвеладзе [3].

Центр Vono Fortis – приклад евакуації дітей-сиріт, де умови проживання, догляд, розвиток дітей не погіршився, а навіть навпаки і сміливо можна стверджувати, що соціальне відторгнення, цих дітей значно мінімізується.

Варто зазначити, що у більшості випадків, дитячі заклади підпорядковані МОЗ були переміщені на території України, найчастіше в західний регіон, в уже існуючі заклади. Так, Вільшанський дитячий будинок-інтернат, що розташований на південному заході України, є будинком для 200 українських дітей з фізичними та розумовими вадами. Заклад відомий в Україні, як один із найкращих такого типу (тут виховують дітей з важкими психічними відхиленнями).

Після початку повномасштабного вторгнення до цього закладу

евакуювали у березні 24 дітей з інтернату на Житомирщині (з Нової Борової) та 14 діток – з Кривого Рогу. Переїзд та нові, незвичні умови проживання, незнайомі люди (персонал) – це стрес навіть для здорових дітей, а для дітей з інвалідністю – це надзвичайно важке випробування. Дітей з Житомира та Кривого Рогу розмістили в ігрових і реабілітаційних кімнатах. Тому довелося змінювати розвиваючі програми для дітей закладу, оскільки не можливо проводити було заняття в повному обсязі. Усі «гості», як їх називають персонал та мешканці інтернату мають психічні та фізичні вади, більшість із них важкі, не говорять, потребують цілодобового догляду, є лежачі, що потребують спеціальних умов, відповідно збільшилося навантаження на медперсонал і доглядальниць, вони працюють по 12 годин і мають на обслуговуванні до 15 дітей (хоча норма – це 6-8 для одного працівника). Саме тому, захисники прав дітей підкреслюють, що війна зупиняє розвиток дітей з особливими потребами [4].

До початку війни в Дарницькому дитячому будинку-інтернаті проживало 115 дітей. 24 лютого 2022 спочатку керівництвом закладу було прийнято рішення за можливості повернути дітей у родини. За декілька днів дітей в закладі залишилося 80. Евакуація решти дітей відбулась за участі КМДА та організації «Карітас». Благодійники взяли на себе формування комфортних умов життя для дітей. Зрештою після виснажливої дороги, яка тривала майже три тижні, дітей доправили до Німеччини, і розмістились в декількох містах: Кельн, Ессен, Брілон, Варбург, Ганновер та Дортмунд [5].

Загалом можна виділити три основні напрями евакуації дітей у інституційних закладах:

- евакуація в інші регіони України;
- евакуація за межі України;
- повернення у родину.

Координаційним штабом із захисту прав дитини, проаналізовано дані щодо 702 закладів різного підпорядкування (МОЗ, МОН, Мінсоцполітики, недержавної форми власності, патронатні сім'ї, прийомні сім'ї, сім'ї опікунів,

підклубальників, дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ)), в яких цілодобово перебували діти. Відповідно до звіту Координаційного штабу, 264 заклади здійснили часткову або повну евакуацію. На території України було евакуйовано 83 заклади (дані дійсні на 16.05.2022 р.): 42 – МОН, 13 – МОЗ, 26-Мінсоцполітики, 2 – недержавної форми власності. За кордон евакуювали 181 заклад: 97 – МОН, 8 – МОЗ, 63 – Мінсоцполітики і 13 – недержавної форми власності. Така інформація підлягає оновленню.

Серед вихованців, які перебували цілодобово в загальноосвітніх та спеціальних закладах освіти, у зв'язку з початком війни було повернуто в родини близько 24 тисяч дітей. Більшість цих дітей мають специфічні освітні потреби, які місцеві школи та батьки не мають можливості задовольнити. Фахівцями UNICEF зроблено припущення, що 13047 дітей проживали у вразливих сім'ях, які потребували підтримки.

Крім того, цими ж спеціалістами були визначені їхні основні потреби (специфічні фізіологічні, пов'язані зі станом здоров'я та розвитком; потреба безпеки – забезпечення дитини особистою територією, довірливі стосунки з батьками чи юридичними представниками). Списки дітей із зазначенням потреб були передані службам у справах дітей за місцем їхнього проживання для більш детального вивчення ситуації та надання соціальної підтримки та гуманітарної допомоги. 1051 дитина була визначена експертами як така, що проживає у сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах.

Термінових та негайних дій щодо захисту потребували 126 дітей, батьки чи законні представники яких нехтують потребами дітей, є ризики щодо жорстокого поводження з ними. Повна інформація щодо цих дітей надана місцевим та обласним службам у справах дітей. Контроль за здійсненням заходів із захисту цих дітей забезпечує соціальна служба [6].

З початку війни діти, які перебували в закладах інституційного догляду та виховання цілодобово, у більшості випадків (80,9%) були повернуті батькам чи законним представникам; 1611 (3,4%) дітей у супроводі працівників цих закладів були переміщені в більш безпечні регіони України; 4296 (8,9%)

евакуйовані за кордон; 3269 (6,8%) дітей залишилися в закладах за місцем їхнього постійного перебування.

Висновки. Війна вкрай негативно вплинула на стан забезпечення потреб дітей, особливо дітей сиріт-дітей, позбавлених батьківського піклування, вихованців інтернатних закладів, дітей з інвалідністю. За даними Міністерства соціальної політики України, Нацсоцслужби, Міністерства освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України, 80 відсотків дітей, що постійно перебували в інституційних закладах були повернуті в родини чи законним представникам.

Родини, які раніше не мали можливості забезпечити відповідний догляд та розвиток дітей потребують соціальної підтримки та гуманітарної допомоги, а також певного контролю. В межах України було евакуйовано 1611 дітей із 64 закладів, більше 4000 дітей із 149 закладів були переміщені за кордон. Але успішна евакуація, сама по собі, не є гарантією забезпечення потреб дітей в інституціях, часто вона ставала лише початком нового життя дитини з усіма його труднощами і перевагами. Саме тому не лише евакуація, але й робота інституційних закладів для дітей повинна залишатись у фокусі державної соціальної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. На Херсонщині 58 дітей-сиріт переховуються понад місяць у підвалі місцевої церкви. *Lb.ua*. URL: https://lb.ua/society/2022/04/25/514682_hersonshchini_58_diteysirit.html
2. Chernobyl orphans have grown up, but the war threatens a new generation of fatherless children. *Weekend*. URL: https://www.thenationalnews.com.translate.google.com/weekend/2022/03/11/chernobyls-orphans-are-grown-up-now-ukraine-has-a-new-generation-of-parentless-children/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
3. Грузинський екстопчиновник знайшов \$200 000 на евакуацію дітей-сиріт із Харківщини. Як він шукає кошти на їхній розвиток та навіщо йому

зустріч із Мілою Куніс. *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/gruzinskiy-ekstopchinovnik-znayshov-200-000-na-evakuatsiyu-ditey-sirit-iz-kharkivshchini-yak-vin-shukae-koshti-na-ikhniy-rozvitok-ta-navishcho-yomu-zustrich-iz-miloyu-kunis-28062022-6840>

4. Дар'я Герасимчук: Діти не мають жити в закладах, кожна дитина повинна мати родину. *Zn.ua*. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/darja-herasimchuk-diti-ne-majut-zhiti-v-zakladakh-kozhna-ditina-povinna-mati-rodinu.html>

5. Випробування війною: як живуть в евакуації діти з київських інтернатів. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66185/>

6. Діти і війна в Україні: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів - UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/26731/file/UNICEF_CiAC-monitoring%20report.pdf

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Козьмук Наталія Ігорівна

к.е.н., доцент

Дулик Богдан Ігорович

студент

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є важливою складовою управління інтелектуальною власністю в цілому. Ця концепція базується на розумінні того, що об'єкти ІП, такі як патенти, товарні знаки, авторські права та інші, мають вартість, яка може бути оцінена та використана в комерційних цілях.

Мета роботи. / Aim. Метою концепції управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є забезпечення ефективного управління портфелем, збільшення його вартості та забезпечення конкурентної переваги на ринку, а також мінімізація ризиків, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для ефективного управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності необхідно мати доступ до різноманітних матеріалів та застосовувати певні методи.

Основні матеріали, необхідні для управління інтелектуальною власністю, включають:

- інформацію про портфель інтелектуальної власності компанії, таку як дати реєстрації, терміни дії прав та оцінки вартості;
- результати досліджень ринку та аналіз конкурентів, що допомагає визначити, які об'єкти є найціннішими для компанії;
- юридичні документи, що стосуються інтелектуальної власності, такі як патенти, заявки на патенти, торгові марки та авторські права.

Основні методи управління вартістю включають:

- Оцінку вартості інтелектуальної власності, що допомагає визначити, які об'єкти є найціннішими для компанії та як їх ефективно використовувати в комерційних цілях;
- Захист інтелектуальної власності, включаючи забезпечення прав на та уникнення порушення прав інших компаній на;
- Ліцензування та продаж інтелектуальної власності, що допомагає компанії залучати додатковий дохід та збільшувати вартість свого портфелю;

Отже, для управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності необхідні різноманітні матеріали та методи, які допомагають оцінити, захистити, ліцензувати.

Результати та обговорення./Results and discussion. В нинішній економіці, що ґрунтується на інформації та знаннях, інтелектуальна власність стає важливим ресурсом підприємства, необхідною складовою його інноваційного розвитку та забезпечення конкурентних переваг. [1, с. 17]

У сучасному суспільстві інтелектуальна власність є основою його багатства. Саме вона визначає конкурентоздатність економічних систем, виступає ключовим ресурсом їх розвитку.

Формування оцінок об'єктів інтелектуальної власності підприємства є досить важливою проблемою на цей час, оскільки вона значною мірою впливає на його вартість та стає важливим критерієм оцінки ефективності роботи суб'єкта господарювання. Оцінку інтелектуальної власності розглядають, як одне з найбільш важливих стратегічних питань керування. Є безліч конкретних причин і мотивів для проведення оцінки інтелектуальної власності. Наприклад, з метою укладення угод, формування цін, розроблення стратегічних цілей, фінансування та забезпеченості, податкового планування тощо. [2]

Результати нашого дослідження показали, що управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є ключовим елементом успішного бізнесу в сучасному світі. Інтелектуальна власність є однією з найцінніших активів компаній, і її ефективне управління може значно покращити їхню

конкурентоспроможність і рентабельність.

Проаналізувавши різні методи управління вартістю об'єктів, включаючи оцінку вартості, стратегічне планування, захист від порушення прав та ефективне використання. Зокрема, дослідивши можливість використання інтелектуальної власності як інструменту для захисту та збільшення конкурентних переваг компаній, а також для генерації доходів через ліцензування та інші способи комерціалізації. [3]

Розглянуто основні виклики та ризики, пов'язані з управлінням вартістю об'єктів інтелектуальної власності, зокрема збільшення конкуренції, змінність законодавства та ризики порушення прав.

В цілому, результати нашого дослідження підтверджують, що управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є важливою складовою бізнес стратегії компаній в будь-якій галузі. Це дозволяє компаніям не тільки захистити свої права на інтелектуальну власність, але й забезпечити її ефективне використання для отримання конкурентної переваги та покращення фінансових показників. [4]

Висновки./Conclusions. Отже, управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є важливим елементом успішного управління компанією. Це дозволяє компаніям максимально використовувати свою інтелектуальну власність та забезпечувати його захист, щоб збільшити свій прибуток та захистити свої інновації від крадіжки.

Управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності є ключовим елементом успішного бізнесу в сучасному світі, де інновації та інтелектуальна власність є ключовими драйверами економічного розвитку та конкурентоспроможності компаній.

Отже, компанії повинні ретельно планувати та виконувати стратегії управління, щоб забезпечити максимальну вартість та захист інтелектуальної власності, що, в свою чергу, дозволить їм досягати успіху та росту в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтелектуальна власність в науково-технічній діяльності: Навчально-методичний посібник / С. М. Злепко, І. С. Тичик, С. В. Тимчик. Вінниця: ВНТУ, 2021. – 130 с.
2. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства / Кузьмін О.Є., Георгіаді Н.Г. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2018. 368.с.
3. Методи управління вартістю об'єктів інтелектуальної вартості/ засоби інформаційно-аналітичного забезпечення – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05etiztt.zip>
4. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К.: Видав. дім «ІнЮре», 2019. – 624 с.

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ЗАСАДАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ В КОЛЕКТИВІ

Лесів Р. М.

аспірант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет

Вступ. Управління персоналом підприємства один з важливіших напрямків функціонування та розвитку підприємств для отримання максимального економічного результату та підвищенням конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах ринку, що швидко змінюються. Постійні зовнішні зміни змушують підприємства удосконалювати економічні методи управління з метою забезпечення найбільшої економічної ефективності діяльності організації за найменших витрат: планування економічних результатів діяльності підприємства; нормування економічних показників діяльності підприємства; матеріальне стимулювання процесу; контроль економічних показників діяльності.

І як наслідок підприємства повинні не ігнорувати соціально-психологічні методи керування, як сукупність прийомів та способів соціального та психологічного впливу на колектив і кожного індивіда з метою підвищення їх трудової та творчої активності. Всі ці фактори підштовхують підприємства до розвитку та удосконаленню управління персоналом підприємств на засаді забезпечення соціально-психологічної рівноваги в колективі.

Ціль роботи. Систематизація знань про управління персоналом з позиції соціально-психологічної рівноваги в колективі.

Матеріали і методи. Використано: **теоретичні методи** – пов'язані з вивченням наукової літератури, загальних і спеціальних праць з управлінням персоналу та психології; методи теоретичного узагальнення та порівняння – з метою аналітичного дослідження джерел літератури, які містять інформацію

про управління персоналом підприємств.

Результати та обговорення. Проблеми управління персоналом займалися відомі дослідники та вчені що належать до різних наукових шкіл. Вагомий внесок зробили вчені представники школи наукового менеджменту: Ф. Тейлор, Ф. Гілбрейт, і Л. Гілбрейт, які торкнулися питання поєднання ресурсу виробництва і людського ресурсу для досягнення цілей підприємства. Представники класичної (адміністративна) школи управління: Г. Емерсон, А. Файоль, Г. Форд, А. Гастев та ін. присвятили ряд наукових праць керівництву людьми. Питанням соціально-психологічних аспектів менеджменту, тобто управління трудовим колективом з позиції психології і людських відносин займалися вчені школи людських відносин: Е. Мейо, В. Ділла Скотта, М. Паркер Фоллетт, А. Маслоу [17, 16, 14, 15, 18].

Вчені Л. В. Балабанова та О. В. Сардак стверджують, що управління персоналом базується на таких компонентах: економічна теорія, психологічна теорія, соціальна концепція, трудове і соціальне право, політологічна теорія, конфліктологія та наука про працю [2].

Денисенко М. П., Будякова О. Ю. зазначають що ефективний розвиток підприємства полягає в системному підході до стратегії управління персоналом [6].

Дослідники Чубукова О. Ю., Шацька З. Я. аналізуючи ефективність господарювання підприємства роблять виводи, що високі результати підприємства залежать від знань, умінь, компетентності його працівників, компетентності, здатності вирішувати нестандартні завдання та приймати правильні рішення [13].

Можна погодитися з Денисенко М. П., Терещук Л. В. що, ефективність діяльності будь-якого підприємства значною мірою визначається рівнем відповідності його співробітників робочим місцям [7].

Науковці Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Коваль Н. О. зазначають що персонал підприємства є стратегічно цінним ресурсом, який необхідно розвивати та вдосконалювати [5].

Вчені О. О. Пшик-Ковальська, О. І. Ковальський пропонують використовувати функціональний підхід до управління персоналу. Та в умовах воєнного стану діяти через призму збереження працівників на підприємствах [11].

О. Полінкевич, Р. Камінські, Л. Ліпич наполягають, що підприємства мають розробляти механізми адаптації щодо управління поведінкою суб'єктів підприємництва тому що соціально-психологічний клімат у трудовому колективі являється результатом об'єднаної діяльності людей [10].

Науковці Сорока А. М., Лісовська А. В. стверджують, що сприятливий морально-психологічний клімат є неодмінною умовою підвищення продуктивності праці, його ефективності та якості, прискорення науково технологічного прогресу, позитивно діє на стан членів колективу [12].

Дослідник Михайленко Д. Г. досліджувала соціально-психологічні методи управління персоналом та звертає увагу, що для посилення згуртованості колективів досягається через формування в них сприятливого соціально-психологічного клімату [8].

Також вчений Васютинський В. В. аналізував спільноту як соціально психологічну категорію, та досліджував перспективи розвитку спільноти [3].

Науковці Базалійська Н. П., Микитюк С. С. зазначають, що соціально психологічний клімат – один із вирішальних чинників успішної діяльності людини в усіх сферах життя суспільства [1].

Дослідники Є. В. Гейко, Г. О. Горська, І. Г. Радул наголошують, що важливу роль в роботі з персоналом відіграють психологічні методи, так як вони направлені на конкретну особистість працівника або службовця і вони індивідуальні [4].

Вчені Т. О. Погорелова, Ю. І. Ігнат'єва, проаналізували та визначили роль кадрового забезпечення в системі управління персоналом [9].

Попри такі значні напрацювання вчених, в управлінні персоналом підприємства фрагментарно вивченими полишаються особливості забезпечення соціально-психологічної рівноваги в колективі.

Висновки. На підставі цього необхідно продовжити вивчення процес управління персоналом підприємства та визначити основні проблеми що впливають на забезпечення соціально-психологічної рівноваги в колективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базалійська Н. П. та Микитюк С.С. Удосконалення соціально психологічного клімату на промисловому підприємстві. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. 2017. № 1 (06). С. 42-31.
2. Балабанова Л. В. Сардак О. В. Управління персоналом. Центр учб. Л-ри, Київ. 2011. С. 468.
3. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти: монографія. Золоті ворота. Київ. 2010. 120 с.
4. Гейко, Є. В., Горська, Г. О., Радул, І. Г.. Психологічні засади управління персоналом підприємства. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Психологія. 2022. № 1. С. 158-162.
5. Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Коваль Н. О. Управління персоналом у сучасній структурі *«Економіка та суспільство управління підприємством»* Менеджмент. 2022. № 35. С.1-6.
6. Денисенко М. П., Будякова О. Ю. Вчені записки Університету «КРОК». №4 (52). С.231-238.
7. Денисенко М. П., Терещук Л. В. Управління персоналу на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 53-57.
8. Михайленко Д. Г. Розвиток соціально-психологічних методів управління персоналом: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2011. 21с.
9. Погорелова Т. О., Ігнат'єва Ю. І., Система управління персоналом як основний елемент системи управління підприємством. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2013. № 21(994). С. 127-134.
10. Полінкевич О., Камінські Р., Ліпич Р. Управління поведінкою підприємств в умовах соціально-психологічної напруги. *Вісник Львівського*

університету. Серія економічна. Харків. 2022. № 62. С. 224–234

11. Пшик-Ковальська О. О., Ковальський О. І. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. № 2 (8). С. 88-93.

12. Сорока А. М., Лісовська А. В. «Економіка. Менеджмент. Бізнес» 2020. № 4(34). С. 44-47.

13. Чубукова О. Ю., Шацька З. Я. Підвищення кваліфікації кадрів підприємств в умовах невизначеності. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 4(82). С. 171-178.

14. W. D. Scott, *Increasing Human Efficiency in Business - A contribution to the psychology of business*. New York: The Macmillan Company; London: Macmillan and Co., Ltd., 1911.

15. Follett, M. P., *Dynamic Administration: The Collected Papers of Mary Parker Follett*. Routledge, 2003

16 Maslow A.H., *Eupsychian Management*. Washington: Irwin-Dorsey, 1965.-649 p.

17. Mintzberg, H., Ahlstrand, B. and Lampel, J. *Strategy Safari: A Guided Tour through the Wilds of Strategic Management*. A Division of Simon & Schuster Inc. New York, 1998, URL: https://www.usb.ac.ir/FileStaff/9372_2019-2-10-11-30-51.pdf

18. Wood, J. C., & Wood, M. C. (Eds). *George Elton Mayo: Critical evaluations in business and management*. London, United Kingdom: Routledge, 2004

**ЕКОНОМІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА**

Мікуліна Марина Олександрівна

Кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
ORCID 0000-0002-6918-5192

Поливаний Антон Дмитрович

Студент 4-го курсу інженерно-технологічного факультету
Сумський національний аграрний університет
ORCID 0000-0001-8363-7186

Касьян Ярослав Сергійович

Студент 2-го ст курсу інженерно-технологічного факультету
Сумський національний аграрний університет

Нестеренко Дмитро Володимирович

Студент 2-го ст курсу інженерно-технологічного факультету
Сумський національний аграрний університет

Анотація. Сільське господарство є важливим сектором економіки в більшості країн світу, від якого залежить не тільки продовольча безпека, а й соціально-економічний розвиток сільських територій та загальний рівень життя населення. Сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, можуть бути дуже різними за своїми ознаками та специфікою діяльності [1].

У зв'язку з цим, виникає потреба у класифікації сільськогосподарських підприємств за певними ознаками. Це дозволяє не тільки краще розуміти їхню специфіку та особливості діяльності, а й розробляти ефективніші стратегії розвитку та планування діяльності на рівні окремих підприємств та сектору в цілому.

Ключові слова. сільське господарство, економічна класифікація підприємства, виробництво продукції, розвиток сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічна класифікація є важливим інструментом управління аграрним сектором економіки. Вона дозволяє визначити різні категорії та групи підприємств залежно від їх основних характеристик, що допомагає державі та інвесторам зробити раціональні рішення щодо підтримки та інвестування в галузь [2].

У залежності від виконуваних функцій та специфіки виробництва, сільськогосподарські підприємства можуть бути класифіковані за різними ознаками, такими як форма власності, розмір, напрямок діяльності, обсяг виробництва, оренда землі та інші.

Для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств необхідна належна підтримка з боку держави, адже галузь має велику соціальну значимість та забезпечує безпеку харчування населення. Економічна класифікація допомагає правильно спрямовувати державну підтримку на підприємства, які її найбільше потребують [3-5].

Для підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно використовувати новітні технології та підвищувати кваліфікацію працівників.

Мета роботи. Метою роботи є створення системи категорій і групування їх у певний порядок, щоб дослідження, аналіз та порівняння функціонування підприємств були більш зрозумілими та наочними. Така класифікація дозволяє легше визначити спільні риси та особливості підприємств однієї категорії, а також розробляти спеціалізовані програми та стратегії розвитку для кожної групи підприємств.

За допомогою економічної класифікації можна проводити порівняльний аналіз сільськогосподарських підприємств різних категорій, що дає можливість виявити проблемні та перспективні галузі, розробляти стратегії розвитку та оптимізувати ресурсне забезпечення. Крім того, економічна класифікація допомагає узагальнити та систематизувати інформацію про сільськогосподарські підприємства, що полегшує прийняття рішень з різних питань, пов'язаних з розвитком та управлінням цими підприємствами.

Основні результати дослідження. Економічна класифікація сільськогосподарських підприємств може проводитися за різними ознаками. Основними з них є:

Вид виробництва:

1. Рослинництво: сільськогосподарські підприємства, які займаються вирощуванням різних видів рослинної продукції (зернові, овочі, фрукти, ягоди тощо).

2. Тваринництво: підприємства, які займаються виробництвом тваринної продукції (молоко, м'ясо, яйця тощо).

3. Комплексне виробництво: підприємства, які займаються одночасно вирощуванням рослинної та тваринної продукції.

4. Технологічний рівень виробництва:

5. Традиційні підприємства: які використовують традиційні методи виробництва і технології, що характерні для даної території.

6. Модернізовані підприємства: які використовують новітні технології та обладнання.

Масштаб виробництва:

1. Малі підприємства: які мають невелику кількість працівників та невелику площу землі.

2. Середні підприємства: займають проміжне місце між малими та великими, мають середню кількість працівників та площу землі.

3. Великі підприємства: які мають значну кількість працівників та велику площу землі.

Власність:

1. Державна власність: підприємства, які повністю або частково належать державі.

2. Приватна власність: підприємства, які повністю або часткової приватної особи або компанії.

Форма власності:

1. Фермерські господарства: сільськогосподарські підприємства, які

мають сімейний тип власності та ведуть господарювання без використання наємної праці.

2. Корпоративні підприємства: засновані на акціонерній формі власності, де власниками є акціонери компанії.

3. Кооперативні підприємства: об'єднують кілька сільськогосподарських підприємств з метою спільного виробництва та збуту продукції.

Цільове призначення виробництва:

1. Підприємства з виробництва продуктів харчування: які займаються виробництвом продуктів харчування, таких як м'ясо, молоко, овочі, фрукти тощо.

2. Підприємства з виробництва технічних культур: які займаються вирощуванням технічних культур, таких як бавовна, льон, цукрові буряки тощо.

3. Підприємства з виробництва сировини: які займаються виробництвом сировини для наступної переробки, наприклад, вирощують корм для тваринництва або деревину для виробництва паперу [3-5].

Висновок. Кожна з цих ознак має важливе значення для подальшого аналізу та управління сільськогосподарськими підприємствами. Відповідно до класифікації, можуть бути встановлені різні критерії для оцінки ефективності діяльності підприємств, розробки стратегії розвитку, регулювання державної політики у сільському господарстві тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Більський, І. Б., and Р. П. Дудяк. "Особливості процесу розроблення інвестиційної стратегії аграрного виробництва." Науковий вісник НЛТУ України 18.3 (2008): 192-198.

2. МІКУЛІНА МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, Микулина Марина Александровна. Ефективність економічного і соціального механізму сільськогосподарського підприємства. 2019.

3. Поливаний А. Д., Мікуліна М. О. Логістична концепція транспортних підприємств// Матеріали Всеукраїнської студентської науковій конференції

(11-15 листопада 2019 р.)– Суми, 2019. С.270

4. Mikulina, M. A., & Polyvani, A. D. (2021). Economic expenditure of machine complexes in agriculture.

5. Адаменко, А. П., Мікуліна, М. О., Адаменко, А. П., & Микулина, М. А. (2015). Стратегія довгострокового інвестування сільськогосподарських підприємств.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

Рунчева Наталія Вікторіна,

д.е.н., доцент

Бритвенко Анастасія Сергіївна,

к.е.н., доцент

Верховод Ірина Сергіївна,

к.е.н., доцент

Дегтярьова Дарія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Вступ. Однією з ключових проблем, з якими стикаються туристичні підприємства, є оподаткування. Зміна системи оподаткування може вплинути на прибутковість туристичного бізнесу і, відповідно, впливати на його конкурентоспроможність.

Складовою перспектив розвитку системи оподаткування у туристичній сфері є перехід до спрощеної системи оподаткування. Це може сприяти зменшенню витрат, відображених у на бухгалтерському обліку та звітності і зниженню податкового тягаря.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей обліку та оподаткування туристичної діяльності в Україні.

Матеріали та методи. Туроператор як юридична особа може обрати загальну систему або третю групу спрощеної системи оподаткування. У разі обрання спрощеної системи оподаткування ставка єдиного податку становить 3% доходу для платників ПДВ та 5% доходу для неплатників ПДВ. При цьому сума доходу протягом календарного року не повинна перевищувати 5 млн грн.

Туроператорам на загальній системі оподаткування, які не є платниками ПДВ, необхідно враховувати, що при досягненні загального обсягу оподатковуваних операцій з постачання товарів/послуг протягом останніх 12

календарних місяців 1 млн грн (без ПДВ), вони зобов'язані зареєструватися платниками ПДВ. Водночас туроператор, який не досяг цієї суми, має право добровільно зареєструватися платником ПДВ.

Результати та обговорення. Для турагентів — юридичних осіб можливі такі ж варіанти вибору системи оподаткування, як і для туроператорів. Турагенти – фізичні особи-підприємці мають право обрати загальну або спрощену систему оподаткування.

Якщо турагент-ФОП обирає загальну систему оподаткування, необхідно сплатити податок на доходи фізичних осіб за ставкою 18% від суми чистого оподаткованого доходу, тобто різниці між загальним оподатковуваним доходом (виручкою в грошовому та негрошовому вираженні) та документально підтвержені витрати, пов'язані з господарською діяльністю. Для платників ПДВ суми ПДВ, що включаються до вартості придбаних або реалізованих товарів (послуг), не включаються до складу витрат і доходів.

Слід зазначити, що ФОПи мають право надавати послуги лише іншим платникам єдиного податку та/або населенню. Якщо турагент-ФОП надає посередницькі послуги туроператорам (іншим суб'єктам туристичної діяльності), які найчастіше є суб'єктами оподаткування на загальній системі, він не має права перебувати на другій групі платників єдиного податку. Так, для турагентів — ФОП прийнятним варіантом оподаткування є третя група єдиного податку, але за умови, що граничний обсяг доходу не перевищує 5 млн грн за календарний рік [1].

Специфіка туристичної діяльності полягає в тому, що більшість розрахунків між туристом і суб'єктами господарювання, які займаються туризмом і безпосередньо надають туристичні послуги, здійснюються через посередників – туристичні агентства. Посередник отримує винагороду за туристичну послугу від туриста та комісійну винагороду від туроператора, що є комплексним туристичним продуктом.

Це призводить до ускладнень в оподаткуванні, виникає проблема визначення бази оподаткування. Крім того, компанії повинні вести окремий

облік операцій залежно від порядку оподаткування:

– діяльність у сфері постачання туристичних продуктів і туристичних послуг, місце здійснення яких розташоване як на митній території України, так і за межами митної території України;

– діяльність, яку здійснює туроператор як турагент.

Тісна співпраця податківців та підприємців туристичної галузі допоможе вирішити неоднозначне трактування норм [2].

За статистичними даними газети «Економічна правда» [3], за перші три місяці 2023 року представники туристичної галузі сплатили податків на 29% менше (383 млн 221 тис грн), ніж за аналогічний період у 2022 році, коли бюджету надійшло 540 млн 406 тис грн.

У порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році падіння становить 39% тоді в казну держави від тургалузі було перераховано 629 млн 135 тис грн.

На 34% зменшилась загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю. Кількість юридичних осіб зменшилася на 35%, а фізичних – на 34%. Якщо порівнювати цей показник з першим кварталом 2021 року, то загальне зменшення склало 38% – юридичні особи на 44%, фізичні на 36%.

Висновки. Зниження надходження до бюджету обумовлене, звичайно, деструктивом внаслідок російської воєнної агресії.

Однак розвиток системи оподаткування в туристичному бізнесі має бути спрямований на забезпечення прозорості та справедливості оподаткування, сприяння зростанню туристичної галузі та збільшення прибутків для туристичних підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Туристична діяльність: яку систему оподаткування обрати. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/45315-turisticna-diiialnist-iaku-sistemu-opodatkuвання-obrati>

2. Бакурова А. В. Вибір оптимальної системи оподаткування для підприємства туристичної сфери // Бізнес Інформ. 2012. № 3. С. 136-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_3_39

3. Туристична галузь у 1 кварталі сплатила на 29% менше податків, ніж торік. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/05/2/699702/>

LEGAL SCIENCES

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Вольський Руслан Олександрович

курсант навчальної групи СР-142

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для

підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Савенко Вікторія Петрівна

Ст. викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Кримінальне право України набуває свого текстуального вираження в законодавстві про кримінальну відповідальність, що являє собою єдину нормативно-правову систему – Кримінальний кодекс (далі - КК) України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. КК складається із кримінальних законів, що системно розташовані в його межах і діють із часу набрання ним чинності [2].

КК криміналізує, тобто визначає кримінально протиправною і караною, тільки конкретну поведінку - діяння (дію або бездіяльність). Морально психологічні якості людини, стан її свідомості, думки, погляди, переконання, якими б негативними вони не були, не можуть розглядатися як кримінально протиправне діяння й отже, не можуть тягти за собою кримінальної відповідальності.

Джерелом сучасного кримінального права можна визнавати нормативно правовий договір, оскільки його положення безпосередньо регулюють відносини між учасниками кримінально-правового конфлікту. Зрозуміло, його роль у кримінально-правовому регулюванні неспівставна зі значенням будь-якого іншого джерела, але варто зазначити, що це лише початок розвитку началі приватності у кримінальному праві, що є невід'ємною складовою нової парадигми кримінального права [3].

КК України становить собою певну сукупність (систему) кримінальних законів, кожний з яких не може розглядатися й застосовуватися самостійно у відриві від цього кодифікованого нормативного правового акту, що вказує на вузький підхід до поняття законодавства [2, с. 46-52].

Застосування терміну «кримінальне законодавство України» прослідковується й в інших законах. Так, про «діяння, передбачені кримінальним законодавством України» говориться у частинах 1 та 3 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України; на можливості притягнення до кримінальної відповідальності лише «у випадках, передбачених кримінальним законодавством України», наголошується у ч. 4 ст. 33 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» тощо [1].

До інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, що становлять систему кримінального законодавства України слід відносити Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року та акти амністії, а також чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [4].

Тлумачення норм права складається з двох частин: з'ясування і його результату та роз'яснення. З'ясування норм права можна визначити як внутрішній процес мислення суб'єкта тлумачення, спрямований на пізнання і розкриття дійсного змісту норми права, та результат цього процесу. Для розкриття сутності тлумачення насамперед з'ясуємо, що мається на увазі під змістом норми права.

Таким чином, закон про кримінальну відповідальність - це письмовий

нормативно-правовий акт, що приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить юридичні норми, в яких сформульовано завдання, підстави і принципи кримінальної відповідальності, встановлено, які суспільно-небезпечні діяння визнаються кримінальними правопорушеннями і які покарання належить застосовувати до осіб, винних у їх вчиненні, визначені інші кримінально правові наслідки вчинення таких діянь. Законом про кримінальну відповідальність називаються і КК в цілому, і окремі норми, викладені в одній або декількох його статтях. Закон про кримінальну відповідальність має відповідати Конституції України та загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права [3].

Із наведеного вч. 1 ст. 1 КК законодавчого визначення випливає, що основна функція закону про кримінальну відповідальність - охоронна. Ця функція проявляється вже на стадії оприлюднення закону, незалежно від того, чи набрав він чинності, чи ще не набрав, а якщо набрав чинності та почав офіційно діяти - то незалежно від того, чи є підстави для його застосування (наприклад, у зв'язку із вчиненням певного кримінального правопорушення або суспільно корисних дій, що є необхідною обороною), чи такі підстави поки що відсутні [2]. Оприлюднення закону має велике юридичне значення і полягає в доведенні до відома громадян і державних органів повного і точного тексту закону державною мовою шляхом опублікування в офіційному друкованому виданні. Оприлюднення надає закону властивостей предмета реальної дійсності, який існує в межах певного простору та часу.

Зі часу оприлюднення закон починає діяти у формі впливу на суспільну свідомість та свідомість окремих громадян. Це перша і разом з тим постійна форма дії закону, яка завершується зі втратою законом чинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. коментар За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Харків: ТОВ «Одісей». 1152 с.

2. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: Навч. посібник для студ. юрид. ф-тів вищ. навч. закл. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2017. 152 с.

3. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 1. С. 17-23.

4. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (2014-2019): Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2020. 624 с.

ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Іванчук Єлизавета Русланівна,
студентка 3 курсу навчально-наукового інституту права
Самороков Валентин Олександрович,
старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін
навчально-наукового інституту права
Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне ,Україна

Вступ. Свобода є найвищою цінністю людини в усьому, починаючи від права на життя, освіти і закінчуючи правом на висловлення політичних поглядів, самовираження і вираження творчості в рамках поваги до суспільства. Людська цивілізація йшла до цієї рівності багато десятиліть, і боротьба за свободи досі продовжується. Однак Україна, ведучи затяжну боротьбу із російськими окупантами на своїх територіях, має заново відстоювати головне право людини – право на свободу. І викрадення цивільних осіб, військових та дітей, вивезення їх на територію агресора, є одним із грубих правопорушень проти людяності.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз теоретичних правових методів захисту прав людини і громадянина в Україні, зокрема головного права – права на свободу й недоторканність особи, методом порівняння статей 146 та 146-1 Кримінального кодексу України.

Матеріали та методи. Використовувалися такі методи дослідження, як: теоретичний (аналіз та синтез), емпіричний (спостереження й порівняння). Цю тему досліджували науковці: Сікан О. М., Злагода О. В., Мішко М. С., Власова Г. П., Партенадзе О., Цимбал П. В. тощо.

Результати та обговорення. Права й свободи людини і громадянина є непорушними як за міжнародним, так і національним правом. Серед базових норм міжнародного права можна виділити ст. 5 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод [1]. Європейська конвенція з прав людини закріплює право на свободу і особисту недоторканність кожного, окрім законом визначених випадків.

Подібну мету має і Конституція України, в преамбулі якої на Верховну Раду України покладається забезпечення прав і свобод, які закріплені в Розділі II; зокрема ст. 29 Конституції гарантує ті ж права, що і Європейська конвенція недоторканність кожної особи та її свободу, а ст. 21 закріплює рівність цих прав серед усіх громадян і апатридів на території України [2].

Криміналізація цього делікту фіксована двома статтями Кримінального кодексу України (далі - КК України), а саме: ст. 146: «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» та ст. 146-1: «Насильницьке зникнення» [3].

Важливо уточнити, що ст. 146 КК України є узагальненою, тобто не містить спеціальних ознак суб'єкта та інших складових делікту. Зокрема думки вчених розділилися на три групи: тих, які трактують статтю лише як одне діяння – викрадення; тих, що до викрадення прив'язують і інше діяння, наприклад, мету - подальше утримання проти волі; та тих, що безпосередньо поєднують насильницьке утримання із викраденням [4, с. 67-68]. Тому можуть виникнути колізії з приводу того, за якою статтею КК України класифікувати викрадення людини в умовах воєнного стану.

Звернімося до порівняння цих двох статей.

- **Об'єкт**

У ст. 146 і ст. 146-1 КК України об'єкт однаковий - свобода людини, її особиста недоторканність.

- **Об'єктивна сторона**

Об'єктивна сторона ст. 146 виражається у двох формах діянні незаконному позбавлення волі або викраденні людини [5, с. 106-109]. А ст. 146-1 характеризується такими діяннями: арешт, затримання, позбавлення волі, викрадення, приховування інформації про долю і місце перебування особи, невизнання факту арешту, видача наказу чи розпорядження про позбавлення кого-небудь волі без законних підстав, умисне неповідомлення про

насильницьке зникнення до відповідних органів, умисне невжиття заходів для звільнення неправомірно затриманого [6].

Склад злочину за обома статтями є формальним, тобто наслідки враховуються тільки при винесення покарання і криміналізації за частинами статті, сам факт вчинення є правопорушенням.

Важливо наголосити, що різниця між статтями полягає і в особі потерпілого та стражданнях, тяжких наслідках, які він міг понести. Ст. 146 містить такі нюанси, а ст. 146-1 – ні.

- Суб'єкт

За ч. 1 ст. 146 КК України суб'єкт загальний – осудна особа з 16 років; ч. 2-3 уможливають посилення покарання за вчинення злочину організованою групою. Ст. 146-1 містить суб'єкт спеціальний – виконавець наказу, представник держави, в тому числі іноземної, керівник. Зокрема донедавна стаття мала примітку щодо конкретизації суб'єкту правопорушника, але вона була прибрана протягом дії воєнного стану, що узагальнює статтю і дає можливість криміналізувати більше правопорушень. Зараз примітка до статті є спільною із приміткою до ст. 127 КК України. Там міститься пояснення щодо особи представника держави – це державні службовці та ті, що проходять військову службу, поліцейські, службовці органів держбезпеки, розвідки, державних органів (в тому числі й незаконних), керівники військових формувань і самопроголошених органів окупованих територій [7].

Однак варто наголосити на тому, що тепер важко сконкретизувати вину виконавця такого неправомірного наказу, адже чи можемо ми вважати тепер, після виключення примітки до статті, солдата армії РФ, офіційним представником держави – незрозуміло, адже поняття представника є кардинально іншим. Зокрема акцент ст.146-1 полягає саме в спеціальному суб'єкті, що й вирізняє її від ст. 146.

- Суб'єктивна сторона

За ст. 146 умисел прямий, можливе більш жорстоке покарання за наявності корисливого мотиву згідно ч. 2 цієї статті. В усіх пунктах, окрім

мотиву, ст. 146-1 є подібною до ст. 146, однак варто наголосити, що виконання незаконного наказу чи розпорядження з боку вищого керівництва, незнання або нерозуміння закону не звільняє виконавців від відповідальності за вчинене.

Висновки. Отже, статті 146 та 146 КК України містять спільні і відмінні моменти. Серед спільностей: вони мають ідентичний об'єкт правопорушення та суб'єктивну сторону як ставлення правопорушника до власного діяння, а також формальність складу правопорушень обох статей. Серед відмінностей варто відзначити об'єктивну сторону: форму діяння та потерпілих осіб. Головною відмінністю ми вважаємо суб'єкта правопорушення та його форми за ст. 146-1, адже саме за ним ми можемо криміналізувати насильницьке зникнення громадян України в умовах воєнного стану за насильницьких дій Російської федерації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.04.2023).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
4. Дідус А. Р. Деякі проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської наук.- практи. конф. 25 лист. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. 257 с. С. 67-69.
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те

вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

6. Турій А. Стаття 146-1 КК України. Відповідальність за насильницьке зникнення. Юридична компанія Турій та Партнери. URL: [https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-nasilnicke-zniknennya/#:~:text=146-1%20бiльш%20суворi,%20нiж,\(в%20тому%20числi%20iноземною\).](https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-nasilnicke-zniknennya/#:~:text=146-1%20бiльш%20суворi,%20нiж,(в%20тому%20числi%20iноземною).) (дата звернення: 24.04.2023).

7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування : Закон України від 01.12.2022 р. № 2812-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ У ПРОЕКТІ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР

Капленко Олексій Андрійович

Студент

Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку України вкрай важливим є вивчення історії Української державності та права, оскільки наразі українське суспільство потребує переосмислення багатьох подій, явищ та діяльності окремих історичних діячів. Важливо вивчати та аналізувати історію українського конституціоналізму, оскільки це допоможе зрозуміти, які ідеї, концепції та моделі є більш притаманними саме для України. Станіслав Северинович Дністрянський по праву належить до тих науковців, які стояли у витоків сучасного вітчизняного правознавства, науковець зробив значний внесок у розвиток вітчизняного конституціоналізму та ідеї національної української держави. Його вважають засновником національно-демократичної моделі української держави, оскільки саме Станіслав Дністрянський надав цій моделі концептуального правового обґрунтування [1 с. 204].

Мета роботи. Метою роботи є відображення основних поглядів Станіслава Севериновича Дністрянського на державу та народ як джерело влади у контексті його проекту Конституції ЗУНР 1920 р.

Матеріали та методи. В даній роботі в якості матеріалів були використані праці С. С. Дністрянського, а також наукові публікації щодо поглядів українського вченого та проекту Конституції ЗУНР.

Результати та обговорення. Видатний український вчений в галузі права, доктор права Станіслав Северинович Дністрянський в своїх працях обґрунтував право українського народу на самовизначення на своїй етнічній території на

підставі національних демократичних традицій і теорії права народів на самовизначення. Значний вплив на погляди вченого мала тогочасна європейська доктрина конституціоналізму, яка склалася після Першої світової війни, де запанував принцип права народів (націй) на самовизначення, який взаємодоповнювався принципом територіальної цілісності держави й усвідомленням того, що власне територіальна цілісність держави залежить від забезпечення потреб розвитку прав та свобод людини й громадянина, національних меншин, кожної нації.

Вченим була розроблена теорія суспільних зв'язків, за допомогою якої він й обґрунтовував право народів на власну державу в його питомих ентографічних межах. За С. С. Дністрянським, право на самовизначення належить народу, а держава має сприяти реалізації цього права.

В творі «Нова держава» вчений описав українську національну державу, використавши відомий вислів Т. Шевченка: «В своїй хаті своя й правда. І сила, і воля». Дністрянський наголошував, що кожен народ мусить мати свою державу, тобто народ є основним елементом держави. Територія держави має визначатись кордонами питомої території розселення народу. При цьому інші народи на цій території, що компактно проживають на національній території, не порушують таким чином питомої території народу і перебувають у статусі меншості, а отже мають підкорятися волі «господаря», тобто нації, якій належить ця територія. [2, с. 8-18].

Дослідник наполягав на тому, що українська конституція має спиратись на багатовікову історію українського державотворення, адже українці мають тривалу історію парламентаризму, котра розпочалася ще в часи ранньої княжої доби, коли віче легітимізувало правління київських князів і надавало їхньому владарюванню навіть більш демократичного статусу, ніж це мало місце в тогочасних європейських країнах.

Найповніше ідея парламентаризму виявила себе у демократичних традиціях Запорозької Січі, які поєднували військову організацію і дисципліну з рівноправ'ям усіх громадян. Адже віче тоді мало повноваження переобирати

не лише гетьманів, а й усю управлінську вертикаль [3, с. 10].

Всі ці ідеї і були відображені в проекті Конституції, який він створив за запитом Уряду ЗУНР [4, с. 337].

Конституційний проект Станіслава Дністрянського поділявся на три глави: «Держава і право», «Державна влада» та «Право народів на самовизначення».

В першій статті проекту визначається, що Західно-Українська Народна Республіка є самостійною та правовою державою. Дністрянський бачив державу демократичною, де забезпечувались би природні права людини, а також права народностей. Зокрема, до особистих прав і свобод у належать право на недоторканність особи, недоторканність житла, свободу поселення і пересування, таємницю особистого життя, а також свободу совісті та свободу наукової творчості. Конституція також гарантувала свободу зборів, право на створення громадських спілок, право на подання петицій, свободу думки і слова, виборчу право громадян. Параграф 28 проголошував право кожного, хто вважає себе скривдженим, на правовий захист держави.

Конституція С. С. Дністрянського визначає, що «як політичний власник національної території український народ є носієм територіального верховенства в державі. Він користується повним правом самовизначення, яке витікає з його безпосереднього зв'язку з державною територією» [5].

Саме через багатовікову історію державотворення, будучи повноправним володарем своєї території, український народ володіє верховною владою в державі, як було зазначено вище. Водночас параграф 127 містив положення, за яким «усі інші народи, які постійно проживають в державі приймають пропорційну участь як у створенні та організації волевиявлення народу, так і в його здійсненні». Таким чином забезпечувались політичні права окремих народів, а також закріплювалось право кожного на використання своєї рідної мови.

Важливим є те, що проект намагався вирішити проблеми відсутності української національно-орієнтовної патріотичної еліти. Саме тому абзацом

2 параграфу 126 визначалось, що Президент Республіки, Голови Народної Палати і Державної Ради, а також Голова Державного Судового Трибуналу повинні бути української національності.

Висновки. Отже, С. С. Дністрянський розглядав український народ як повноцінного суб'єкта, що має право на створення власної суверенної, правової та демократичної держави, де одночасно мають забезпечуватись права національних меншин. І саме така держава мала бути створена, відповідно до засад, що були визначені в проекті Конституції ЗУНР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
2. *Дністрянський С.* Нова держава. - Прага, 1923.- 29с.
3. *Бичук І. О.* Генезис української національної ідеї у поглядах С. Дністрянського. - Грані. - 2015. № 4. С. 6— 11.
4. *Дністрянський С.* Загальна наука права і політики. - Прага, 1923.Т.1.- 393с.
5. Конституція Західно-Української Народної Республіки [Проект Станіслава Дністрянського] 1920. - URL: <https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Кепещук Софія Петрівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Уже в перші тижні існування Західноукраїнської Народної Республіки в сфері судочинства почалися активні зміни щодо засад її організації. Судова система ЗУНРу базувалася на засадах демократизму, рівноправ'я і законності. Тимчасово за основу організації судової системи слугувала австрійська модель. Організація судоустрою держави на теренах Галичини викликає інтерес у науковців та дослідників, дослідження якої веде до розуміння застосування тих чи інших інститутів на сучасному розвитку права України.

Ціль роботи. Основною ціллю роботи є характеристика та аналіз організації судоустрою в Західноукраїнській Народній Республіці (1918-1923).

Матеріали та методи. У роботі використані першоджерела, а саме документи і матеріали Західноукраїнської Народної Республіки, пов'язані з державотворчими й адміністративно-організаційними процесами, а також праця вітчизняного науковця. При написанні роботи були застосовані методи опису, аналізу, узагальнення.

Результати та обговорення. 21 листопада 1918 року Українська Національна Рада приймає Закон про тимчасову організацію судів і судочинства, згідно з яким на території новоствореної держави тимчасово залишаються чинними закони колишньої Австро-Угорської імперії у сфері судочинства, які не суперечать державності ЗУНРу. У свою чергу були скасовані деякі пункти Основного закону від 21 грудня 1867 [1, с. 32-33].

Зазначалося, що усі колишні судді й інші працівники суду могли залишитися на своїх посадах, якщо складуть присягу на вірність ЗУНРу і її

законам [2, с. 192]. Така присяга в письмовому вигляді мала бути складена до 1 січня 1919 року, а для “президентів окружних судів – найдалше до 7 січня 1919 року”.

На президію Вищого Суду, президії окружних судів і Начальництва повітових судів було покладено завдання замінити усі давні австрійські емблеми і надписи українськими. По всіх Судах мали ж бути впроваджені орієнтаційні написи як і українською, так і польською мовами. У Розпоряднику від 18 грудня 1918 року також ішлося про урядову печатку, яка “має круглу форму і містить довкола державного гербу (лев обернений в свою праву сторону) урядову назву Судів в українській мові”. Такі ж печатки виготовляли і польською мовою [1, с. 129-131].

У лютому 1919 р. на території ЗУНРу було створено 12 судових округів і 130 судових повітів. Судовими округами були: Бережанський, Буковинський, Золочівський, Коломийський, Львівський, Перемишльський, Самбірський, Станіславівський, Стрийський, Сяноцький, Тернопільський і Чортківський [2, с. 193].

11 лютого 1919 р. було видано Розпорядок Державного Секретаріату Судівництва про скорочення часу підготовки працівників судової служби. Тепер термін підготовки становив 2 роки. Цього ж дня Українська Національна Рада прийняла Закон про розмежування компетенції повітових і окружних судів у цивільних справах. Цим законом було розмежовано їхню компетенцію за окремими категоріями справ. Іншим Закон УН Ради “Про зміну складу трибуналів першої інстанції в карних справах” було створено по одному трибуналу першої інстанції в кримінальних справах на кожний повіт. Суддями цих трибуналів могли бути лише “радники Суду і радники Вищого Суду дотичних Трибуналів” [1, с. 215-217].

15 лютого 1919 року УН Рада прийняла Закон “Про тимчасове судочинство в цивільних і карних справах у другій і третій інстанціях в час надзвичайних відносин, викликаних війною”, яким було встановлено структуру і порядок діяльності судів вищих інстанцій. Згідно з цим Законом “Судівництво

в цивільних і карних справах, яке на основі всіх дотеперішних законних постанов має виконувати Висший суд у Львові як II, згідно Найвисший Державний Суд у Львові, як III інстанція”, проте до їх створення функції другої і третьої інстанції були в Окремого Судового Сенату II інстанції та Окремого Судового Сенату III інстанції. Задля виконання цього Закону 8 березня Державним Секретарством Судівництва було видано розпорядження, за яким при Окружному Суді в Станиславові були утворені Окремі Судові Сенати II і III інстанції [1, с. 226-227, 274].

Окремим розпорядженням Державного Секретарства Судівництва було визначено оплату сторонами чи державою судових витрат, судового мита, розмірів оплати при розгляді цивільних справ, оплати праці спеціалістів, експертів [2, с. 197].

Обіжником від 13 березня 1919 року повітовим комісарам заборонили втручатися в дії “судових властей” [1, с. 284].

На той час також побутувала думка про створення “громадських судів” для розгляду дрібних, побутових справ. Ці суди мали б нагадувати колишні громадські копні суди. Ця думка так і залишилася ідеєю й ніякого реального запровадження не мала [2, с. 198].

Висновки. Отже, незважаючи на польсько-українську війну, яка була перешкодою для сталого розвитку Західноукраїнської Народної Республіки, державному керівництву вдалося на певний час створити судову систему західноєвропейського, демократичного зразка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Західно-Українська народна республіка 1918-1923. Документи і матеріали. Том 2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. 712 с.
2. Тищик Б.Й. Західно Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Б.Й.Тищик. Львів: Тріада плюс, 2004. 394 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кисельова Єлизавета Юрїївна
курсант навчальної групи СР-141,
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Хашев Вадим Георгійович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Однією з методологічних проблем розуміння поняття правопорушення є ситуація, що склалася в юридичній науці, яка характеризується відставанням деяких галузевих наук у вивченні правопорушення, і, як наслідок, перенесенням загальнотеоретичних положень на всі галузеві правопорушення, в зв'язку з чим часто спостерігається неспроможність загальнотеоретичних положень про правопорушення в окремих галузях права.

В цивільному або в кримінальному процесуальному праві відсутні традиційні для кримінального або адміністративного права складі правопорушень, та неможливо пояснити юридичну відповідальність без вини, існують і інші теоретичні проблеми [1, с. 13].

Сюди ж звернемо увагу дослідників проблем правопорушень і юридичної відповідальності:

- на розуміння правопорушення в кримінальному праві тільки на основі всіх традиційних ознак правопорушення;
- уточнення ряду суміжних з правопорушенням понять в кримінальному праві, а також обґрунтування правових умов включення в поняття кримінально

процесуального правопорушення як його форми (види): зловживання правом, невиконання (неналежне виконання) обов'язків, помилки і ін.;

- на практичну задачу розробки законодавчого акту про правопорушення в кримінальному праві та юридичної відповідальності за їх вчинення [2, с. 4].

Класифікація кримінальних правопорушень повинна відповідати всім базовим принципам кримінального права. Єдиним критерієм може і повинна бути громадська шкідливість правопорушення як первинний наслідок громадської небезпеки злочинного посягання.

А санкції статей, як формальний критерій поділу правопорушення на категорії повинні відповідати змістовному критерію такої класифікації правопорушень, характеру і ступеню суспільної шкідливості тих чи інших злочинних посягань [2, с. 19].

Класифікація (категоризація) завжди пов'язана з розмежуванням цілого на частини. Такий розподіл, розмежування здійснюється не сам по собі, а на основі логічних правил. Цілями такого розподілу є: отримання додаткових знань про класифікацію на об'єктах, предметах, впорядкуванні, систематизації як самих предметів і явищ, так і знань про них.

Кримінальні правопорушення можуть бути різного характеру та серйозності, тому вони класифікуються за кількома параметрами. Одним з найважливіших параметрів є серйозність правопорушення, яка визначається максимально можливим строком позбавлення волі за даним видом правопорушення.

Згідно зі статтею 12 Кримінального кодексу України (далі - ККУ), кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини:

Кримінальний проступок - це порушення закону, яке має кримінальну відповідальність, але вважається менш тяжким за злочин. Він є менш серйозним за кримінальне правопорушення і часто накладаються менші карі, такі як штраф або короткотермінове ув'язнення.

Нетяжкі - це правопорушення, які передбачають позбавлення волі на

строк до 5 років або менш серйозні санкції, наприклад штраф. До цієї категорії можуть належати такі правопорушення, як порушення правил дорожнього руху, порушення правил громадського порядку, вживання наркотиків тощо.

Тяжкі - це правопорушення, які передбачають позбавлення волі на строк до 10 років або інші менш серйозні санкції. До цієї категорії можуть належати такі правопорушення, як шахрайство, наркоторгівля, вбивство, нанесення тілесних ушкоджень тощо.

Особливо тяжкі - це правопорушення, які передбачають позбавлення волі на строк понад 10 років або інші серйозні санкції. До цієї категорії можуть належати такі правопорушення, як тероризм, геноцид, військові злочини, зґвалтування, розбій, правопорушення проти державної безпеки тощо. [3].

Також кримінальні правопорушення можуть бути класифіковані за їх характером, залежно від того, чи є вони спрямовані на особу, майно або суспільство в цілому.

Дослідження системи кримінальних правопорушень та їх видів є важливим елементом в побудові правової держави та правового суспільства. Чітке розмежування між правопорушенням та кримінальним проступком, а також справедливе розслідування, допомагає встановити справедливе покарання за вчинення правопорушень [4, с. 56].

Проте, розбіжності між положеннями Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України можуть призвести до складнощів в застосуванні кримінального закону. Тому необхідно усунути ці розбіжності, які виникли через неправильну послідовність їх реформації. Це допоможе покращити правову дію кримінального закону та уникнути процесуальних складнощів при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ.

Для досягнення цих цілей, необхідно продовжувати дослідження в даній області та розробляти нові підходи до класифікації кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демидова Л. М. Кримінальний проступок як кримінально-процесуальна новела і кримінально-правова проблема / у кн. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За ред. Ю. П. Аленіна. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2018. -1148 С.
2. Лутчин В. І. Критерії класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Підприємництво, господарство і право*. 2020 р. вип. №2 с. 4-19.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної ради України (ВВР), 2001, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 03.05.2023 рік)
4. Охман О. В. Актуальні питання класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості. *Publishing House "Baltija Publishing"*, 2020 р. -392 С.

ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кісілова В. І.

Здобувач вищої освіти

Навчальної групи СР-142

2 курсу ННПФППН

Науковий керівник:

Савенко Вікторія

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Поняття відповідальності є одним із широко використовуваних понять правової науки, яке є предметом багатьох наукових досліджень у галузі загальної теорії права та теорії окремих правових галузей. У суспільстві вона має різні види та напрямки, існує податкова відповідальність, моральна, громадянська та ін. Особливе місце у системі відповідальності відводиться юридичній відповідальності.

Поняття кримінальної відповідальності одна із фундаментальних понять у кримінальному праві і є сполучною ланкою юридичної тріади: злочин кримінальна відповідальність покарання, у якій, відносно справи, виражається сенс всього кримінального законодавства. Це поняття неодноразово згадується в багатьох нормах чинного КК України, проте сам КК України не містить його визначення [1].

Так, І. Я. Козаченко вважає, що «кримінальна відповідальність це правові наслідки, що виникають з моменту скоєння злочину, в якому держава має право обмежувати правовий статус особи, яка вчинила злочин, з метою її виправлення та перевиховання, загального та спеціального попередження, а винний зобов'язаний за наявності можливості зазнати позбавлення особистого, майнового чи іншого характеру, що випливають із засудження його від імені держави та застосування до неї в необхідних випадках лише передбаченого кримінальним законом покарання за скоєний злочин».

Відмінність кримінальної відповідальності з інших видів у юридичній

відповідальності переважно у тому, що:

1. Кримінальна відповідальність настає лише за злочин;
2. Заходи кримінальної відповідальності найсуворіші та передбачені лише у кримінальному законодавстві;
3. Несе за собою судимість, яка збережеться за особою і після відбування покарання;
4. Кримінальна відповідальність покладається на винного від імені держави і лише судом чисуддею, і лише у строго встановленому порядку [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 75 КК України, якщо суд при призначенні покарання у виді виправних, робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'ятироків, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Відповідальність поділяється на негативну (ретроспективну, реальну) та позитивну (перспективну, потенційну).

Позитивна кримінальна відповідальність – це обов'язок особи не вчиняти злочинів.

Негативна кримінальна відповідальність – це обов'язок особи піддатися кримінально-правовим обмеженням [2].

У разі відсутності хоча б однієї складової з зазначеного вище переліку особу не можливо буде притягнути до кримінальної відповідальності, саме тому ми вважаємо за необхідне більш детально розглянути кожну складову з метою уникнення помилкового визначення складу кримінального правопорушення.

Не менш важливим виступає й суб'єкт. Звернемо увагу на той факт, що відповідно до статті 18 КК України це фізична, осудна особа. Звернемо увагу, на той факт, що вік відіграє вкрай важливу роль у визначенні відповідності до статті 22 загальний вік кримінальної відповідальності настає з 16 років, проте в певних

категоріях справ він може бути зменшений до 14 [3].

У філософській літературі, зазначають, що тільки осудна особистість може бути суб'єктом відповідальності. У філософському розумінні неосудність є небуття суб'єкта, обумовлене непатологічним порушенням здібностей індивіда [3]. Філософи вказують, що в цілому осудність – це коли людина, наділена свідомістю та волею, усвідомлює свої дії та їх наслідки. Наприклад, моральна осудність полягає у знанні суб'єктом належної та не належної поведінки. Питання про свідомість вирішується залежно від наявності в людини здатності реагувати на соціальні норми. Колективні суб'єкти відповідальності можуть бути найрізноманітнішими – це організації, партії, об'єднання, різноманітні рухи. Особистий і колективний суб'єкти відповідальності у кінцевому підсумку є продуктом суспільства. Отже, колективний суб'єкт проявляється через дії індивідуальних суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатирьов, І., А. Савченко. "Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України." Підприємництво, господарство і право 2. 2016. с. 133-137.
2. Антонюк, Наталія. "Поняття диференціації кримінальної відповідальності." Право України 9. 2019. с. 196-214.
3. Гнатенко, Є. С. "Підстави кримінальної відповідальності за законодавством України." 2016.

**ДЕРЖАВНА ЗРАДА В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Кобзар Вікторія Василівна

к. ю. н., викладач циклової комісії
правових дисциплін

Солохненко Лілія Миколаївна

Студент

Відокремлений структурний підрозділ
фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету
Чернігівська Політехніка
м. Чернігів, Україна

Вступ. /Introduction. Безперечно, що в даний час Україна проходить дуже складний історичний шлях, на якому надзвичайно актуальним та важливим постає питання державної зради та співпраці з державою агресором.

Виходячи від загального поняття та суспільного уявлення, державна зрада є одним з найбільш серйозних злочинів проти нації, який може мати важкі наслідки для держави та її громадян. У реаліях війни, коли країна знаходиться в стані загрози з боку зовнішнього ворога, визначення державної зради стає ще більш небезпечним та нагальним.

Державна зрада може приймати різні форми, від передачі важливої військової чи розвідувальної інформації до ворога, до намагання знищити внутрішню організацію та структури держави. У військовому контексті, це може призвести до розколу армії, зниження бойової готовності та відсутності координації між різними військовими підрозділами. Тому дотримання принципів законності, патріотизму та політичної неупередженості з боку осіб військової і державної служби є безумовним обов'язком.

Мета роботи. /Aim. Розглянути кримінально — правові аспекти вчинення державної зради в умовах війни.

Матеріали та методи. /Materials and methods. В роботі використовувався метод аналізу законодавства України та наукових праць.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Державна зрада в умовах війни - це серйозний кримінальний злочин, який може мати наслідки для національної безпеки та державного суверенітету, за який передбачене покарання може включати пожиттєве ув'язнення або смертну кару.

У кримінальному праві кожна країна має свої визначення та санкції для державної зради в умовах війни. Ми ж торкнемось чинного національного законодавства. Так, згідно з ч.1 ст. 111 Кримінального кодексу України під державною зрадою розуміється діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. [1]

Визначаються також об'єкти державної зради, якими є: державна безпека; національна безпека у воєнній, інформаційній, економічній і науково технологічній сферах; суспільні відносини щодо забезпечення безпеки конституційного ладу.

Також визначений перелік дій, які відносяться законодавцем до державно зрадних, і складають об'єктивну сторону складу злочину: це і перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; і передача важливої військової, розвідувальної або дипломатичної інформації ворогові; і намагання підривати державні структури, організації та системи; це також дії, спрямовані на ослаблення військової готовності держави, включаючи розкол армії та надання допомоги ворогові; фінансування ворожих дій або надання іншої форми підтримки ворогові; сприяння ворожій агресії та військовим діям проти держави.

Відповідно до цього визначається і суб'єкт державної зради. Ним може бути тільки громадянин України, який є осудною особою, що досягла 16

річного віку. За вчинення державної зради згідно з ч.1 ст. 111 ККУ передбачено покарання у вигляді позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. [1]

Державна зрада як злочин має також свої критерії суспільної небезпеки. Так, Ю. Ю. Коломієць за критерієм небезпечності для суспільства державну зраду поділяє на шість рівнів.

До першого він відносить державну зраду, яка вчинена спеціальним суб'єктом, що є державною посадовою особою: Президентом України, Головою Верховної Ради України, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, Головою чи членом Вищої ради правосуддя, Головою чи членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою чи суддею Конституційного Суду України або Верховного Суду, або вищих спеціалізованих судів, Генеральним прокурором, Директором Національного антикорупційного бюро України, Директором Бюро економічної безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Головою або іншим членом Рахункової палати, Головою Національного банку України, керівником політичної партії. А тому вона є злочином, наділеним найбільшою суспільною небезпекою.

2) на другому рівні за ступенем суспільної небезпеки знаходиться державна зрада вчинена військослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, членами добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, судьями, службовими особами, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

3) на третьому рівні за ступенем суспільної небезпеки знаходиться державна зрада, вчинена професійними журналістами, науковцями, працівниками закладів освіти;

4) на четвертому рівні знаходиться державна зрада вчинена

громадянами України, що добровільно зайняли посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій;

5) на п'ятому рівні, враховуючи чинну редакцію КК України, можна поставити державну зраду, що вчиняється громадянами України на посадах, не пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави агресора.

б) На шостому рівні за ступенем суспільної небезпеки можна поставити державну зраду вчинену громадськими активістами та блогерами. [2]

Також як один з основних проявів державної зради, її своєрідною формою, розглядається колабораціонізм, що буквально означає співпрацю з ворогом. 3 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального кодексу, які стосуються діяльності колаборантів, визначивши перелік дій, які підлягають покаранню.

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність визначається новою статтею — 111-1. Покарання можуть варіюватися від заборони обіймати певні посади до довічного позбавлення волі.

Згідно законодавчих змін поняття «Колабораціонізм» означає наступне: дії, спрямовані на заперечення збройної агресії проти України, публічні заклики в підтримку держави-агресора, співпраця з агресором, його збройними формуваннями чи тимчасовою адміністрацією; добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади на окупованих територіях, здійснення пропагандистської діяльності у будь-яких закладах освіти України, метою якої є сприяння збройної агресії проти нашої держави; передача матеріальних ресурсів збройним формуванням агресора або провадження господарської діяльності у взаємодії з ворогом; участь у мітингах, зборах, демонстраціях, а також одержання, зберігання та розповсюдження інформації, яка направлена на підтримку держави-агресора; добровільне зайняття посади в незаконних судових чи правоохоронних органах на

тимчасово окупованих територіях, участь у будь-яких воєнізованих ворожих формуваннях.

Отже, колаборант — це той, хто співпрацює або очолює незаконно створені органи та робить усе аби підірвати суверенітет держави. І він є зрадником.

Стосовно ж виконання державним службовцем чи посадовою особою, на тимчасово окупованій території, своїх посадових обов'язків у межах та у спосіб передбачений Конституцією та законами України, то тут законодавство виключає поняття колаборації.

В реаліях російської агресії та масового застосування окупаційними військами насильства з метою захоплення влади, актуальним стає відповідальність особи за дії або бездіяльність, вчинені під впливом фізичного або психічного насильства. З цього приводу необхідно відзначити, що відповідно до ст. 40 Кримінального кодексу України, не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. [3]

З огляду на це, будь-який орган обвинувачення має довести, що громадянин України вчинив умисні дії, які заподіяли шкоду обороноздатності, суверенітету, територіальній цілісності, економічній безпеці та ін. своїй державі. Що розцінювати як державну зраду, а що ні – тут кожен окремо взятий випадок і досліджується окремо, кінцевий результат якого залежить як від експертної думки, так і від доказової бази прокурора та адвоката. І саме безпосередні докази оцінюватиме суд як першої, так і другої та третьої інстанції. [4]

Висновки. /Conclusions. Те, що державна зрада є надзвичайно серйозним і тяжким злочином проти держави та нації не викликає сьогодні жодного сумніву. Таким чином, в сучасних реаліях зростає динаміка у практиці визначення і застосування норм, що стосуються державної зради та колабораціонізму з огляду на ті геополітичні настрої, які формують умови

сьогодення, відбиваючи військовий стан суспільства. Думається, що проблемне і актуальне питання державної зради та колабораційної діяльності вимагає застосування більш чіткої системної регламентації з огляду на основну ознаку, яка ці поняття об'єднує, і основну відмінність між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 25-26. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Коломієць Ю. Ю. Державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану. С. 265 — 268.
3. Електронний ресурс: https://psjust.gov.ua/post_news/
4. Електронний ресурс: <https://prihodko.com.ua/>

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Коваль Ольга Миколаївна

к.ю.н., доцент

доцент кафедри приватного та публічного права

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Жукотанська Ольга Сергіївна

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Основна увага в цих тезах приділяється концепції та структури доказів, а також ймовірності та концептуальних загадок, які виникають під час спроби отримати докази під час кримінального процесу. Встановлено, що збирання доказів, як засіб отримання доказів, та їх застосування для реконструкції подій, пов'язаних із розслідуванням, є інструментом досягнення цілей кримінального провадження. Ці завдання зосереджені на забезпеченні прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження, розкритті кримінальних правопорушень, недопущенні протиправного покарання невинних осіб. Здатність суду вирішувати правові спори, які виходять за рамки доказів, значно ускладнюється, що свідчить про важливість інституту доказів як фундаментального стовпа кримінального правосуддя, як свідчать більшість науковців.

Мета роботи. Єдиним засобом досягнення цілей кримінального процесу є збір доказів, який інтерпретується як процес доказування, використання якого служить для відтворення реальної картини розслідуваної події, захисту прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, розкриття кримінальних правопорушень і неприпустимості покарання невинних. Судовий розгляд і вирішення спорів поза доказової діяльності, тобто здійснення судової влади, неможливо в судовому порядку. У зв'язку з цим, на думку більшості вчених, питання доказування були і залишаються основою кримінального

процесу.

У світлі вищесказаного слід зазначити, що метою нашої роботи є вивчення теоретичних основ концепції та структури доказів, а також концептуальних проблем, пов'язаних з отриманням доказів у кримінальному процесі.

Матеріали та методи. Питання про докази у кримінальній справі було предметом багатьох вчених, зокрема М. Гродзинський, але питання доказів та доказування у кримінальному процесі мало вивчені у світлі новизни законодавства.

Результати та обговорення. У доктрині доказування давно закріплена ідея доведення обставин кримінального правопорушення, важливих для здійснення досудового розслідування і кримінального судочинства, як свого роду пізнання, що характеризується єдністю двох взаємопов'язаних ступенів чуттєвого (прямого) і раціонального (непрямого) пізнання. Ці закономірності не заперечують наявності істотних особливостей доказування в кримінальному процесі, що дозволяє нам погодитися з тими авторами, які підкреслюють, що процес доказування в кримінальному процесі являє собою особливу процесуальну методологію для пізнання юридично уповноваженими суб'єктами розглянутого об'єкта дослідження [1, с. 87].

Зобов'язання щодо доказування, накладене на певних суб'єктів доказування, зазвичай трактується у двох сенсах: як зобов'язання збирати, аналізувати та оцінювати докази для встановлення істини та як обов'язок обґрунтовувати свої висновки за допомогою доказів.

У кримінально-процесуальній літературі поняття доказів трактується неоднозначно, незважаючи на їх визначальну роль у встановленні обставин кримінального правопорушення. Багато наукових досліджень було проведено з цього питання в різний час, лише для того, щоб ще раз підкреслити його постійну актуальність. По-перше, зрозуміло, що ми можемо визнати, що наша власна концепція «доказу» недостатньо вивчена [2, с. 23]. Фактично, кримінально-процесуальне доведення розглядається як дозволена законом

практична діяльність суб'єктів, здійснювана в особливій процесуальній формі шляхом збору, розгляду та оцінки доказів.

Деякі судді-процесуалісти розглядають процесуальну уніфікацію доказів як незалежний елемент процесу доказування. Відомий український процесуальний юрист М. Гродзинський, наприклад, вважав, що збір доказів це діяльність слідчих органів, суду і прокуратури зі збору, узагальнення та оцінки доказів. Слід зазначити, що процесуальне об'єднання таких доказів не вважається самостійним елементом доказування, оскільки воно є невід'ємною частиною будь-якої слідчої дії, яка проводиться для збору чи перевірки доказів. Збирання доказів у процесуальних джерелах вважається регламентованою Кримінально-процесуальним кодексом України діяльністю компетентних органів щодо виявлення та фіксації істотних і непрямих слідів кримінального правопорушення чи інших доказових відомостей у процесуальних документах та додатках до них.

У світі немає готових доказів, тому формуванням доказів та їх процесуальним походженням займаються слідчі при проведенні оперативно розшукових дій, виявленні відповідних відомостей (слідів злочину) та внесенні їх до процесуальних дій. Так, І. Бентам також заявив, що в доказі є щось оманливе, здається, що передбачуваний об'єкт, названий так, володіє достатньою силою, щоб довіряти йому, але це слово слід розуміти тільки як засіб встановлення істинності факту, засіб, який може бути використано як для встановлення істинності факту, так і для підтвердження його існування [3, с. 71].

Вважаємо за необхідне наголосити, що в процесі збирання доказів та врахування необхідних передумов для подальшого навчання створені передумови для подальшого всебічного, всебічного та об'єктивного розгляду обставин кримінального правопорушення.

Процес перевірки доказів можна розділити на практичну (розслідувальну) дію пошуку нових доказів і логічні операції вивчення зібраних доказів (аналіз і синтез). Відповідно до частини 1 ст. 94 КПК України слідчі, прокурори,

дознавачі, суди за своїм внутрішнім переконанням оцінюють кожну зібрану у справі докази з точки зору достатності, допустимості, достовірності та повноти доказів - з точки зору доказів. достатності та взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення.

Вищевикладене дозволяє охарактеризувати збір і перевірку доказів як певні етапи формування фактичної основи процесу доказування [4, с. 27]. Це використовується при формуванні процесуальних актів, в яких обставини встановлюються шляхом логічного використання доказів кримінального провадження, а також обґрунтування і мотивації процесуальних рішень, що впливають з встановлених і розслідуваних обставин.

Практичні дії щодо збору та перевірки доказів і процесуальних доказів, а також відмінність між ними давно вивчаються експертами. Правники 20 століття демонструють логічність використання доказів при обґрунтуванні судових рішень, хоча і підкреслюють важливу роль збору та перевірки доказів як "однієї з гарантій законності, надійності суду".

Докази в кримінальному процесі набувають значення для судових доказів, якщо вони мають юридичні характеристики, передбачені законом. Такі ознаки даються встановленими методами збору та використання доказів [5, с. 377]. Отже, поняття докази в основному визначається не спрямованістю його пошуку, а його призначенням - бути інструментом для обґрунтування встановленого:

а) «процесуальні докази» або докази, що впливають із фактичних обставин, тобто діяльності компетентних органів та осіб зі збору, перевірки та оцінки доказів;

б) «логічний доказ», тобто логічний і процедурний доказ конкретного аргументу, твердження, висновку у справі.

Сутність доказу повністю полягає в доказі твердження, аргументу, гіпотези. При формуванні та перевірці доказів також слід враховувати традиційне ототожнення доказів і практичної діяльності, а також те, що існує два типи терміна «докази» у кримінальному провадженні.

Висновки. Для підтвердження доказів вони повинні бути використані в процесі доказування обставин кримінального правопорушення шляхом обґрунтування певних аргументів і висновків. Це досягається шляхом подання доказів у різних формах під час судового провадження, включаючи обвинувальні акти та судові рішення. Для прийняття зважених процесуальних рішень необхідний аналіз значної кількості доказів. Цей процес досягається виключно шляхом раціонального, опосередкованого пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с;
2. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с;
3. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.) / відповідальний за випуск Ю. П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – 504 с;
4. Гмирко В. Кримінально-судові докази: юридичне поняття чи дефініція? / В. Гмирко // Право України. – 2014. – № 10. – С. 26–36;
5. Комісарчук Ю. А. Значення, класифікація та правила використання непрямих доказів у кримінальному процесі / Ю. А. Комісарчук, О. В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – № 2. – С. 374–381.
6. Коваль О. Реалізація права особи на виправдання в досудовому провадженні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 6/2018. С. 364–367.
7. Diorditsa, I. V., Koval O. Information interventions as a new dimension of Ukraine's cyber – vulnerability. Linguistics and Culture Review, 5 (S2), P. 152–166. <https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1337>

КОНДИКЦІЯ ТА ВІНДИКАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ

Крючка Олег Юрійович

Студент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. І кондикція, і віндикація є дієвими способами захисту суб'єктивних цивільних прав. Однак загальній дієвості й ефективності цих способів захисту загрожує проблема істотної правової невизначеності, яка зумовлена тим, що одні й ті ж фактичні обставини можуть бути кваліфіковані одночасно як підстави для вчинення і віндикаційного, і кондикційного позовів. Така ситуація традиційно має назву «конкуренція позовів». Пошук шляхів розв'язання цієї конкуренції – одне з гострих питань сучасної судової практики, оскільки, незважаючи на закріплення цих видів позовів у Цивільному кодексі, все одно існують питання стосовно їх співвідношення та розмежування.

Мета роботи. / Aim. Дослідити співвідношення та розмежування кондикційного та віндикаційного позовів у цивільному праві, запропонувати варіанти вирішення ситуації їхньої конкуренції.

Матеріали та методи./Materials and methods. При написанні даної доповіді автор спирався на праці Романюка, Майстренко, Нижнього, Карнауха та інших дослідників. Серед нормативно-правової бази були проаналізовані положення Цивільного Кодексу України, постанови Пленуму Верховного суду.

Результати та обговорення./Results and discussion. Згідно із частинами 1 та 2 статті 1212 Цивільного Кодексу України, які передбачають кондикційний позов, особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події. Відповідно до ст. 387 ЦКУ, яка закріплює віндикаційний позов, власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним.

Кондикційний та віндикаційний позови виникли ще у Давньому Римі, однак їх першочерговий зміст відрізнявся від того, який вони мають у сучасному світі. Найбільш наближеними за своєю суттю дані позови були закріплені в Інституціях Юстиніана, де вказувалося, що: «Речові позови ми називаємо віндикаціями; особисті позови, в яких позивач стверджує, що йому належить дати дещо, кондикціями». Однак, попри певне нормативне розмежування, на практиці ж між цими двома видами позовів існувала конкуренція. Так, наприклад, при крадіжці потерпілий міг застосувати до правопорушника як кондикційний позов, посилаючись на те, що він заволодів майном незаконно, так і віндикаційний, обґрунтовуючи це тим, що крадій не набув права власності на це майно, а таке право залишилося у потерпілого. Отже, як бачимо, питання стосовно співвідношення і розмежування цих позовів поставало ще у стародавні часи.

Тож, якщо говорити про співвідношення цих позовів. По-перше, головною спільною рисою є те, що обидва позови мають на меті відновлення первісного становища право володільця певної речі. Під час пред'явлення таких позовів не йде мова про визнання правочину недійсним або про вимагання штрафних санкцій, окрім компенсації тих негативних наслідків, які понесла потерпіла сторона через неможливість доступу до речі.

По-друге, в кондикційних зобов'язаннях, як і у відносинах віндикації, на думку Романюка, важливу роль відіграє суб'єктивна складова поведінки набувача майна. Конструкція «набувач дізнався чи міг дізнатися про безпідставність свого володіння» закликає набувача майна не бути самовпевненим, зобов'язує його діяти обачно, розсудливо, вживаючи законних заходів для з'ясування підстав свого володіння майном.

По-третє, відповідно до ППВСУ від 02.03.2016 у справі № 6–3090цс15, кондикційний позов може використовуватися субсидіарно до віндикаційного позову в тому випадку, коли один із таких позовів повністю не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту права, але за характерними ознаками, умовами та суб'єктивним складом підпадає під визначення зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої правової підстави.

Щодо розмежування, то існує кілька відмінностей. Першою відмінністю є те, що віндикаційну вимогу можна пред'явити про витребування лише того майна, яке є індивідуально-визначеною річчю. За необхідності вирішення питання про витребування власником речі, визначеної родовими ознаками, така вимога може заявлятися самостійно на підставі кондикційного позову.

По-друге, характерною особливістю кондикційних зобов'язань є те, що підстави їх виникнення мають широкий спектр: зобов'язання можуть виникати як із дій, так і з подій, причому з дій як сторін зобов'язання, так і третіх осіб, із дій як запланованих, так і випадкових, як правомірних, так неправомірних. Крім того, у кондикційному зобов'язанні немає правового значення чи вибуло майно з володіння власника за його волею чи всупереч його волі, чи є набувач добросовісним чи недобросовісним. Щодо віндикаційного позову, то право власника на витребування майна від добросовісного набувача залежить від того, у який спосіб майно вибуло з його володіння. Ця норма передбачає вичерпне коло підстав, коли за власником зберігається право на витребування свого майна від добросовісного набувача. Однією з таких підстав є вибуття майна з володіння власника або особи, якій він передав майно, не з їхньої волі іншим шляхом. За змістом статті 388 ЦК України випадки витребування майна власником від добросовісного набувача обмежені й можливі за умови, що майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, поза їх волею. Наявність у діях власника волі на передачу майна іншій особі унеможливорює витребування майна від добросовісного набувача.

По-третє, для застосування кондикційного позову суд повинен встановити

так звану «абсолютну» безпідставність набуття (збереження) майна не лише в момент його набуття (збереження), а й станом на час розгляду спору. Тобто навіть якщо майно було набуто особою без достатніх правових підстав, проте в подальшому сторони урегулювали свої відносини щодо такого майна шляхом укладення певного договору, це свідчить про відсутність підстав для застосування положень ст. 1212 ЦК України.

Висновки./Conclusions. Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна прийти до висновку, що кондикція та віндикація дійсно мають багато спільних рис. У певних випадках вони можуть застосовуватися поряд один з одним або навіть конкурувати, однак виключення якогось з них є вкрай недоцільним та не призведе до подолання колізій, а, навпаки, створить лише правовий вакуум у регулюванні цивільних позовів. Тому можна запропонувати Верховному Суду розтлумачити суддям конкретні підстави та порядок застосування того чи іншого позову, а у випадку конкурування – надавати потерпілій стороні право самостійно обрати відповідний вид позову з урахуванням специфіки справи та його її інтересів.

РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Мелашенко Владислав Костянтинович

Курсант II курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна
Старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
ННППФПП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Безпосереднім об'єктом статевих відносин та інших дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16-річного віку (або статевої зрілості), у всіх країнах СНД є сексуальна недоторканність. Незважаючи на те, що формулювання норми, розташування, відношення до того чи іншого розділу в кожному кодексі різні, за правильною оцінкою ознак правопорушення питань з об'єктом зазіхання немає.

Мета роботи / Aim. Кримінальний кодекс України при визначенні потерпілого використовує замість вікового критерію ознаку недосягнення статевої зрілості. Статева зрілість полягає в завершенні формування організму чоловіка або жінки, коли статеве життя, а для жінок запліднення, вагітність, пологи та годування дитини є фізіологічно нормальними функціями і не завдають шкоди подальшому розвитку організму [1].

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за скоєння правопорушення, передбаченого ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» КК України, необхідне проведення експертизи щодо визначення статевої зрілості потерпілого [2].

Так, вироком Ніжинського міського суду Чернігівської області стосовно

особи №3, обвинуваченої за ч. 1 ст. 155 КК України, встановлено, що згідно з висновком експерта № 292 від 14.11.2012 щодо проведеної комісійної судово-медичної експертизи, з огляду на сукупність розвитку внутрішніх статевих органів, результати судово-цитологічного дослідження вагінальних мазків, особа № 6(потерпіла) станом на 29 квітня 2012 р. (час скоєння правопорушення) не досягла статевої зрілості; з чого випливає, що є всі ознаки складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України [2].

Норма про відповідальність за розпусні дії дозволяє державам Співдружності захищати неповнолітніх від сексуальних, що залишилися дій, які не охоплюються складами про незаконні статеві зносини та інших діях сексуального характеру. Ця норма закріплена під різними назвами: «Розпусні дії», «Розбещення неповнолітніх».

При тлумаченні зазначених словосполучень може здатися, що обсяг прав і свобод, що охороняються, неповнолітніх у другому варіанті ширший, проте це не так.

Аналіз кримінального законодавства призводить до висновку, що змісту обидва варіанти тотожні. Назва «Розпусні дії», виходячи зі смислового навантаження, бачиться більш правильною та логічною майже кожна п'ята дитина починає статеве життя ще у малолітньому віці. Значна кількість дітей, які почали статеве життя, мають кілька статевих контактів на рік із випадковими сексуальними партнерами, а також постійних сексуальних партнерів, тобто такі діти ведуть активне статеве життя [3].

Значна кількість малолітніх та неповнолітніх, які ведуть статеве життя, не використовують презервативи, а отже, ризикують заразитися хворобами, що передаються статевим шляхом, зокрема й ВІЛ-інфекцією. За сукупності таких обставин потрібно не піднімати вік потерпілої особи, а приділяти увагу сексуальній освіті підлітків.

Сексуальна освіта, це не лише знання про сексуальні стосунки між людьми. Це освіта, яка здатна передати знання про природу та будову тіла людини та фізіологічних процесах, що відбуваються у той чи інший період

розвитку людини [4].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Сексуальна освіта надасть знання про фізичні та психологічні проблемах, з якими стикається людина, починаючи статеве життя, та шляхах їх подолання; надасть інформацію про репродуктивне здоров'я та хвороби, що передаються статевим шляхом, про засоби контрацепції, порядок їх застосування та вплив на організм людини, про інтимну гігієну та її особливостях залежно від статі тощо [3]. Також сексуальна освіта передасть знання про дружбу, кохання та сімейні цінності, про толерантність, взаємоповагу у відносинах, відповідальне батьківство, про сексуальні домагання, інших статевих правопорушеннях та способах уникнути їх і не стати жертвою.

Висновки. / Conclusions. Зрештою сексуальна освіта призведе до формування сексуально свідомої людини з високими моральними цінностями і, як наслідок, зменшить кількість ранніх статевих контактів серед малолітніх та неповнолітніх осіб, а також зменшить кількість статевих правопорушень загалом. Також сексуальна освіта буде своєрідним плацдармом для боротьби з інфекційними захворюваннями, що передаються статевим шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білова, Любов Юріївна, and Виктория Сергеевна Щирская. "кримінально-правова хакартеристика розбещення неповнолітніх." science foundations of modern science and practice 10 (2021): 210.
2. Сидорук, І. "Санкції та покарання за розбещення неповнолітніх." Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2.73 (2022): 100-104.
3. Сисоєва, В. П., and К. Р. Бурякова. Обставини, що визначають суспільну небезпеку розбещення неповнолітніх. Diss. Вектор, 2020.
4. Піщенко, Геннадій Іванович, and Олена Олександрівна Соловей. "розбещення неповнолітніх в Україні: сучасний стан, детермінація, профілактика." (2021).

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ

Наліжитий Вадим

здобувач вищої освіти 2 курсу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Керівник:

Савенко Вікторія

Старший викладач кафедри

Кримінального права та кримінології

На разі, у сучасному світі життя людей, на жаль, супроводжують протиправні діяння, протиправні діяння, проступки та ін. Кримінальні правопорушення можуть вчинятися як однією людиною, так і декількома. У Кримінальному кодексі України вчинення кримінального правопорушення декількома суб'єктами визначається поняттям співучасті. Зазначене поняття посідає одне з найважливіших місць у кримінальному праві. При цьому у теоретичному плані питання співучасті виявляються одними з найскладніших у межах загального вчення про кримінальне правопорушення.

Актуальність обраної нами теми дослідження полягає в тому, що неймовірна кількість злочинів вчиняється саме в співучасті. Підтвердження цього є статистичні дані, наведені в дослідженні М.В. В'юника «Інфографіка застосування Кримінального кодексу України: за даними 2001-2019 років». Відповідно до результатів дослідження за 2019 рік на території України було вчинено 444310 кримінальних правопорушень із них 10349 вчинені в співучасті [2].

Важливо зазначити, що питання співучасті стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як В. О. Алексєєв, Д. П. Альошин, П. П. Андрушко, В. П. Бахін, І. М. Борисов, М. П. Берестовий, Ф. Г. Бурчак, М. К. Гнетнев, О. Ф. Долженков, Р. Р. Галіакбаров, Н. О. Гуторова, В. П. Ємельянов, А. Ф. Зелінський, М. С. Карпов, Г. А. Крігер, С. А. Кузьмін, І. П. Малахов, М. І. Мельник, Ю. В. Москвін, В. О. Навроцький, Р. С. Орловський,

А. В. Савченко, І. В. Сервецький, В. Д. Сущенко, А. І. Писецький, В. С. Прохоров, П. Ф. Тельнов, М. І. Хавронюк, В. П. Шеломенцев та ін. [3].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення центрального поняття теми нашого дослідження, а саме поняття співучасті. Отже, як вже було вказано питання співучасті досліджували доволі багато науковців, тому виходячи з цього існує відповідно доволі багато визначень. Але, не зважаючи на такий асортимент досліджень основне та орієнтуюче у кримінальному праві поняття співучасті наведене в статті 26 Кримінального кодексу України. Відповідно до зазначеної статті під співучастю слід розуміти «...умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення...» [1].

Із зазначеного поняття впливають такі ознаки співучасті у кримінальних правопорушеннях:

- наявність двох чи більше суб'єктів кримінального правопорушення, які беруть участь у вчиненні одного й того самого умисного кримінального правопорушення;
- спільність їх участі у кримінальному правопорушенні;
- умисний характер діяльності співучасників [4].

Перейдемо до розгляду питання поняття форм співучасті, що є теж не менш важливим під час дослідження обраного нами питання. Отже, під формами співучасті слід вважати об'єднання співучасників, які різняться між собою за характером виконуваних ними ролей (перший критерій класифікації) і за ступенем стійкості суб'єктивних зв'язків між ними (другий критерій класифікації) [5].

Аналогічно як із поняттям співучасті, поняття форм вказаного явища серед науковців існує доволі багато. Але на законодавчому рівні, а саме статтею 28 Кримінального кодексу України передбачено форми співучасті, виділені залежно від стійкості суб'єктивних зв'язків між співучасникам. Залежно від цього вирізняють такі форми співучасті: 1) вчинення злочину групою осіб;

2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою; 3) вчинення злочину організованою групою; 4) вчинення злочину злочинною організацією [1].

Не менш важливим є й визначення видів учасників співучасті. Відповідно до ч. 1 ст. 27 КК України існують такі види співучасників: виконавець; організатор; підбурювач; пособник [1]. Як бачимо, класифікація співучасників ґрунтується на тій функціональній ролі, яку виконує конкретний суб'єкт при спільному вчиненні конкретного кримінального правопорушення. У свою чергу, роль кожного такого суб'єкта визначається його вкладом у досягнення кримінально-протиправного результату, характером виконуваного діяння, його інтенсивністю. При цьому належить завжди пам'ятати, що співучасть можлива тільки при вчиненні умисних кримінальних правопорушень, в силу законодавчого визначення поняття співучасті (ст. 26 КК України) [1] та із законодавчих теоретичних положень про те, що про умисне кримінальне правопорушення мова може йти тоді, коли особа мала намір вчинити кримінальне правопорушення. Про необережне кримінальне правопорушення можна ставити питання лише у випадках, коли особа не мала наміру вчинити кримінальне правопорушення. А тому важко уявити, що особи діяли необережно, і не мали наміру вчинити кримінальне правопорушення, умисно беруть участь у його вчиненні [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2022);
2. М. В. В'юника «Інфографіка застосування Кримінального кодексу України: за даними 2001-2019 років» URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>;
3. О. П. Дячкін, О. І. Соболев, О. С. Скок Конспект з дисципліни «Кримінальне право». – Дніпро. – 2016 р. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1122/1.1.pdf>;

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020.-428 с.;

5. Види співучасників URL: https://pidru4niki.com/1943081356279/pravo/vidi_spivuchasnikiv;

6. А. Ю. Чемодурова Форми співучасті у кримінальному кодексі України. – Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2021 URL: № 4/2021;

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВЧИНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Некрасов Дмитро Олександрович

Есаулов Дмитро Андрійович

Курсанти 2-го курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Науковий керівник:

Олійник Ольга Сергіївна

Старший викладач

кафедри української та іноземної мови

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Актуальною проблемою в Україні залишається торгівля людьми. Зростання її масштабів і небезпеки зумовили створення певної законодавчої бази боротьби з цією злочинністю. Відповідно, Закон України від 20 вересня 2011 року «Про протидію торгівлі людьми» [1] визначає торгівлю людьми як вербування, передачу, приховування, розкриття чи отримання осіб, шахрайство, вимагання, використання слабкості особи чи будь-яке інше. дії, спрямовані на цілі експлуатації, включаючи укладення незаконних контрактів з особами та сексуальну експлуатацію. Визначається як.

Погроза насильством, використання службового становища, матеріальна чи інша залежність від іншої особи, передбачена Кримінальним кодексом України. Закон визначає завдання у сфері запобігання торгівлі людьми, зокрема дослідження умов, причин та передумов поширення явища торгівлі людьми, підвищення обізнаності населення щодо причин та наслідків торгівлі людьми шляхом проведення інформаційних кампаній, спрямованих на протидію торгівлі людьми. серед населення, у тому числі торгівлі дітьми, а також регулювання зовнішньої та внутрішньої трудової міграції та забезпечення регламентації цього процесу (ст. 10).

Одним із завдань у сфері протидії торгівлі людьми є, зокрема, виявлення

причин та умов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення (ч. 1 ст. 12).

Тому у протидії торгівлі людьми важливим є об'єктивне виявлення обставин, які призводять до цього злочину та сприяють йому. Дослідники встановили, що збільшення негативних соціальних явищ значною мірою зумовлене економічною та політичною незахищеністю, зниженням рівня життя в суспільстві тощо. [2, с. 16].

Особливо це стосується торгівлі людьми. Саме соціально-економічні фактори змушують людей торгувати своїми тілами або діяти як постачальники біологічного матеріалу, що, у свою чергу, дозволяє злочинцям, які експлуатують цих людей, отримувати величезні злочинні прибутки. Ми визначили наступні чинники як злочинні детермінанти торгівлі людьми: існування тіньової економіки, економічна нестабільність і труднощі на перехідному етапі, особливо тому, що більшість населення має низький рівень життя та слабе соціальне забезпечення, суспільство явно поділ на багатих і бідних і в ньому немає середнього класу, а також великої матеріальної пропозиції різноманітних товарів, послуг тощо.

Відсутність матеріальної забезпеченості більшості населення в ситуації попиту та пропозиції; висока заробітна плата та доступ до високої зарплати. Обмежена здатність боротися з високим рівнем безробіття в штаті та кількох інших штатах.

Факторами, що сприяють злочинності, як і раніше є широко поширена корупція в органах влади, наявність організованої злочинності, політична нестабільність і триваючий збройний конфлікт у східній частині країни. Експерти вказали на важливість домінуючих у суспільстві моральних норм, загально визнаних моральних цінностей і характеру кодексу поведінки у сфері сексуальних відносин.

Цілеспрямоване статеве виховання в країні давно відсутнє, а формалізм, догматизм і демагогія в ідеологічній сфері можуть принести лише негативні зміни у психіці молоді. Відсутність ідеалів і високих моральних стандартів

призводить до морального занепаду та розвитку цинізму та прагматизму. Це створює сприятливе середовище для появи негативних елементів у поведінці людей. Крім того, бездуховність, поширеність домашнього насильства та жорстокого поводження з дітьми, зниження материнської поваги та споживацьке ставлення до людей також сприяють торгівлі людьми.

Одним із головних чинників загострення проблеми торгівлі людьми в Україні є те, що чинне законодавство не повною мірою відповідає вимогам міжнародного права з цього питання та не відповідає потребам національного захисту прав людини. Однак злочинам проти них сприяють не лише прогалини в законодавстві, а й незнання громадянами своїх прав через відсутність системи правової інформації.

Торгівлі людьми також заохочують повідомлення в ЗМІ про те, що за кордоном є добре оплачувана робота, яку готують і транспортують за рахунок компаній. Крім того, пропонуються програми навчання та навчання, а для тих, кого не цікавить робота, є можливість вийти заміж за багатих іноземців. Вважаємо, що такі повідомлення потребують попереднього судово-медичного дослідження. Неналежною є робота органів, які займаються боротьбою зі злочинністю.

За відсутності комплексного кримінологічного обстеження злочинів торгівлі людьми профілактичні заходи правоохоронних органів є нецілеспрямованими та не дають належного ефекту.

З цього можна зробити висновок, що основними причинами торгівлі людьми є соціально-економічне становище країни, низький моральний стан населення, недостатнє національне законодавство, яке не в повній мірі відповідає положенням міжнародно-правових норм, а також слабка превентивні заходи щодо запобігання торгівлі людьми та віктимізації. Розробляючи політику боротьби з торгівлею людьми та пов'язаними з нею суспільно шкідливими діями, слід враховувати контекст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення: 07.04.2020).

2. Карпухин Ю., Горбин Ю. Проституція: закон и реальность. Милиция. 1992. № 11. С. 16–20.

ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Пузанов Микита

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Корогод Світлана

Науковий керівник
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
капітан поліції

Системний підхід і системне мислення, засноване на цілісному уявленні про предмети, явища і процеси дійсності, починає міцно проникати в усі сфери людської діяльності [1, с. 26]. Суть полягає в тому, що кожен предмет дослідження розглядається не лише як окрема збірка статей і розділів, а в цілому як система (з акцентом на вивченні цілісних властивостей останньої, на поясненні її структури, зв'язків і взаємодій), між окремими його елементами, а також їх функції та системи в цілому). Ефективність системного підходу тим більша, чим складніша система, в якій він використовується [2, с. 33]. Він дозволяє виявити внутрішні та зовнішні механізми функціонування окремих елементів системи та залежності на різних її рівнях.

Система військових кримінальних правопорушень (як і всіх інших кримінальних правопорушень) має велике теоретичне і практичне значення: по-перше, вона дає змогу виділити найбільш істотні характеристики військових кримінальних правопорушень; по-друге, завдяки цим ознакам останні відрізняються; по-третє, система таких кримінальних правопорушень дозволяє відмежувати військові кримінальні правопорушення від невійськових

(загальних або спеціальних), що є необхідною підставою для правильної кваліфікації, яка втілює в собі принцип законності в кримінальному праві. Цінність систематизації військових кримінальних правопорушення полягає у значних і постійних функціональних зв'язках з різними галузями права та дозволяє юридично ідентифікувати їх із галузевими системами права [3, с. 22].

Теоретичний зміст систематизації досліджуваних кримінальних правопорушень полягає в ефективному техніко-правовому закріпленні кримінально-правових норм щодо них, їх уніфікації, диференціації та ранжуванні в потрібному порядку [4, с. 51]. Його практичне значення важко переоцінити, а головне, необхідне для повноти викладу, ясності змісту кримінально-правових норм. Це дає змогу відмежувати військові кримінальних правопорушень від інших некримінальних та подібних кримінальних правопорушень що, у свою чергу, впливає на правильність кваліфікації.

Система (від грец. system — ціле), що об'єднує певне різноманіття в єдине і чітко розділене ціле, елементи якого займають відповідні місця по відношенню до цілого та інших частин.

Система військових кримінальних правопорушень, яка є своєрідним інститутом (самостійною сукупністю правових норм, що поряд з іншими «некримінальними» галузями права регулює суспільні відносини у сфері військової служби), є підсистемою спеціальної Частина Кримінального кодексу України, яка разом із загальною частиною підсистем становить кримінальну юстицію в цілому. Деякі експерти пропонують розглядати систематизацію інститутів загальної та особливої частин Кримінального кодексу України ізольовано, оскільки самі вони мають ієрархічний характер, у якому складний інститут із функцією кримінального права розташований на вершині підсистеми загальної частини, яка підпорядкована загальному інституту кримінальних правопорушень, кожен з яких містить більш дрібні інститути (стадії, множинність, тощо).

Підсистема окремої частини, побудована з урахуванням універсальності конкретного об'єкта втручання, також має ієрархічний характер залежно від

шкали суспільних цінностей і вимог щодо пріоритетного захисту прав і свобод людини [5 с. 23-24].

Слід зазначити, що інститути особливої частини КК розташовані з урахуванням пріоритету цінностей, які вони охороняють, але субординаційного зв'язку між ними немає, оскільки кожен суб'єкт кримінально-правової охорони рівноправний, і вимагає рівного захисту з боку держави від кримінальних правопорушень. Між ними існують лише координаційні зв'язки, які координують і організують систематичність. Інститут розслідування військових кримінальних правопорушень є відносно самостійною установою, але він не має абсолютної самостійності (автономії), а повне правове регулювання суспільних відносин військової служби неможливе без застосування норм кримінального права в цілому.

Тому ідея виокремлення норм кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення в самостійний нормативно-правовий акт є хибною. Відносна самостійність зазначеного інституту полягає в юридичній єдності змісту та функціонування норм про воєнні кримінальні правопорушення, що перебувають у системній взаємодії, а також норм про воєнні кримінальні правопорушення іншими інститутами кримінального права (інститутами, співучасті, та інших.), і навіть із загальними принципами останнього.

Єдиність змісту та цілісність інституту військових кримінальних правопорушень характеризуються: а) особливими об'єктами суспільних відносин, які формуються та функціонують у період проходження військової служби, як основи нормальної діяльності військової організації України; б) спеціальна частина для військовослужбовців (солдат та резервістів під час проходження військової підготовки). Будь-яка система (Інститут військових кримінальних правопорушень не виняток) може не лише функціонувати, а й не функціонувати.

Показником функціонування правової системи в системі є зобов'язання суб'єктів, які постійно діють та вимагають виконання. Якщо поведінка

учасників цих відносин у виконанні своїх обов'язків залишається правомірним, всі вони (обов'язки) виконуються і відносини функціонують належним чином. Якщо виконання зобов'язань порушується, як і вся система, не функціонує, тобто прокуратура не досягає своєї мети.

Комплексне вивчення всіх правових явищ вимагає насамперед з'ясування особливостей системи та структурно-функціональних залежностей системи цих явищ.

Висновки. Основною метою (функцією) існування інституту військових кримінальних правопорушень є, безперечно, охорона громадських відносин, які виникають і існують між державою та військовослужбовцем (військовозобов'язаним і резервістами) у процесі несення ними відповідного виду військової служби, що полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я та віком громадян України, іноземців або осіб без громадянства, пов'язаних з обороною держави, її незалежності та територіальної цілісності. Як видно, сукупність військових кримінальних правопорушень має всі ознаки системи, яку характеризує системоутворювальний фактор – фактор, що зумовлює виникнення самої системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Афанасьєв В. Системність та суспільство. Київ: Політвидав, 2018. 368 с.
2. Прангішвілі І. Системний підхід та загальносистемні закономірності. Харків: СИНТЕГ 2019. 528 с.
3. Кругліков Л., Смирнова Л. Уніфікація у кримінальному праві: моногр. Львів: Юрид. центр-Прес, 2018. 320 с.
4. Про принципи та підстави закріплення в законі системи кримінально-правових інститутів Напрями кримінальної політики боротьби з злочинністю. Харків, 2016. С. 19-26.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ

Ткачова Юлія

курсант навчальної групи СР-142,

2 курсу,

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції, рядовий поліції

Науковий керівник:

Савенко Вікторія

Ст. викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Інститут співучасті є одним із основних та найскладніших інститутів кримінального права. Це дозволяє обґрунтовано притягти до кримінальної відповідальності не тільки осіб, які вчинили кримінальне правопорушення як виконавців, а й співучасників, які певною мірою причетні до кримінального правопорушення.

Однією з головних проблем інституту співучасті є встановлення кримінальної відповідальності співучасників, адже часто виникає питання щодо того, у яких ситуаціях особа вважається співучасником та у якій мірі вона буде нести відповідальність.

Загалом, визначення того, хто є співучасником, може бути складним. Законодавство визначає співучасть як дії, спрямовані на сприяння або підтримку вчинення злочину. Тому, якщо особа не бере безпосередньої участі у злочині, але допомагає або підтримує особу, яка його вчинила, вона може вважатися співучасником [2].

До того ж, існує проблема з визначенням відповідальності співучасників. Законодавство передбачає різні рівні відповідальності для співучасників, в залежності від ступеня їх участі у злочині. Наприклад, особа, яка сприяла у вчиненні важкого злочину, може нести відповідальність на рівні виконавця злочину. До того ж, питання постає щодо осіб, які знали про готування злочину іншими, але не повідомила про це відповідні органи.

Однак, існують випадки, коли відповідальність співучасників може бути зменшена або навіть відсутня. Наприклад, якщо особа надала допомогу у злочині під загрозою життя, то її відповідальність може бути зменшена або взагалі не наявна. Також, відповідальність співучасників може залежати від того, чи були вони свідомі щодо вчинення злочину, або чи мали вони можливість зупинити його [1].

Крім того, існує питання про те, як правильно визначати міру покарання для співучасників. На це впливає багато чинників, таких як ступінь участі у злочині, попередні злочини, наявність зізнання про свою участь у злочині та співпрацю з правоохоронними органами.

Не менш дискусійним та проблемним є питання про кваліфікацію дій загального суб'єкта, який діяв разом зі спеціальним суб'єктом та виконав частину об'єктивної сторони злочину. Більшість науковців притримуються думки, що це співвиконавство [3].

Проте, вважаю, що загальний суб'єкт не може виконувати роль співвиконавця разом із спеціальним, адже не володіє для цього необхідними знаннями та властивостями. У такому випадку, ми говоримо про те, що особа вчиняє перелік дій, які утворюють пособництво.

Однак, на мою думку, найбільш важливою проблемою є недостатнє використання можливостей для превентивної роботи зі співучасниками. Часто вони можуть бути притягнуті до злочинної діяльності через відсутність альтернативних варіантів, недостатню освіту чи психологічний тиск. Тому важливо надавати можливості для реабілітації та соціальної адаптації співучасників з метою запобігання повторним випадкам злочинної діяльності.

Одним із шляхів удосконалення кримінальної відповідальності співучасників є запровадження нових методів розслідування та доказування їх участі у злочині. На сьогоднішній день існують різні методи доказування участі співучасників у злочині, такі як свідчення свідків, матеріальні докази, телеспостереження та інші [4].

Однак, у залежності від обставин злочину, ці методи можуть бути

недостатніми або неефективними. Тому, необхідно розглянути можливість запровадження нових методів розслідування та доказування участі співучасників у злочині, таких як використання інформаційних технологій та розумних аналітичних систем.

Крім того, необхідно розглянути можливість запровадження більш жорстких заходів запобігання співучасті у злочинах. Наприклад, це може бути обов'язковий етичний кодекс для працівників правоохоронних органів, що забороняє співробітництво зі злочинцями, а також можливість притягнення до відповідальності за несвоєчасне повідомлення про злочин або за недостатній контроль над діями своїх підлеглих

Підсумовуючи, слід зазначити, що проблеми кримінальної відповідальності співучасників є складними та багатогранними. Необхідно продовжувати досліджувати цю проблему та розробляти ефективні методи боротьби зі співучастю у злочинах, з метою забезпечення безпеки та захисту прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ємчук, Карина Миколаївна, and Микола Миколайович Крутевич. "КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯНЬ СПІВУЧАСНИКІВ." *ХУТОРЯНСЬКИЙ О.* (2021): 60.
2. Кравець, Данило Юрійович, and Сергій Володимирович Бабанін. "ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ." The 12 th International scientific and practical conference "Modern research in world science"(February 26-28, 2023) SPC "Sci-conf. com. ua", Lviv, Ukraine. 2023. 1161 p.. 2023.
3. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія / Р. С. Орловський ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2019. – 624 с.
4. Туровська, Світлана. "Співучасть у кримінальному правопорушенні." Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) (2021): 252.